

Artur Klark

SVEMIRSKA ODISEJA

PREDGOVOR

Iza svakog čoveka koji sada živi stoji trideset duhova, odnosno za toliko puta ukupan broj umrlih nadmašuje broj živih. Od osvita vremena približno sto milijardi ljudskih bića hodilo je planetom Zemljom.

Ovako počinje roman '2001: Odiseja u svemiru' koji je izvorno objavljen jula 1968. godine. Ali njegova prva verzija, starija četiri godine, imala je sledeći početak...

1. POGLED IZ 2000. GODINE

Između prve i poslednje decenije dvadesetog stoleća zjapi ponor dublji od svih onih koje je i najnesputanija uobrazilja mogla da zamisli. Ponor je to koji razdvaja barut od nuklearne bombe, poruku otkucanu Morzeovom azbukom od globalne televizije sa neba, kraljicu Viktoriju, imperatorku Indije, od Kvame Čaka, vrhovnog predsednika Afričke Federacije. Ali nadasve - posredi je ponor koji stoji između prvog leta, dugačkog tričavih stotinak metara, kod Kiti Hoka i prve misije do Jupiterovih meseca, udaljenih milijardu milja. Sva ova zbivanja, među kojima, mereno aršinima kulture, leže vekovi, odigrala su se u rasponu od samo jednog, neverovatnog stoleća.

Grmljavina sudnjeg dana tek što je zamukla iznad atola Enivetok, kada se prvi 'Sputnjik' vinuo put neba. Na zaleđu sazvežđa počele su da se kreću zvezde koje nijedan astronom nikad ranije nije video, a kada je drevna prašina Mora Kiša primila prve izaslanike sa Zemlje, duga usamljenost Meseca zauvek se okončala.

Samo tren kasnije, mereno časovnikom Vaseljene, Čovek je krenuo tragom svojih glasnika u kosmos. Projekat 'Apolo', koji je kao kakav rat bez krvoprolića dominirao sedamdesetim godinama, sada je već postao deo istorije, sa svim svojim trijumfima i tragedijama. Posle njega, ništa više nije moglo da ostane kao ranije. Kada bi ljudi podigli poglede prema Mesecu, oni bi bili svesni da ih njihovi sadruzi posmatraju odozgo. Takođe bi se setili da ima i takvih koje Zemlja više nikada neće moći da prigrli u svoje okrilje, kao što je uzimala pod svoje sve njihove pretke od praskozorja vremena. Posredi su bili putnici koji nisu uspeli da stignu do odredišta ka kojima su krenuli, ali su umesto toga stekli svemirsku besmrtnost, dospevši van upliva promene i truljenja.

Još pre kraja sedamdesetih godina, na Mesecu je osnovana prva stalna kolonija. U međuvremenu, cena putovanja u kosmos desetostruko je snižena, a biće smanjena za još toliko uvođenjem nuklearne energije. Kratko razdoblje raketa-dinosaurusa, od kojih je svaka bila kadra samo za po jedan let, polako se približavalo kraju.

Umesto hiljadutonskih višestepenih grdosija, čiji su kosturi sada počivali u dubinama Atlantskog okeana, ljudi su počeli da grade nesravnjivo delotvornije aerosvemirske avione - džinovske raketne letelice kadre da se vinu do orbite sa svojim tovarima, a potom da se vrate na Zemlju i krenu u novu misiju. Još, doduše, nije bio ostvaren komercijalni svemirski let, ali i on je već bio na vidiku.

Od više miliona kvadratnih kilometara Mesečeve površine, samo je nekoliko postotaka bilo temeljito istraženo, a za podrobno ispitivanje preostalih divljih prostranstava bila su potrebna još stoleća. Niko, međutim, više nije verovao da tu čekaju zapretana neka iznenađenja; posredi je bila negostoljubiva, ali poznata teritorija, koja je predstavljala dom populaciji što je brojala više od hiljadu članova. Prava granica nalazila se znatno dalje, u noćnoj studeni sa one strane Marsove putanje, odnosno u užarenom danu sa unutrašnje strane Venerine orbite.

Vesnik zore i zvezda Večernjača, Venera je bila prvo gorko razočaranje svemirske ere. Iako je još 'Mariner II' izvestio o paklenoj toploti koja vlada na potpuno skrivenoj površini, i dalje je bilo takvih koji su se nadali da je možda posredi neka greška u instrumentima. Sada, međutim, čitavo mnoštvo sonde koje su nestale u zastrašujućem kotlu kiteranske atmosfere nije više ostavljalo nimalo mesta za bilo kakav optimizam. Venera je bila mrtva; ljudi će je jednoga dana možda oživeti, ali to će se zbiti u dalekoj, dalekoj budućnosti, pomoću još nerođene tehnologije.

Preostao je Mars, izvor tolikih tajni i podsticaj za silna izmišljanja, možda jedino drugo kućište života u Sunčevom sistemu. Posle više žalosnih neuspeha, jedan televizijski skener konačno je uspeo da se spusti na površinu; i dok je naprava trzavo milela kroz pustoš pogrešno nazvanog Jezera Sunca, kroz njeno jedino pokretno oko gledao je ceo svet udaljen četrdeset miliona milja.

Niko ko je imao prilike da ga vidi neće nikada zaboraviti prvi susret između Marsovaca i mašine. Nimalo dramatičan i potpuno bešuman, bio je to jedan od najvećih trenutaka u istoriji. Nepredujući polako na svojim širokim, gumenim točkovima, dok mu se video-kula neprekidno okretala, istraživački robot mileo je po suvoj, prašnjoj ravnicima, gonjen svojom bezumnom svrhom. Bio je prepušten

samome sebi, bez ikakve pomoći ili saveta sa Zemlje. Prizori koje su njegovi tvorci posmatrali nalazili su se već četiri minuta u prošlosti: svaka komanda koju bi oni poslali, iako bi hrlila brzinom svetlosti, stigla bi na Mars tek za isti toliki vremenski razmak u budućnosti.

Ravnica je bila prekrivena velikim, loptastim gromadama i robot se upravo kretao ka jednoj od njih. Njegovi konstruktori nisu bili zabrinuti; štitnik za otkrivanje prepreka na mašini upozoriće je pre no što dođe do opasnosti od sudara i ona će automatski skrenuti pod pravim uglom. Tako je bar teorija predviđala; ono, međutim, što se u praksi dogodilo bilo je prilično različito.

Pre no što je robot uopšte stigao do gromade, ona se pokrenula. Izdigla se povrh tla na mnoštvo zdepastih nožica, polako odgamizala sa putanje istraživača koji se približavao i ponovo se primirila u mestu. Na svom neumitnom napredovanju, nesvestan preneraženosti koju je izazvao kako na Zemlji tako i na Marsu, robot je na sličan način uznemirio još dve gromade; posle toga je izišao iz područja gde su se one nalazile i više nije sreo nijednu; deset časova kasnije obreo se u stupici u jednom kanjonu i delatnost mu se svela na emitovanje u pravcu Zemlje prizora golih stena, čije je neprekidno ponavljanje gotovo izludelo posmatrača, sve dok mu se baterije nisu istrošile.

Ali naprava je obavila svoj zadatak; otkrila je život na Marsu - i to prilično razvijeni oblik života. Trebalo je, međutim, da prođu godine - odnosno da sredinom devete decenije na planetu stigne prvi pohod - da bi se došlo do odgovora na pitanje da li je posredi životinjski, biljni ili neki treći oblik postojanja žive tvari.

Rani istraživači znali su da će otkriti život: mogli su, međutim, da se samo nadaju da će pronaći i inteligenciju. Ali na Marsu se prostire isto onoliko kopna koliko i na Zemlji - budući da ovaj svet, koji je inače manji, ne raspolaže morima. Bile bi potrebne decenije da se tek valjano kartografiše planeta, dok je dokučivanje svih njenih tajni predstavljalo poduhvat koji se meri stolicima.

Glavni oblici života na Marsu - 'lutajuće kamenje' koje je brstilo mineralne pustinje, grabljivice slične pijavicama koje su ih lovile u očajničkoj borbi za opstanak, još okrutniji paraziti koji su tamanili ove potonje - ispoljavali su tek slabašnu iskrnu inteligencije. Sa druge

strane, ništa nije ukazivalo na to da su tu posredi preživeli degenerisani potomci nekih viših stvorenja; kako je izgledalo, Mars nikada nije predstavljao utočište Uma. Još je, međutim, prilično bila rasprostranjena nada da bi se negde, u beskrajnim grimiznim pustinjama, ispod smrznutih polova ili u nedrima erodiranih brda, mogli pronaći ostaci civilizacija koje su bile u punom naponu kada su Zemljom vladali džinovski reptili. Bio je to romantičan san osuđen da polako padne u zaborav.

Sa one strane Marsa čekali su veći svetovi i krupniji problemi. Zagonetni Jupiter, čija je masivnost hiljadostruko nadmašivala Zemljinu, kopkao je radoznalost ljudi svojim tajnama. Možda se ispod uskomešanih oblaka amonijaka i metana nalazio život, što je cvetao u vreloj tami i pod pritiscima kojima nije bilo ravna ni u najvećim dubinama zemaljskih mora. Ako je stvarno bilo tako, onda je on bio podjednako nedostižan kao i neka druga vaseljena; nije se, naime, mogao ni zamisliti takav brod koji bi bio kadar da prodre kroz to ogromno gravitaciono polje ili da se suprotstavi silama koje su besnele u atmosferi Jupitera. Od robotskih sonde koje su bile upućene u tu zastrašujuću misiju nijedna nije opstala.

Jednoga dana, možda već u početnim godinama novog stoleća, biće upućen pohod sa ljudskom posadom u pravcu Jupiterovih meseca - Ioa, Evrope, Ganimeda i Kalista, miljenika oca bogova, dovoljno velikih da s puno prava ponesu naziv planete. Postojalo je, međutim, premnogo posla da se obavi znatno bliže matičnom svetu - građenje kolonije na Mesecu, na primer, ili podizanje mostobrana na Marsu - tako da su spoljni džinovi morali malo da sačekaju. Iako će u međuvremenu biti upućivane robotske proletne misije prema svim velikim planetama, pa čak i u tamu sa spoljne strane Plutonove orbite koju pohađaju jedino komete, ljudi se još neće otisnuti na ova samotna putovanja.

Što se tiče pohoda izvan Sunčevog sistema, u pravcu još neotkrivenih planeta drugih zvezda, tek je šačica naučnika verovala da će tako nešto ikad biti moguće. U najboljem slučaju, međuzvezdano putovanje predstavljalo je san koji je pripadao veoma dalekoj budućnosti, bez ikakvog praktičnog značaja tokom prvih stoleća svemirskog letenja.

Bila je to veoma suvisla i veoma razložna pretpostavka, koja je često ponavljana u spisima iz sedamdesetih i osamdesetih godina. Jer, ko bi ikad mogao i pomisliti...

2. SIN DOKTORA ČUDOLJUBA

Odista, ko bi mogao?

Ove reči napisane su pet godina pre nego što su prvi ljudi kročili na Mesec: ima, međutim, izvesne ironije u činjenici da projekat 'Apolo' ne samo što nije 'dominirao sedamdesetim godinama', nego se dogodilo upravo obrnuto; prvobitni plan koji je predviđao deset misija na Mesec žalosno je smanjen. Ali ako uspemo da preživimo sadašnje Vreme Nevolja, istorija će postaviti stvari na svoje mesto i ispraviti perspektivu. Nije isključeno da će doći doba kada će se samo po projektu 'Apolo' većina ljudi sećati Sjedinjenih Američkih Država - pa čak i celog sveta svojih predaka, daleke planete Zemlje.

Kada sam, međutim, u proleće 1964. godine dobio od Stenlija Kjubrika pismo u kome me je izvestio da bi želeo da snimi 'poslovično dobar naučnofantastični film', spuštanje na Mesec još je izgledalo, u psihološkom pogledu, kao san daleke budućnosti. Intelktualno, znali smo da je ono neumitno; emocionalno, međutim, nismo mogli potpuno da verujemo u njega - baš kao što i dan-danas ima budala koje još ne veruju.

Ali 1964. godinu treba sagledati u pravoj perspektivi: samo jedanaest meseci ranije jedan američki astronaut (Gordon Kuper na 'Merkjuriju 9') boravio je u svemiru; do prvog dvočlanog leta na 'Džeminiju' (Grisom i Jang) proteći će još čitava godina; i dalje su se vodile žučne rasprave o prirodi Mesečeve površine, podstaknute pehom koji je zadesio televizijske kamere na 'Rendžeru VI' petnaest minuta pre sletanja.

Iako se iza pozornice odigravala velika delatnost (NASA je, na primer, svakoga dana trošila čitav budžet našeg filma - preko deset miliona dolara), ipak je izgledalo da istraživanje svemira tapka u mestu. Ali predznaci su bili jasni; često sam podsećao Stenlija - i samoga sebe - da će se film još nalaziti na premijernom prikazivanju kada ljudi stvarno budu hodili po Mesecu. Ispostavilo se, međutim, da sam prilično potcenio predstojeća zbivanja; premijerno prikazivanje u Torontu, na primer, proširilo se na jedanaestu, dvanaestu i trinaestu misiju 'Apola'...

Naš glavni problem bio je, dakle, da sročimo takvu priču koju događaji iz narednih nekoliko godina neće učiniti zastarelom - ili, što je još gore, smešnom. Morali smo da odgonetnemo budućnost; jedan od načina da se to postigne bio je da se toliko udaljimo od sadašnjosti da više ne postoji opasnost da nas činjenice preteknu. Sa druge pak, strane, ako se suviše odmaknemo u budućnost, izlažemo se riziku da izgubimo kontakt sa publikom. Iako moto kompanije MGM već odavno glasi *Ars gratia artis*, nije velika tajna da filmske kompanije postoje prevashodno radi ostvarivanja dobiti. Morali smo stoga da imamo u vidu publiku koja broji sto miliona ljudi - uz milion gore ili dole, kako bi rekao general Tardžidson.

Pre no što sam krenuo sa Šri Lanke da bih se video sa Stenlijem, aprila 1964. godine, prelistao sam svoje objavljene priče u potrazi za takvom koja bi mogla da predstavlja zgodno polazište za jedan svemirski epos. Odlučio sam se za veoma kratku storiju pod naslovom 'Stražar', napisanu 1948. godine preko Božićnih praznika za jedan konkurs koji je raspisao BiBiSi. (Priča je prošla nezapaženo, a baš bih voleo da znam koja je dobila prvu nagradu.) U storiji je reč o pionirskim danima istraživanja na Mesecu (1980 + ?); iako je ona kasnije često uvrščivana u antologije, a pojavila se i u mojim zbirkama 'Pohod na Zemlju' i 'Devet milijardi Božijih imena', ja ću je ipak ponoviti i ovde, budući da je posredi nezaobilazan uvod u '2001.' Evo, dakle, 'Stražara'...

3. STRAŽAR

Sledeći put kada budete videli pun Mesec visoko na južnom delu neba, pažljivo uočite njegovu desnu ivicu, a zatim pođite pogledom nagore duž prevoja diska. Na mestu gde bi na časovniku stajala oznaka za dva sata primetićete mali, tamni oval; svako ko ima normalan vid naći će ga sasvim lako. To je velika, ograđena udolina, jedna od najlepših na Mesecu, poznata kao Mare Crisium - More Kriza. Sa prečnikom od tri stotine milja i gotovo sasvim okruženo prstenom veličanstvenih planina, ono nije bilo istraženo sve do našeg dolaska, u pozno leto 1996. godine.

Naš pohod bio je veliki. Upotrebili smo dva vozila za teške terete da prebacimo zalihe i opremu iz glavne Mesečeve baze u Moru Vedrine, udaljene pet stotina milja. Imali smo i tri male rakete, koje su bile namenjene za prevaljivanje kratkih rastojanja u onim područjima gde su naša vozila za kretanje površinom bila neupotrebljiva. Srećom, najveći deo Mora Kriza bio je veoma ravan. Tu se nisu nalazile one velike pukotine koje su predstavljale uobičajenu opasnost na drugim mestima; takođe nije bilo kratera ni brežuljaka. Naši moćni traktori-guseničari prebacivali su nas bez teškoća na svako željeno mesto.

Ja sam bio geolog - ili selenolog, ako ste baš sitničavi - i nalazio sam se u skupini koja je istraživala južne predele Mora. Prelazili bismo po stotinu milja nedeljno, krećući se podnožjem planina, odnosno duž obale onoga što je pre hiljadu miliona godina bilo more. Kada je na Zemlji život otpočinjao, ovde se već gasio. Vode su se povukle niz obronke ovih ogromnih grebena, ponirući u prazno srce Meseca. Preko tla kojim smo se kretali nekada se prostirao okean, bez plime i oseke, dubok gotovo pola milje; jedini trag vlažnosti sada je bilo inje, na koje se ponekad moglo naići u pećinama čiju tamu nikada nije oskrnavila pretopla Sunčeva svetlost.

Putovanje smo započeli u sporo Mesečevo svitanje, tako da nam je do noći preostalo skoro nedelju zemaljskih dana. Nekoliko puta dnevno izlazili bismo u skafandrima iz vozila u potragu za zanimljivim primercima minerala, ili da ostavimo putokaze budućim

putnicima. Bio je to uobičajeni postupak, lišen bilo kakvih uzbuđenja. Nema ničeg rizičnog niti posebno napetog u istraživanju Meseca. Mogli smo da živimo udobno čitavih mesec dana u našim traktorima pod pritiskom, a ako bismo zapali u neprilike, uvek smo bili u mogućnosti da radio-vezom zatražimo pomoć i da stešnjeni na malom prostoru sačekamo dolazak nekog svemirskog broda koji bi nas izbavio.

Upravo sam rekao da nema ničeg uzbudljivog u istraživanju Meseca, ali to, naravno, nije istina. Čoveku nikada nije dosta ovih neverovatnih planina, tako surovih u odnosu na nežne brežuljke Zemlje. Nikada nismo znali, dok smo kružili oko rtova i uzvisina ovog iščezlog mora, kakvi će novi prizori iskrsnuti pred našim očima. Ceo južni prevoj Mora Kriza predstavlja prostranu deltu gde je nekad put u okean nalazilo mnoštvo reka, napajanih verovatno bujicama kiše koje su šibale planine u kratkom vulkanskom razdoblju kada je Mesec još bio mlad. Svaka od ovih prostranih dolina predstavljala je izazov koji nas je mamio da se penjemo u nepoznate gorske predele. No, trebalo je da ispitamo još čitavih sto milja doline i jedino što nam je preostajalo bilo je da bacimo čežnjive poglede ka visovima koje će neko drugi osvojiti.

Na vozilu smo zadržali zemaljsko vreme; u 22.00 upućivana je poslednja radio-poruka Bazi i tako bi se okončao radni dan. Napolju, stene bi i dalje plamtale pod gotovo okomitim Suncem, ali za nas je to bila noć sve dok se ponovo ne bismo probudili, osam časova kasnije. Tada bi jedan od nas pripremao doručak, sa svih strana bi se čulo zujanje električnih aparata za brijanje, a neko bi uključio kratkotalasni radio sa Zemlje. Kada bi miris prženih kobasica počeo da ispunjava kabinu, bilo je ponekad odista teško ne poverovati da nismo kod kuće - sve je izgledalo tako uobičajeno i prisno, sem osećaja smanjene težine i neprirodne sporosti kojom su predmeti padali.

Bio je na mene red da priprelim doručak u uglu glavne kabine koji je služio kao kuhinja. I posle toliko godina mogu sasvim živo da se prisetim tog trenutka, jer je radio upravo emitovao jednu od mojih omiljenih melodija, staru velšku pesmu 'Dejvid od Bele Stene'. Naš vozač već je bio napolju, odeven u skafander, i pregledao gusenice

traktora. Moj pomoćnik, Luis Garnet, nalazio se u kontrolnoj kabini i upisivao u brodski dnevnik neke podatke koje je prethodnog dana zaboravio da unese.

Dok sam stajao kraj tiganja i čekao, kao svaka valjana zemaljska domaćica, da kobasice porumene, pogled mi je lenjo lutao preko obronaka planina koje su zaklanjale čitavo južno obzorje i iščezavale prema istoku i zapadu niz Mesečev prevoj. Izgledalo je da su udaljene milju ili dve od traktora, ali znao sam da nas od najbliže deli dobrih dvadesetak milja. Na Mesecu, razume se, predmeti ne gube obrise sa udaljenošću, kao što je to na Zemlji, gde gotovo nevidljiva izmaglica umekšava i rasplinjava njihove rubove.

Planine su bile visoke deset hiljada stopa i strmo su se uznosile nad ravnicom, kao da ih je pre mnogo vremena neka podzemna erupcija izbacila u pravcu neba kroz rastopljenu koru. Podnožje čak i najbližeg brega skrivala je od pogleda uzdignuta zakrivljenost površine tla, budući da je Mesec veoma mali svet, tako da je od mesta na kome sam se ja nalazio obzorje bilo udaljeno samo dve milje.

Podigoh pogled ka vrhovima koje još niko nije osvojio - vrhovima koji su, pre dolaska zemaljskog života, posmatrali okeane kako se povlače i kako nevoljno uranjaju u sopstvene grobnice, odnoseći sa sobom nadu i obećanu zoru jednog sveta. Sunčeva svetlost udarala je u te bedeme takvom silinom da su me oči pekale, a samo malo iznad njih zvezde su postojano sjale na nebu, mrkljem i od najmrklje zimske noći na Zemlji.

Upravo sam se okretao na drugu stranu, kad krajičkom oka spazih neki metalni blesak na samom vrhu velike uzvisine, koja je štrčala iz mora tridesetak milja zapadno odavde. Bila je to tačka svetlosti bez ikakvih razmera, kao da je jedan od ovih surih vrhova otrgao zvezdu sa neba; pomislih na trenutak da se to neki sunčev zrak odbio od glatke kamene površine i da je našao put do mog oka. Takve pojave bile su uobičajene. Dok je Mesec u drugoj četvrti, posmatrač sa Zemlje može ponekad videti kako veliki deo Oceanusa Procelaruma načas zatitra u plavo-belim prelivima, kada svetlost blesne na njegovoj površini skakućući od sveta do sveta. Ali nešto me je kopkalo da saznam koja bi to vrsta stene mogla da odražava

svetlost tako jarko; popeh se u osmatračnicu i upravih ka zapadu naš teleskop promera četiri inča.

Ono što sam video samo je još više pobudilo moju radoznalost. Planinski vrhovi postali su sasvim jasni i oštri u mom novom vidnom polju, ali ono što je odbilo Sunčev zrak bilo je odveć malo da bi se moglo razaznati. Pa ipak, izgledalo je da ta stvar poseduje neku neodređenu simetričnost, a vrh na kome se nalazila bio je zadivljujuće ravan. Dugo sam netremice zurio u tu bleštavu zagonetku, naprežući oči, sve dok po mirisu preprženog mesa koji se širio iz kuhinje nisam shvatio da su kobasice uzalud prevalile put od četvrt miliona milja.

Celog tog jutra, dok smo prelazili Morem Kriza pored zapadnih planina koje su se visoko uzdizale u nebo, vodili smo žučnu raspravu. Čak i kad smo u skafandrima izišli u rutinsku šetnju, razgovor se nastavio preko radija. Bilo je sasvim izvesno, tvrdili su moji drugovi, da Mesec nikada nije znao ni za kakav vid inteligentnog života. Jedini oblik života koji je ikada postojao ovde bile su malobrojne primitivne biljke i njihovi tek nešto manje degenerisani preci. Znao sam to isto tako dobro kao i oni, ali ima trenutaka kada naučnik ne sme da se plaši da će od sebe napraviti budalu.

"Slušajte", rekoh konačno. "Ja odoh tamo, ako ni zbog čega drugog ono da zadovoljim svoju radoznalost. Ta planina je visoka manje od dvanaest hiljada stopa - odnosno svega dve hiljade pod zemaljskom gravitacijom - a ja mogu bez prekida da provedem napolju dvadeset časova. Uostalom, oduvek sam želeo da odem gore, u ta brda, a ovo je izvrsna prilika."

"Ukoliko ne slomiš vrat", reče Garnet, "s tobom će terati šegu čitava posada kada se vratimo u Bazu. Ta planina će se, po svoj prilici, ubuduće zvati Vilsonova Glupost."

"Neću slomiti vrat", rekoh odlučno. "Ko se, uostalom, prvi popeo na Piko i Helikon?"

"Ali zar u to doba nisi bio znatno mlađi?" upita Luis blago.

"To je samo razlog više za odlazak", odgovorih krajnje dostojanstveno.

Te noći smo rano otišli na počinak, pošto smo se prethodno

uspeli traktorom dobrih pola milje uz strminu. Sa mnom je ujutru pošao Garnet; on je bio dobar planinar i ranije smo često zajedno preduzimali slične poduhvate. Što se našeg vozača tiče, on je izgledao prezadovoljan kada smo ga ostavili kraj vozila.

Na prvi pogled, uspon je izgledao sasvim jednostavan na ovom svetu gde sve težine iznose samo jednu šestinu njihove normalne vrednosti. Jedina prava opasnost pri planinarenju na Mesecu jeste preveliko samopouzdanje; pad na Mesecu sa visine od šest stotina stopa podjednako je pogibeljan kao i pad sa stotinu stopa na Zemlji.

Prvi put smo se zaustavili na prostranoj zaravni, četiri hiljade stopa iznad ravnice. Penjanje nije bilo suviše naporno, ali moji udovi ipak su bili ukočeni, jer odavno nisam planinario, tako da mi je kratak odmor odista bio dobrodošao. Traktor nam je sada izgledao kao sićušni metalni insekt daleko dole u podnožju brega; pre no što smo krenuli dalje, obavestili smo vozača o napredovanju.

U skafandrima je bilo prijatno sveže, jer je uređaj za rashlađivanje izvrsno odolevao jari koju je stvaralo Sunce i odagnavao telesnu toplotu pojačanu stalnim naprezanjem. Retko smo međusobno razgovarali, osim kada je bilo potrebno preneti neko uputstvo i razmotriti najbolji plan za dalje penjanje. Ne znam šta je mislio Garnet; možda mu je izgledalo da je ovo najluđi pohod grlom u jagode u koji se ikad upustio. Gotovo da sam delio isto mišljenje, ali radost zbog penjanja, saznanje da niko ranije nije prošao ovim putem i ushićenje koje je pružao sve širi vidokrug, davali su mi potreban podstrek.

Čini mi se da nisam bio posebno uzbuđen kada sam ispred nas ugledao kameni zid koji sam prvi put video kroz teleskop sa udaljenosti od trideset milja. Uzdizao se dobrih pedeset stopa iznad naših glava, a tamo, na zaravni, verovatno se nalazila stvar koja me je domamila preko ove neplodne pustoši. Po svoj prilici, u pitanju je bila samo gromada koja se rasprsla pri padu nekog meteora pre mnogo godina; njene raspuknute površi još su sveže svetlucale kroz ovu nenarušivu, nepromenljivu tišinu.

Nije bilo izbočina na prednjem delu stene, tako da smo morali da upotrebimo lenger. Izgledalo je da su moje umorne ruke zadobile novu snagu dok sam zamahivao trokukim metalnim sidrom oko

glave, a zatim ga hitnuo nagore, u pravcu zvezda. Prvi put se nije dobro zakačio i lagano je pao kada smo povukli konopac. U trećem pokušaju kuke su čvrsto prionule, tako da ni zajedničkim snagama nismo mogli da ih pomerimo.

Garnet me je pogledao u nedoumici. Izgledalo je da želi da ide prvi, ali ja mu se nasmeših kroz staklo šlema i odmahnuh glavom. Sasvim lagano otpočeh poslednji uspon.

Zajedno sa skafandrom ja sam ovde težio svega četrdeset funti, tako da sam pri penjanju uz užu koristio samo ruke, a ne i noge. Na rubu sam zastao i domahnuo drugu; zatim sam se prebacio preko ivice, pridigao i upravio pogled napred.

Morate imati na umu da sam sve do tog trenutka bio gotovo sasvim ubeđen da ovde neću zateći ništa čudno ili neobično. Gotovo, ali ne i potpuno; postojala je nekakva smetena sumnja koja me je gonila napred. Sumnje je sada nestalo, ali je osećaj smetenosti ostao.

Stajao sam na zaravni širokoj otprilike sto stopa. Nekada je bila glatka - suviše glatka da bi bila prirodna - ali meteori koji su pljuštali kroz nebrojene eone izdubili su i izbrazdali njenu površinu. Bila je zaravnjena da bi mogla držati bleštavo, grubo, piramidano zdanje, dva puta više od čoveka, koje se nalazilo smešteno u steni kao kakav džinovski, mnogostrani dragulj.

U prvih nekoliko sekundi moj um verovatno nije iskusio nikakva osećanja. A onda srce poče brže da mi udara i obuze me čudna, neopisiva radost. Ja sam voleo Mesec, a sada sam dobio pouzdan dokaz da puzava mahovina iz Aristarhusa i Eratostena nije bila jedini oblik života što ga je on iznedrio u svojoj mladosti. Stari, omalovažavani san prvih istraživača pokazao se kao tačan. Ovde je, dakle, postojala Mesečeva civilizacija - a ja sam bio prvi koji ju je otkrio. Okolnost da sam došao možda sto miliona godina kasnije nije uticala na mene. Glavno je da se uopšte stiglo.

Um je počeo normalno da mi dejstvuje, da analizira, da postavlja pitanja. Da li je ovo neko zdanje, nekakvo svetilište - ili nešto za šta u mom jeziku ne postoji naziv? Ako je u pitanju zdanje, zbog čega je podignuto na ovom krajnje nepristupačnom mestu? Upitah se da li bi to mogao biti hram i na trenutak sam video pred očima vernike pri

nekom čudnom obredu kako uzalud prizivaju svoje bogove da ih sačuvaju, dok život na Mesecu iščezava zajedno sa umirućim okeanima.

Podoh nekoliko koraka napred da bih iz blizine osmotrio stvar, ali izvesno osećanje opreznosti zadržavalo me je da se suviše približim. Pomalo sam se razumeo u arheologiju i pokušao sam da odgonetnem kulturni nivo civilizacije koja je po svemu sudeći zarubila ovu planetu i uglačala površine bleštave poput ogledala, čiji sjaj kao da i dalje ispunjava moje oči.

Egipćani su to mogli da urade, pomislih, da su njihovi neimari posedovali sav čudesni materijal koji su koristile ove daleko drevnije arhitekta. Zbog malih razmera stvari, nije mi palo na pamet da možda gledam delo neke rase mnogo naprednije od moje. Već je i sama pomisao da Mesec uopšte poseduje inteligenciju bila gotovo nezamisliva, a i moj ponos mi ne bi dozvolio da se spustim na tako ponižavajući nivo.

A tada opazih nešto od čega me niz vrat podiđoše žmarci - nešto toliko neupadljivo i toliko bezazleno da mnogi to uopšte ne bi primetili. Rekao sam da je zaravan bila izbrazdana meteorima; takođe ju je prekrivao inčima dubok sloj kosmičke prašine, koja se uvek taloži po površinama onih svetova gde nema vetra koji bi je raspršio. Ali prašina i brazde od meteora prestajale su sasvim iznenada na rubu širokog kruga koji je obuhvatao malu piramidu, kao da ju je neki nevidljivi zid štitio od zuba vremena i od povremenog ali postojanog bombardovanja iz svemira.

Neko je vikao u moje slušalice i ja shvatih da me to Garnet već neko vreme neprekidno doziva. Nesigurno došetah do ivice stene i mahnuh mu da mi se približi; nisam se usuđivao da govorim. Potom se vratih krugu obavijenom prašinom. Podigoh komadić razbijene stene i blago ga bacih ka sjajnoj zagonetki. Da je nevidljiva prepreka progutala kamen, to me ne bi iznenadilo, ali ovaj je samo udario o glatku, loptastu površinu i lagano skliznuo na tle.

Znao sam da gledam nešto što nije imalo odgovarajućeg parnjaka u prošlosti moje rase. Ovo nije bilo zdanje, već mašina koja je sama sebe štitila silama što su prkosile večnosti. Te sile, ma šta da su u stvari, i dalje su dejstvovale i možda sam im se suviše

približio. Na um mi padoše sve vrste zračenja kojima je čovek vladao i koje je ukrotio u prošlom stoleću. Bilo je razloga da verujem da sam već isto tako mogao da budem nepovratno izgubljen kao da sam kročio u smrtnosnu, bešumnu zonu nezaštićenog izvora atomskog zračenja.

Sećam se da sam se tada okrenuo ka Garnetu, koji mi se približio i onda nepomično zastao kao da je sasvim zaboravio na mene; nisam hteo da ga ometam, već se vratih do ivice brega, pokušavajući da priberem misli. Ispod se prostiralo More Kriza, nestvarno i čudno za mnoge, ali meni najednom tako prisno i blisko. Podigoh oči ka srpastom obličju Zemlje, koja je ležala u svojoj zvezdanoj kolevci, i upitah se šta su skrivali njeni oblaci u trenutku kada su ovi nepoznati neimari okončali svoj posao. Da li je to bila džungla puna izmaglice iz karbonifera, pusta obala koju su prve amfibije morale da prepuze da bi osvojile kopno - ili, još ranije, duga samotnost pre pojave života.

Ne pitajte me zašto ranije nisam pogodio istinu - istinu koja mi sada izgleda tako očigledna. U prvom oduševljenju zbog otkrića bespogovorno sam pretpostavio da je ovu kristalnu utvaru podigla neka rasa koja je vodila poreklo iz daleke prošlosti samog Meseca; ali sada, u meni je neodoljivom silinom počelo da navire uviđanje da je ona isto tako bila stranac na Mesecu kao što sam to bio i ja.

Za dvadeset godina nismo pronašli ni najmanji trag života, osim nekoliko degenerisanih biljaka. Nikakva civilizacija sa Meseca, ma kakav da je bio njen usud, nije mogla da ostavi samo jedno znamenje svog postojanja.

Ponovo pogledah ka bleštavoj piramidi i ona mi se sada učini nesravnjivo dalja od bilo čega što je imalo veze sa Mesecom. Iznenada osetih kako se tresem od glupog, histeričnog smeha izazvanog uzbuđenjem i prenapregnutošću; izgledalo je najednom da mi se mala piramida obraća i gotovo začuh njene reči: 'Izvini, ali i ja sam ovde stranac.'

Bilo nam je potrebno dvadeset godina da probijemo nevidljivi štit i da dospemo do mašine koja se nalazila unutar kristalnih zidova. Ono što nismo mogli da shvatimo, konačno smo razorili mahnitom silinom atomske snage; sada pred mojim očima leže samo komadići one

divne, blistave stvari koju sam jednom pronašao gore na planini.

Nisu posedovali nikakav smisao. Mehanizmi piramide - ako su to uopšte mehanizmi - pripadaju tehnologiji koja je daleko izvan naših obzorja, možda čak tehnologiji parafizičkih sila.

Tajna je počela da nas zaokuplja sve više kako smo osvajali pojedine planete i kako je postajalo sve izvesnije da je Zemlja jedina u Sunčevom sistemu iznedrila inteligentan život. Nijedna izgubljena civilizacija sa našeg sveta nije mogla da sagradi tu mašinu, budući da nam je debeli sloj meteorske prašine na zaravni omogućio da tačno odredimo njenu starost. Ona je bila postavljena na ovu planetu pre no što je život izronio iz okeana na Zemlji.

Naš svet bio je upola mlađi nego sada, kada je nešto došlo ovamo sa zvezda, projurilo kroz Sunčev sistem, ostavivši pri tom ovo znamenje svog prolaska, i ponovo iščezlo u dubinama svemira.

Sve dok je nismo uništili, mašina je ispunjavala zadatak za koji je bila napravljena; a priroda tog zadatka bila je krajnje jednostavna.

Blizu sto hiljada miliona zvezda okreće se u vrtlogu Mlečnog Puta i nema nikakve sumnje da je neka druga rasa sa sveta nekog drugog sunca u prošlosti već dostigla i nadmašila nivo na kome se mi danas nalazimo. Mislim na one civilizacije iz dubine vremena, u samom osvitu Stvaranja, na prve gospodare Vaseljene koja je bila toliko mlada da je život postojao tek na nekoliko svetova. Njihova usamljenost bila je nezamisliva: usamljenost bogova koji tragaju beskrajem, ali ne nalaze nikoga sa kim bi mogli da razmene misli.

Oni po svoj prilici istražuju zvezdana jata kao što mi istražujemo planete. Svetova je moglo biti svuda, ali oni su po pravilu bili ili pusti ili nastanjeni stvorenjima u kojima se um još nije začeo. Takva je bila i naša Zemlja - samo stecište velikih vulkana čiji dim još prlja nebo - u času kada je prvi brod sa bićima iz praskozorja vremena prispeo negde iz bezdana sa one strane Plutona. Nisu se zadržali na smrznutim spoljnim planetama, jer su znali da tu ne može biti ni traga od života. Odredište su im bile unutrašnje planete, koje su se grejale oko Sunčeve vatre, čekajući početak sopstvene istorije.

Te litalice su jednoga trenutka stigle i do Zemlje, koja je bezbedno kružila u uskoj zoni između ognja i leda, i sigurno su odmah shvatile da ona najviše obećava od sve Sunčeve dece. Na

njoj će se u dalekoj budućnosti roditi inteligencija; ali pred njima se nalazilo još bezbroj zvezda i bilo je malo verovatno da će oni ponovo proći ovuda.

Ostavili su stoga stražara, tek jednog od mnogo miliona istih razbacanih širom Vaseljene da budno motre na sve svetove koji nose obećanje života. Bio je to far koji je kroz bezbrojne eone strpljivo odašiljao istovetnu poruku - da još nije otkriven.

Verovatno sada shvatate zašto je ta kristalna piramida bila postavljena na Mesecu, a ne na Zemlji. Njene graditelje nisu zanimale rase koje se još nisu otrgle iz divljaštva. Naša civilizacija postala je zanimljiva za njih tek onda kada se pokazala sposobna da opstane, na taj način što je ovladala tehnikom kosmičkih letova i otisnula se sa svoje kolevke, Zemlje. To je izazov sa kojim se ranije ili kasnije moraju suočiti sve rase. Reč je, zapravo, o dvostrukom izazovu, budući da je u pitanju ovladavanje atomskom energijom, odnosno poslednji izbor između života i smrti.

Pošto smo jednom prošli tu krizu, bilo je samo pitanje vremena kada ćemo otkriti piramidu i proniknuti u njenu tajnu. Eonima jednolični signal sada je prestao i oni čija je to dužnost upraviće ponovo svoje umove ka Zemlji. Možda žele da pomognu našoj mladoj civilizaciji, ali njihova starost je nezamisliva, a starci su često bolesno ljubomorni na mlade.

Kad god mi pogled sad odluta ka Mlečnom Putu, uvek se iznova zapitam sa kog će od tih zgusnutih oblaka zvezda doći izaslanici. Ako nemate ništa protiv jednog stereotipnog poređenja, mi smo uključili požarni alarm i sve što nam sada preostaje jeste da budemo strpljivi.

Ubeđen sam da nećemo morati dugo da čekamo.

4. BOŽIĆ, ŠEPERTON

Kada sam se prvi put sreo sa Stenlijem Kjubrikom, u Trejder Viksu, 22. aprila 1964. godine, on je već sakupio popriličnu količinu gradiva iz nauke i naučne fantastike i nalazio se u izvesnoj opasnosti da poveruje u leteće tanjire; čini mi se da sam stigao u poslednji čas da ga izbavim od ovog zlehudog usuda. Još od samog početka, on je imao određenu predstavu o svom osnovnom naumu i jedino je nastojao da pronađe najbolji način da ga sprovede u delo. Želeo je da snimi film o Čovekovom odnosu prema Vaseljeni - nešto što još nikada nije pokušano, a još manje ostvareno u istoriji sedme umetnosti. *Jednom prilikom optužio sam svoje prijatelje iz odeljenja za reklamu kompanije MGM da poseduju naročitu tipku za uštedu na vremenu na pisaćim mašinama, koja, kada se pritisne, automatski počne da otkucava: 'Još nikada u istoriji sedme umetnosti...'* Razume se, postojalo je neizmerno mnoštvo 'svemirskih' filmova, od kojih je većina bila sasvim bezvredna. Čak i onaj mali broj koji je rađen sa izvesnom umešnošću i prilježnošću bio je prilično prostodušan, više zaokupljen dečaćkim uzbuđenjem oko kosmičkog letenja nego dubokim implikacijama ovog čina po društvo, filozofiju i religiju.

Stenli je bio potpuno svestan ove okolnosti i stoga rešen da stvori umetničko delo koje će gledaoce moćno ispuniti osećanjima čuđenja, strahopoštovanja... pa čak, ako bude primereno, i užasa. Na drugom mestu sam opisao kako je došao na ovu zamisao (videti: 'Sin doktora Čudiljuba: ili kako sam naučio da prestanem da se brinem i zavoleo Stenlija Kjubrika' - u knjizi 'Izveštaj o planeti tri', 'Harper & Row'). Uspeh koji je doživeo zabeležen je ili razmatran milionima izgovorenih i napisanih reči, čiji je popriličan deo sakupljen i može se naći u dopadljivoj knjizi Džerija Ejdzela 'Stvaranje Kjubrikove 2001.' ('New American Library'). Moja pažnja, međutim, ovde nije vezana za film, već za roman, koji posmatram kao nezavisno i samostalno delo - bez obzira na to što je pisan sa prevashodnom namerom da posluži kao osnova za film.

Ovo je, razume se, obrnut slučaj od uobičajenog stanja stvari. Većina filmova snima se prema već postojećim romanima, po

mogućstvu prema onima koji su bili bestseleri, što najčešće znači da poseduju jemstvo dobre prođe. (Valjani primeri u ovom smislu jesu 'Prohujalo sa vihorom' i 'Doktor Živago'). Postoje, zatim, filmovi koji se rade prema scenarijima posebno pisanim za njih, pri čemu nema romaneskne verzije (niti - uh! - 'romanizacije' filma). Svi Čaplinovi filmovi, na primer, ili 'Građanin Kejn' i 'Lorens od Arabije', spadaju u ovu kategoriju. Ovakva ostvarenja zamišljaju se i realizuju od početka do kraja kao filmovi; jedina stvar koja postoji na papiru jeste scenario, odnosno na osnovu scenarija napravljena knjiga snimanja. *U scenariju se izlažu dijalozi, akcije, scene, i tako dalje, onim redom kojim će se stvarno pojavljivati na ekranu. Bilo bi, međutim, besmisleno i snimati ih istim redom, te u tom smislu knjiga snimanja pravi pregrupaciju kadrova koji se razvrstavaju prema mestu radnje, postavkama, glumcima.*

Nekim genijalnim rediteljima polazilo je za rukom da prođu i bez toga. Ma koliko zvučalo neverovatno, smatra se da je Dejvid Vork Grifits držao u glavi celokupan film 'Netrpeljivost'. Mislim da bi se Stenliju dopalo da je to isto uradio sa '2001.', pa i po cenu da pritaji kako lično veruje da je tako nešto teorijski nemoguće. Ali, u svakom slučaju, za njega je to bilo neizvodljivo u praksi - ako ni zbog čega drugog, ono zato što je morao da ima nešto prilično opipljivo što bi pokazao svojim finansijerima. Banke i filmske kompanije zahtevaju nešto više od nekoliko nažvrljanih listića hartije pre no što odluče da u projekat ulože svoje ljubljene milione.

Scenario, međutim, nije umetničko delo, iako njegovo stvaranje nalaže popriličnu umešnost. Odnos scenarija prema filmu približno je isti kao odnos muzičke partiture prema izvođenju simfonije. Postoje ljudi koji umeju da čitaju muzičku partituru i da 'čuju' simfoniju - ali nema dva reditelja koja će videti iste slike kada pročitaju scenario. Dvodimenziono ustrojstvo raznobojne svetlosti o kome je ovde reč neuporedivo je složenije od jednodimenzione senzacije zvuka - koja se, u načelu, potpuno može opisati na papiru. Jedan film je nemoguće ovako predočiti, premda se scenarista nalazi pred obavezom da pokuša taj neizvodljivi zadatak. Sa izuzetkom onog slučaja kada je pisac scenarija istovremeno i reditelj, sve se mora izložiti do dosadnih pojedinosti; nije stoga nikakvo čudo što je

scenarije podjednako mučno kako čitati tako i pisati. Džon Fauls je to sasvim prikladno opisao, rekavši: 'Svaki romansijer koji je imao prilike da se lati pisanja scenarija poznaje ona tegobna ograničenja - obavezno ulaženje u suviše pojedinosti - koje film nameće. Pisati roman odgovara plivanju u moru; pisati scenario, pak, isto je što i batrgati se u nekom gustom sirupu.' ('Da li je roman mrtav?' - 'Books', jesen 1970.).

Ja sam tek nejasno bio svestan svega ovoga 1964. godine, ali je zato Stenli bio dobro upućen u stvar. Od njega je potekao predlog da, pre no što prionemo na dirinčenje oko scenarija, pustimo malo mašti na volju tako što ćemo priču razraditi u ceo roman. Razume se, da bismo to uradili, morali smo da priredimo znatno više građe nego što će moći da se upotrebi u završnoj verziji filma. Ali to nije predstavljalo problem. Svaki dobar romanopisac 'zna' daleko više nego što stavi na hartiju: isto tako, svaki sineast bi trebalo da bude svestan znatno širih obzorja od onih izloženih u scenariju.

Teorijski posmatrano, dakle, valjalo je najpre sročiti roman (imajući neprestano na umu ekran), a potom iz njega izvesti scenario. Praktično, međutim, ishod je bio znatno zamršeniji; negde pred kraj, roman i scenario pisani su istovremeno, sa povratnim spregama u oba smera. Izvesni delovi romana pretrpeli su završne prerade pošto smo videli radne kopije filma zasnovane na scenariju sročenom prema ranijim verzijama romana... i tako dalje.

Posle nekoliko godina ovakvog rada, kada je roman konačno bio objavljen, učinilo mi se da bi na mestu predviđenom za ime autora trebalo da stoji: 'Napisali Artur Klark i Stenli Kjubrik prema scenariju Stenlija Kjubrika i Artura Klarka' - dok bi u slučaju filma redosled naprosto valjalo preokrenuti. I dalje smatram da bi ovako podeljeno autorstvo najvećma odgovaralo zapetljanoj istini.

Posle nekoliko lažnih početaka i jednog dvanaestočasovnog pomnog pretresanja cele stvari, Stenli se konačno, početkom maja 1964. godine, složio da priča 'Stražar' sadrži prikladnu građu za film. Ali prema našoj prvobitnoj zamisli - koja mi sada ne izgleda osobito prihvatljiva, premda se u ono vreme činila sasvim održiva - otkriće vanzemaljskog artefakta trebalo je da predstavlja klimaks, a ne

početak priče. Njemu bi prethodio niz peripetija ili pustolovina posvećenih istraživanju Meseca i planeta. Ovoj prvoj verziji dali smo čak i interni naziv (koji, razume se, nikada nismo nameravali javno da upotrebimo): 'Kako je osvojen Sunčev sistem'.

I tako sam ponovo počeo da prebiram po hrpi svojih kratkih priča u potrazi za materijalom koji bi pogodio ovoj zamisli. Konačno sam izabrao pet dela: 'Nit koja je pukla' (iz zbirke 'Pohod na Zemlju'), 'Izvan kolevke, beskrajno orbitirajući...', 'Ko je to?', 'U kometi' i 'Pre raja' (sve četiri iz zbirke 'Priče sa deset svetova'). Na dan 28. maja 1964. godine prodao sam sva dela Stenliju i potpisao saglasnost da radim na predviđenom filmu. Naš prvobitni plan bio je razdragano optimistički: pisanje scenarija - dvanaest nedelja; njegovo razmatranje - dve nedelje; revizija - četiri nedelje; razrada projekta - četiri nedelje; vizuelizovanje, umetnički rad - dvadeset nedelja; snimanje - dvadeset nedelja; montaža, pripreme za prikazivanje - dvadeset nedelja. Ukupan skor iznosio je osamdeset dve nedelje. Doda li se tome još dvanaest nedelja za najavu premijere, dobija se konačan zbir od devedeset četiri nedelje, *U izvorniku pogrešno stoji devedeset dve umesto devedeset četiri - prim. prev.* odnosno pretežan deo dve godine. Veoma me je tištalo ovo ogromno razdoblje, pošto sam jedva čekao (kao i uvek) da se vratim na Šri Lanku; na svu sreću, nijedan od nas dvojice nije tada ni slutio da će se projekat protegnuti na čitave četiri godine...

Preostale mesece 1964. godine proveli smo u grozničavom mozganju. Kako su nam na um dolazile nove zamisli, prvobitna koncepcija se polako menjala. 'Stražar' je postao početni, a ne završni deo filma; jedna za drugom, otpale sa svih pet priča koje sam naknadno izabrao. Godinu dana kasnije, zaključivši (ne neizostavno ovim redom) a) da nije pošteno prema Stenliju dopustiti da kupi nešto što mu nije potrebno i b) da se od pomenutih priča jednoga dana može napraviti drugi valjan film, ja sam ih otkupio od njega...

Kada je Stenli prvi put obznanio svoje namere štampi, izjavio je da će naziv njegovog budućeg filma biti 'Putovanje s one strane zvezda'. Priznajem da mi se ova verzija nikada nije dopala, budući da je naučna fantastika obilovala raznovrsnim putovanjima i

pohodima. (Štaviše, nekako u isto vreme počinjalo je i snimanje filma 'Fantastično putovanje', u kome je glavnu ulogu igrala Raket Velč, dok je u svojstvu statista nastupalo deset hiljada krvnih zrnaca. Alternativni nazivi koje smo uzeli u razmatranje, ali od kojih smo kasnije odustali, bili su: 'Vaseljena', 'Tunel do zvezda' i 'Planetopad'. Tek jedanaest meseci posle početka zajedničkog rada - u aprilu 1965. godine - Stenli se konačno odlučio za naziv '2001: Odiseja u svemiru'. Koliko me pamćenje služi, ovo je u celosti bila njegova zamisao.

Uprkos velikim obavezama koje nam je nametao posao (slobodan dan praktično je iznosio ciglih dvanaest časova), vodio sam podroban dnevnik cele operacije. Bez želje da vas zatrpavam sitnicama, koje bi mogle da zanimaju jedino fanatične kjbrikologe, izložiću nekoliko izvoda iz ovog dnevnika sa nadom da će oni uspeti da dočaraju duh koji je prožimao početak stvaranja '2001.'

28. maj 1964. Predložio sam Stenliju da oni budu mašine koje organski život smatraju za kužnu bolest. Stenliju se to čini dopadljivo i oseća da smo na pravom putu.

31. maj. Evo jedne zgodne zamisli koju, međutim, nećemo upotrebiti. Sedamdeset vanzemaljskih stvorenja - gole, crne piramide - voze se u otvorenim kolima Petom avenijom, okružena irskim policajcima.

20. jun. Završio sam početno poglavlje 'Pogled iz 2000. godine' i započeo rad na delu sa robotom.

1. jul. Poslednji dan rada na tekstu 'Čovek i svemir' za 'Time' i 'Life'. Uzeo sam novu sobu, broj 1008, u hotelu 'Čelzi'.

2-8. jul. Pišem u proseku od hiljadu do dve hiljade reči dnevno. Pošto je pročitao prvih pet poglavlja, Stenli kaže: 'Pa ovo je bestseler.'

9. jul. Proveo sam skoro celo popodne učeći Stenlija da rukuje

logaritmarom - izgleda očaran.

11. jul. Nameravao sam da razmotrim sa Stenlijem razvoj sižea, ali smo gotovo sve vreme proveli u raspravljanju o Kantorovoj teoriji transfinitnih skupova. Stenli pokušava da opovrgne paradoks da je 'deo jednak celini', tvrdeći da savršeni kvadrat broja ne mora nužno da bude istovetan celom broju iste vrednosti. Zaključio sam da je latentni matematički genije.

12. jul. Sada imamo sve - izuzev sižea.

13. jul. Nastavio sam rad na romanu prilično uspešno, iako me je ometala konvencija republikanske stranke.

26. jul. Stenlijev rođendan. Otišao sam do Vilidža i našao jednu čestitku na kojoj je prikazano kako se Zemlja rasprskava; ispod je bilo napisano: 'Kako čoveku da bude srećan rođendan kad svet može svakoga časa da ode bestraga?'

28. jul. Stenli kaže: 'Ono što nam je potrebno jeste neka gromovita tema koja doseže mitske razmere.'

1. avgust. 'Rendžer VII' se spustio na Mesec. Ostao sam kasno da bih posmatrao prvi televizijski prenos. Stenlija počinju da zabrinjavaju skorašnje sonde za Mars. Šta ako one otkriju nešto što bi podrilo celu našu postavku? (Stenli je kasnije stupio u vezu sa londonskim 'Lojdom' da bi izvidio mogućnost osiguranja protiv jedne ovakve neprijatnosti.)

6. avgust. Stenli predlaže da kompjuter bude ženskog pola i da ga nazovemo Atena.

17. avgust. Konačno imamo ime našeg junaka - Aleks Boumen. Ura!

19. avgust. Pisao sam vasceli dan. Dve hiljade reči o istraživanju

Jupiterovih satelita. Gnjavatorski posao.

7. septembar. Stenli izgleda presrećan: 'Ide kao podmazano.' Sastavio je listu od sto pitanja o našim astronautima, poglavito u smislu: 'Da li spavaju u pidžamama?' ili 'Šta jedu za doručak?' I tako dalje.

8. septembar. Noćas sam imao nevolje sa stomakom. Sanjao sam da sam robot koga sklapaju. U velikom naponu energije uspeo sam da preradim dva poglavlja. Odneo sam ih Stenliju; veoma su mu se dopala i u to ime mi je zgotovio sočan odrezak, primetivši: 'Džo Levin ne radi ovo za svoje pisce.'

26. septembar. Stenli mi je dao da proučim analizu mita u delu 'Junak sa hiljadu lica' Džozefa Kembela. Veoma podsticajno.

29. septembar. Sanjao sam da je snimanje započelo. Unaokolo se vrzmalo mnoštvo glumaca, ali ja i dalje nisam znao razvoj sižea.

2. oktobar. Završio sam čitanje 'Afričkog Postanja' Roberta Ardrija. Našao sam na jedan upečatljiv deo iz koga bismo čak mogli da uzmemo naziv filma: 'Zašto čovekova vrsta nije iščezla u dubinama pliocena?... Znamo da bi bez poklona sa zvezda, bez slučajnog sudara zraka i gena, inteligencija nestala na nekoj zaboravljenoj afričkoj ledini.' Ardri, doduše, ima na umu mutacije izazvane uticajem kosmičkih zraka, ali formulacija 'Poklon sa zvezda' izvrsno se može primeniti na siže za koji smo se trenutno odlučili.

6. oktobar. Sinula mi je jedna zamisao koja mi se čini od ključne važnosti. Bića koja srećemo u drugom zvezdanom sistemu jesu ljudi koji su odvedeni sa Zemlje pre sto hiljada godina, te su nam stoga u dlaku istovetni.

8. oktobar. Celo jutro smo raspravljali o sižeu, ali posle duge šetnje po suncu završili smo tako što smo stali da posmatramo čamce i lađice na Ist Riveru. Odbacili smo sve usijane i nategnute

zamisli - i sada smo se opredelili za Galaktički Mirovni Kor bez ikakvog nasilja i krvoprolića.

17. oktobar. Stenliju je pala na um luda zamisao o svojevrsnim robotima-posilnima koji stvaraju viktorijansku sredinu da bi se naši junaci prijatno osećali.

20. novembar. Otišao sam do Prirodno-istorijskog muzeja da bih se video sa doktorom Harijem Šapirom, upravnikom Antropološkog odeljenja, koji nema baš visoko mišljenje o Ardriju. Zatim sam se našao sa Stenom; raspravljali smo o odnosu vegeterijanskih i mesožderskih sklonosti primitivnog čoveka. Sten želi da naši posetioци preobrate Čoveka u mesoždera; ja sam tvrdio da je on to oduvek bio. Vrativši se u 'Čelzi', nazvao sam telefonom Ajka Asimova sa kojim sam razgovarao o biohemijskim problemima vezanim za prelazak iz biljoždera u mesoždere.

21. novembar. Pročitao sam Likijevo delo 'Adamovi preci'. Postao sam poprilično potišten, ali posle šestočasovnog razgovora Stenu je sinula zgodna ideja. Naši vanzemaljci stižu na Zemlju i upućuju naše miroljubive pretke u komandoske borilačke veštine, što ovima omogućuje da opstanu i napreduju. Prilično smo se zabavljali razrađujući ovu zamisao, ali mi se ona ipak ne čini osobita.

22. novembar. Nazvao sam Stena i kazao mu kako smatram da nijedna od naših ideja o prizorima iz prošlosti nije valjana. On me je polako povratio iz neraspoloženja; najednom sam se razveselio kada sam rekao: 'Kako bi bilo da se vanzemaljci nasukaju na Zemlju i da im je potrebna pomoć čovekolikih majmuna?' Ova zamisao (po svojoj prilici ne odveć originalna, ali do vruga sa tim) otvorila nam je čitavu lepezu novih sižea koje sada obojica preispitujemo.

10. decembar. Pošto je video ekranizaciju Velsovog romana 'Ono što će doći', Sten me je nazvao i rekao da u životu više neće da pogleda nijedan film koji mu ja preporučim.

21. decembar. Skoro celo popodne provedeno kod Stenlija u planiranju kampanje za nagradu Akademije za koju je konkurisao sa 'Doktorom Čudoljubom'. Kad sam se vratio u 'Čelzi', čekala me je poruka od Alena Ginsberga da me on i Vilijem Berouz čekaju dole u baru. Rado sam im se pridružio, nadajući se novim nadahnućima.

24. decembar. Polako privodim kraju pisanje kako bih imao Božićni dar za Stenlija.

25. decembar. Stenli je oduševljen poslednjim poglavljima i ubeđen je da smo proširili obzorja naučne fantastike. Takođe je očaran i razdragan što je Bosil Krauter iz njujorškog 'Time-sa' svrstao 'Doktora Čudoljuba' na listu 'Deset najboljih filmova', pošto ga je cele godine žestoko napadao. Nazvao sam Boslija: 'Kritičar koji se vratio sebi'. *Posredi je aluzija na poznati roman Džona Le Karea, po kome je snimljen i film, pod naslovom 'Špijun koji se vratio sebi' - kod nas preveden kao 'Špijun'. U originalnom naslovu koji glasi 'The spy who came in from the cold', Klark menja reč 'Spy' - špijun - rečju 'Critic' - kritičar.*

Na temelju ovih beležaka moglo bi se zaključiti da je do Božića 1964. godine roman u suštini bio gotov, tako da nas je posle toga čekao srazmerno lak zadatak da na osnovu njega izradimo scenario. I mi smo sami, štaviše, bili žrtve ove zablude - odnosno, bar je sa mnom bilo tako. Ono čime smo, zapravo, raspolagali, bila je naprosto gruba skica dve trećine knjige, koja se prekidala na najuzbudljivijem mestu. Taman smo stigli kod tačke kada je Boumen zakoračio kroz Zvezdane Dveri - ali, izuzev u najopštijim crtama, nismo imali pojma kako bi trebalo da se stvari dalje razvijaju. Postojeći rukopis, međutim, udružen sa Stenlijevom trgovačkom umešnošću, bio je dovoljan da se sklopi pogodba sa MGM-om i 'Sineramom'; i tako je 'Putovanje s one strane zvezda' doživelo najavu uz gromoglasnu jeku fanfara.

Celo proleće 1965. godine nastavili smo da vršimo prepravke i da proširujemo roman, kao i da neprestano odbacujemo čitave delove za koje smo prethodno smatrali da su završeni i potpuni. Sve to vreme, Stenli se uporedo bavio iznajmljivanjem osoblja, radio je na

dizajnu, pogađao se sa glumcima i tehničarima i hvatao se ukoštac sa milionima drugih problema koji neumitno iskrsavaju čak i pri stvaranju najbezazlenijeg filma. Ritam rada postao je odveć grozničav, tako da je samo mali deo zbivanja mogao da nađe mesta u mom dnevniku, a osim toga (na svu sreću) tek se jedan sitan postotak cele te gungule ticao lično mene. Moj glavni zadatak i dalje je bio da brusim roman, premda sam se stalno uplitao u tehničke rasprave sa glumcima i pomoćnim osobljem. (Ponekad su ovakvi razgovori imali katastrofalne ishode; obratite u tom smislu pažnju na početak zapisa za 10. novembar, nešto dalje.)

9. februar 1965. Video sam na televiziji Dalija kako iscrtava izlog jedne radnje u Petoj aveniji kao promociju za 'Fantastično putovanje'. Kad sam obavestio o tome Stenlija, on mi je uzvratio: 'Ne brini - već smo rezervsali izlog i za tebe.'

8. mart. Morao sam da se uprem iz petnih žila da sprečim Stena da doktora Pola vrati iz mrtvih. Bojim se da mu je opsednutost besmrtnošću natkrilila umetničke nagone.

6. april. Bio sam u glavnom štabu KOMSAT-a u Vašingtonu da bih prisustvovao lansiranju prvog komercijalnog telekomunikacionog satelita 'Rana Ptica'. Predstavljen sam potpredsedniku Hemfriju, koji je takođe predsednik Veća za svemir. Izvestio sam ga da na popularizaciju svemira upravo trošimo deset miliona dolara. Takođe sam mu kazao da će jedan junak u filmu biti predsednik Veća za svemir... kroz tridesetak godina. 'Oh', uzvratio je smesta H. H. H. 'ja nameravam da tada i dalje budem na istoj funkciji.'

12. april. Bilo je mnogo uzbuđenja kada mi je Stenli javio telefonom kako su Rusi izjavili da su otkrili radio-signale iz svemira. Pozvao sam Voltera Salivena iz njujorškog 'Time-sa' i odmah razjasnio u čemu je, zapravo, stvar; posredi su naprosto flukutacije kvazara CTA 102.

14. april. Prijem u izdavačkoj kući 'Harcourt, Brace and World'.

Među prisutnima su bili Bil Jovanović (predsednik), Džeremi Bernstin (časopis 'New Yorker'), Denis Flanagan ('Scientific American'), doktor Robert Džestrou (iz 'Gadardovog svemirskog centra'), Stenli i Kristijen Kjubrik, Al Rozenfeld (urednik za nauku u 'Life-u'), Silvester (Pet) Viver, Skot Meredith i još mnogi drugi moji prijatelji. Vladalo je opšte uverenje da je prijem priređen u čast budućeg objavljivanja romana 'Putovanje s one strane zvezda' kod izdavačke kuće 'Harcourt', ali ja sam objasnio da to još nije svršena stvar i da zavisi od toga koliko mogu da dobiju na račun hipoteke za zgradu.

19. april. Došao sam u ured sa oko tri hiljade reči koje Stenli još nije pročitao. Tu sada vlada pravi metež: među desetoricom zaposlenih nalaze se i dva tehničara iz Engleske. Zidovi postaju sve prekriveniji upečatljivim slikama i ja već počinjem da se osećam kao sitan zavrtanj u velikoj mašineriji.

Neki ćaknut tip, koji je uporan u zahtevima da ga Stenli po svaku cenu angažuje, već nekoliko nedelja po vasceli dan sedi na klupi u parku preko puta našeg ureda i povremeno prilazi zgradi. Samoodbrane radi, Sten nosi veliki lovački nož u aktovki.

1. maj. Na trećem spratu hotela 'Čelzi' buknuo je požar. Zabrinuto sam čekao u foajeu dok su vatrogasci gasili plamen... Stalno mi se pred očima motalo kako jedini završen primerak rukopisa nestaje u vatri i dimu...

2. maj. Okončao sam poglavlje pod naslovom 'Vaseljena' - uskoro će ceo treći deo biti spreman za kucanje. Ura! Sten me je pozvao telefonom da mi kaže kako mu se dopada 'Lebdeće ostrvo'. Ima nečeg neobičnog i ohrabrujućeg u činjenici da se veliki deo građe, od koga sam već digao ruke, na kraju pokazuje kao sasvim podesan.

3. maj. Priveo sam kraju skicu za epizodu sa kvarom na anteni.

25. maj. Stenli hoće da uvede u temu đavola iz 'Kraja detinjstva'...

7. juni. Loša kritika u 'Tribjunu': kažu da bi trebalo da se držim popularisanja nauke, pošto sam kao prozaista pravi amater.

Kraj juna. Pročitao sam radni dnevnik Viktora Lindona; sasvim me je ošamutio. Milo mi je što se ne bavim njegovim poslom. Za jednu scenu bila su potrebna četiri dresirana bradavičava svinjčeta.

Nekako u to vreme vratio sam se na Šri Lanku posle jednogodišnjeg odsustva, da bih se već u avgustu ponovo pridružio Stenliju u studijima kompanije MGM u Borem Vudu, petnaest milja severno od Londona. Njegovo carstvo sada se prilično proširilo, umetničko odeljenje radilo je punom parom, a podignute su i impresivne kulise. Vreme koje sam posvećivao poslu bilo je sada ravnomerno podeljeno između naizgled beskrajnog razmatranja novih zamisli sa Stenlijem, prepravki romana i gotovo svakodnevnih savetovanja u studiju.

25. avgust. Iznenada mi je sinulo kako bi roman trebalo da se okonča: Boumen stoji pokraj vanzemaljskog broda.

25. septembar. Posetio iz NASA-e: doktor Džordž Miler (pomoćnik upravnika) i 'Dik' Slejton (direktor operacija letnih posada). Pošto smo im sve detaljno pokazali, stekli su izvanredan utisak. Džordž je dao nekoliko korisnih predloga i čežnjivo je zamolio da dobije model 'Otkrića' za svoje službene prostorije kada budemo završili snimanje sa njim. Dik je kasnije izjavio da je rekao: 'Stenli, bojim se da vas je nasamario neki trgovački putnik koji prodaje upotrebljene kapsule.' Krajnje neverovatna stvar - podozrevam da su u nju umešani fini italijanski prsti Rodžera Karasa, Stenlijevog potpredsednika zaduženog za publicitet.

1. oktobar. Stenli me je telefonom izvestio da ima drugi kraj. Ustanovio sam, međutim, da sam zaboravio da ponesem njegov sinopsis kada sam sinoć polazio od njega. Nesvesno odbijanje?

3. oktobar. Stenli na telefonu - brine ga kraj... izložio sam mu svoje poslednje zamisli i jedna od njih iznenada nas je obojicu privukla: Boumen regredira na nivo detinjstva i u poslednjoj sceni vidimo ga kao bebu. To je njegova sopstvena predstava o sebi na tom stupnju razvoja. A možda Kosmička Svest raspolaže sklonošću ka humoru. Saopštio sam telefonom tu zamisao Stenu, koji nije bio baš oduševljen, ali ja sam sada srećan.

15. oktobar. Sten je odlučio da poubija celu posadu 'Otkrića' i da ostavi samo Boumena. Izgleda drastično, ali i na mestu. Uostalom, i Odisej je jedini preživeo...

17. oktobar. Prvi put sam video kako je Stenlija obuzela bespomoćna histerija dok smo razrađivali neke komične zamisli. U hibernakulumima neće biti nikoga - svi regruti su dezertirali, ali bez obzira na to misija se mora nastaviti.

19. oktobar. Studijska kola došla su po mene i ceo dan sam proveo radeći (ili pokušavajući da radim) sa Stenom. Uprkos tome što mu je svaki čas neko dolazio, što je vodio duge telefonske razgovore sa Holivudom i što nas je sputavao propis o zabrani prekoračenja određenog radnog vremena koji su doneli sindikati, uspeali smo ipak da poprilično uradimo i rešili smo (ponovo!) glavne sižejne probleme.

26. oktobar. Razgovarao sam sa Stenlijem o njegovoj poslednjoj zamisli - prema kojoj bi 'Otkriće' bilo brod na nuklearno-impulsni pogon. Pročitao sam jedan nedavno objavljen službeni izveštaj o tome i stvar mi se prilično dopala - ali je osoblje zaduženo za dizajn stalo otvoreno da negoduje.

10. novembar. Prilikom odlaska, zajedno sa Stenom i osobljem zaduženim za dizajn broda za vožnju na relaciji Zemlja-orbita, omakla mi se opaska da pilotska kabina liči na kineski restoran. Sten je to, izgleda, ozbiljno shvatio i istog časa je naredio da se sve prepravi. Nekoliko dana sam morao da izbegavam susrete sa

ljudima iz Umetničkog odeljenja.

16. novembar. Proveo sam dugo vremena sa Stenlijem, raspravljajući o scenariju. Došli smo do nekoliko dobrih zamisli, ali imam utisak da bi bilo najbolje ako nam više nijedna ne bi pala na um.

18. novembar. Osetivši se prilično bezvoljno, otišao sam u London i pogledao film Karola Rida o Mikelandelu, pod naslovom 'Agonija i ekstaza'. Jedna stvar je posebno delovala na mene - ona scena, naime, kada neko izgovara rečenicu: 'Bog je stvorio čoveka prema svom liku.' Uostalom, to je tema i našeg filma.

30. novembar. Otišli smo do kluba 'Oksford i Kembridž' sa Rodžerom Karasom i Fredom Ordvejem (tehnički savetnik), gde smo se našli sa doktorom Luisom Likijem i njegovim sinom Ričardom. Doktor Liki je baš onakav kakvog sam ga zamišljao - pun oduševljenja i ideja. Misli da Čovek seže u prošlost najmanje četiri ili pet miliona godina. Takođe mi je poverio da je napisao jednu dramu - fantaziju o primitivnom čoveku za koju smatra da bi se od nje mogao snimiti dobar film. Reč je o grupi antropologa koju vraća u prošlost jedna vračara. Kazao sam (kršeći sva svoja pravila) da bi mi bilo drago da vidim rukopis - što je tačno.

16. decembar. Moj četrdeset osmi rođendan - i smrt Somerseta Moma. Pokušao sam da to nekako dovedem u vezu (možda čak i u smislu nadmetanja?).

25. decembar. Božić - ha, ha! Napredujem prema Jupiteru, polako ali sigurno.

26. decembar. Radio sam vasceli dan. Stan me je pozvao telefonom da mi se zahvali na poklonu i poslao je šoferu da mu donese ono što sam napisao. Telefonirao mi je kasnije da mi kaže kako mu se dijalози ne dopadaju osobito. Složio sam se.

Za Božić 1965. godine svi smo stvarno bili u velikoj vremenskoj stisci i niko nije koristio praznični odmor. Stenli je bio suočen sa neodložnim krajnjim rokom. Ogromne kulise, za scenu sa iskopinom MNT-1, u kojoj se nalazio monolit pronađen na Mesecu, bile su postavljene u studiju Šeperton, u jugozapadnom Londonu, i morale su biti uklonjene do prve nedelje nove godine, kako bi mogle da započnu pripreme za neki drugi film. Stenliju je tako preostala samo jedna sedmica da snimi sve kadrove vezane za drugi ključni susret između Čoveka i Monolita.

Tek nekoliko godina kasnije pala mi je na um još jedna veza koja spaja Šeperton i svemir. Ako malo zavirite u remek-delo Herberta Džordža Velsa, roman 'Rat svetova', videćete da dvanaesto poglavlje nosi naslov 'Propast Vejbridža i Šepertona'. Ovaj prvi opis oružanog sukoba odista ispunjava čitaoce stravom i užasom:

'Kolos, kome je bila odrubljena glava, teturao se kao pijan, ali se nije srušio na Zemlju. Nekim čudom, povratio je ravnotežu i, ne vodeći više računa gde gazi, podigao je visoku kabinu sa toplim zracima i pojurio brzo prema Šepertonu. Živi razum, to jest Marsovac u oklopu, bio je ubijen i raznet na sve četiri strane sveta, a čudovište je sada bilo samo komplikovana sprava, stvorena za uništavanje. Čudovište je jurilo u pravoj liniji, jer se njime više nije upravljalo. Naletelo je na toranj šepertonske crkve, oborilo ga, skrenulo u stranu, spotaklo se i srušilo sa strahovitom snagom u reku izvan mog vidika.

Strahovita eksplozija potresla je vazduh, i stub vode, pare, blata i rasprsnutog metala podigao se visoko u nebo. Kada je kabina sa toplotnim zracima pala u vodu, voda se smesta pretvorila u paru. Trenutak docnije jedan ogroman talas gotovo vrele vode jurnuo je kao prljava plima ka okuci reke...' *H. Dž. Vels: 'Rat svetova', Prevod Albina Vilhara - prim. prev.*

Razume se, mi danas raspolažemo toplotnim zracima i kadri smo za znatno veće poduhvate nego Velsovi slabašni Marsovci samo sa jednom malom, taktičkom atomskom bombom. Pa ipak, to i nije bilo tako rđavo - u 1898. godini...

5. MONOLITI I RUKOPISI

Još čuvam rasporedni list za prvi radni dan u Šepertonu - dalekog i studenog 29. decembra 1965. godine. Iz sentimentalnih pobuda - ali i zato što će on jamačno zanimati čak i dobroćudne žitelje onog limba koga je neka holivudska pokondirena tikva jednom nazvala 'neceluloidni svet' - reprodukovaću ga ovde. Teško da ima boljeg načina da se dočara nevidljivi posao iza kulisa na kome se temelji svaka sličica filma.

U mom dnevniku taj prvi dan zabeležen je nešto detaljnije:

29. decembar 1965. Kulise za MNT-1 su ogromne; posredi je druga po veličini scena u Evropi koja zbilja deluje veoma upečatljivo. U pitanju je rupa razmera 150 x 50 x 20 stopa po kojoj stoji raštrkana oprema. (Posredi su male mašine-kopačice na električni pogon, buldožeri i slično; najzanimljivije je to što bi sav ovaj alat stvarno mogao da se koristi na Mesecu!). Unaokolo se vrzma stotinak tehničara. Neko vreme prerađivao sam sa Stenlijem scenario - pa smo čak i tokom ručka nastavili taj posao. Upoznao sam se sa glumcima i ustanovio da sam prilično dobar stručnjak kada su oni stali da mi postavljaju pitanja iz astronomije. Ostao sam do šesnaest časova; do tada još nije bilo nikakvog snimanja, ali su zato obavljene gotovo sve pripreme. Skafandri, oprema koja se nosi na leđima i ostale stvarčice izvrsno su urađeni, a MNT-1 deluje veličanstveno - iako je neko zamrljao crnu plohu; Stenli se razgoropadio kada sam mu to pokazao.

Bilo je, naravno, vanredno teško osvetliti i fotografisati kao ugallj crnu ploču monolita - i ceo kadar bi potpuno propao ako bi se na abonosnoj površini pojavili otisci golih prstiju pre no što su je dodirnuli astronauti sa navučenim rukavicama. (Pet godina kasnije, u Smitsonovoj zadužbini u Vašingtonu, ukazala mi se prilika da stavim ruku u onu rukavicu koja je prva ostvarila dodir sa površinom Meseca.)

Čuveni monolit, koji je izazvao toliko protivurečnosti i zabuna, predstavljao je završni proizvod jednog pozamašnog razvojnog procesa. U početku je vanzemaljski artefakt bio jedan crni tetraedar - najjednostavnije i najosnovnije od svih pravilnih tela, sačinjen od četiri istovetna trougla. Ovaj oblik pružio je nadahnuće i bio podsticajan za čitavo mnoštvo filozofskih i naučnih razmatranja (Keplerova kosmografija, ugljenikov atom, geodezijske strukture Bakminstera Fulera...), i umetničko odeljenje napravilo je veći broj modela različitih veličina koji su postavljeni u afrički i Mesečev pejzaž. Ali zbog nečeg, tetraedri nikada nisu predstavljali pravo rešenje, između ostalog i zato što je stalno postojala opasnost da se dovedu u sasvim nebitnu vezu sa piramidama.

Izvesno vreme Stenli se nosio mišlju da upotrebi providnu kocku, ali ispostavilo se da je nemoguće stvoriti ovakvo telo neophodne veličine. Stoga se opredelio za pravougaono obličje i nabavio blok providne plastične mase težak tri tone - najveći koji je ikada izliven u komadu. Na žalost, i on je izgledao neubedljivo, te je tako bio odložen u jedan kut studija, a na njegovo mesto je naručena potpuno crna ploča istih razmera. Ja sam besomučno pratio - a ponekad i predviđao - sve ove promene na svojoj pisačkoj mašini, ali ipak moram priznati da sam imao daleko lakši zadatak nego odeljenje zaduženo za kulise.

Uprkos raznovrsnim problemima, kao što su, na primer, bile ptice (ili možda šišmiši) koje su preletale džinovsku pozornicu i tako se nakratko obrele usred Mesečevog pejzaža, Stenliju je ipak pošlo za rukom da privede kraju snimanje pre jednonedeljnog roka. Monolit je brižljivo upakovan u vuneni omotač i sklonjen na sigurno mesto gde će ostati sve dok se ne bude ukazala ponovna potreba za njim - otprilike godinu dana kasnije, prilikom snimanja poslednjeg sretanja u završnoj sceni hotelske sobe. Ekipe se vratila u Boremvud studio, a ja sam nastavio da razbijam glavu oko sižea...

7. januar 1966. godine. Noćas sam shvatio da Zvezdane Dveri moraju biti Japet, na kome odnos između svetla i senke iznosi šest prema jedan. Dostavio sam Stenu memorandum o tome.

8. januar. Rekordan dan - tri hiljade reči i neka od najuzbudljivijih mesta u knjizi. Na smrt sam se prepao kada je kompjuter stao da otkazuje, pošto sam bio sam u kući sa električnom pisaćom mašinom...

14. januar. Završio sam poglavlje 'Pakao' i doveo sam Boumena u hotelsku sobu. Sada ga valja izvesti odatle.

16. januar. Posle dugog razgovora sa Stenom uspeo sam da rešim većinu zaostalih sižejnih problema. Odmah sam se dao na posao i u času kada sam se, već sasvim malaksao, skljkao u postelju, imao sam najzad gotovo okončanu prvu verziju završnog dela romana. Sada stvarno mogu da kažem da je kraj na vidiku - ali zar to isto nisam rekao već dva puta ranije?

17. januar. Oko podne bila je gotova prva skica poslednjih poglavlja. Od tada osećam neku mučninu i stalno mi se vrti u glavi. Odveć sam iscrpljen da bih iskusio zadovoljstvo; jedino me ispunjava osećaj olakšanja. Ceo dan sam se upinjao da valjano raspletom stvar; srećom, sutra nisam obavezan da budem u studiju, tako da ću se pošteno odmoriti.

18. januar. Poseta lorda Snoudona koji je slikao Stenlija iz svih uglova za 'Life'.

19. januar. Stenli mi se javio telefonom da mi kaže kako je veoma zadovoljan poslednjim poglavljima i kako oseća da smo najzad nabasali na 'ono pravo'. Oduševljen, pokušao sam da mu na brzinu izmamim saglasnost da se postojeća verzija da na prekucavanje i pošalje našem agentu.

2. februar. Proveo sam ceo dan sa Stenom u razlaganju nekoliko novih zamisli, ali kao i uvek svaki čas su nas prekidali; tako, na primer, morali smo da prisustvujemo testovima šminke za Garija Lokvuda i Kira Daleu (koji želimo da izgledaju kao trideset petogodišnjaci). Boli me grlo i kao da sam se prehladio, tako da se

Sten stalno drži podalje od mene.

4. februar. Prisustvovao sam projekciji jednog demonstracionog filma koji je Sten sačinio na taj način što je na brzinu izmontirao nekoliko kadrova da bi budžama iz kompanije pružio kakav-takav uvid u tok zbivanja. Prizore u bestežinskom stanju muzički je potkrepio Mendelsonovim 'Snoviđenjem u noć ivanjsku', dok je 'Antarktičkom simfonijom' Vogena Vilijemsa 'pokrio' scene na Mesecu i specijalne efekte 'Zvezdanih Dveri'. Ishod je bio izvrstan. Izišao sam sa ubeđenjem da u rukama imamo remek-delo - samo ako Sten bude uspeo da ga do kraja izvede.

Nekoliko dana posle toga, utekao sam na Šri Lanku. Ali ne zadugo.

15. mart. Prekomorski telegram od Stena u kome mi traži 'tri minuta poetskog klarkovskog pripovedanja' o HAL-ovom nervnom slomu. Istog popodneva poslao sam mu narudžbinu ekspresnom poštom. (Nikada nije upotrebljeno...). Takođe sam započeo (poslednju)n reviziju i posao mi je prilično išao od ruke.

20. mart. Ceo dan sam žestoko radio na romanu i negde oko dvadeset jedan čas završio sam poslednju radnu verziju (šta, opet!).

2. april. Dodao sam nekoliko stotina poslednjih (?) reči u rukopis i konačno ga zaklopio. Što se mene tiče, posao je završen.

Avaj, nije bilo tako. Nekoliko dana kasnije odleteo sam sa Šri Lanke u Lorens, u Kansasu, na proslavu stogodišnjice tamošnjeg univerziteta. Poslao sam telegram Stenliju u kome sam ga izvestio da se vraćam u London da bih sredio poslednje formalnosti oko objavljivanja roman. On mi je odgovorio: 'Ne trudi se - nije još gotov.' Javio sam mu da ću ipak doći i tako sam i učinio:

19. april. Prvi ceo dan proveden u studiju posle povratka - gledao sam snimanje u centrifugi. Zastrašujući prizor, praćen užasnim

šumovima i prskanjem električnih sijalica. Stenli mi se pridružio za vreme pauze i samoinicijativno potegao pitanje datuma objavljivanja. Kada sam mu otvoreno zatražio objašnjenje, zakleo se da uopšte ne pokušava da zadrži štampanje romana do premijere filma. Objasnio je da javno prikazivanje neće početi sve do kraja 1967. ili čak početka 1968. godine. Ako prve projekcije i budu započele aprila 1967. godine (započele su, zapravo, aprila 1968), one će biti ograničene samo na 'Sineramine' dvorane, tako da ćemo imati malo 'lufta'.

23. april. Odvezao sam se sa Rodžerom Karasom i Majkom Vilsonom do jednog izuzetnog privatnog zoološkog vrta blizu Nanitona u kome se nalaze sve vrste velikih majmuna. Majk se prilično namučio snimajući šimpanze, koji su se stalno bacakali unaokolo i srljali na kameru. Prilično me je izvelo iz takta mladunče gorile koje je bilo veoma sklono da krajnje zloslutno škrguće zubima... Sve u svemu, bio je to prijatan dan koji me je naveo na neke podsticajne zamisli o Gleda-Mesecu i družini.

29. maj. Naš poligon posetio je sovjetski ataše za vazduhoplovstvo. Zagledao je svaku tablicu sa uputstvima na maketama svemirskog broda, a zatim rekao pomalo usiljeno: 'Nadam se da uviđate da bi sve to trebalo da piše na ruskom.'

Krajem maja odleteo sam u Sjedinjene Države da bih prisustvovao zvaničnoj najavi filma; odmah sam preduzeo sve što je bilo u mojoj moći da uspokojim zabrinute glavešine kompanije MGM koji su me saletali pitanjima u stilu: 'Kako Stenli napreduje?' Tom prilikom sam takođe prvi put posetio Kejp Kenedi sa jednom sasvim malom grupom uglednika, koji su došli na poziv Džejmsa Veba, upravnika NASA-e, da prisustvuju lansiranju 'Džeminija IX'. Kao što je to slučaj sa svakim posetiocem, i mene je ispunilo osećanjem sićušnosti i strahopoštovanja zdanje za montažu letelica, kao i vozilo za prevoz brodova po tlu, mileći transporter od tri hiljade tona, čija najveća brzina (kada ne nosi nikakav teret) iznosi dve milje na čas. Sećam se da sam posmatrao Džordža Milera, predsednika Odbora

za astronautiku u Kongresu, kako isprobava upravljačke uređaje na vozilu-kornjači; skrenuo sam mu pažnju na to da ne prekorači propisanu brzinu, pošto mu tik iza leđa stoji vrhovni sudija Voren.

Na žalost, letelica tipa 'Atlas-Agena' sa kojom je 'Džemini IX' trebalo da se sretne, nije uspela da uđe na orbitu, tako da je došlo do odlaganja lansiranja ljudske posade. Zadivila me je staloženost upravnika Veba kojom je primio ovu neprijatnost; odmah se okrenuo prema kongresmenu Mileru i kazao mu: 'Bojim se da ću ponovo morati da se obratim vašem Odboru za nešto malo para.'

Narednog meseca opet sam se obreo u Londonu, i dalje nastojeći da ubedim Stenlija da je roman završen i da se rukopis može pustiti u promet. Tokom jednog od mojih žustrijih uveravanja, on je primetio: 'Stvari nikada nisu toliko loše kako se čini', ali ja sam bio odveć neraspoložen da bih se saglasio.

Stenlijevo stanovište bilo je da želi da još malo poradi na rukopisu, ali naprosto nikako ne stiže da ugrabi vremena za to zbog veoma velikih obaveza u studiju. (Stvarno su bile ogromne i mene je neprekidno ispunjavala zadivljenošću Stenlijeva sposobnost da se hvata ukoštac sa desetak istovremenih i međusobno prepletenih kriza, od kojih je svaka mogla da staje i po pola miliona dolara. Nije stoga nikakvo čudo što ga oduševljava Napoleon...) Ali ja sam bio uporan u tvrdnji da bi on trebalo da se povinuje mom sudu, pošto sam ja pisac; šta bi kazao da sam ja izrazio želju da montiran film?

Na kraju smo pronašli jedan kompromis - Stenlijev. On će pokušati, tokom bavljenja u kupatilu ili prilikom odvoženja kući vlastitim rols-rojsem najvećom dozvoljenom brzinom od trideset milja na čas, da pribeleži sve ispravke koje želi da napravim. Na ovoj osnovi, Skot Meredith je konačno dobio priliku da sklopi izvrstan ugovor sa izdavačkom kućom 'Delacorte Press'.

Stenli je, kao i uvek, bio čovek od reči. Još čuvam devet strana memoranduma, sačinjenog od trideset sedam stavki, datiranog pod 18. jun 1966. godine; primedbe koje se tu nahode uglavnom su sasvim na mestu, premda povremeno umeju da budu i prilično zajedljive:

1. Da li može da se upotrebi reč 'livada' za područje koje je

opustošeno sušom?

6. Odakle pčele u području opustošenom sušom? Od čega one žive?

9. Da li leopardi reže?

11. Da li je leopard u stanju da nosi čoveka?

14. Kako će se knjiga pojaviti pre filma (cvrc!), ne vidim zašto se u njoj ne bi pojavilo nešto što bi bilo poželjno da smo mogli da ostvarimo u filmu. Želeo sam da blok bude kristalno prozračan, ali tako nešto je bilo neizvodljivo. Voleo bih da je blok crn u romanu.

15. Ne čini mi se pogodan glagol 'ćijukanje'. Moramo da se dogovorimo o tome kako oni opšte.

19. Ova referenca pomalo zvuči kao neka scena iz 'Bambija'.

22. Doslovan opis ovih tekstova izgleda mi krajnje nepriličan. Time se raspršava cela čarolija.

24. Ova scena mi je od početka izgledala nestvarna i pomalo neshvatljiva. Oni će biti pošteđeni smrti od gladi, ali nikada neće postati presiti, svilenog runa i glatke kože, a ponajmanje zadovoljni. Tako nešto ne dešava se ni sada, u 1966. godini. Smatram da jednoga dana kocka treba da nestane, a zatim da Gleda-Mesec i njegovi momci, prolazeći pokraj velikog kostura slona, koji su viđali mnogo puta pre toga na putu prema ispašama, iznenada budu privučeni tim kostima kojima bi stali da zamahuju i vitlaju; to bi celom prizoru dalo draž čarolije kako na papiru u romanu tako i kasnije, na celuloidu u filmu; posle te scene mogli bi da se približe biljoždernim životinjama sa kojima obično dele ispašu i da ubiju neku od njih, i tako dalje.

27. Ne razumem šta to znači.

33. Više mi se dopada prethodna verzija...Izraz 'meseci su menjali mene' čini mi se užasno stereotipan. Izraz 'bezubi tridesetogodišnjaci su skončali' takođe je prilično grozan.

37. Mislim da je ovo veoma rđavo poglavlje i da ne bi trebalo da bude uključeno u knjigu. Odveć je pedantno, nedramatično i narušava divan prelaz od čovekolikog majmuna do 2001. godine.

Da ovi odlomci ne bi stvorili pogrešan utisak, moram dodati da se u memorandumu nalazi i nekoliko veoma laskavih komentara koje mi

skromnost nije dopustila da navedem. U stvari, Stenli je tu ponekad preterivao. On je naprosto podsticao moj moral (što je stvarno bilo potrebno) prekomernim hvaljenjem upravo napisanih delova; zatim bi, tokom narednih dana, pronalazio sve više i više grešaka, sve dok na kraju cela stvar ne bi pala u vodu. Sve je to predstavljalo deo njegovog neprekidnog traganja za savršenstvom, što me je često izazivalo da ga podsetim na aforizam: 'Nijedno umetničko delo nikada nije završeno; ono je samo napušteno.'

Bojim se da sam bio spreman da napustim brod pre njega. Ali divio sam se njegovoj ustrajnosti, čak i ako mi se nije dopadalo to što sam poglavito ja njena žrtva.

Stvari su dostigle vrhunac u leto 1966. godine; u mom dnevniku stoji zabeležen ovaj patetičan odlomak:

19. jul. Gotovo sve sećanje na nedelje rada u hotelu 'Čelzi' kao da je izbrisano, a postoje i verzije knjige koje sam sasvim zaboravio. Potpuno sam izgubio račun (na svu sreću) o revizijama i ćorsokacima. Sve je to prilično onespokojavajuće - jedino se nadam da će krajnji ishod biti vredan uloženog truda.

Povod za ovako turobno raspoloženje je shvatljiv. Stenli je odbio da potpiše ugovor - pošto je 'Delacorte' pustio knjigu u štampu i dao upečatljiv najavni oglas na dve strane u časopisu 'Publisher's Weekly'. I dalje se pozivao na to da još nije zadovoljan rukopisom i da želi da još malo poradi na njemu. Počeo sam ozbiljno da razmišljam o tome da se obratim doktoru Likiju za preporuku o nekom vraču na glasu, odnosno Skotu Meredithu da nabavi pribor za bacanje čini. Uzdržavši esnafske suze, 'Delacorte and Co.' je obustavio dalje štampanje. Bio sam im izuzetno zahvalan zbog popustljivosti u ovoj zamršenoj stvari i milo mi je što sam im se odužio, skromnim bestselerom 'Vremenska sonda'.

Ispalo je ne može biti bolje što tada niko nije ni slutio da će proteći još dve godine pre no što knjiga konačno ugleda svetlost dana u izdanju 'New American Library', u leto 1968. godine - više meseci posle premijere filma. Posmatrano u globalu, sve se ipak

svršilo kako treba - baš onako kako je Stenli predvideo.
Ali ja znam i za lakše načine da čovek zarađuje za život.

6. OSVIT ČOVEKA

Tokom novembra 1950. godine napisao sam kratku priču o susretu u dalekoj prošlosti između posetilaca iz svemira i jednog primitivnog čovekolikog majmuna. Neki urednik u izdavačkoj kući 'Ballantine Books' dao joj je domišljat naslov 'Pohod na Zemlju' kada je bila objavljena u knjizi sa istim naslovom, ali meni se više dopadao 'Susret u osvit'. Kada sam, međutim, za 'Harcourt, Brace and World' sačinio izbor sopstvenih dela za zbirku 'Devet milijardi Božijih imena', naslov je ponovo na tajanstven način promenjen u 'Susret u osvit'. Do danas više nije bilo nikakvih preinačenja.

Iako 'Susret' nije bio obuhvaćen onim pričama koje je Stenli prvobitno kupio, on je veoma uticao na moja razmišljanja u početnim fazama našeg poduhvata. U to vreme - pa čak i poprilično kasnije - nosili smo se mišlju da stvarno pokažemo neku vrstu vanzemaljskog bića, verovatno ne odveć različitog od ljudskog genotipa. No, čak nas je i to suočavalo sa vanredno složenim problemima na planu maski, odnosno verovatnosti i ubedljivosti.

Poteškoće vezane za šminku i maske mogle su još da se reše - kako je docnije pokazao Stjuard Friborn svojim sjajnim radom na čovekolikim majmunima. (Na moju veliku ozlojeđenost, 'Oskar' koga je Akademija dodelila 1969. godine u ovom rangu pripao je filmu 'Planeta majmuna'! Pitam se, i to nipošto u sebi, već iz sveg glasa, da li je žiri možda prešao preko '2001.' zato što je mislio da smo koristili prave majmune.) Problem verovatnosti i uverljivosti po svoj prilici bi bio znatno veći, zato što bi se lako mogao steći utisak kako je posredi samo jedan u nizu filmova o čudovištima. Posle obimnog vršenja opita, digli smo ruke od cele stvari, kako u okviru filma, tako i knjige, i po svoj prilici bilo je to ispravno rešenje.

Ali pre no što smo do toga došli, činilo nam se razložno da pokažemo stvarni susret između čovekolikih majmuna i vanzemaljaca, kao i da pružimo znatno više pojedinosti o tom događaju u pleistocenu, pre tri miliona godina. Poglavlja koja slede za ovim predstavljala su naš prvi, nezamršen pokušaj da pokažemo kako su čovekoliki majmuni mogli da budu obučeni, uz puno

strpljenja, da poboljšaju vlastiti način života.

Samo zahvaljujući Stenlijevom geniju uspeli smo da razaberemo koje su slabe tačke naše zamisli. Ona je bila odveć prostodušna: ali, još gore, nedostajala joj je čarolija za kojom je on tragao, kako je objasnio u dvadeset četvrtoj stavci svog memoranduma, navedenoj ranije.

U romanu smo konačno došli u priliku da ostvarimo željeno dejstvo na taj način što smo izbacili sve pojedinosti i uveli naprave za superobučavanje, Monolite, koji su, što je ispalo još značajnije, obezbedili ključne vezivne teme između različitih delova glavnog sižejnog toka. U filmu je Stenli mogao da stvori znatno naglašenije emocionalno dejstvo sjajnim korišćenjem usporenog snimanja, upečatljivih krupnih planova i muzičke poeme Riharda Štrausa 'Zaratustra'. Zamrznuti trenutak na početku istorije, kada Gleda-Mesec, nagoveštavajući Kaina, hvata sa tla jednu kost i počinje zamišljeno da je proučava, pre no što će stati da vitla njome u rastućem uzbuđenju, uvek uspe da mi ispuni oči suzama.

Taj prizor je najsnažnije delovao na mene dok sam sedeo iza U Tanta i doktora Ralfa Banča u bioskopskoj sali 'Dag Hamaršeld' i posmatrao projekciju koju smo priredili na zahtev generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija. Najednom mi je sinulo da su tu počele sve nevolje - i da je upravo ovo zdanje mesto gde nastojimo da ih okončamo. Istovremeno me je pogodila zapanjujuća paralela između oblika monolita i zgrade Ujedinjenih Nacija; postojalo je nešto veoma čudno u toj podudarnosti. Ako je posredi samo puka podudarnost...

Prizor sa razmrskavanjem lobanje predstavljao je jedinu scenu koja nije snimljena u studiju; radili smo je na jednom polju udaljenom nekoliko stotina metara - jedini put kada je Stenli izišao na otvoreno. Podignuta je mala platforma i na nju se popeo Gleda-Mesec (Den Rihter), okružen kostima. Rubom polja jurili su automobili i autobusi, ali kako je korišćen donji rakurs sa nebom kao pozadinom, oni nisu ulazili u kadar - premda je Stenli ipak morao da napravi kraću pauzu zbog slučajnog prolaska nekog aviona.

Kadar je toliko puta ponavljan i Den je razmrskao toliko kostiju, da sam se pri kraju pobojavao da će nam ponestati lobanja bradavičavih svinja (ili tapira). Ali Stenli je konačno bio zadovoljan i dok smo se

vraćali u studio, on je počeo da baca kosti u vazduh. U prvi mah sam pomislio da je i ovde posredi joi de vivre, ali on je onda stao da ih snima malom kamerom - što sve zajedno nije bio baš lak poduhvat. Jednom ili dva puta, jedna od pozamašnih kostiju koje su se brzo obrušavale umalo nije pala na Stenlija koji je zurio kroz okular; da nam je sreća tada okrenula leđa, ceo projekat je mogao tu da se okonča. U tom smislu, jedna već navedena Ardrijeva misao mogla bi, uz malu prepravku, da glasi: 'Inteligencija bi se ugasila na nekom zaboravljenom polju Elstrija.'

Kad smo završili sa snimanjem scene u kojoj se kost vrti spram neba, Stenli se ponovo uputio u studio; ali sada je uhvatio jednu metlicu i počeo nju da hita uvis. Još jednom sam pomislio da sve to čini iz čiste zabave; i možda je stvarno bilo tako. No, u isti mah, posredi je bio i nastanak najvećeg reza u istoriji filma: između kosti-tojage i veštačkog satelita, koje je na celuloidu razdvajao ništavan dvadeset četvrti deo jedne sekunde, ležalo je tri miliona godina istorijskog vremena.

(U prvo vreme ovaj rez nije imao usmerenje prema budućnosti, već prema prošlosti; sasvim sam zaboravio na to sve dok nisam primetio da su četiri naredna poglavlja prvobitno nosila brojeve od trideset pet do trideset osam. Sada mi, međutim, izgleda logičnije, a u svakom slučaju manje zbunjujuće, ako ih dam ovde, što će takođe omogućiti da knjiga dobije isto ustrojstvo kao i roman, odnosno film.)

7. PRVI SUSRET

Glečeri su se već povukli, a kontinenti su polako dobijali one oblike s kojima će se susresti Čovek kada kroz tri miliona godina bude pravio svoje prve zemljopisne karte. Razume se, sada su još postojala manja odstupanja; Britanska Ostrva sačinjavala su deo evropskog kontinenta, a prevoj između Azije i Amerike još nije bio rasparčan u arhipelag Beringovog moreuza. Ogromna ravnica Sredozemlja takođe nije bila potopljena; Herkulovi stubovi odolevaće još vekovima stihiji, sve dok konačno okean ne odnese prevagu, udarajući istovremeno temelje velikom, ali i lažnom predanju o Atlantidi...

Kakva li samo stvorenja krije ovaj svet, upitao se Klindar kada je prvi put ugledao zeleno-plavi globus. Veliki svemirski brod prošao je kroz Zvezdane Dveri pre samo nekoliko časova, tako da je cela posada još bila pod utiskom veličanstvenog planetopada. Svaki svet predstavljao je novi izazov, novi problem, sa svojim beskrajnim mogućnostima života i smrti - ali i sa skrivenom nadom da se u ovoj užasnoj praznoj Vaseljeni nađu braća po razumu.

Tokom proteklih pet stoleća, od kako je krenuo sa Eosa, Klindar je stupio na trideset svetova, provodeći na svakom od njih najmanje po deset godina. Na dva sveta je poginuo, ali to je bio neizbežan rizik ovakvih istraživanja. Bio je pripravan da umre još mnogo puta pre no što se vrati na svoj matični svet od koga ga je sada delilo hiljadu svetlosnih godina normalnog svemira. Sve dok njegovo telo ne bude sasvim uništeno, doktori sa Eosa moći će da ga vraćaju u život.

Osim svoje neobične visine - preko sedam stopa - bića koja su radoznalo razgledala svet pliocena, u svemu su podsećala na ljude. U njima je bilo više ljudskog nego u bilo čemu što je ikada hodilo zeleno-plavom planetom. Tek bi detaljna ispitivanja pokazala da oni, zapravo, pripadaju sasvim drugačijem evolucionom stablu. Priroda ume veoma vešto da se poigra svojim podanicima...

U kosmosu postoje milioni dvostrukih, uspravnih dvonožaca. Hiljade njih sasvim lako bi mogli u tamnoj noći ili gustoj magli da

izgledaju kao ljudska bića. Tek stotinak takvih vrsta, međutim, sposobno je da se neopazice prokrijumčari u ljudsko društvo - ali nijedna ne bi mogla da prođe čak ni najpovršnji medicinski test.

Uz neznatne plastične korekcije, Klindar bi gotovo izgledao kao čovek. Bio je sasvim ćelav i bez malja, a na šest prstiju ruku i nogu nije imao nokte. Ova obeležja primitivne džungle njihova rasa izgubila je pre mnogo eona. Bez obzira na veličinu, on se hitro kretao gipkim i veoma skladnim korakom. Mislio je i govorio znatno brže nego što će to čovek ikada biti u stanju, dok mu je normalna telesna temperatura iznosila gotovo 40 stepeni Celzijusa. Njegov kostur i biohemija nisu nimalo ličili na ljudske; ljudožder koji bi bio dovoljno lud da okusi njegovo meso sasvim sigurno bi smesta umro. Pa ipak, da bi se u Vaseljeni pronašla vrsta toliko slična čoveku, verovatno bi morali da budu istraženi milioni svetova.

Postojala je još jedna velika sličnost između budućih Zemljana i Eosovaca: i jedni i drugi bili su neutoljivo ljubopitljivi. Sada kada su ovladali silama da krenu u istraživanje celog kosmosa, mogli su konačno u potpunosti da utaže svoju radoznalost.

Geografske karte, fotometrijska snimanja, spektrohemijske analize - sve je to već bilo spremno. Posle godinu dana provedenih na orbiti, kucnuo je čas da se spuste. Slično šrapnelima bombi, deset bleštavih kugli bilo je izbačeno iz hiljadu stopa dugačkog matičnog broda u pravcu velikog globusa prekrivenog gustim slojem oblaka.

Kugle su se najpre razišle, a zatim raspršile duž polutara i lagano spustile na planine, ravnice i močvare. Klindar i njegova dva saradnika krstarili su miljama iznad džungle pre no što su ugledali zgodno mesto za spuštanje. Iz kugle su najpre izišla tri teleskopska kraka, a zatim se ona spustila lagano, poput mehura od sapunice, na tle koje će jednoga dana nositi ime Afrika.

Za trenutak, niko nije progovorio ni reč; svi su hteli da dožive ovaj susret u potpunoj tišini. Kao što je to bilo uobičajeno pri ovakvim pohodima, ista trojka uvek je sačinjavala jednu istraživačku grupu, tako da niko ni pred kim nije imao tajni. Ovo im je već bilo pedeseto zajedničko spuštanje i tišina ih je sjedinjavala i povezivala znatno

prisnije od bilo kakvih reči.

Konačno, Klindar pomeri jedan prekidač na kontrolnoj tabli i kabinom se razlegoše prvi zvuci novog sveta. Posle mnogo vremena oni su ponovo došli u priliku da slušaju izvorne glasove šume, šaputanje vetra kroz neobično drveće i povijanje vlati trave, likujuće ili samrtne krike životinja i jednolično zaleđe udaljene grmljavine - prigušeni žubor obližnjeg vodopada. Jednoga dana, s lakoćom će moći da razaznaju svaki treptaj u ovoj kakofoniji zvukova; ali sada, ona je još krila tajanstvene pretnje i budila davno zaboravljene noćne more. Pored sve svoje mudrosti i pameti, osećali su se kao deca kada se prvi put suoče sa nepoznatim užasima noći, i u srcima im se načas javila čežnja za dalekim domom...

Uobičajeni poslovi koje je nalagao postupak spuštanja ubrzo su ih ponovo pretvorili u staložene, profesionalne istraživače-naučnike. Najpre je u svim pravcima bila odaslata omanja grupa robota sa zadatkom da sakupljaju lišće, travu i, ukoliko se ukaže prilika, sasvim sitne životinje koje se kreću dovoljno sporo da budu uhvaćene. Svi primerci koje roboti budu doneli biće pažljivo ispitani u izdvojenoj automatskoj komori, kako bi se izbegla svaka mogućnost zagađenja. Biohemijski uzorci brzo su izdvojeni - niko nije očekivao da će prvo provizorno ispitivanje pokriti sve vrste ovog kiseonično-ugljeničkog sveta - i informacije su poslate na dalju analizu u matični brod, koji je kružio na orbiti dvadeset hiljada milja iznad površine planete. Izgledalo je da nema opasnih mikroorganizama, ali život predstavlja beskrajn raspon složenosti, tako da nikad ništa nije sasvim izvesno. Ovaj svet je i te kako mogao da im priredi smrtonosna iznenađenja, koja bi se ispoljila tek posle nekoliko pokolenja...

U toku dana brodu se nije približila nijedna veća životinja - što nije bilo neobično, budući da se kugla nalazila na čistini gde je jedino rastinje bilo malo, proređeno grmlje. Ali kada je pao mrak, slika se sasvim promenila; Zemlja je oživela, a senke su se izdužile i uronile u noć.

Za posmatrača sa broda tama nije predstavljala poteškoću. Kroz infracrveni periskop videli su svet oko sebe kao po danu; mogli su pratiti bojažljive biljojede na putu prema pojilu, kao i proučavati taktiku krupnih grabljivica koje su ih lovile. Ovde je još bilo tigrova sa

po dva sabljasta zuba koja su im štrčala iz čeljusti; ali kroz milion godina oni će sasvim nestati, a Afrikom će gospodariti lavovi.

Bio je to spor, ponekad vrlo pipav, ali uvek veoma uzbudljiv posao - vršiti popis jednog sveta koji se ne može dodirnuti. Nekoliko puta, Klinder je promenio položaj broda da bi dobio novu panoramu, ali i da bi pouzdano ustanovio da osmatrane životinje i biljke predstavljaju reprezentativni uzorak. A onda, druge nedelje istraživanja, konačno je pronašao hominide.

Klindarovu pažnju najpre je privukla buka koja je dopirala kroz mikrofone dalekog dometa. Uperio je periskop u tom pravcu i utvrdio kako mu granje drveća delimično ometa vidik; ali i ono što je uspeo da osmotri bilo je sasvim dovoljno da odmah donese odluku o premeštanju broda.

Oko pola milje ispred, na maloj čistini nedaleko od obale gotovo isušene rečice, leopard je upravo usmrtio svoju žrtvu. Pogureno je stajao nad telom neke nesrećne životinje koja je verovatno gasila žeđ u plitkoj vodi; sa okolnog drveća dopiralo je u horu ljutito režanje. Bile su to tamne, prilično krupne životinje, koje su skakutale s grane na granu, tako da Klindar nije odmah mogao da uhvati neku od njih u žižu teleskopa. Ali onda, iznenada, dok je šarao kroz lisnate krošnje, u fokusu mu se neočekivano stvorilo jedno od stvorenja - i on ugleda kosmatu karikaturu vlastitog lika.

Stvorenje je besno kričalo, nemirno poskakujući na visokoj grani; njegova ljutnja bila je upućena leopardu. Druge životinje na okolnim granama činile su to isto; bilo je očigledno da ne mogu da naude ubici, ali njihovo kričanje ipak je delovalo razdražujuće, jer velika mačka stade da se lagano udaljava, vukući okrvavljeno truplo svoje žrtve za nogu. Kada se lešina okrenula prilikom tog vučenja, Klindar se ponovo našao pred krivim ogledalom vremena.

Netremice je zurio u rekonstrukciju vlastitih predaka od pre pet ili deset miliona godina; taj izraz lica, izobličen grimasom smrti, mogao je pripadati bilo kom od njih. Postojalo je isto nisko, naborano čelo, dva oka koje je delio mali razmak, mišićava ali bezbrada vilica, istureni zubi. Klindar nije prvi put naišao na ovaj tip, zato što su slične varijacije bile prilično rasprostranjene na mnogim svetovima, pa ipak uvek je osećao uzbuđenje pri susretu sa ovim dalekim

srođnicima i tada bi mu se na trenutak učinilo da između njih ne leži ogroman evolucionni ponor...

Kada su leopard i njegova žrtva nestali sa vidika, preplašen i ljutit hor lagano je utihnuo. Klindar nije skidao pogled sa periskopa.

Polako i oprezno, hominidi su se spustili sa drveća na kome se nisu osećali sasvim lagodno. Hodali su na sve četiri šape, ali s vremena na vreme propeli bi se na zadnje udove i napravili nekoliko koraka u uspravnom položaju. Najednom, kao da su ponovo ugledali leoparda, počeli su panično da beže što dalje od reke i drveća. Dok su trčali, pretvarali su se u prave dvonošce. Bili su u stanju da prevale zamašne razdaljine, uopšte ne dodirujući tle prednjim šapama.

Klindar ih je prilično teško pratio, da bi ih na kraju sasvim izgubio iz vidnog polja. Nekoliko trenutaka kasnije, primetio ih je ponovo kako se uspinju uz gotovo okomitu izbočinu jedne kamene litice. Bilo je očigledno da se kreću prema maloj skupini pećina koja se nalazila na oko pedeset stopa iznad tla. Sklonište je bilo mudro izabrano, u prvom redu stoga što je ulaz bio nepristupačan velikim mačkama. Opređenije za ovakvo mesto moglo je da bude nagonsko, ali je isto tako moglo da znači i osvit inteligencije. Ova stvorenja zaslužuju punu pažnju, pomisli Klindar.

Za vreme dugih, ali i uzbudljivih časova provedenih uz periskop, on je polako naučio gotovo sve o njima i dobio pouzdan obrazac njihovog ponašanja. Bilo ih je svega deset - četiri mužjaka, tri ženke i tri mladunca; u fizičkom pogledu, bili su u prilično nezavidnom položaju, budući da su stalno živeli na ivici gladovanja. Iako su pretežan deo hrane nalazili u travi i među grmljem, ipak nisu sasvim bili biljojedi. Jeli bi meso kad god bi mogli da dođu do njega; to se, doduše, događalo retko, prvenstveno zato što su bili slabi lovci. Jedine životinje koje su predstavljale njihov plen bile su kornjače, mali glodari, a ponekad i ribe koje bi zalutale u plićak.

Kako nisu raspolagali ni najjednostavnijim oruđima, nisu mogli da iskoriste tako izuzetne, premda veoma retke prilike, kao što je ostareli slon koji je odlučio da umre u ovom kraju, ili antilopa koja je slomila nogu. Meso bi potpuno istrulilo pre no što bi oni stigli da ga dosegnu potpuno slabašnim zubima; osim toga, nisu bili u stanju da

se suprotstave velikim mesožderima koje bi privukla neočekivana gozba.

Bilo je pravo čudo kako su do sada opstali, a budućnost im nimalo nije izgledala ružičasta. Klindar nije uopšte bio iznenađen kada je jedno mladunče skončalo od gladi. Malo telo bilo je izbačeno iz pećine i prepušteno hijenama. Ova bića još nisu naučila korisne strane sahranjivanja mrtvih: ako ništa drugo, time je bar za divlje mesoždere ostajalo manje jevtine hrane.

Ali Klindar, koji je iza sebe imao bogato iskustvo sa mnogih svetova, znao je da su svi ti nedostaci samo uslovni. Ova bespomoćna majmunolika bića imala su jednu veliku prednost u odnosu na sva ostala stvorenja zeleno-plave planete. Ona se još nisu specijalizovala; još nisu upala u stupicu nekog evolucionog cul-desaca. Gotovo sve druge životinje u po nečemu su ih nadmašivale: u snazi, brzini, sluhu ili prirodnoj zaštiti. Nije postojala nikakva sposobnost kojom bi se hominidi isticali, ali oni bi zato mogli da rade sve što bi videli; i dok su ostale životinje postale virtuozi u pojedinim oblastima, hominidi su se specijalizovali u sveopštoj osrednjosti - i upravo je ova činjenica mogla, kroz milion godina, da predstavlja temelj njihovog opstanka i uspona. Pošto ne budu uspeli da se prilagode sredini, oni će početi da sredinu prilagođavaju svojim potrebama.

Mnoge druge hominidne rase krenule su drugačijim putem. Vlastitim očima ili posredstvom svedočanstava ranijih istraživača, Klindar je video šta se događa sa onima koji su se opredelili za neku specijalizaciju - premda to opredeljenje, razume se, nikada nije bilo svesno. Sretao je majmunolike ljude koji su mogli da trče brzo kao vetar, da plivaju vešto kao ribe ili da love u potpunoj tami koristeći sonarna i infracrvena čula; na jednom svetu sa izuzetno niskom gravitacijom čak je naišao na ljude koji su mogli da lete. Većina ovih 'specijalista' bila je u toj meri uspešna da nije postojala potreba da im se inteligencija razvije iznad sasvim niskog nivoa.

Pa ipak, sve je njih na kraju čekala neumitna propast, iako su prethodno mogli da provedu milione godina u potpunom blagostanju. Ranije ili kasnije, prirodna sredina na koju su bili savršeno naviknuti, počela bi da se menja, ali oni više nisu bili u stanju da idu ukorak sa

tom promenom. Nalazili su se odveć daleko od glavne raskrsnice evolucionog puta da bi mogli da se vrate natrag.

Na ovom svetu, konačna odluka još nije bila doneta; neumitni izbor između mozga i tela tek je trebalo da se odigra. Budućnost se još nalazila na terazijama. Pa ipak, u ovoj tropskoj ravnici jezičak na vagi već je počeo polako da preteže - u korist inteligencije.

8. GLEDA-MESEC

Bilo je iznenađujuće koliko su se brzo sve životinje navikle na prisustvo broda; pošto on ništa nije činio, već je naprosto stajao na svom trokrakom postolju, za njih je uskoro postao sastavni deo prirodnog ambijenta. U podnevnoj pripeci, lavovi bi potražili pribežište pod njim, a ponekad se događalo da slonovi i dinoteri taru i češu svoju debelu kožu o sistem uređaja za prizemljivanje. Za prvi izlazak Klindar je, međutim, izabrao trenutak kada unaokolo nije bilo nijedne od tih krupnijih i opasnijih zveri.

Sa donjeg dela trupa broda počela je da se spušta providna, valjkasta cev prečnika deset stopa; kada je dodirnula tle, kroz nju je stao da silazi takođe providan lift, u kome se nalazio Klindar sa opremom. Zaobljeni zidovi su se otvorili i on je zakoračio u novi svet.

Bio je zaštićen od njega podjednako dobro kao da se nalazio u unutrašnjosti letelice, pa ipak savitljivi i gipki skafander koji ga je obujmljivao od glave do pete gotovo da mu nije stvarao nikakve poteškoće. Imao je punu slobodu pokreta, budući da nije postojao spoljni vakuum koji bi uslovio da zaštitno odelo bude kruto i čvrsto. Štaviše, on je čak mogao da diše atmosferu koja ga je okružavala - pošto bi je profiltrirala i pročistila mala naprava koju je nosio na grudima. U vazduhu ove planete mogli su se nalaziti smrtonosni organizmi, ali on sam po sebi nije bio otrovan.

Lagano je krenuo od broda, nastojeći da sačuva ravnotežu pri ovoj stranoj sili teže i privikavajući se na težinu opreme. Pored uobičajenih uređaja za komuniciranje i registrovanje spoljnjih podataka, nosio je mreže, kutijice za uzorke, geološki čekić, bušilicu na eksplozivni pogon i namotaj tankog, ali veoma čvrstog užeta. Iako, doduše, nije raspolagao nikakvim napadačkim oružjem, posedovao je neka izuzetno delotvorna odbrambena sredstva.

Predeo kroz koji se kretao izgledao je potpuno lišen životinjskog života, ali on je znao da je to samo privid. Hiljade očiju netremice ga je motrilo sa drveća, iz trave i kroz nisko rastinje; dok je lagano išao stazom koju su biljojedi utabali do pojila, najednom je postao svestan da se promenilo i uobičajeno ustrojstvo zvukova. Stvorenja ovog

sveta shvatila su da je nešto strano prodrlo u njihove živote; čitavim predelom zavladao je pritajeno iščekivanje - prigušeno uzbuđenje koje se samo otkrilo Klindaru. Nije predviđao nikakvu nevolju niti opasnost, ali ako već uslede, biće pripravan da ih dočeka.

Još pre polaska izabrao je odredište: veliku stenu na oko sto jardi od pojilišta, gde je ubijen hominid. Blizu vrha nalazila se pećina koju su obrazovale dve gromade, nalegavši jedna na drugu; tu će naći sklonište i skrovište koje mu je bilo potrebno. Razume se, jedno ovako pogodno prebivalište teško da je moglo biti nezauzeto; i odista, u njemu se nalazilo nekoliko velikih, uzmuvanih i nesumnjivo otrovnih zmija. Ali on nije obratio pažnju na njih, pošto mu nisu mogle nauditi kroz čvrst, ali i gotovo nevidljiv omotač njegovog zaštitnog odela.

Postavio je kamere, usmerio dugodometne mikrofone, javio se brodu i stao da čeka.

Prvih nekoliko dana ograničio se samo na osmatranje, ne preduzimajući ništa. Odgonetnuo je redosled kojim različite životinje idu do vode, tako da je na kraju mogao prilično tačno da predvidi njihovo pojavljivanje. Najviše pažnje posvetio je maloj grupi hominida, sve dok ih nije ponaosob upoznao i nadenuo im prikladna lična imena. Najstariji i najagresivniji, koji je vladao svim ostalima, prozvan je Sedoglavi. Zatim su tu bili Pogrbljeni, Jednoruki i Slomljeni Zub, ali najzanimljiviji je bio jedan mladi čovekoliki majmun koga je Klindar nazvao Gleda-Mesec, zato što ga je jednom primetio u suton kako stoji na niskoj steni i nepomično zuri u obličje Meseca koji se rađao na nebu. Sam taj položaj bio je neobičan, budući da su hominidi retko ostajali u uspravnom stavu duže od nekoliko sekundi u jednom navratu, ali ono što je još više plenilo bio je nagoveštaj svesnog ustrojstva misli i čuđenja. Možda je u pitanju bio samo privid; pa ipak, Klindar je sumnjao da je i jedan drugi žitelj ovog sveta ikad zastao da posmatra Mesec. Tako nešto, doduše, i nije bilo osobito mudro u ovoj sredini. Ma koliko izgledalo neobično, Klindaru je ipak laknulo kada je stvorenje koje je motrio odskakutalo natrag do pećine, izvan domašaja budnih opasnosti noći.

Njegov prvi pokušaj da dođe do uzoraka nije urodio plodom. Jedna mala antilopa, sa dražesnim, zavojitim rogovima, odvojila se

od stada i krenula stazom prema pojilu; izgledala je prilično smetena i zbunjena. Klindar ju je uhvatio na nišan svog narkotičkog pištolja, pažljivo izabrao mesnati deo slabine i povukao oroz. Gotovo nečujno, tane je pohrlilo ka meti.

Antilopa se trgla, premda ne jače nego pri ujedu komarca. Za trenutak, to je bila jedina reakcija - ali biohemičari su ipak valjano obavili svoj posao. Životinja je napravila još tri ili četiri koraka, a zatim se najednom skljojala na tle.

Klindar je pohitao iz pećine da se domogne svoje žrtve. Stigao je do pola puta niz strmu liticu, kada je najednom sevnulo nešto žuto i gotovo pre no što je shvatio šta se dogodilo, antilope je nestalo. Leopard koji se tu slučajno našao nadmudrio je inteligenciju koja je mogla da obujmi čitavu Galaksiju.

Neki lovci bi na ovo stali da psuju i proklinju; Klindar se, međutim, samo nasmejao i ponovo vratio u pećinu. Dva časa kasnije pogodio je Gleda-Meseca.

Stigao je do palog hominida samo nekoliko sekundi posle hica. Ispod kosmatog krzna telo je bilo prilično mišićavo, ali i slabo uhranjeno; bez ikakvih poteškoća, podigao ga je i poneo prema brodu, gde se moglo obaviti temeljito ispitivanje.

Gleda-Mesec je i dalje bio u nesvesti, ali je ravnomerno disao kada ga je lift podigao u brod. Više časova je mirno spavao u hermetički zatvorenoj oglednoj komori, dok je čitavo mnoštvo instrumenata merilo njegove reakcije, a snopovi zračenja šarali unutrašnjost njegovog tela kao da je načinjeno od stakla. Glava mu je bila obrijana, što nije bio nimalo lak poduhvat, pošto je kosa Gleda-Meseca predstavljala gusto zamršenu, slepljenu i prilično nastanjenu grivu, a zatim su mu na lobanju postavljene elektrode. U matičnoj letelici, na hiljadu milja iznad Zemlje, veliki računari sondirali su i analizirali ustrojstva moždane aktivnosti, nesavrnjivo jednostavnije od njihovih; i konačno, oni su doneli presudu.

Kada je sve bilo gotovo, Klindar je ponovo poneo Gleda-Meseca do lifta i spustio ga na tle. Ostavio ga je, i dalje u nesvesnom stanju, oslonjenog o jedan od tri kraka i pomno motrio iz broda da mu se nešto ne dogodi dok ne bude došao k sebi. Učinio bi to isto i da je u pitanju bila ma koja druga životinja; stoleća putovanja kroz prazna

prostranstva Vaseljene naučila su ga da gaji podjednako poštovanje prema životu, bez obzira na to u kom se obliku ispoljavao. Iako se nikada nije ustezao da ubije kada je to bilo neophodno, uvek je to činio preko volje.

A onda, Gleda-Mesec se dremljivo pokrenu, počea se po sveže obrijanom temenu, očigledno zbunjen, i podiže na noge. Nekoliko jardi prilično se zanosio i teturao u hod, da bi potom postao svestan broda koji se nadnosio nad njim i stao da ga ispituje. Možda je pomislio da je posredi neka neobična vrsta stene, pošto nije ispoljio nikakav znak uznemirenosti. Nekoliko minuta kasnije, i dalje ne odveć siguran na nogama, obodreno je krenuo u pravcu pećine i ubrzo nestao sa vidika.

Kada su sa matičnog broda stigli izveštaji o profilu inteligencije i procene moždanog kapaciteta, Klindar je dugo proveo razmišljajući o njima, razgovarajući i savetujući se sa kolegama, da bi konačno zapitao velike kompjutere gore na orbiti o ekstrapolacijama u budućnost. Ovde je postojao potencijal - nekoliko milijardi moždanih ćelija, koje su, međutim, tek labavo bile povezane. Da li će ovaj potencijal ikada moći da se otelotvori, zavisilo je od vremena i sreće. Vreme se nije moglo požuriti; ali zato sreća nije bila sasvim izvan upliva inteligentne kontrole.

Ovdašnja situacija predstavljala je opšte mesto u istoriji zvezdanih istraživanja, premda je za samog Klindara ona bila nova. Neretko, brodovi njegovih sunarodnika stizali su na svetove gde se neko stvorenje nalazilo na vododelnici između nagona i svesne misli, i u prvo vreme vođene su česte rasprave o najprikkladnijim koracima koje je valjalo preduzeti. Neki su bili mišljenja da je bolje ostati po strani i prepustiti konačnu odluku slučaju i Prirodi; ali kada bi se tako postupilo, ishod bi gotovo uvek bio isti. Vaseljena je bila podjednako ravnodušna kako prema razumu, tako i prema životu; prepušteni sami sebi, umovi koji su se nalazili u razdoblju osvita nisu imali izgleda ni od jedan prema sto da opstanu. Većina njih jedva da je stekla tragičnu svest o vlastitom usudu pre no što su utonuli u zaborav.

Pod ovakvim okolnostima, izbor je bio jasan - premda ne bi baš sve rase bile dovoljno nesebične da ga prihvate. Kada se moglo

pomoći nekoj vrsti koja je imala usmerenje ka razumu, ta pomoć nije uskraćivana. Ali premnogo pomoći takođe je moglo biti kobno; spoljnje uplitanje moralo je da bude svedeno na najmanju moguću meru, inače se javljala ozbiljna opasnost da kultura u povelju postane tek izobličen odjek jednog stranog društva.

Posmatrano u celini, naime, svaka vrsta je, baš kao i pojedinac, morala da stane na vlastite noge i da krene u potragu za sopstvenom sudbinom. Klindar je savršeno bio svestan te neumitnosti dok je proučavao hominide i pripremao se za ulogu Boga.

Prohujala je velika oluja, tako da su mu neprijatna svežina i iskričavost sveta oko njega gotovo ugrozili nepropustivu barijeru zaštitnog odela. U ovakvo jutro, predstavljalo je pravi zločin ubiti; utehu nije pružala čak ni izvesnost da se na hiljade skrovitih smrti zbivalo svakog minuta na ovom blistavom predelu.

Lovac sa zvezda stajao je na rubu savane i birao žrtvu. Daleko na obzorju video je beskrajno mnoštvo gazela, antilopa i zebri - ili stvorenja čiji će potomci jednom u budućnosti nositi te nazive - kako pasu po moru trave. Podigao je oružje do ramena, nanišanio kroz naročiti teleskop i povukao obarač. Blesnuo je zračak svetlosti, jedva primetan u plamenom sjaju Afričkog sunca, i jedna mlada gazela tako se brzo i bešumno skljojkala na tle da nijedan drugi član njenog stada nije na to uopšte obratio pažnju. Čak i kada se Klindar približio da pokupi telo - bez ikakve druge ozlede do osmuđene rupice iznad srca - krdo je ustuknulo samo nekoliko jardi i stalo da ga odatle posmatra, ne odveć uznemireno.

Prebacio je gazelu preko ramena i krenuo žurnim korakom prema pećini hominida. Pre no što je prevalio tri stotine jardi, shvatio je, što mu se učinilo prilično zabavno, da mu se prikrada jedan sabljasti tigar koji je iznikao negde iz niskog rastinja na rubu ravnice.

Spustio je gazelu na Zemlju i okrenuo se da se suoči sa velikom mačkom. Kada je tigar video da ga je nepoznati otkrio, prigušeno je zarikao i otvorio širom čeljust, užasno iskezivši kljove. Istog trenutka, ubrzao je korak.

Klindar takođe nije gubio vreme. Okrenuo je jedan prekidač na

svom zaštitnom odelu i namah se vazduh ispunio groznim, talasavim urlanjem, kao da je hiljadu duša kričalo u ropcu. Najednom, krda biljoždera u ravnici dala su se u stampedo; dobovanje kopita životinja, slično udaljenoj grmljavini, nadjačavalo je čak i kakofonično zavijanje sirene.

Tigar se munjevito propeo na stražnje udove, žustro prosekavši prazan vazduh u grču iznenađenosti. Zatim se ponovo spustio na sve četiri šape i, na Klindarovu krajnju zapanjenost, nastavio da mu se približava. Bio je veoma hrabar, veoma glup ili veoma gladan. U svakom slučaju, bio je veoma opasan.

Klindar podiže svoj projekciono oružje u položaj za paljbu i jedva da je imao vremena da ga pripremi za pucanje, kada tigar jurnu. Ovoga puta nije bilo vidljivog bleska, pošto se snop raširio u odveć širokom luku da bi izazvao osobeno varničenje. Ali kada se tigar našao na tlu, bio je već slep, pošto je upravo otvorenih očiju pogledao u svetlost stotine sunaca. Klindar je bez teškoće uspeo da ga izbegne kada je ovaj stao da se tetura unaokolo, odmahujući masivnom glavom u krajnjoj pometnji.

Proteći će najmanje jedan sat pre no što veličanstvena životinja bude povratila normalan vid; dok se ševrdavo udaljavala, Klindar se nadao da se neće teže ozlediti o neku prepreku koju ne bude videla.

Jutarnju šetnju više ništa nije poremetilo; čak se i ne zadihavši od ove vežbe, Klindar je ubrzo stigao do strme litice gde su živeli hominidi. Uopšte se ne skrivajući i dižući što je mogao veću buku, položio je poklon tik pred ulazom u pećinu. Zatim se povukao stotinak jardi, seo i stao da čeka, uz strpljenje osobeno za biće koje je već doživelo hiljadu rođendana i koje je moglo, ako je želelo, da ih dočeka još nebrojeno mnogo.

Znao je da ga iz tame pećine posmatra mnogo očiju - očiju iza kojih su stajali tek rođeni umovi, poprišta žestokog okršaja gladi i straha. Za hominide je bilo više nego retko da dobiju na dar ovako nešto, budući da su gazele bile nesravnjivo brže od njih, a oni još nisu bili vični nijednom umeću lova. Protekao je čitav čas pre no što se najstariji mužjak pojavio u senci otvora; netremice je zurio napolje nekoliko sekundi, a zatim je ponovo nestao u tami pećine. Još jedan čas ništa se nije dogodilo, a onda je do ulaza došao Klindarov

prijatelj Gleda-Mesec; nervozno se osvrnuo oko sebe i počeo da se spušta niz obronak litice. Odskakutao je do ubijene gazele, oko koje su sada zujali rojevi muva, i zastao tu za trenutak, očigledno razjedan mučnom neodlučnošću.

Klindar je bez po muke mogao da čita um stvorenja. Da li da počnem da jedem ovde, pitao se Gleda-Mesec u sebi, gde se izlažem opasnosti da i sam budem pojeden - ili da ovu gozbu odnesem u bezbednost pećine, gde ću morati da je podelim sa ostalima?

Onespokojavajući problem bio je razrešen kompromisom. Zario je zube u vrat gazele i uz puno napora odgrizao komad krvavog mesa. Zatim je prebacio lešinu preko ramena i uspentrao se uz liticu začuđujućom brzinom.

Prvi čas bio je završen; iskusivši veliko zadovoljstvo, Klindar se vratio u brod. Nije očekivao da hominidi još koji put danas iziđu iz pećine.

Sedam gazela i dve antilope kasnije, postigao je priličan napredak. Kada bi ostavio poklon u podnožju litice, izišla bi čitava porodica i stala da se gosti. Iako im halapljivost nije prigušivala urođeni oprez, oni su se ipak sve više navikavali na njegovo prisustvo. Mada im je bio potpuno na vidiku, neobična i krajnje strana spodoba u svom blistavom zaštitnom omotaču, oni kao da ga se uopšte nisu plašili. Klindar se svakoga dana primicao malo bliže, sve dok se nije obreo na samo pedesetak stopa od trpeze.

Pre no što hominidi postanu potpuno zavisni od njega i zaborave kako da se sami staraju o hrani, on će preduzeti naredni korak.

9. DAR SA ZVEZDA

Jupiter je predstavljao blistavu zvezdu, koja je stajala gotovo okomito iznad Klindara, dok je išao kroz usnulu šikaru jedan čas pre svanuća. Tamo gore, na udaljenosti od pola milijarde milja, nalazile su se Zvezdane Dveri - prečica kroz svetlosne godine koja je vodila do njegovog nesravljivo udaljenijeg doma. Bio je to put sa mnogo ogranaka, od kojih je većina još stajala neistražena i vodila do možda nepojamnih odredišta. Na krajevima tek malog broja tih pobočnih krakova nalazile su se samotne civilizacije, veoma proređene u ovom kraku galaktičke spirale. Jednoga dana možda će im se pridružiti i ovaj svet; ali do tog časa moralo je da protekne još najmanje milion godina.

Hominidi nikada nisu izlazili iz pećina kada bi se spustila tama, ali Klindar ih je čuo kako se koškaju i gundaju u polusnu, pripremajući se da dočekaju novi dan. Položio je svoj mito - mladog vepra - u podnožje litce, kuda su morali da prođu. Ovoga puta, međutim, nije se povukao. Seo je na samo nekoliko stopa od žrtvenika i stao da čeka.

Zvezde su izbledele sa nebeskog svoda - a poslednji je bio Jupiter. A onda, zraci sunca koje se rađa počеше da pozlaćuju pročelje litice, spuštajući se sve niže, da bi na kraju prodrli u unutrašnjost pećine. Iznenada, odatle stade da se razleže uzbuđeno mrmljanje i piskutavo 'iik - iik', za koje je Klindar već znao da predstavlja znak za uzbunu. Hominidi su ga ugledali.

Video je njihove kosmate prilike kako se vrzmaju po ulazu, u nedoumici šta da preduzmu. Ako ne prikupe hrabrost da siđu dole u neko razumno vreme, Klindar će otići. Ali ovoga puta, on će sa sobom poneti i vepra, nadajući se pri tom da će njegovi štićenici izvući zaključak kako su hrana i prijateljstvo prisno povezani.

Prijatno se iznenadio kada se ispostavilo da neće morati dugo da čeka. Krećući se polako, ali postojano, Gleda-Mesec se spuštao niz obronak litice. Stigao je do na dvadeset stopa iznad nivoa tla, a onda zastao da osmotri situaciju. Verovatno je smatrao da je na ovoj visini i dalje bezbedan - i pod normalnim okolnostima to bi stvarno bilo

tako. Samo bi okretan majmun bio kadar da se uspne uz ovu gotovo okomitu stenu - dok je ona bila nedostupna za sve velike mačke.

Klindar izvuče nož iz pojasa sa opremom i pre snagom nego umešnošću poče da dere vepra. Ovo brzo komadanje čvrstog mesa, pomisli on, mora da Gleda-Mesecu deluje kao prava čarolija; samo je za nekoliko sekundi uradio ono na šta bi hominidi utrošili mnogo minuta kidanja i griženja. Kada je odsekao prednju nogu, pružio ju je prema svom opčinjenom posmatraču.

Bio je strpljiv, a Gleda-Mesec gladan, ali ishod nije bio neumitan. Snebivljivo oklevajući, stvorenje je još dugo ostalo na padini litice, najpre se spustivši nekoliko stopa, a zatim se žurno uspentravši do pređašnje visine. Konačno, odluka je bila doneta i on sakupi svu hrabrost. I dalje pripravan da munjevito utekne, Gleda-Mesec skoči sa obronka stene i stade da se primiče Klindaru, uz puno opreznosti i mudro poput raka. Na svakih nekoliko koraka za trenutak bi se uspravio, praveći grimase i kezeći zube. Očigledno je pokušavao da pokaže kako može da se brani ako se ukaže potreba za to.

Utrošio je poprilično vremena da bi prevalio poslednjih nekoliko stopa, stalno uzmičući i zastajkujući. U međuvremenu, Klindar se pretvarao da pohlepno odgriza komade mesa sa veprovog buta, izazovno ga podižući u pravcu Gleda-Meseca.

Najednom, but mu je doslovce nestao iz ruke i delić sekunde kasnije Gleda-Mesec je već bio na pola puta uz liticu, noseći među zubima svoju nagradu. Strpljivo, Klindar ponovo poče da odseca mesnatu trupinu, čekajući naredni potez svojih šticećenika. Nije protekao ni pun čas, kad se Gleda-Mesec vratio po novo sledovanje. Ovoga puta, za njim su se niz obronak litice delimično spustili Sedoglatvi i Slomljeni-Zub, ljubopitljivi da vide kako je ostvario svoj junački podvig.

I tako se ovaj ogled iz primitivne diplomatije nastavljao iz dana u dan - ponekad ujutru, pre no što bi hominidi izišli iz pećine, a ponekad uveče kada bi se vraćali iz dnevne potrage za hranom. Krajem sedmice, Klindar je bio prihvaćen kao počasni član plemena. Više ga se uopšte nisu bojali i okupili bi se u krug oko njega, posmatrajući ga šta radi sa udaljenosti od svega nekoliko stopa. Pojedina mladunčad priskočila bi mu i čak ga dodirnula, iako bi ih

zbog toga majke ljutito prekorevale; odrasli su, međutim, i dalje izbegavali neposredan dodir. Bili su radoznali, ali još ne i prijateljski nastrojeni.

Za Klindara je to bilo čudesno, gotovo nestvarno iskustvo - ovo svakodnevno saobraćanje između dva sveta međusobno udaljena milion godina. Dok su njegove kolege sondirale planetu najsavršenijim uređajima svoje nauke, on se mentalno poistovećivao sa stvorenjima koja jedva da su stigla do osvita razuma. Morao je da gleda kroz njihove oči, da ne izgubi iz vida ograničenja njihovih nezgrapnih prstiju, da uzme u obzir sporost procesa njihovih umova kada se nađu suočeni sa nečim novim. Srećom, imao je na raspolaganju iskustva drugih kojima se upravljao u delanju; kada bi bio na izviđačkom brodu, tragao bi po građi sakupljenoj u prošlosti, učeći na primerima ranijih pohoda na drugim svetovima. Bio je u prilici da se okoristi njihovim uspešnim potezima i da tako izbegava greške.

Ova stvorenja jedino su mogla da se obuče posredstvom primera, zato što ih je od upotrebe govora delilo još milion godina. A kako su se pripadnici njihovog naroda isticali u svemu na šta bi upravili svoje umove, Klindar je ubrzo postao najuspešniji lovac na planeti. Iznenadilo ga je, a pomalo i uznemirilo, kada je ustanovio u kojoj meri uživa u tome. Drevni nagoni nisu sasvim zgasli u njemu, iako je proteklo sto hiljada pokolenja od kada su zauzdani.

Omiljeno oružje bila mu je butna kost jedne od većih antilopa; sa svojim čvornovitim krajem, ona je predstavljala savršenu prirodnu tojagu, nesavršeniju bolju od ma koje grane koja se mogla otkinuti sa nekog drveta. Samo jedan, dobro upravljani udarac njome bio je dovoljan da se usmrte životinje velike čak kao sami hominidi, a mogla je da posluži i za rasterivanje znatno većih stvorenja. Klindar je bio nestrpljiv da ovo praktično pokaže, pa je čak pomišljao na to i da priredi jednu nameštenu predstavu. Slučaj je, međutim, hteo da je sve ispalo sasvim nenamerno.

Horda - koja još nije zavredila naziv 'pleme' - sada ga je već potpuno poistovetila sa hranom i mužjaci su bili spremi da krenu za njim ma kuda pošao. Čak bi i one ženke koje nisu bile zadužene za vođenje brige o mladunčadi ponekad odustajale od sakupljanja lišća

i plodova voćki da bi mu se pridružile, u nadi da će se domoći dela njegove žrtve.

Naišli su na mrtvu zebdu na samo stotinak jardi od izviđačkog broda; bila je okružena hijenama koje su je i usmratile. Strvinu je čerupalo šest šugavih, odvratnih strvoždera; uverene da ih ništa manje od lava ne može omesti u poslu, one nisu prekinule gozbu kada je Klindar stao da se približava. Čuo je kako mu iza leđa štichenici nervozno mrmljaju, držeći se na istoj udaljenosti.

Konačno, kada se Klindar sasvim primakao, hijene počеше da ga podozrivo motre, režeći pri tom i ne odstupajući ni koraka. On je bio prvi dvonožac koga su one ikada videće - štaviše, i jedini dvonožac na celom ovom svetu - ali ta neobičnost nije ih uznemiravala. Bile su uverene da su kadre da zaštite svoj plen.

Trenutak kasnije, ta uverenost je prilično splasnula. Klindar im se primicao poput vihora, držeći u svakoj ruci po tojagu - pošto je obema baratao podjednako umešno - a onda počе neštedimice da udara oko sebe po zabezeknutim životinjama. Odveć pometene da bi mogle da mu se suprotstave, one se dadoše u beg, odvratno skičeći; ali tada, jedna od njih prikupi hrabrost, munjevito se okrenu i dugim skokom polete prema Klindarovoj glavi.

Bio je to dobrodošao obrt; stvar nikako nije smela da izgleda laka, pošto bi u protivnom hominidi stekli odveć veliko poverenje u ovo primitivno oružje i tako se doveli u pogubnu situaciju. Morali su da shvate da ih tojaga neće učiniti nepobedivima, odnosno da ishod svih budućih borbi prevashodno zavisi od njihove umešnosti i snage.

Pa ipak, Klindar nije bio izložen nikakvom stvarnom riziku; okršaj u koji se upustio zarad hominida nije baš predstavljao oličenje poštene borbe ravnopravnih protivnika, ali mogao je da posluži svrsi. Sa jedne strane, on je bio znatno snažniji i vičniji od nezgrapnih čovekolikih majmuna, a u slučaju potrebe mogao je da se kreće brzinom za koju je bio kadar tek mali broj životinja na ovom svetu. Sa druge strane, bio je potpuno zaštićen savitljivom, ali i neverovatno otpornom i čvrstom opnom koja ga je štitila od mikroskopskih ubica koje su vrvile u vazduhu i tlu. Hijena je, u stvari, bila bez ikakvih izgleda.

Klindar se naglo povukao u stranu, a životinja je prohujala pokraj

njega; ta kretnja, registrovana njegovim ubrzanim čulima, ličila je na usporen film. Dok je hijena još bila u proletu, zadao joj je strašan udarac - ali izgleda da je pri tom malo potcenio svoju snagu, zato što je kost najpre pukla, a zatim se rasprsla, tako da mu je na kraju u ruci ostao samo patrljak. Ali to više nije bilo važno, pošto je hijena bila mrtva pre no što je dodirnula tle. Ostale zveri, koje su se vratile da bi posmatrale borbu, punonadežno iščekujući njen ishod na maloj udaljenosti, postale su sasvim uverene u izlišnost daljeg suprotstavljanja i dale su se u paničan beg.

Tokom okršaja, hominidi se, doduše, nisu približili, ali nisu ni preplašeno utekli. Sada su stali da se primiču, ispunjeni nervoznom radoznalošću, dok im je pažnja ravnomerno bila podeljena između Klindara i njegove žrtve.

Uvek na čelu svih pohoda, Gleda-Mesec je i ovoga puta prvi stigao do njega. Nagao se nad ubijenu hijenu, ispružio šapu, dodirnuo trupinu i hitro ustuknuo. Još dva puta je ponovio iste kretnje, sve dok se potpuno nije uverio da je životinja stvarno mrtva. A onda mu se čeljust iskrivi u smešan izraz zapanjenosti i on se zabalji u Klindara, gotovo ne verujući sopstvenim očima.

Klindar ispruži desnu ruku sa drugom, neslomljenom tojagom i stade da čeka. Bio je to pravi trenutak; bolji se nije mogao ukazati. Ako Gleda-Mesec sada ne bude stekao nauk, nikada to neće učiniti.

Hominid je polako krenuo prema njemu, a onda se zaustavio i čučnuo na udaljenosti od samo pet stopa; nikada se ranije nije toliko približio. Držeći glavu blago nakrivljenu na jednu stranu u stavu pomne usredsređenosti, zabaljio se u kost koju je Klindar čvrsto držao u ruci. A zatim je ispružio šapu i dodirnuo grubu tojagu.

Prsti mu se obaviše oko njenog kraja i blago ga povukoše. Klindar je za trenutak nije puštao, a onda olabavi stisak.

Gleda-Mesec mu uze kost iz ruke, stade nekoliko časaka da je zagleda sa svih strana, a onda najednom poče da je njuška i glođe. Plima razočaranja razli se Klindarovim umom; nauk je već bio zaboravljen. Za životinju pred njim ovo je bio samo još jedan zalogaj hrane - a ne i ključ za budućnost, alatka koja ga je mogla popeti na tron gospodara ovog sveta, kao i mnogih drugih.

A onda je Gleda-Mesecu najednom sinulo. Skočio je na noge i

počeo da skakuće unaokolo, mašući tojagom u desnoj ruci. Sve dok se kretao, bio je u stanju da ostane u uspravnom položaju; samo kada bi pokušao da stoji mirno, morao je da potraži oslonac slobodnih prednjih udova. Već se nalazio na pragu zastrašujućeg i neopozivog prelaza od četvoronožnog ka dvonožnom stvorenju.

Kratki ples trajao je oko pet sekundi; a onda, Gleda-Mesecu nešto drugo sinu u svesti. Pojurio je prema mrtvoj hijeni u tako mahnitoj navali uzbuđenja, da njegovi ostali sadruzi, koji su u međuvremenu već počeli da se okupljaju na gozbu, preplašeno ustuknuše.

Nespretno, ali zato uz puno snage koja je predstavljala nadoknadu za nedostatak umešnosti, Gleda-Mesec počeo da udara tojagom po trupini, dok su ga ostali preneraženo posmatrali. Jedino je Klindaru bilo jasno šta se zbiva i samo je on znao da je ovaj svet stigao do prekretnice u vremenu. Stvorenju koje je najvećma obećavalo od svih ostalih on je dao prvo oruđe - i tako je otpočela istorija još jedne rase.

10. OPROŠTAJ SA ZEMLJOM

Tokom narednih pet godina, dok su izviđački brodovi kružili uzduž i popreko planetom, sakupljajući hiljade uzoraka i milione informacija, Klindar je još mnogo puta posetio hominide. Više nije išao u lov sa njima; lekciju su naučili zapanjujućom - štaviše, zloslutnom - brzinom i svi mužjaci su sada znali kako da upotrebe tojagu kada se ukaže potreba za to. Ovo ga je nagnalo da započne uvođenje novih oruđa, među kojima su najznačajnija bila kameni noževi i čekići.

Ma koliko izgledale grube na prvi pogled, male ručne alatke predstavljale su džinovski skok napred na polju tehnologije. One su umnogostručavale delotvornost - pa, dakle, i izgleda na opstanak - onih koji su se koristili njima. Prikladno oblikovanim kamenom mogli su se iskopati tvrdi korenovi ili iseći sočne grane koje bi inače bilo iscrpljujuće i naporno sakupljati. A malim, okruglim oblutkom, koji zgodno pristaje u šaku, mogla se raspolutiti kost da bi se stiglo do moždine ili razmrskati životinjska lobanja da bi se dospelo do najnežnijeg i najzaštićenijeg mesa.

Jednoga dana, ako sve bude teklo dobro, hominidi će ne samo koristiti oruđa - nego ih i 'praviti'; izrađivaće ih od metala, pa od plastike i najzad od čistih polja sile. Ali kako će upotrebljavati ta oruđa - da li u dobre ili rđave svrhe - nije se moglo predvideti; to će tek vreme pokazati.

Oni su dobili početni zamah, i to je bilo sve što se moglo i smelo preduzeti kada je posredi jedna vrsta na ovom nivou inteligencije; ostalo je zavisilo jedino od njih samih. Ništa nije isključivalo mogućnost da krajnji ishod bude katastrofalan; takve stvari često su se događale u prošlosti. Neuspesi se nisu mogli izbeći, ali je zato bilo moguće nadmašiti ih brojem uspeha; ako je jedan svet i bio izgubljen, preostali su mnogi drugi.

Jer Klindarovi sunarodnici, nagonjeni podsticajima zapretanim u detinjstvu svoje rase, bili su ratari zvezdanih polja. Oni su sejali i često žnjeli, ali ponekad su morali i da iskorenjuju.

Klindar je poslednji put stajao na afričkoj ravnici, razmišljajući o ovom opitu sa sudbinom. Nad njim se nadnosila kugla izviđačkog broda u kome su već hvatale maha energije što će ga uskoro vinuti put samotnih svemirskih visina. Na njegovom ramenu, nimalo se ne plašeći, sedelo je jedno mladunče čovekolikih majmuna, prebirajući nestrpljivo po vašima i kristalima soli u njegovoj spoljnoj odeći. Klindar je još odavno skinuo svoj zaštitni omotač; sada je već bio imun na mikrofaunu ovog sveta, a njegovo telo takođe nije sadržalo nikakvu pretnju po život koji ga je okruživao.

Na udaljenosti od samo nekoliko koračaja, majka-hominid brstila je bobice; uopšte nije obraćala pažnju na svoje mladunče, očigledno uverena da se nalazi u sigurnim rukama. Nije mogla ni da nasluti, pomislio je Klindar, koliko su se povećali izgledi ovog malog stvora na opstanak. Zahvaljujući oružju i oruđu koje im je on dao, pleme je krenulo putem napretka; više se nije nalazilo na rubu umiranja od gladi niti je bilo bez mogućnosti zaštite i odbrane. Čak su i velike mačke počele da izbegavaju ove životinje čiji su prednji udovi, iako nisu imali kandže, bili kadri da zadaju nesnosni bol.

Skala muzičkih nota oglasila se iz komunikatora za Klindarovim pojasom; prijatelji su mu već postali nestrpljivi. Nije im mogao zameriti na tome; sve ove godine, oni su ostali izdvojeni od sveta koji im je stajao na dohvat ruke - dok je sav rizik, ali i trijumf išao njemu na dušu. Njihov red će doći kasnije, na drugim planetama, dok će on posmatrati uređaje i registratore iz bezbednosti broda. Gde li se deo Gleda-Mesec? Bio je siguran da se vrzma negde u blizini. Tri puta je prodorno zviznuo, što je bio pozivni signal koji su hominidi odavno upamtili, a potom je stao da čeka.

Nekoliko minuta kasnije, oglasilo se komešanje među niskim rastinjem i odatle je izišao Gleda-Mesec, noseći preko ramena malu gazelu. Iskrivio je lice u grimasu i zadovoljno zaskiçao kada je ugledao prijatelja; pohitao je prema njemu, nezgrapno ali brzo skakućući na tri noge, što je uvek činio kada bi u jednoj od prednjih šapa nosio nešto.

Tokom poslednjih pet godina, Gleda-Mesec je sazreo i prilično ostario; sada se već nalazio blizu - nesumnjivo nasilnog - kraja svog kratkog života. Ali bio je u dobrom stanju, sa samo nekoliko olinjalih

delova kože na grudima i bokovima i valjano uhranjen. Izgubio je levo uho u borbi sa nekom hijenom pre više meseci, što je samo po sebi predstavljalo simbol napretka. Nijednom od njegovih predaka ni na kraj pameti ne bi palo da se uhvate ukoštac sa režećim strvožderima iz ravnica.

I dalje držeći mladunče na ramenu, Klindar iziđe iz senke broda i krenu u susret prijatelju. Možda je ova beba dete Gleda-Meseca, ali to se nikako nije moglo pouzdano ustanoviti, pošto je parenje među hominidima još bilo potpuno promiskuitetno, a postojani porodični odnosi nalazili su se stolecima u budućnost. Ženke su se odnosile kao majke prema svim mladuncima bez razlike, dok su im mužjaci takođe ravnomerno delili ćuške kad god bi stigli.

Ova čistina sasvim je odgovarala. Klindar pruži ruku prema Gleda-Mesecu i sačeka. U početku je hominid izbegavao svaki dodir, naročito kada bi nosio hranu, ali sada više uopšte nije bio snebivljiv. Sa puno poverenja, on ispruži slobodnu ruku prema Klindaru i njih dvojica se dodirnuše preko ponora koji ih je razdvajao.

Klindar podiže kosmatu šapu uvis, tako da se Gleda-Mesec nesigurno ispravi na stražnje udove, u položaj koji su njegovi daleki potomci morali jednoga dana da steknu za stalno, ako su želeli da oslobode svoje ruke i umove. Okrenuo se licem prema brodu i gotovo neprimetno klimnuo, što je značilo 'sada'. Skoro istog trenu oglasi se kratak potvrdni ton iz njegovog komunikatora i on pusti da ruka Gleda-Meseca ponovo padne nadole. Stolecima pošto se kosti malog hominida budu pretvorile u prah i dalje će postojati ovaj dokument o njihovom rastanku i Klindar će moći da posegne za njim kad god mu se to ushte. Kasnije će mu dodati i druga svedočanstva, u godinama i milenijumima što su se pružali u budućnost, sve dok ne bude kucnuo čas - ako se to ikada dogodi - kada će se konačno umoriti od Vaseljene... i od besmrtnosti.

Utihao poput dima koji leluja, mehur izviđačkog broda podigao se sa afričke ravnice i krenuo put neba. Gleda-Mesec nije opazio njegov nestanak; gazela koju je usmrtio sasvim mu je zaokupila pažnju. Uskoro će mu potpuno iščileti iz sećanja posetilac sa zvezda - ali ne i darovi koje mu je ovaj doneo.

Njegovi potomci će ih koristiti, sve umešnije i umešnije, sve dok

ne bude došao trenutak za sledeći susret.

Postojala je još jedna nevelika, ali važna stvar koju je trebalo obaviti i brod se zakratko zaustavio na Mesecu da bi se to sredilo.

U lunarnoj ponoći, hladne stene se raspolutiše i razmrskale kada su moćna polja sile posegnula u njih, kopajući jamu koja će štititi Stražara od svih predvidljivih smicalica koje su mu mogli prirediti prostor i vreme. Crni tetraedar postavljen je na podignuto polje, a zatim uklonjen izvan domašaja svetlosti Sunca i svetlosti Zemlje. Razmrskana stena vraćena je na svoje prvobitno mesto; kroz nekoliko hiljada godina, neprekidni pljusak meteorske prašine potpuno će sakriti ožiljak.

Ali zapretani magnetski signal mašine obznanjivaće i dalje svoje prisustvo praznom nebu, tako da će svaka inteligencija koja ovuda bude naišla neizostavno registrovati neprekidni zov iz utrobe Meseca. Ako, kroz mnogo stoleća, potomci Gleda-Meseca budu stekli slobodu svemira, oni će morati da zastanu ovde na putu prema zvezdama; a oni koji su ih poslali tim putem znaće da im štićenici dolaze i pripraviće se da ih dolično dočekaju.

Ili će se, možda, dogoditi da kultura nikne na ovoj planeti, prođe kroz kratko razdoblje procvata u naivnom uverenju da se Vaseljena okreće oko nje, a zatim ponovo utone u taman suton predsvesne misli, vrativši se u životinjsko carstvo iz koga se izdvojila. Ovakvih civilizacija bilo je toliko da se čak nisu mogle ni nabrojati, a kamoli ispitati u Galaksiji od sto milijardi svetova. Iako su one mogle da obiluju čudesima i da sadrže mnoge zanimljivosti, ipak su se morale prenebreći. U stvari, malo je njih bilo dovoljno dugovečno da doživi drugu posetu; bili su to samo kratkotrajni blesci razuma, koji bi zatrepali poput svitaca u kosmičkoj noći.

Ali kada se neka vrsta otisne sa svog rodnog sveta i postane svesna Vaseljene oko sebe, onda ona zavređuje da se pažnja upravi na nju. Samo ona kultura koja je u stanju da dosegne svemir može istinski da nadraste stege vlastite sredine i da se pridruži ostalima u osmišljavanju samog čina postanja. Takve kulture, dakle, valjalo je otkrivati i potpomagati, ako to zaslužuju, ali to nije uvek slučaj. Stražari-farovi koji trenutno punonadežno bdiju nad milionima planeta nisu uvek javljali dobre vesti, već ponekad i loše. Dok se

brod dizao iz srca Tihoa, Klindar je bacio poslednji pogled na plavo-zeleni globus koji je nepomično stajao na Mesečevom nebu. Ka njemu je bila okrenuta Afrika, grejući se na zracima skrivenog Sunca. Bilo mu je žao što ne može duže da ostane - najmanje još stotinak godina - ali zvali su ga novi svetovi, daleko dole niz nepojamne vrtloge Zvezdanih Dveri.

Bilo je malo verovatno da će on ikad saznati ishod lančane reakcije koju je započeo ovde; sve je govorilo u prilog tome da će ona zgasnuti kroz nekoliko pokolenja, ne ostavivši nikakvog traga za sobom. Na ranim stupnjevima razvoja, bolesti, promene klime ili nesreće odveć su lako mogle da satru tek začetu, još nevičnu inteligenciju, pre no što ona dovoljno ojača da se zaštiti od slepih sila Vaseljene.

Slepih - jer je tek valjalo ustanoviti da li zvezde i galaksije imaju i najmanje obzira prema umu, odnosno, da li poseduju ikakvu svest o njegovom postojanju.

11. ROĐENJE HALA

Filmu '2001: Odiseja u svemiru' često je zamerano da mu nedostaje ljudska dimenzija i da nema prave junake - sa izuzetkom Hala. Skočivši iz pleistocena pravo u svemir, Stenli Kjubrik je naprosto zaobišao sve probleme vezane za prethodni život astronauta, za političke i kulturne uticaje do kojih bi neizostavno došlo posle otkrića monolita, kao i za opšte detalje o načinu življenja na početku narednog stoleća. O tome smo mogli da napišemo čitavu knjigu - u stvari, to smo i učinili...

Tek što smo obavili taj posao, postalo nam je jasno da su sve te stvari nevažne za glavnu temu filma. Da smo obradili ceo taj materijal koji se odnosio na ono što je stajalo u pozadini, ne samo što bi se dužina filma povećala za nekoliko časova, a njegova cena za više miliona dolara, nego bi i ključni motiv sasvim izišao izvan žiže. Roman sadrži samo nekoliko stranica vezanih za Zemlju u godini 2001. - dok je u filmu to potpuno prenebregnuto i odmah se stupa u svemir.

Jedan od problema sa kojima se suočava svaki pisac naučnofantastičnih dela koji piše za široku publiku ogleda se u sledećoj nedoumici: koliko, naime, objašnjavati, a koliko pretpostaviti da je čitaocima poznato. Sa jedne strane, SF autor ne sme čitaoce da ostavi u nedoumici, ali u isto vreme mora da izbegava ona prerušena dociranja, tako tipična za žanr, u stilu: 'Molim vas, profesore, objasnite mi...' Jedno vreme, Stenli se nosio mišlju da izvrda ovoj poteškoći - bar kada je film u pitanju - na taj način što bi na početak stavio svojevrsan dokumentarni preludijum, u kome bi poznati naučnici i filozofi izrekli svoj sud o vrednosti i održivosti naše teme. Imajući sve ovo u planu, poslao je Rodžera Karasa na put oko sveta da snimi intervju sa preko dvadeset stručnjaka na polju svemira, kompjuteristike, antropologije - pa čak i religije. Na ovom spisku nalazili su se astronomi Herlou Šepi, ser Bernard Level, Fred Vipl i Frenk Drejk; zatim dr Margaret Mid (koja je bila veliki pobornik svemira znatno pre 'Sputnjika'), kao i veliki ruski naučnik A. I. Oparin, prvi čovek koji je (još 1920. godine) ukazao na verovatan način na

koji život može da iznikne iz jednostavnih hemikalija primitivne Zemlje.

Ovi intervjui, od kojih je većina izuzetna i očaravajuća, ostali su neupotrebljeni - okolnost koja je s razlogom onespokojila neke od uvaženih i prezauzetih učesnika u njima. (Prepisi nekih od ovih intervjua mogu se naći u knjizi Džeroma Ejdzela 'Stvaranje Kjubrikove 2001.'). Ispostavilo se, međutim, da bi njihovo svrstavanje u film bilo pre svega estetski nemoguće; osim toga, to i nije bilo neophodno. Naša dužnost nije bila da podučavamo publiku, budući da je taj posao za nas obavio vrtoglavi sled astronautičkih zbivanja.

Za vreme snimanja filma došlo je do prvog svemirskog 'randevua' ('Džemini VI' i 'Džemini VII'). 'Luna IX' spustila se na Okean Bura i posredstvom nje prvi put smo dobili snimke Mesečeve površine sa udaljenosti od samo nekoliko inča. (Na žalost, ovaj poduhvat usledio je odveć kasno da bi umetničko odeljenje moglo da se koristi njegovim nalazima; sve naše lunarne scene već su bile snimljene, ali, na svu sreću, naša učenja nagađanja veoma su bila bliska stvarnosti). Najneverovatniji i najneočekivaniji događaj - otkriće prvih prividno veštačkih radio-izvora u svemiru - obznanjen je na samo mesec dana pre premijere filma (april 1968. godine). Danas se pouzdano zna da takozvani 'pulsari' predstavljaju prirodne objekte (neutronske zvezde), ali bilo je zanimljivo pratiti sa koliko su ozbiljnosti štampa i naučnici stali da pretresaju hipotezu o 'malim zelenim'...

Krajem te iste godine, 'Apolo 8' ušao je na orbitu oko Meseca i polovina ljudske rase imala je priliku da čuje onu nezaboravnu Božićnu poruku sa drugog sveta. Ako se sve ovo uzme u obzir, Stenli je ipak bio sasvim u pravu što je svoju publiku smesta poveo u svemir, ne gubeći vreme na suviše pripreme. Oprezan, sporohodan pristup imao bi za posledicu trenutno zastarivanje.

Pa ipak, nije mi bilo baš pravo što su pali u vodu mnogi delovi vezani za Zemlju, na kojima se kasnije temeljila epizoda pohoda na Jupiter (odnosno na Saturn, kako je bilo preinačeno u romanesknoj verziji). Tu se nalazilo nekoliko zgodnih (bar se nadam) uvodnih sekvenci, kakva je, na primer, ona u poglavlju pod naslovom 'Vaseljena', gde se opisuje film koji predočava prave razmere

kosmosa. Video sam posle toga dva filmska ostvarenja (od kojih je jedno napravio Čarls Ims) snimljena upravo na ovu temu.

Deo koji sledi usredsređen je na rani razvoj HAL-a (odnosno 'Sokrata' ili 'Atene', kako mu/joj je prethodno glasilo ime. Videćete da je u toku pisanja HAL izgubio pokretljivost, ali je zato stekao ogromnu inteligenciju.

Kada već govorimo o tome, hteo bih da raskrinkam jedan neprijatan i postojan mit koji datira iz razdoblja neposredno posle premijere. Kako je to jasno istaknuto u romanu (šesnaesto poglavlje), HAL je skraćenica naziva Heuristički programiran ALgoritamski računar. (Ne, nije mi namera da se dam u objašnjavanje šta ovo znači; reći ću samo da su time objedinjena najbolja moguća svojstva u pravljenju kompjutera.) Međutim, bar jednom nedeljno, nađe se neki pametnjaković koji 'otkrije' da se do imena HAL došlo tako što se naziv čuvene firme IBM pomerio za po jedno mesto nadesno u abecedi, na osnovu čega se smesta izvodi zaključak da smo se Stenli i ja dali u propagandu ove cenjene institucije.

Tačno je, doduše, da nam je IBM pružio obilatu pomoć, te nas je tim više uočena podudarnost dovela u nepriliku i mi bismo bili svakako promenili ime kompjutera da smo to na vreme uočili. Iako verovatnoća da slučajno nabasamo baš na ovakvo ustrojstvo slova iznosi dvadeset šest na kub prema jedan, odnosno 17.576:1 (kako je ustanovio niko drugi do HAL mlađi - prekrasan računar 9100A koji su mi poklonili moji prijatelji iz 'Hewlett-Packard-a' za Božić 1969. godine), posredi je ipak puka podudarnost.

Narednih sedam poglavlja sadrže samo deo građe vezane za uvodna zbivanja na Zemlji koja smo Stenli i ja razradili; izostavio sam više hiljada reči posvećenih opisivanju i karakterizaciji likova, koje više nisu zanimljive. (Ne postoji dokumenat o tome da sam ikada odgovorio na Stenlijevo pitanje: 'Spavaju li u pidžamama?'). Ono što je, međutim, ostalo i dalje je relevantno i to će biti još dugo - sve dok stvarno ne dođe do prvog susreta sa vanzemalcima.

Primetićete da u prvoj verziji svrha misije nije držana u tajnosti; lično sumnjam da bi u stvarnosti tako nešto bilo moguće u okviru

razdoblja koje je pretpostavljeno u filmu. Ponovo pročitavši, posle svih ovih godina, poslednje poglavlje - 'Ponoć, Vašington' - najednom sam se setio da sam, tačno četiri godine pošto su te reči bile napisane, primio poziv na večeru u Belu kuću u čast prvih ljudi koji je trebalo da narednog Božića uđu na orbitu oko Meseca. Na žalost, već sam se nalazio na putu za Šri Lanku, tako da nisam iskoristio priliku da poželim srećan put Bormenu, Andersu i Lavelu.

Nikada nisam potpuno oprostio Bilu Andersu to što je uspeo da odoli iskušenju, za koje je kasnije priznao da mu je zatitralo kroz um, da putem radija izvesti Zemlju o otkriću velikog, crnog monolita na tamnoj strani Meseca...

12. ČOVEK I ROBOT

"Bruno", upita robot, "šta je život?"

Doktor Bruno Forset, direktor Odeljenja za pokretne prilagodljive mašine, pažljivo odloži lulu u interesu boljeg sporazumevanja. Sokrat je i dalje pogrešno razabirao oko dva postotka izgovorenih reči; ako bi njegov sagovornik imao još i lulu u ustima, ovaj iznos bi se popeo i do pet.

"Potprogram tri-tri-nula", reče on odmereno. "Šta je svrha Vaseljene? Nemoj da zamaraš svoju lepu glavicu takvim problemima. Kraj, tri-tri-nula."

Utonuvši u razmišljanja, Sokrat ništa nije uzvratio. Tek kasnije istoga dana, ako bude razumeo izdato mu uputstvo, ponoviće poruku ukoliko neko od članova osoblja laboratorije zapodene ovu temu.

Bila je to šala, razume se. Ali posredstvom ovakvih trikova često su se otkrivale neočekivane mogućnosti i nepredviđena ograničenja 'Autonomnog pokretnog istraživača 5' - poznatijeg pod imenom Sokrat ili, alternativno, 'ona vražija gomila starudija'. Ali za Forstera, sve je ovo predstavljalo i nešto više od šale, a njegovim saradnicima to je bilo poznato.

Bio je ubeđen da će jednoga dana postojati roboti koji će postavljati ovakva pitanja - spontano, bez podsticanja spolja. A tek nezatno kasnije, pojaviće se i takvi koji će umeti da daju odgovore.

"Potprogram dva-pet-jedan", izgovori Bruno razgovetno. "Ispravka matice prepoznavanja za senatora Flojda. Obrisati: visina pet stopa jedanaest; uneti: visina šest stopa jedan."

Ovo je trebalo da bude dovoljno, sem ako neki drugi praktični šaljivdžija nije takođe upleo prste u robotovu memoriju. Dogodilo se tako jednom da je Sokrat pretvorio zdravicu na prijemu za supruge direktora u strastan pledoaje za dvadeset četvoročasovnu radnu nedelju i plaćene odmomore, optuživši na kraju za okrutnost svog tvorca, koga je u više navrata pomenuo kao doktora Bruna Frankenštajna. Izlaganje je delovalo veoma ubedljivo; neke od prisutnih dama i dalje su podozrivo zagledale Bruna kada su

odlazile.

Vrata se otvoriše. Krećući se lagano i skladno, Sokrat pođe u susret delegaciji.

"Dobro jutro, senatore Flojd; dobro došli u Odeljenje prilagodljivih mašina Opšte robotike. Ja se zovem Sokrat; voleo bih da vam pokažem neka naša najnovija dostignuća."

Ovaj uvod očigledno je ostavio dubok utisak na senatora i njegovu pratnju; oni su, doduše, imali prilike da vide fotografije Sokrata i njegovih prethodnika, ali ništa im nije moglo valjano predočiti čari neposrednog iskustva sa skladnim ustrojstvom čelika i kristala koje se kreće i govori. Iako je robot imao približnu veličinu i oblik čoveka, ipak je postojalo tek sasvim malo onih uznemirujućih nagoveštaja ljudskog tela zbog kojih su metalna čudovišta iz filmova strave i užasa izgledala ili smešna ili odvratna. Sokrat je posedovao sebi svojstvenu mehaničku lepotu koja se morala prosuđivati po vlastitim merilima.

Noge, koje su stajale gornjim delom uglavljene u velika kružna ležišta, istovremeno su predstavljale klizeće amortizere, svenamenske zglobnice i skočne prepone, postavljene u lagani okvir od metalnih šipki. Sa svakim korakom, savijale su se i opružale zadivljujućim ritmom, kao da su posedovale sopstveni život.

Iznad bedara - bilo je nemoguće izbeći neke antropomorfne odrednice - Sokratovo telo sastojalo se od pravilnog valjka, prošaranog ulaznim otvorima za postolje na kome je stajala elektronska oprema. Ruke su predstavljale vitkiju i tananiju verziju nogu; desnica se završavala jednostavnom, troprstom šakom, kadrom da se bez prestanka vrti punim krugom, dok je na kraju levice stajala svojevrsna višenamenska alatka, koja je, među ostalim korisnim delovima, uključivala vadičep i otvarač pivskih boca. Sokrat je izgledao dobro opremljen za različite prilike.

Na gornjem delu njegovog tela nije se nalazila glava, već nepokriveni stativ sa razvrstanim kompletom senzora. Samo jedna TV kamera omogućavala mu je da vidi u krug, posredstvom četiri širokougaona sočiva usmerena na sve četiri strane kompasa. Za razliku od čoveka, Sokratu nije bio potreban savitljiv vrat; bio je u stanju da gleda u svim pravcima istovremeno.

"Projektovan sam", objašnjavao je dok je išao neobičnim, ljuljajućim pokretima prema Medicinskom odeljenju, "za sve tipove svemirskih operacija; mogu da dejstvujem samostalno ili pod centralnom kontrolom. Raspoložem dovoljnim opsegom ugrađene inteligencije da uspešno iziđem nakraj sa običnim poteškoćama, kao i da procenim jednostavne krtične situacije. Trenutni zadatak na kome radim jeste nadzor projekta 'Morfej'."

"Kao da ima vaš naglasak", primeti kongresmen Džozef Vilkinson doktoru Brunu sa sumnjičavim izrazom lica.

"U pravu ste", uzvratu inženjer, "ali ovde nije posredi snimak. Iako je za modalitet uzet moj glas, robot sam obrazuje reči. Gramatika i sklopovi u celosti su njegovi - u čemu je ponekad bolji čak i od mene."

"Koliko je, zapravo, inteligentan?"

"Nemoguće je napraviti neposredno poređenje. U izvesnim pogledima nije mnogo pametniji od malo bistrijeg majmuna. Ali kadar je za gotovo neograničeno sticanje znanja, a takođe se nikada ne umara niti mu je dosadno. Upravo smo stoga i mogli da ga primenjujemo kao zamenu za ljudsku posadu pri stvarno dalekim pohodima u svemir."

"Ah, da, ta zamisao o Morfeju. Stvar me zanima, ali me od nje i podilaze žmarci."

"Pa, sad ste stigli na lice mesta i moći ćete sami da donesete sud."

Robot je doveo grupu ljudi u veliku salu kojom je dominirala maketa svemirske kapsule u prirodnoj veličini. Bio je to valjak dugačak dvadeset stopa, a deset visok, sa vazdušnom komorom na jednom kraju; svuda unaokolo stajale su pumpe, elektronska oprema, uređaji za snimanje i TV monitori. Nije bilo prozora, ali se zato mogao dobiti puni uvid u unutrašnjost posredstvom niza televizijskih ekrana. Na dva monitora stajala je pomalo uznemirujuća slika: krupni plan dvojice astronauta koji nisu bili u svesnom stanju. Oči su im bile zaklopljene, na obrijane glave navučene su im metalne kape, po telu su im stajale prikačene elektrode i uređaji za registrovanje raznih reakcija, čak je izgledalo da uopšte ni ne dišu.

"Naše uspavane lepotice", reče Bruno kongresmenu Vilkinsu.

(Zašto li samo, upitao se u sebi pomalo ljutito, ovde uvek priguši glas? Pa oni ga jamačno ne bi mogli čuti čak ni da su budni.)
"Vajthed je levo, a Kaminski desno."

"Koliko to već traje?" upita Vilkins takođe šapatom.

"Sto četrdeset dva dana - ali Sokrat će vam već sve potanko ispričati."

Robot je zastao na ulazu u vazдушnu komoru, bacio pogled unaokolo i zauzeo ozbiljan stav, poput nekog pravog govornika koji odmerava publiku. Ovo svakako nije programirana reakcija, pomisli Bruno; Sokrat to ili oponaša ili je sam došao do toga. Oduvek je činio takve stvari, dok su njegovi vodovi za učenje titrali gotovo beskonačnim brojem permutacija. Ponekad je reakcija bila krajnje neprikladna i morala se odstraniti; ponekad je, međutim, predstavljala zabavnu ideosinkraziju, kakav je, na primer, bio naizgled nesvrhovit kratak ples koji je Sokrat često izvodio kada bi ponovo bio uključen posle dužeg razdoblja isključenja; postojali su i takvi slučajevi kada je bila korisna. Robotov proces obrazovanja neprekidno je trajao, baš kao i proces sticanja novih iskustava njegovih tvoraca.

"Ovo je", poče Sokrat, "projekat 'Morfej'. Pred nama su dvojica astronauta koje, kombinacijom određenih droga i elektronarkoze, održavamo u stanju hibernacije već duže razdoblje. Količina hrane i kiseonika koju uzimaju smanjena je u ovim uslovima za devedeset posto, što uveliko pojednostavljuje probleme vezane za zalihe. Od podjednake važnosti je i činjenica da ova tehnika gotovo u potpunosti otklanja psihološke stresove do kojih neizostavno dolazi kada grupa ljudi provodi više meseci u ograničenom životnom prostoru."

"Šta on zna o psihološkim stresovima?" promrmlja Vilkins.

"Uopšte ne biste poverovali", uzvratilo Bruno natmureno, pomislivši na nekoliko kriza kada se Sokrat bezmalo ljudski uzjogunio na početku svog razvoja.

"Ova tehnika", nastavi robot, "razrađena je za moguće pohode na spoljnje planete koji pretpostavljaju veoma dugotrajna putovanja. Tokom ovakvih putovanja, jedan robot kao što sam ja u stanju je da vodi brod i da se brine o posadi. On bi ih automatski probudio na

kraju puta, kao i u slučajevima kada bi to nalagale neke krizne okolnosti. Molim vas da sada pristupite monitorima, pošto ću demonstrirati svoje dnevne dužnosti."

Sokrat je prišao ulazu u vazдушnu komoru, a zatim obavio obred koji je očigledno zapanjio sve kongresmene. Pomoću troprsta desne šake skinuo je višenamensku alatku sa kraja leve ruke i umesto nje stavio normalniju, petoprstu šaku koja je doslovce predstavljala veliku šapu obloženu mekanim jastučićima. Cela operacija izvedena je istom brzinom kao i promena sočiva na kameri; posle ovog preinačenja, Sokrat je umesto svestranog zanatlije postao negovateljica.

Robot je zakoračio u vazдушnu komoru i trenutak kasnije pojavio se na televizijskim monitorima koji su prikazivali unutrašnjost kapsule. Lagano je išao niz središnju osu valjka, zabadajući pri tom oglednu sondu u naročita kućišta na različitim tablama sa instrumentima kada bi prošao pokraj njih. Pokreti su mu bili brzi i sigurni, kao kod uvežbanog čoveka koji se odlično razume u svoj posao.

Stigao je do ljudi koji su spavali, nagnuo se nad njih i veoma nežno proverio podešenost njihovih skafandera i položaj biosenzora. Najednom je ovaj susret između kvazisvesne mašine i potpuno nesvesnih ljudskih stvorenja zadobio nešto zloslutno, ali i dirljivo u isto vreme; sve posmatračke kao da je iznenada obuzela neka nevoljna napetost. Čak je i Bruno, koji je bio očevidac istog prizora najmanje stotinu puta ranije, kao glavni projektant i konstruktor, iskusio svojevrsnu mešavinu zebnje i ponosa.

Kada se Sokrat uverio da je sve u redu, a zatim se uspravio i pošao natrag prema vazdušnoj komori, kongresmenu Barniju iz Njujorka oteo se čujan uzdah olakšanja; ono što je potom kazao predstavljalo je i mišljenje većine njegovih kolega: "Ne bi mi se baš dopalo da odem na počinak koji može da potraje nekoliko meseci, a da pri tom o meni brine samo jedan robot-negovateljica. Jeste li sigurni da ne postoji nikakav rizik?"

Bruno se nadao da će neko postaviti takvo pitanje.

"Preduzeli smo sve zamislive mere predostrožnosti", odgovori on. "Svaki pokret koji Sokrat učini posmatra se spolja. Ukoliko bi se

dogodilo da nešto krene naopako, istog trenutka bio bi aktiviran mehanizam za zaustavljanje - ali za tako nešto sve do sada nije bilo potrebe. Dopustite mi da vam nešto pokažem."

Glavni inženjer prišao je mikrofONU postavljenom u jednom zidu kapsule, okrenuo prekidač i naredio: "Sokrate - proverii operacioni modus."

Robotov glas iznenada se razleže iz zvučnika.

"Nalazim se uključen na samostalni modus."

Bruno se okrenu prema posetiocima.

"To znači da je potpuno nezavisan u delanju, odnosno da su sve spoljnje komande isključene. Nije, dakle, rob, već samosvesna jedinka. Obratite sada pažnju, molim vas."

Prozborivši u sebi kratku i bešumnu molitvu, on naredi: "Isključi sve sisteme sa kiseonikom - ponavljam: potpuno ih isključi."

Sokrat je za trenutak stao u stavu ukočene neodlučnosti, ne napravivši nikakvu kretnju. A zatim, posle pauze koja je verovatno trajala samo jednu sekundu, ali je izgledala znatno duža, on odgovori: "Odbijam izvršenje naredbe. Posredi je kršenje Prvog zakona."

Bruno odahnu sa olakšanjem; ovi vodovi još nisu bili sasvim provereni i on je svesno rizikovao.

"Nastavi samostalni program", reče on. Kada se ponovo okrenuo prema kongresmenima, na licu mu je zatitrao smešak zadovoljstva. "Vidite - dobro je uvežban. Zna da bi isključivanje sistema za napajanje kiseonikom dovelo u opasnost njegove šticeenike, a to bi izazvalo kršenje Prvog zakona robotike."

"Prvog zakona?"

"Da... negde stoje ispisani... ah da, evo ovde."

Velika i prilično zamrljana objava, očigledno rukotvorina nekog amatera, visila je na zidu laboratorije. Na njoj je stajao ispisani sledeći tekst:

ZAKONI ROBOTIKE

1. Robot ne sme da povredi ljudsko biće, niti da, uzdržavanjem od delanja, dopusti da ljudsko biće bude povređeno.

2. Robot mora da izvršava naređenjima koja mu daju ljudska bića, osim ako se to kosi sa Prvim zakonom.

3. Robot mora da vodi računa o svom opstanku, osim ako se to kosi sa Prvim i Drugim zakonom.

Isak Asimov (1920-1992)

Pored teksta svakog zakona stajao je mali crtež. Prvi zakon je prikazivao dijabolično metalno čudovište kako raspolučuje helebardom nekog prestrašenog čoveka, govoreći pri tom: 'Doktor Frankenštajn, pretpostavljam'. Drugi zakon bio je ilustrovan prizorom jedne uplakane dame-robotu, koja u rukama drži svoju manju verziju; majku i dete upravo je izbacivao napolje, na nevreme, izvestan razjaren tip po imenu Bruno Forster. Uz Treći zakon bio je nacrtan jedan očigledno lud i delimično razmontiran robot koji je izvršavao samoubistvo odvrtkom i francuskim ključem.

Kada je zamukao smeh kongresmena, kojima su se očigledno dopale ilustracije, Bruno je objasnio: "Još nismo stigli do Trećeg zakona, a verovatno postoje i takvi slučajevi kada je teško proceniti da li neki čin predstavlja kršenje Prvog ili Drugog. Očigledno je da se robotu-policajcu moraju izdati različita uputstva nego robotu-negotateljici. Ali u celini posmatrano, ova pravila su prilično dobra osnova."

"Isak Asimov?" upita kongresmen Mek Barni. "Je li to onaj koji je zatražio pomoć od našeg odbora pre nekoliko godina."

"Baš taj - u pitanju je živahni starkelja koji je želeo da napravi hemijsku laboratoriju pod visokim pritiskom da bi izučavao životne reakcije koje bi mogle da se odigravaju u uslovima neke džinovske planete. Uspeo je da nam do kraja izvuče dobrih pedeset miliona."

Dok su se vraćali prema kapsuli, kongresmen Vilkins pokaza u pravcu nje i reče: "I dalje nisam sasvim ubeđen da je ovako nešto stvarno neophodno."

"U ovom trenutku odista nije", složi se Bruno. "Ali sva naša dosadašnja putovanja kroz kosmos bila su sasvim kratka. Do Marsa ili Venere deli nas samo po nekoliko meseci, a što se Meseca tiče - do njega stižete gotovo čim se otisnete na put! Sa druge strane

Marsove orbite, razmere Sunčevog sistema najednom se značajno povećavaju. Vožnja do Jupitera traje najmanje godinu dana, u jednom smeru - usled čega se još vode rasprave oko toga da li tamo uopšte treba upućivati ljude. "Ovo" - on pokaza prema svemirskoj kapsuli - "predstavlja način na koji se projekat 'Jupiter' može sprovesti u delo. Hibernacija će nam omogućiti da uputimo pohode sa ljudskom posadom prema svim planetama. Razume se, niko ne tvrdi da se tu ujedno nalaze i krajnje granice."

"Šta imate na umu?" uzvratu Bruno, dočepavši se jedne od svojih omiljenih tema. "Nismo uspeli da pronađemo razumni život na ostalim planetama iz porodice našeg Sunca, što znači da moramo proširiti polje traganja. Kako bi to bilo uzbudljivo sresti stvorenja mudrija od nas, ali i takva koja imaju potpuno različite misaone procese! Mi verujemo da su naši sistemi logike - odnosno oni koje ugrađujemo u robote kakav je Sokrat - opštevažeći, ali to nije sigurno. Odgovor na ovo, kao i na mnogo drugih pitanja, leži gore, među zvezdama."

"Ali većina naučnika koji su istupali pred našim odborom", reče Flojd, "smatraju da će let do zvezda zauvek ostati nemoguć usled ogromnih razdaljina sa kojima smo tu suočeni. Oni tvrde da bi, uz sve pogonske sisteme koje smo kadri da zamislimo, takvo putovanje potrajalo hiljadama godina."

"Pa šta s tim?" upita Bruno. "Rešenje tog problema nalazi se upravo pred vama. Još nismo sigurni da li obična hibernacija zaustavlja proces starenja, ali to je sasvim izvesno pri dubokom zamrzavanju - i neki naučni timovi već rade na tome, u Betezdi i San Antoniju. Lako mogu da predočim sebi svemirski brod koji upravo kreće na putovanje dugo deset hiljada godina, noseći u budnom stanju jedino robote slične Sokratu, koji bi se starali o svemu sve dok ne kucne čas da se otkrivi ljudska posada."

Senator Flojd se zadubio u razmišljanje; izgledalo je kao da je smeo s uma demonstraciju koja je tako pomno pripremljena u njegovu čast. Tog časa je Bruno prvi put shvatio da je senator, koga je on poznavao prilično dobro, veoma zabrinut zbog nečega tokom cele posete laboratoriji i da stalno izgleda duhom odsutan. Nije bilo ni traga od njegove uobičajene ljubopitljivosti. Bar ne do ovog

trenutka, jer nešto kao da ga je upravo vratilo u stvarnost.

"Dopustite da stvari izvedemo na čistinu", nastavi on. "Vi ste mišljenja da su mogući letovi do zvezda - dakle, ne samo do planeta - kao i da je izvodljivo sazdati robote koji bi bili operativni hiljadama godina?"

"Svakako."

"A ako skalu pomerimo na milione godina?"

Kakvo mu je sad ovo čudno pitanje, pomisli Bruno; šta li to samo matori ima na umu?

"Uz današnje materijale i tehnologiju, izvesno je da bi bilo nemoguće napraviti robota koji bi trajao milion godina", uzvрати on oprezno, "ali u načelu nije teško zamisliti doslovce besmrtni automat, pod uslovom da se njegova misaona kola na propisan način smeste u kapule. Kristal - dijamant, na primer - ima veoma, veoma dug vek; a već smo počeli da ugrađujemo memorije u kristale."

"Sve je to veoma očaravajuće", umeša se kongresmen Mek Barni iz Njujorka, "ali ja nisam robot, a vreme ručku je već prošlo." Pokazao je prema Sokratu koji je u međuvremenu izišao iz kapsule; pošto se njegova programirana demonstracija okončala, sada je stajao i čekao dalja naređenja. "Njemu je možda dovoljno da se jedan minut prikopča na zidni utikač, ali meni je potrebno nešto konkretnije."

"Uzimanje hrane", reče Bruno, iskezivši se, "predstavlja krajnje nedelotvoran i prljav način da se stekne energija. Neki moji prijatelji u biotehnoškom odeljenju rade na istraživanju mogućnosti da se to izbegne."

"Hvala na upozorenju - tom projektu svakako nećemo pružiti potporu. Meni se sviđa ljudsko telo baš ovakvo kakvo je; uostalom, kad smo već kod toga, mi posedujemo još jednu temeljnu prednost nad robotima."

"Koju?"

"Nas je u stanju da proizvede i nekvalifikovana radna snaga."

Bruno se iz uviđavnosti takođe nasmejao, iako je ovaj vic čuo najmanje sto puta ranije i već ga se pomalo zasitio. Uostalom, šta se pa njime dokazivalo?

Za Bruna, kao i za mnoge njegove kolege, mašine kojima je radio predstavljale su novu vrstu, oslobođenu ograničenja, truljenja i stresova organske evolucije. Još su, doduše, bile primitivne, ali učile su punom parom. Već su bile kadre da se hvataju ukoštac sa problemima čija složenost uveliko prevazilazi sposobnosti ljudskog uma. Uskoro će same projektovati vlastite potomke da posegnu ka ciljevima koje homo sapiens možda nikada neće biti u stanju ni da shvati.

Bilo je, doduše, tačno da će se ljudi još izvesno vreme razmnožavati brže od robota, ali je znatno važnija bila činjenica da će jednoga dana roboti postati mudriji od ljudi.

Kada taj dan bude došao, Bruno se nadao da će mašine i dalje biti u dobrim odnosima sa svojim tvorcima.

13. IZ OKEANA, SA ZVEZDA

Četiri hiljade milja iznad površine Marsa, opitna svemirska letelica 'Polaris 1-XE' stajala je ukotvljena posle prvog putovanja kroz svemir. Njen tanan, vretenasti trup, sa svojim velikim zračecim površinama i prstenom niskopogonskih jonskih motora, rasprsnuo bi se u komadiće usled otpora vazduha ukoliko bi brod ikada ušao u neku atmosferu. Bio je to sklop sazdan za uslove svemirske sredine, čiji su sastavni delovi spojeni na orbiti oko Zemlje; trenutno se nalazila na najmanjoj mogućoj udaljenosti od jednog sveta, usidrena pomoću mreža tankih kablova između dva nazubljena vrha Fobosa, unutrašnjeg Marsovog satelita. Na ovoj kamenoj gromadi promera petnaest milja, masa broda iznosila je svega nekoliko stotina funti; U svim praktičnim pogledima, on i njegova posada i dalje su bili na slobodnoj orbiti. Gravitacija je ovde tek nešto malo premašivala jedan hiljaditi deo Zemljine.

Sada, kada su se odgovornosti vezane za samo putovanje okončale, Dejvid Boumen gotovo da nije prestajao da se divi prizorima koje mu je pružila crvena planeta. Blistavi led južne polarne kape, smeđa, čokoladna i zelenkasta boja marija, beskrajno raznoliki ružičasti preliv i pustinja, kao i kretanja povremenih peščanih oluja u umerenim pojasima - sve su to bile slike čije ga gledanje nikada nije zamaralo. Na svakih sedam časova, džinovski disk planete prošao bi ceo ciklus mena, od pune do mlade faze i natrag; čak i kada bi prema njima bila okrenuta tamna strana Marsa, crvena planeta i dalje bi predstavljala preovlađujuću pojavu na nebu, zato što je izgledalo kao da se neka ogromna, kružna jama kreće preko zvezda, gutajući ih jednu po jednu.

Dejvid Boumen, stručnjak za biofiziku i kibernetiku, i dalje se, ne bez teškoća, privikavao na izvesnost da se stvarno nalazi ovde, na jednom od dva spoljnja ostrva Marsa - planete koja mu je ispunjavala godine dečastva i mladosti. Rodio se u Flegstafu, u Arizoni, gde mu je otac, Dejvid Boumen stariji, proveo najveći deo radnog veka u opservatoriji 'Louel', središtu svih istraživanja vezanih za Mars znatno pre početka svemirske ere. Proslava stogodišnjice

opservatorije, kojoj su 1994. godine prisustvovala obojica, sada je izgledala kao da se juče zbila.

Persival Louel, Boumen je često mislio, odista je predstavljao renesansnog čoveka, pravog izdanka svog vremena. Diplomata, orijentalista, pisac, sjajan matematičar i izvrstan osmatrač, Louel je usredsredio pažnju naučnog sveta na Mars i njegove 'kanale' početkom prve decenije dvadesetog stoleća. Iako se za većinu zaključaka do kojih je on došao danas zna da su pogrešni, ipak je postao jedan od svetaca-zaštitnika izučavanja Sunčevog sistema, uspevši da sačuva živo zanimanje za planete tokom razdoblja kada su one inače javno zanemarivane.

Izvrstan refraktorski teleskop, promera dvadeset četiri inča, kroz koji je on posmatrao Mars nebrojene časove, i dalje se nalazio u upotrebi. Danas, sto godina kasnije, najveća postaja na ovoj planeti nosila je njegovo ime - a čovek čiji je otac lično poznao Louelove kolege uskoro će zakoračiti svetom kome je veliki astronom posvetio ceo svoj život.

Stariji Boumen se iskreno nadao da će mu sin stvarno stići na crvenu planetu, ali iako je dečko bio oduševljen zvezdama i mnoge noći proveo u opservatoriji, njegovo pravo zanimanje bilo je vezano za ponašanje živih bića. Ovo ga je neumitno uputilo i na kibernetiku, odnosno na pomičnu ničiju Zemlju između sveta robota i životinjskog carstva. Pružio je dragocenu pomoć u projektovanju kola i vodova, kao i kontrolnih mehanizama, koji su od njegovog broda napravili bezmalo živo biće, sa centralnim nervnim sistemom, računarskim mozgom i organima čula koji su bili kadri da posegnu i do milion milja u svemir svuda unaokolo.

Bila je veoma neobična činjenica da ga je posao kojim je počeo da se bavi od kako je napustio astronomiju doveo na Mars!

Čim je procedura pristajanja bila okončana, uputio je radiom poruku ocu: UPRAVO SMO BEZBEDNO PRISPELI NA FOBOS. DOMOROCI PRIJATELJSKI NASTROJENI. NADAM SE DA MOŽEŠ DA ME VIDIŠ KROZ 'DVADESET ČETVORKU'. DEJVID.

Manje od pola časa kasnije prispeo je odgovor: ŽAO MI JE. U FLEGSTAFU OBLAČNO. POKUŠAĆU SUTRA, SVI TE VOLE. TATA.

Šta bi stari Persival Louel rekao na sve ovo, upita se Boumen u sebi.

A onda je primetio da još nešto stiže sa Zemlje, najsjajnije zvezde na Marsovom nebu. Sistem za pisanje u komunikacionom uređaju male satelitske baze - u kojoj je bilo ljudi jedino kada bi neki brod prispeo ili izlazio sa parkirne orbite - prigušeno je zazvonio, što je značilo kraj poruke. Boumen je dolebdeo do komunikatora, držeći se pri tom desnom rukom za prihvatno uže, i otrgnuo papirni pravougaonik.

Morao je nekoliko puta da pročita ispisane redove da bi poverovao vlastitim očima. Zatim je stao da psuje, i to prilično sočno, istovremeno na engleskom i navaho jeziku.

Prevalio je pedeset miliona milja i ovog trenutka od Marsa ga je razdvajala udaljenost ne veća od one između Njujorka i Londona. Kroz samo nekoliko časova transporter je trebalo da ga prebaci dole, u Port Louel.

Ali upravo je saznao da od toga neće biti ništa; nije više bilo vremena da ode do Marsa. Iz nekog neverovatnog razloga, Zemlja je uputila opoziv najbržem i najnovijem brodu iz svoje flote i on je morao smesta da se vrati.

Piter Vajthed dobio je naređenja na obali Plamenog mora, gde je čudovišno sunce večno stajalo prepolovljeno linijom obzorja. *Upravo u vreme kada su ove reči pisane, radio-osmatrači su obznanili otkriće - koje je među astronomima izazvalo nelagodnu zapanjenost - da se Merkur ne nalazi uvek istom stranom okrenut prema Suncu. Ovo je namah obesnažilo čitavu klasu naučnofantastičnih priča, ali praktično nije imalo nikakvog uticaja na ranije predstave o površinskim uslovima na planeti - prim. pisca.* Bio je upućen na Merkur da instalira i nadgleda održavanje sistema za obezbeđivanje životnih uslova za prvu stalnu bazu na planeti u uskoj umerenoj zoni na rubu noćne strane. Kroz nekoliko godina odavde će polaziti pohodi u paklenu vrelinu dnevne zone, gde su se pri večnom podnevu mogli topiti metali. Ali prethodno je valjalo postaviti pouzdan mostobran na Merkur i tako su počele da niču srebrnaste kupole Baze Jedan u maloj dolini gde zraci samrtnog Sunca nikada neće

dopreti. Zruci su zauvek ostajali u užarenom pojasu na planinskim vrhovima, dve hiljade stopa iznad postaje, pomerajući se za zanemarljivu marginu kako su nedelje prolazile, a planeta trpela svoje uobičajene godišnje vibracije. Odrasni sjaj sa planina nije bio štetan; naprotiv, on je pružao dolini svojevrsnu postojanu mesečinu, uz samo tračak one pogubne toplote.

Vajthedu nije bilo žao što odlazi. On je već obavio svoj posao, a ako čovek nije bio geofizičar ili predani osmatrač Sunca, neobična draž Merkura brzo je kopnila. Kada se bude vratio na Zemlju, odlučio je, otići će na odmor na Antarktiku. Ali istovremeno nešto mu je - ispravno - govorilo da će proteći poprilično vremena pre no što bude u prilici da koristi odmor.

Nešto bliži Zemlji, Viktor Kaminski nalazio se na orbiti hiljadu milja iznad zaslepljujuće belog pokrova oblaka Venere. Za sve vreme tokom tri meseca koliko je već bio ovde, na Kiteranskoj stanici jedan, oblaci se ni načas nisu razišli, a promene boja i preliva izgledale su krajnje neuhvatljive. Oni su bili podjednako večni kao dan - odnosno noć - na Merkuru; nije isključeno da se Sunčevi zruci nisu probili do površine Venere još od onog časa kada se život začeo na Zemlji.

Takođe se još nijedan čovek nije spustio kroz sloj oblaka i neposredno iskusio toplotu, tamu i pritisak skrivenog kopna planete. Ali zato se dole nalazilo već mnoštvo uređaja, koji su neprekidno upućivali svoje izveštaje svemirskoj stanici, sakupljene prilikom ispitivanja negostoljubive sredine posredstvom radara, zvučnih talasa, neutronskih snopova i ostalih sredstava iz arsenala planetnog istraživanja. Što se broj stečenih informacija povećavao, postajale su sve određenije odlike Zemljinog prvog svemirskog suseda; bilo je zadivljujuće pratiti kako se stare tajne razrešuju, a nove iskrsavaju umesto njih na graničnim područjima saznanja. Šta je, na primer, mogao biti uzročnik postojane, neprekidne grmljavine na 125 stepeni severne geografske širine i 52 stepena zapadne geografske dužine? Zvuk je ličio na šum vodopada - ali na svetu čija je temperatura bila znatno viša od toplote supervrele pare vodopadi naprosto nisu mogli postojati. Mikrofonski uređaji ustanovili su da se izvor grmljavine nalazi na razmaku od pet kilometara, ali ipak još nijedna sonda nije uspela da ga locira.

Postojala je samo jedna stvar koja je unosila malo uzbuđenja u život Viktora Kaminskog, astronoma i planetologa. Venera je predstavljala neobičan, neprijateljski nastrojen svet, ali se on ipak zaljubio u nju. (Oduvek je na planetu mislio kao na nešto što je ženskog roda.) Ali sada, na njegovu ljutnju i razočarenje, Zemlja mu je naložila da se vrati.

Još o tome nije imao pojma, ali tamo kuda je trebalo da pođe čekalo ga je nešto znatno krupnije.

Dve milje od obale Kvinslenda, hidrover 'Bombora' (vlasništvo Marija Lombinija, sopstvenika servisa za opravku motora u Kulangati) blago se propeo, a zatim plegao u vode Velikog Koralnog Spruda. Tri brata i jedna sestra Lombini skeptično su posmatrali poslednja podešavanja najnovijeg izuma svog gosta.

Predmet pokraj koga je klečao Vilijem Hanter na prvi pogled je ličio na potpuno običnu dasku za serf sjajnožute boje. Zaobljen prednji kraj bio je, međutim, prošaran nizom uskih proreza, tako da je spreda izgledao kao neki hipertrofirani usni organ. Dva veća proreza stajala su i na stražnjem delu, sa obe strane stabilizacionog peraja.

Hanter okrenu odvrtku sa širokom lopaticom i jedna nedavno montirana ploča otvori se na poledini daske. U šupljini koju je ona pokrivala nalazili su se dva tanka gasna cilindra, nekoliko zgodno razmeštenih olovnih cevi i kontrolnih vodova, kao i mali manometar. Pošto je okrenuo jedan ventil i proverio merač pritiska, pažljivo je vratio poklopac na mesto.

"Držite se podalje", upozori ih on, uhvativši se za uvučene držače. Iznenada se razlegao otegnuti pisak gasa i daska poče da podrhtava kao živo biće.

"Izgleda prilično živahna", reče zadovoljno izumitelj. "Pokušajte da me stignete."

Spustio je dasku na površinu vode, ispružio se po njoj i dao gas.

Glatka plastika poskoči pod njim; uljana, plavozelena voda poče da prijatnom brzinom promiče na samo nekoliko inča ispod njegovog nosa. Ostavljajući za sobom široku, penastu brazdu, zaputio se negde u opštem smeru Novog Zelanda. Odveć je bio zadubljen u

upravljanje daskom da bi imao kad da se osvrće, ali znao je da ga 'Bombora' sledi na svom vazдушnom jastuku.

U susret mu je krenuo jedan veliki talas - i istog trena se pojavilo pitanje: preko ili kroz njega? Suočen sa sličnim probemima, Hanter je obično donosio pogrešne odluke. Lagano je spustio nos daske, duboko udahnuo i ponovo dodao gas.

Zakrivljeni zeleni zid nadneo mu se nad glavu i on bez otpora skliznu kroz njegovu površinu u bučan podvodni svet. Silina talasa nosila ga je nekoliko sekundi u suprotnom smeru, prema kopnu, ali onda je uspeo da se izbavi iz njegovog okrilja i već trenutak kasnije izbio je sa druge strane, otresajući vodu sa lica i očiju.

Osvrnuo se i potražio pogledom 'Bomboru', ali nije imao dovoljno vremena da je nađe pošto se već pojavio drugi talas; njegov vrh, rasparan vetrom, siktao je poput kakve divovske zmije. Ponovo je uronio u sjajan, zeleni, podzemni svet, dodajući malim hidromlaznicama trosekundne prilive energije.

Već je izgubio račun o broju talasa kroz koje je prohujao, kada se najednom obreo u mirnoj vodi koja jedva da je bila ustalasana. Okrenuvši dasku u krug, pogledao je u pravcu obale - i nešto mu je zastalo u grlu kad je spazio velika, pogrbljena pleća pokretnih, tečnih brda koja su ga razdvajala od kopna. Gde li se samo dela Bombora?

A onda je shvatio da je hidrover iskoristio svoju brzinu da zaobilaznim ali manje uzburkanim putem stigne na pučinu, tako da nije išao tragom serfa. U istom času kada je primetio lebdeće vozilo, video je kako mu Mario nešto signalizira - možda ga upozorava da ne pokušava da se ponovo uhvati ukoštac sa već pređenim talasima. Ako je Australijanac zbog njih nervozan, onda stvarno nije imalo smisla izlagati se riziku; opustio se stoga na dasci i stao da čeka.

'Bombora' mu se fijućuci približila u oblaku kapljica; a onda, osetio je kako mu se srce steglo kada je ugledao kako Mario drži u ruci telefon.

"Poziv iz Vašingtona", reče najstariji brat Lombini, pošto je isključio motore i spustio 'Bomboru' na njene plovke. "Kazao sam im da te nema ovde, ali izgleda da to kod njih ne pali."

Dodao je Hanteru bežični prijemnik i kada ga je ovaj, i dalje se ljuljuškajući na dasci, primeo uhu, začuo je bespogovorani glas sa

druge strane sveta. Samo je pokorno uzvratio: "Razumem, ser, odmah stižem" - i vratio komunikacioni uređaj Mariju.

Biti vodeći stručnjak Svemirske agencije za pogonske sisteme imalo je i svoje nedostatke. Odmor mu se okončao još pre no što je i počeo, tako da će braća i sestra Lombini morati sami da privedu kraju rad na novoj napravi za serf, kao i da je izbace na tržište. Još je neprijatnija od toga bila neumitnost da je ovaj obrt značio kraj putovanja na Veliki Koralni Sprud sa Helenom. Ništa mu drugo nije preostalo nego da otkaže rezervaciju u 'Heron Ajlendu'.

Pa ipak, možda sve i nije bilo tako rđavo; preplitanje posla i zadovoljstva samo je retko kad ispadalo na dobro. Ali ovo je, bio je svestan toga, prilično slaba uteha.

Dvadeset dve hiljade milja iznad Zemlje, na 'Intelsatu VIII', Džek Kimbol bio je nešto bolje sreće. Nije predstavljalo lak zadatak domoći se malo zasebnog prostora na velikom lebdećem splavu koji je sada nadgledao najveći deo komunikacionog saobraćaja u oblasti Tihog okeana, ali njemu i Ajrin Martinson to je pošlo za rukom na najbolji mogući način.

Skaredne spekulacije koje su se množile sa razvojem svemirske ere nisu bile baš sasvim neosnovane. U uslovima potpunog odsustva težine, neke od najsmelijih maštarija sa umetničkih dela kojima su ukrašeni indijski hramovi prešle su u oblast praktičnog upražnjavanja; više nije bilo potrebno biti atletski građen da bi se nadmašilo sve ono što su nadahnuti kipari velikog hrama Konarak u Puri bili kadri da vide u uobrazilji. Predstavljalo je zanimljivu neobičnost - koju psiholozi nisu propustili da naglase - da je reprodukovanje pomenutih umetničkih ostvarenja bilo osobito popularno u svim većim, stalno nastanjenim svemirskim stanicama.

Postojali su, međutim, i takvi koji su tvrdili da je seks pri nultoj gravitaciji prilično naporan, kao i da ne pruža puno zadovoljstvo. Jedna škola mišljenja držala je do najmanje trećine gravitacije - što je značilo da bi njeni zagovornici bili srećni na Marsu, ali i večno nezadovoljni na Mesecu. Dok je prebirao po sećanju u potrazi za narednom pozom, Kimbol je zaključio da su oni koji zastupaju to mišljenje ili odveć opterećeni sputavanjima, ili da, pak, nemaju

dovoljno mašte. Kod njega nijedno od ovoga dvoga nije važno.

Kada su se oboje ponovo upristojili za izlazak u javnost, on je otključao vrata skladišne odaje za skafandre. U tom času Ajrin je počela da se kikoće.

"Zamisli samo", reče ona, "da dođe do nekakve gužve i da svi pohrle ovamo po skafandre."

"Pa", isceri se kiselo Džek, "imali bismo u tom slučaju malo fore u odnosu na ostale. Kada si ponovo slobodna?"

Pre no što je devojka stigla da odgovori, neko se nakašljao u zvučnik postavljen u hodniku i odsečno rekao: "Umoljava se doktor Kimbol da se javi kontroli."

"Oh, ne!" zavapi Ajrin. "Nemoj mi reći da imaju sakriven mikrofon čak i ovde?"

"Ako imaju", uzvratil Kimbol zloslutno, "onda nećemo mi biti ti koji će se naći u nevolji. U mojoj je nadležnosti da ovlašćujem sve promene i nova uvođenja komunikacionih instalacija, a neka sam proklet ako mi je i na kraj pameti palo da naložim ugradnju mikrofona u ostavu za skafandre."

Sa malim zadocnjenjem je shvatio da Ajrin na to gleda možda drugačijim očima. Ali pre no što je ona uspela da dođe do reči, strasno ju je poljubio i rekao: "Sačekaj pet minuta da vidim u čemu je stvar." Zatim je skliznuo u hodnik.

Dva časa kasnije, upravo kada je trebalo da ponovo uđe u atmosferu, najednom mu pade na um da se nije oprostio. No, dobro, javiće joj se telefonom iz Vašingtona.

Tako će biti znatno jednostavnije i lakše.

Doktor Kelvin Pul nalazio se na dubini od sto metara u Kornelskoj podvodnoj laboratoriji kraj Biminija kada je dobio naređenje. Kao i svi aerosvemirski fiziolozi, i on je bio zaokupljen problemima vezanim za podmorski život, ali ovoga puta imao je poseban razlog što se vratio na more. Njegova specijalnost bilo je izučavanje sna i ritmova za koje se pretpostavljalo da kontrolišu aktivnosti svih živih bića. Na otvorenom moru, kao i u dubinama do kojih Sunčeva svetlost nikada nije dopirala, dolazilo je do poremećaja ovih ritmova; štaviše, izgledalo je da neke ribe nikad ne spavaju - i Kelvin Pul je želeo po

svaku cenu da ustanovi kako uspevaju da ostvare ovaj jedinstven podvig.

Trebalo je da ne diže glavu s posla, ali pogled sa prozora nije bio samo opčinjavajuće lep - nego i hipnotički spokojan. Voda je bila toliko bistra da je vidljivost sezala i do dve stotine stopa, a prema slobodnoj proceni, pred očima mu se vrzmalo deset hiljada riba iz pedeset različitih vrsta - kao i nekoliko desetina varijacija koralala. Iako je Sunčeva svetlost još bila sjajna na ovoj dubini, ona je gotovo sasvim izgubila crvene i narandžaste prelive; svetom spruda preovlađivao je plavozeleni preliv, veoma prijatan za oči. Pod njegovim okriljem sve je postajalo nepojamno blaženo - podvodni Raj koji još ne zna za greh i smrt.

To i nije bio baš sasvim privid, sada dok je Sunce još stajalo visoko na nebu. S vremena na vreme, hitro bi promakla neka barakuda ili ajkula, ali to ne bi izazvalo ni najmanju uzbunu među nepreglednim mnoštvom potencijalnih žrtvi. U toku celog dana, dok bi posmatrao kroz prozor biološke laboratorije, Pul nijednom nije video da jedna riba napada neku drugu. Tek u svitanje i suton dolazilo je do prekida primirja i sprud je postajao poprište hiljade kratkih i samrtnih okršaja.

Upravo je gledao kako se jedan podmorski skuter vraća u garažu, udaljenu pedeset stopa, vukući planktonske mreže i uređaje za snimanje iza sebe, kada se oglasila zvonjava telefona. Isključivši centrifugu, koja je prilično bučno razdvajala neke proteinske uzorke, podigao je slušalicu i kazao: "Pul ovde."

Pažljivo je slušao jedan minut, povremeno klimajući u znak saglasnosti, a povremeno pućeci usne u znak neslaganja.

"Svakako", reče konačno. "Sasvim je izvodljivo u praksi... pročitali ste moj izveštaj. Postoji određen rizik... ali ja sam i dalje pripravan; osim toga, to sam već uradio sedam - ne, osam puta. Ali, čemu žurba?... Pa, ako stvari tako stoje... Da, razume se, mogao bih da doletim do Vašingtona za jedan sat, ako ovde držite mlaznjak - ali postoji jedna velika smetnja."

Podigao je pogled prema plafonu i pomislio na sto stopa vode koja se nalazila iznad metalne opne laboratorije. Na kopnu bi tu udaljenost mogao da pređe za dvadeset sekundi - ali ima već mesec

dana kako živi ovde dole, pri pritisku od četiri atmosfere.

To će biti prilično teško objasniti. Niko još nije pronašao bezbedan način da se ubrza proces dekompresije; Pul je samo jednom u životu video slučaj aeroembolizma i od tada je imao puno razumevanja prema ovoj pogubnoj bolesti ronilaca. Nije nipošto želeo da pretvori vlastiti krvotok u soda-vodu, pa čak ni da rizikuje jedan jedini mehur komprimovanog vazduha u nekoj nezgodnoj arteriji.

Nije bilo mesta raspravi sa zakonima fizike; Vašington će naprosto morati da se pomiri sa ovom pomalo neprijatnom činjenicom.

Da bi se uspeo uz ovih tričavih stotinak metara vode, koja mu se nadosila nad glavom, bilo mu je potrebno isto onoliko vremena koliko i za put od Meseca do Zemlje.

14. OTVORENIH RUKU

U početku su se oglasile neke kritike upućene na račun izlaganja riziku, ali kako je vreme prolazilo, one su se sve manje čule. Svet je počeo da uvažava umešnost i prilježnost kojima je pristupljeno izvršavanju misije, kao i da shvata da ovde nije posredi očajničko hazardiranje u stilu 'biti ili ne biti'. U svakoj prilici, samo su astronauti izražavali punu uverenost u uspeh; a jedino je njihovo mišljenje i bilo merodavno u celoj stvari.

Osim toga, zloslutno, bezglasno prisustvo MNT-1 nije ostavilo trajni beleg na celo čovečanstvo. Kada je početno uzbuđenje minulo, da bi na njegovo mesto došlo pritajeno i brižno strahovanje, usledila je rešenost da se otkrije istina na najbrži način u okviru ljudskih mogućnosti. Sve dok ne bude ustanovljen smisao te crne piramide, čitav svet nalaziće se u stanju neizvesnosti i neće biti kadar da preduzme nikakva dugoročna planiranja.

Iz dva dijametralno suprotna razloga, oni koji je trebalo da se late tako velikih međunarodnih inženjerskih poduhvata, kao što su navodnjavanje Sahare, podizanje gibraltarska brana ili osnivanje farme na Sargaškom moru, nisu više bili kadri da otpočnu poslove koji su stajali milijarde dolara i decenije rada. Bilo bi krajnje budalasto traćiti ogromna sredstva na slične projekte, ako tamo negde u kosmosu vrebaju neprijateljske sile sposobne da začas potru plodove vekovnog pregalaštva.

Drugi argument bio je tananiji, ali na svoj način ništa manje onespokojavajući. Stvorenja koja su sazdala MNT-1 očigledno su se nalazila na znatno višem nivou razvoja od čovečanstva; uz pretpostavku da su oni spremni da podele sa nama svoja znanja, svako nastojanje da se i dalje samostalno razvijamo, bez njihove pomoći, odgovaralo bi građenju brane i puteva golim rukama u situaciji kada bi oni mogli da nam ponude buldožere i kipere.

Ljudski rod postajao je sve sputaniji usled neupućenosti u stvar, tako da su već počeli da se javljaju i predlozi koji su nalagali sveukupni napad na MNT-1 svim raspoloživim oruđima naučnog istraživanja. No, nije se podleglo ovoj psihozi; ma kakve tajne da je

piramida krila; one bi verovatno bile uništene prilikom pokušaja da se nasilno prodre do njih. Štaviše, možda je samo zdanje raspolagalo vlastitim odbrambenim sistemima - a pomenuta je još i neprijatnija mogućnost da bi neimare ove strukture, ako se ne nalaze odveć daleko, ozlovoljila akcija koja bi za posledicu imala oštećenje njihovog vlasništva.

Ova zbivanja ostavila su posebnog traga na berzama. Najpre je došlo do blage oseke, a onda su sve deonice značajno dobile na vrednosti kada se proneo glas da će koraci koji se upravo preduzimaju u svemiru dovesti do opšteg napretka. 'Na kraju krajeva', napisao je jedan analitičar, 'na ovaj način mogla bi se otvoriti ogromna nova tržišta za neke industrijske grane.' Nik, doduše, ni izdaleka nije znao šta bi 'oni' hteli da kupuju, niti čime bi to plaćali.

Neki bistar i promućuran momak sklopio je ugovor sa više vodećih kompanija za distribuciju filmova, kojim je otkupio vanzemaljska prava za ekskluzivno prikazivanje njihovih celokupnih kinematografskih fondova, pri čemu nije uzet u obzir jedino Mesec, na koji je već stavio šapu MGM.

U krajnje privatnom vidu, glavne ličnosti vlade bile su veoma zabrinute zbog moguće pretnje koju je moglo da predstavlja jedno društvo neverovatno razvijenije od ljudske rase. Niko nije umeo da na zadovoljavajući način pruži odgovor na pitanje zbog čega bi oni bili neprijateljski nastrojani, ali ta se mogućnost nije smela jednostavno prenebreći.

Smesta je, u punoj tajnosti, sastavljena jedna vojna komisija na najvišem nivou koja je dobila zadatak da prouči mogućnosti globalne odbrane. Ne bi bilo mudro, smatralo se, verovati da bi naši sistemi naoružanja značili neki veliki adut u eventualnom sukobu sa kulturom starijom najmanje tri miliona godina, pa ipak nuklearna eksplozija mogla bi da bude dovoljno neprijatna da zastraši neko neprijateljski nastrojeno, ali nedovoljno motivisano strano društvo. 'Mi smo neuporedivo moćniji od kakvog osinjaka', objasnio je jedan general, 'ali ako nemamo vraški dobre razloge, bolje da ne čačkamo u njega.'

Iako je ovo bilo donekle umirujuće, većina pesimista osećala je

da glavni problem uopšte ne bi bio u tome da se 'oni' ne bi mogli braniti od atomske eksplozije - već znatno pre u tome što bi naš način suprotstavljanja njima bio ekvivalentan nastojanju brazilskih domorodaca da kopljima obore supersonični avion u niskom, brišućem letu.

Optimisti su odbijali da poveruju da bi jedno razvijeno vanzemaljsko društvo zauzelo neprijateljski stav. Oni su bili mišljenja da bi fantastično znanje prikupljeno tokom miliona godina morao da prati i odgovarajući razvoj etike i morala - pošto bi, u protivnom, takva kultura znatno ranije samu sebe uništila.

Na stotine tananih načina, bešumna piramida ostavila je svoj trag na svet. Postojalo je staro proročanstvo da će tek spoljnja pretnja moći stvarno da ujedini čovečanstvo; ono se sada obistinjavalo. Državnici su već iza kulisa preduzimali grozničave mere da se okončaju međunarodna suparništva koja odavno postoje i čijih se začetaka još malo ko sećao. Javili su se čak i izgledi da bi ideja o svetskoj vladi, prokazani san idealista, mogla uskoro da postane stvarnost, premda iz razloga koji nisu imali baš mnogo veze sa idealizmom.

A što se same misije tiče, već je doneta odluka o jednom važnom načelnom stavu - mada je bilo i takvih koji su smatrali da se time nastoje da sačuvaju pravila lepog ophođenja preko granice zdravog razuma.

Sve dok ne bude ustanovila šta ima protiv sebe, ljudska rasa će se miroljubivo ponašati. Bez obzira na pripreme koje se budu preduzimale na Zemlji, nikakvo oružje neće biti upućeno na Jupiter.

Čovekovi izaslanici poći će u susret nepoznatom otvorenih ruku.

15. VASELJENA

"Ali, to je besmislica", usprotivi se Viktor Kaminski. "Nisam ti ja nikakva vražja filmska zvezda!"

"Slažem se", reče Džil Mening, predstavnik za štampu Svemirske agencije. "Ali zato si najpoznatiji astronom na svetu. Ako ti budeš komentator, publika će nam se i te kako umnogostručiti. Sve velike televizijske mreže pohriće da vrše prenos... pored ostalog i zbog toga što ih to ništa neće koštati."

"Ali ja čak nisam ni osobito dobar astronom - već samo posebno zdrav: nepodložan ljudožderstvu, homoseksualizmu, curenju iz nosa i sličnim sklonostima 'neželjenim na putovanju'. Ili mi bar tako psiholozi kažu."

"Uozbilji se, Viktore - učinićeš veliku uslugu celom projektu, a nećeš izgubiti mnogo vremena. Pošto budeš pročitao sinopsis, ceo posao moći će da se obavi za jedno popodne."

"Ali ja nemam nijedno slobodno popodne. Je li to stvarno toliko važno?"

"Mislim da jeste. Poslednja anketa koju smo sproveli gotovo nas je bacila u očajanje. Čak i danas, dvadeset tri posto populacije obuhvaćene ispitivanjem smatra da nam je Sunce bliže od Meseca, da na nebu ima tek nekoliko hiljada zvezda, kao i da one nisu naročito velike. Učinio bi veliku stvar za opšte obrazovanje i astronomiju ako bi se latio ovog zadatka."

"Dobro, važi, ali pod jednim uslovom: pristajem da govorim zvanični tekst emisije, ali ne želim da imam nikakve veze sa bilo kakvim reklamama. Za to ćeš morati da angažuješ nekog od tvojih nacifranih glumaca. Slažeš se?"

"Slažem se", uzvratu Mening hitro. Znao je da je bolje imati vrapca u ruci nego goluba na grani. Uostalom, uz malo strpljenja, možda će moći da se domogne i goluba...

ČOVEK JE MERA SVIH STVARI! - blesnuo je slogan na ekranu; a zatim se, preko slova, pojavio čuveni da Vinčijev crtež čovekove figure postavljene u krug.

"Ako ova izreka nije puka taština, već u njoj stvarno ima istine",

poče komentator, "onda možemo da iskoristimo čoveka kao aršin za merenje Vaseljene. Razume se, posredi je sasvim kratak aršin, te ga stoga uvećavamo hiljadu puta..."

Zum na kameri se povukao i figura čoveka stala je da se smanjuje, da bi na kraju postala jedva vidljiva. Zatim je počela da se umnožava stotinama puta duž jedne prave linije - osnovice praznog kvadrata.

"Ovo je naš čovek - naš aršin - ponovljen hiljadu puta. Osnova kvadrata koji vidite iznosi jednu milju. *Nadam se da će se do 2001. godine Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države pridružiti civilizovanom svetu i prihvatiti metarski sistem - prim. pisca.* Sada ćemo nastaviti da hiljadostruko umnožavamo razmere sve dok ne stignemo do ruba poznate Vaseljene. A pošto ćemo napraviti svega nekoliko ovakvih skokova, zapišimo sa strane kao podsetnik svaku novu razmeru do koje budemo došli.

Na donjem delu ekrana pojavio se ispisan broj 1.000. Zatim je kvadrat počeo da se smanjuje, brojke su se brzo slučajile u nerazgovetnu mrlju i nestale - a na ekranu se pojavio novi kvadrat, ispod koga je stajao broj 1.000.000. Ova nova merna jedinica, osnovica od hiljadu milja, bila je otisnuta u crtež istočne obale Sjedinjenih Američkih Država; prvobitni kvadrat sa osnovicom od jedne milje i dalje se, premda jedva, mogao videti, označen strelicom.

"A sada sledi novi skok. Ponovo za hiljadu puta..."

Blesnuo je broj 1.000.000.000 i u kvadratu osnovice milion milja pojavili su se Zemlja i Mesec - izgledajući prilično sićušni.

"Već smo stigli do astronomskeg prostora i sada imamo posla sa brojevima čija nas ogromnost sprečava da ih valjano pojмимо. Stoga nam je potrebna neka prikladnija mera i nju ćemo dobiti ako primenimo najbržu stvar u Vaseljenu - samu svetlost..."

Svetlosni zrak je u stanju da sedam puta obiđe naš globus po polutaru u jednoj jedinjoj sekundi..."

Tik uz Zemlju blesnula je jedna tačkica i ubrzo se pretočila u krug, počevši da orbitira oko planete ritmom od jednom u sedmini sekunde...

"A da bi stigao do Meseca, potrebno mu je tek nešto malo više od

jedne sekunde..."

Tačkica je napustila kružnu orbitu i krenula prema sićušnom disku Meseca, provevši na putu 1,25 sekunde.

"Preduzećemo sada još jedan skok za hiljadu puta - četvrti pošto smo započeli sa čovekom, dole na Zemlji..."

Pojavio se prizor svih planeta sve do Jupitera - čitav unutrašnji Sunčev sistem: Sunce, Merkur, Venera, Zemlja, Mars i sam Jupiter.

"Pri ovoj razmeri planete su odveć male da bi se videle; jedino možemo da prikažemo njihove orbite. Osnovica slike iznosi milijardu milja; svetlosni i radio-talasi mogu da prevale ovu razdaljinu za nešto malo više od jednog časa. Ova činjenica najbolje odražava zapreminu prostora koji smo počeli da istražujemo; po našim merilima, on je ogroman. Svi ljudi koji su ikada živeli, poređani jedan uz drugog, dosegli bi tek do jedne desetine ove dužine. Ali u poređenju sa razmerama Vaseljene, prostor koji vidite sasvim je ništavan. A sada pređimo na skok broj pet..."

Kvadrat je ponovo stao da se smanjuje i na ekranu je zasvetleo broj 1.000.000.000.000.000. U središtu nove slike nalazila se samo jedna tačkica - Sunce.

Planete su, razume se, potpuno iščezle. Ali obratite pažnju: prvi put se ništa novo nije pojavilo u vidnom polju. Čak ni ovaj hiljadostruki skok nije nas doveo do najbližih zvezda.

Ako hoćemo da ih vidimo, moramo ponovo da skočimo..."

Blesnuo je broj 1.000.000.000.000.000.000 i u novom kvadratu se pojavilo na desetine svetlih tačkica.

Konačno smo ušli u carstvo zvezda. Ima ih nekoliko stotina na slici, za koju je svetlosti potrebno sto pedeset godina da bi je premostila - svetlosti, da se podsetimo, koja od Zemlje do Meseca stigne tek za nešto malo više od jedne sekunde. Među ovim zvezdama naše Sunce predstavlja sasvim prosečan primerak. Upravo stoga što je ono tako prosečno - tako normalno - smatramo da mnoge druge zvezde poseduju slične porodice planeta, premda ih, zbog udaljenosti, ne možemo razabrati teleskopima. Ono, međutim, što je još važnije jeste da držimo gotovo izvesnim da te strane planete takođe moraju da poseduju život.

Pri ovoj razmeri, izgleda da su zvezde - naša obližnja sunca -

nasumce raštrkane. Ali kada budemo preduzeli sedmi hiljadostruki skok, videćemo da se one ipak pokoravaju jednom ustrojstvu..."

Zasijao je broj 1.000.000.000.000.000.000.000 i istog časa nestale su sve pojedinačne zvezde. Postojala je samo velika spirala blistave izmaglice, koja je gotovo ispunjavala kvadrat.

"Ovo je Galaksija - zvezdani grad koji se lagano okreće i čiji je naše Sunce tek skromni žitelj predgrađa - negde otprilike ovde."

Strelica je pokazala na jednu oblast koja se nalazila na oko dve trećine puta od središta spirale.

"Svetlosti je potrebno sto hiljada godina da prevali ovaj ogroman kovitlac sunaca - ovo vaseljensko ostrvo. Osim toga, Galaksija se okreće toliko polako da je od časa kada se život začeo na Zemlji ona napravila svega desetak obrtaja.

Ovu skupinu zvezda možemo nazvati i Matična Galaksija. Zvezde koje vidite na noćnom nebu nalaze se u našem širem susedstvu - a većina nam je sasvim blizu. One udaljenije obrazuju sjajno, pramenasto zaleđe koje nazivamo Mlečni Put.

Šta mislite, koliko zvezda, koliko sunaca sadrži cela naša Galaksija? Ako kažete nekoliko miliona, veoma ćete pogrešiti. Približnije bi bilo reći nekoliko milijardi; pravi skor iznosi negde oko sto milijardi zvezda u Galaksiji. Svaka od njih je po jedno sunce - a na svakog muškarca, ženu i dete koji sada žive došlo bi po trideset njih!

Vratićemo se ponovo našoj Galaksiji, pošto razmotrimo još šire okvire čiji je ona tek sićušni deo. Povećajmo stoga našu razmeru za još hiljadu puta...

Da, izgleda kao zvezdano polje, ali ono to nije; svaka od ovih mrljica svetlosti predstavlja čitavu galaksiju - od kojih bi ova mogla biti naša. Naš blistavi zvezdani grad od sto milijardi sunaca i sam je ovde sveden na puku zvezdicu! Da bi svetlost stigla s kraja na kraj ove slike, moralo bi da protekne sto pedeset miliona godina; to je granica do koje smo stigli posle osam skokova, od kojih je svaki bio hiljadostruko veći od prethodnog, dok je polaznu tačku predstavljao čovek...

A sada - konačno - dolazimo do kraja niza. Jer, ako napravimo još samo jedan skok, prekoračićemo granice samog svemira."

U središtu ekrana, ispunjavajući samo mali deo kvadrata koji je oivičavao sve prethodne slike, stajao je globus svetlosti. Rubovi su mu bili pomalo rasplinuti, pretačući se u tamu okolnog prostora.

"Ovo bi mogao da bude sveukupan plod Postanja - Vaseljena galaksija. Izvan ovog područja, ni najmoćniji od naših teleskopa nisu u stanju da prodru; u stvari, možda to izvan uopšte i ne postoji. Na samom kosmičkom obzorju, tamo gde leže krajnje granice našeg vidnog polja, i same galaksije iščezavaju sa vidika, kao da padaju preko ivica svemira. Nije nam poznato šta se tamo zbiva; uopšte nije isključeno da je posredi nešto što naši umovi nisu ni kadri da pojme.

Vratimo se stoga sa ovih krajnjih obzorja do naše Matične Galaksije, sa svojih sto milijardi sunaca..."

Bleštavi globus Kosmičke Sveukupnosti stao je da se širi vrtoglavom brzinom. A onda se, najednom, njegov jednoobrazni sjaj rastočio u mnogobrojna zrnca svetlosti; ona su takođe nastavila da se šire i razmiču, da bi se ekran ponovo ispunio malim vrtložjima i spiralama - od kojih su neke bile zbijene u jata, a druge stajale same. Jedna od njih se izdvojila i počela da raste, sve dok se nije raskrilila preko celog neba, a njene slučene ivice se kondenzovale u zvezdana čvorišta.

"Ponovo vidimo našu Matičnu Galaksiju sa svojih sto milijardi sunaca", objavio je komentator. "Većina njih nije veća od našeg Sunca - što znači da su odveć sitna da bi se mogla videti. Sve zvezde koje sada gledate predstavljaju džinove; naša je, međutim, samo patuljak, iako to nama tako ne izgleda.

A od tih sto milijardi sunaca, velikih i malih - koliko njih greje svetove koji nose na sebi život? Možda većina, budući da materija ima ista svojstva širom Vaseljene. Poznato nam je da se život javio nezavisno na Zemlji i Marsu; takođe verujemo da on automatski niče na svim svetovima koji nisu ni odveć topli ni odveć hladni, koji imaju u izobilju kiseonika, ugljenika i vodonika i koje obasjava sunčeva svetlost nekoliko milijardi godina.

Pa ipak, iako je život verovatno čest slučaj u Vaseljeni, inteligencija je možda retka; u dugoj istoriji Zemlje ona je nastala samo jednom. No, uprkos tome, nije isključena mogućnost da širom Galaksije postoje milioni razvijenih kultura - premda bi njih razdvajale

provalije koje bi i sama svetlost godinama premošćivala."

Pojavile su se dve strelice, upravljene na zvezde koje su toliko bile blizu jedna drugoj da je na fonu proređenih spoljnjih krakova Galaksije izgledalo da su susedi.

"Ako bi ovo bilo naše Sunce i ako bismo uputili radio-signal do planete koja kruži oko obližnje zvezde, proteklo bi dve hiljade godina dok ne bismo dobili odgovor... Odnosno, posmatrano iz perspektive prošlosti, upravo bi sada valjalo očekivati odgovor na poruku koja je poslate negde na početku naše ere... A ne zaboravite da je ovde posredi opštenje sa jednim od naših najbližih suseda!

Pa ipak, iako su potrebne hiljade godina da bi se putovalo sa zvezde na zvezdu, rasa koja je ostvarila odista veliki napredak mogla bi se latiti tog poduhvata. Za takve istraživačke misije njoj bi na raspolaganju stajale robotske letelice - baš kao što je i Čovek najpre poslao sonde kao prethodnicu budućih pohoda na Mesec i planete."

Na ekranu se pojavio niz nezgrapnih automatskih svemirskih letelica - od kojih su neke bile poznate, a druge, pak, očigledno izmišljene - krećući se preko zvezdanog zaleda ili upravljajući svoje televizijske oči prema svetovima pored kojih su prolazile.

"Druga mogućnost jeste da se sazdaju ogromni kosmički kovčezi - pokretni planetoidi, koji bi bili u stanju da stolećima putuju između zvezda, dok bi se na njima rađala i umirala mnoga pokolenja...

Moglo bi se pribeći i hibernaciji, odnosno zamrzavanju u san lišen bilo kakvih promena, osoben za stanje odloženog oživljavanja; buđenje bi u tom slučaju izvršili roboti kada bi se vekovno putovanje približilo kraju...

Ovim još nisu iscrpene sve mogućnosti. Neka veoma razvijena civilizacija bila bi kadra da napravi takve brodove koji bi mogli da dostignu gotovo svetlosnu brzinu. Prema Ajnštajnu, nijedan materijalan predmet ne može da se kreće brže od svetlosti; posredi je prirodna brzinska granica, ugrađena u same temelje naše Vaseljene. Međutim, što joj se više približavamo, samo vreme počinje sve sporije da protiče. Svemirski putnik mogao bi da prevali rastojanje do neke zvezde za samo nekoliko meseci - ili čak nekoliko časova - mereno njegovim lokalnim časovnikom.

Ali samo i jedino mereno njegovim lokalnim časovnikom. Kada se bude vratio iz svoje misije, ustanoviće da su u međuvremenu protekle godine ili vekovi, da su mu svi prijatelji poumirali, a možda čak i da mu je matična civilizacija iščezla. To predstavlja neizbežnu cenu zvezdanih istraživanja - razmene Vremena za Prostor, bez mogućnosti povratka. Ipak, ta cena bi mogla da bude privlačna za stvorenja čiji je životni vek znatno duži od našeg.

Konačno, možda ni Ajnštajnova teorija - kao ni tolike druge teorije u prošlosti - ne govori punu istinu. Nije isključeno da postoje neki tanani načini da se zaobiđu njena ograničenja i tako premaši brzina svetlosti. Možda ima i takvih puteva kroz Vaseljenu koje još nismo otkrili - prečice kroz više dimenzije, odnosno 'crvotočine u svemiru', kako ih je nazvao jedan matematičar; kroz takvu 'rupu' moglo bi se zakoračiti - da bi se istog trena izišlo na udaljenosti od hiljadu svetlosnih godina.

Ali čak i da se sve to ispostavi kao tačno - premda većina naučnika smatra da je u pitanju puka maštarija - na istraživanje Vaseljene i dalje će morati da bude utrošeno nezamislivo mnogo vremena. U kosmičkim prostranstvima ima više sunaca nego što na svim obalama Zemlje postoji zrnaca peska; a kraj svake od tih trunki mogu da postoje civilizacije u poređenju sa kojima bismo mi izgledali kao primitivni, glupi divljaci.

Šta ćemo reći žiteljima sa takvih svetova kada se najzad sretnemo s njima? I šta će oni reći nama?"

"Hvala, Viktore", reče Mening kada se ekran ugasio, a crveno svetlo u video-režiji prestalo da gori. "Znao sam da ćeš biti odličan. Ne brini ništa zbog zamuckivanja, mi ćemo to već srediti. Kako se tebi čini?"

"Nije loše... nije loše... Ali više bi mi se dopalo da nisi dodao ove besmislice na kraju."

"A? Kakve besmislice?"

"Pa te više dimenzije, crvotočine u svemiru i slična naklapanja. To nije nauka, pa čak ni dobra naučna fantastika, već najobičnije fantaziranje."

"Ali baš je tako stajalo u scenariju."

"Zar je to bio razlog i da se snimi? Uostalom, ko je taj pametnjaković koji je mogao da sroči ovakav scenario?"

"Niko drugi do doktor Hejvud Flojd, ako baš hoćeš da znaš. Predlažem da se objasniš sa njim."

Kaminski je to stvarno čvrsto naumio, ali dogodilo se da je kasnije smetnuo celu stvar s uma. Čekalo ga je mnogo posla koji je trebalo obaviti i mnogo znanja koje je valjalo steći, tako da je proteklo mnogo meseci pre no što je ponovo pomislio na to.

Ali onda je bilo odveć, odveć kasno.

16. GLASOVI PREDAKA

Čovekoliki majmun stajao je na krševitom brežuljku, držeći zašiljeni kamen i gledajući negde preko afričke ravnice. Nebo je bilo bez ijednog oblačka, a užareno sunce pržilo je požutelu travu savane i zakrčljalo drveće koje je jedino bacalo senku. Na poluodstojanju, malo krdo gazela koje je paslo pomno je promatrao sabljasti tigar, šćućuren u grmlju.

Više čovekolikih majmuna - možda desetak njih - bilo je raštrkano pri vrhu brežuljka. Oslonjena o veliku stenu, jedna ženka dojila je mladunče; nedaleko odatle, dva nešto starija mladunca prepirala su se oko komada mesa - poslednjeg ostatka neke male, rasparčane životinje. Jedan pogrbljen i sedokos mužjak pokušavao je da isisa srž iz slomljene kosti; jedan drugi je sklupčano spavao; dve ženke međusobno su se trebale od vaški; bio je tu još jedan mužjak koji je prebirao po gomili sasušenih kostiju, u potrazi za novim oružjima.

"Divan vam je model", reče najzad Boumen, pošto su se on i njegova dva druga siti nagledali.

"Hvala", uzvratu kustos za antropologiju. "Dali smo sve od sebe... bilo nam je potrebno nekoliko godina rada da privedemo posao kraju."

Doktor En Brejlsford bila je privlačna crnka od svojih četrdeset godina, odveć živahnog izgleda za osobu koja je ceo život posvetila fosilima. Iako je smatrana za čuvenog istraživača i bila veteran mnogih pohoda, nimalo nije izgubila na ženstvenosti; teško se moglo poverovati da je ona jedan od vodećih svetskih autoriteta za primitivnog Čoveka.

"To su, dakle, spodobе", reče Filip Gud, Boumenov alternativni zamenik, "sa kojima su se susreli tvorci piramide ako su se spustili na Zemlju pre tri miliona godina?"

"Ne neizostavno. Sve zavisi od detaljnosti njihovog traganja. Australopithecus verovatno nije bio naročito rasprostranjen; lako je mogao da ostane neprimećen među slonovima, žirafama i ostalim životinjama koje su znatno više privlačile pažnju. U stvari, on čak nije bio ni najizrazitiji predstavnik primata. Slučajnom posetiocu mogao je

da izgleda kao samo jedan u nizu majmuna."

Bilo je veoma teško, pomisli Boumen, zauzeti tako nepristrasan stav. Njegov ko zna koliko puta prapradeda stvarno nije bio neka izuzetna pojava, ali na predakovom ne više sasvim životinjskom licu stajao je izraz zamišljene sete i tuge, dok ga je posmatrao kroz staklo diorame. Nije se stideo da prizna srodstvo sa ovim svojim dalekim pretečom, od koga ga je delilo nepojamno mnogo vremena. "Sumnjam", reče on uzdržano, "da su bića koja su se spustila na Zemlju u pleistocenu bila slučajni posetioци. Upravo je to jedna od stvari o kojima bismo želeli da porazgovaramo sa vama: njihove pobude."

"Sve što mogu da vam kažem jeste to kako bih se ja ponašala u takvim okolnostima. Primetila bih da Zemlja obiluje razvijenim oblicima života, ali da nijedan od njih još ne poseduje razum. Ipak bih, međutim, mogla da pretpostavim - pa čak i da predvidim, s obzirom na znanje kojim bih nesumnjivo raspolagala - da će se ovde pojaviti inteligencija kroz nekoliko miliona godina.

Ostavila bih stoga za sobom izvesne inteligentne monitore - ili, još bolje, detektore civilizacije. Mogla bih da ih postavim na Zemlji, premda bih shvatila da se tako izlažem riziku da budu uništeni ili zatrpani pre no što stignu da obave svoj zadatak. Nasuprot tome, Mesec bi predstavljao idealno mesto za smeštaj ovakve naprave - naročito u slučaju ako me jedino zanimaju civilizacije koje su dosegle do nivoa svemirskog letenja. Ne bi mi, naime, bile važne sve one kulture čija se primitivnost ogleda u tome što nisu u stanju da se otisnu sa planete-kolevke.

"Vi ste, dakle, skloni da MNT-1 objašnjavate teorijom požarne uzbune - kako smo je mi nazvali?"

"Da... to mi izgleda prilično verovatno. No, možda je odveć verovatno. Same ljudske pobude u toj meri su raznovrsne da se svaki pokušaj podvrgavanja analizi jednog potpuno vanzemaljskog obrasca ponašanja nužno pretvara u puko nagađanje."

"Ali, za sada, moramo da se zadovoljimo nagađanjem, zar ne? Važno je razmotriti sve mogućnosti koje dolaze u obzir za slučaj kada se i ako se budemo suočili sa stvorenjima koja su podigla MNT-1."

Boumen pokaza na ukočen prizor svojih predaka.

"Pogledajte koliko smo mi uznapredovali od tada! Ali dokle su za to vreme stigli neimari piramide? Ne ustežem se da priznam da me pomisao na to ponekad ispunjava strahom."

"Mene takođe plaši. Ali upamtite, napredak nikada nije jednoobrazan; čak i posle tri miliona godina, oni ne moraju da budu nedostižno ispred nas. Možda postoji određeni nivo razvoja inteligencije koji se ne može prevazići. Nije isključeno da su ga oni već bili dosegli kada su stigli na Mesec. Uostalom, tek treba dokazati da je inteligencija uistinu značajna po opstanak."

"Ne mogu da se složim sa tim!" usprotivi se Boumen. "Samo je i jedino naša inteligencija učinila od nas ono što smo danas: najuspešnija životinja na planeti!"

"Kao antropolog, ja sam, razume se, naklonjena Čoveku. Posmatrano na kratke staze, inteligencija je nesumnjivo predstavljala značajno preimućstvo. Ali šta biva ako uzmemo u obzir geološke vremenske razmere - i kako uopšte definisati 'uspešnu' vrstu? Moj prijatelj i kolega koji se bavi reptilima neprekidno me podseća na činjenicu da su dinosaurusi dominirali planetom više od sto miliona godina. Međutim, njihov koeficijent inteligencije izrazito je nizak."

"Dobro, a gde su oni sada? Danas se više ne mogu videti."

"To je tačno - ali isto se tako ne može naprosto prenebreći carstvo koje je opstalo sto miliona godina; to je hiljadu puta duže od veka homo sapiensa. Možda postoji optimalni nivo inteligencije i nije isključeno da smo ga mi već prošli. Što ako su nam mozgovi odveć veliki - te u tom slučaju predstavljaju prokletstvo po nas, baš kao što je silan oklop bio prokletstvo za triceratopsa. On se odveć specijalizovao u rogovima, bodljama i pločama; mi smo se odveć specijalizovali u moždanoj kori. Krajnji ishod mogao bi biti isti."

"Vi, dakle, smatrate da čim neka vrsta prekorači jedan određeni nivo inteligencije, ona počinje da ispoljava težnju ka iščeznuću?"

"Ne tvrdim da je to bespogovorno tačno; samo ukazujem na mogućnosti. Nema nikakvog razloga da se pretpostavi kako Vaseljena ispoljava bilo kakvu zainteresovanost za inteligenciju - pa čak i za život. Oboje mogu biti samo nasumični, slučajni nuzproizvodi njenog ustrojstva i delovanja, slično prelepim šarama

na krilu leptira. Insekt bi podjednako dobro mogao da leti i bez njih; isto tako, i naša vrsta mogla je da opstane, kao... pa, recimo, ajkule, koje se nisu mnogo promenile u poslednjih nekoliko stotina miliona godina... čak i da smo bili nešto malo manje pametni. Zavirite samo u današnje novine ili u istoriju celog dvadesetog stoleća."

Doktor Brejlsford se osmehnula svojim sagovornicima koji su očigledno zastupali suprotno mišljenje.

"Ne... nisam pesimista", reče ona, odgovarajući na njihove neizrečene optužbe. "Samo stojim obema nogama na Zemlji i znam da tek sićušan postotak svih vrsta koje su ikada živele na ovoj planeti ima danas potomke. Možda upravo stoga što sam realna, i uviđam važnost vašeg projekta bolje od vas samih."

"Nastavite, molim vas."

"Ta stvorenja koja su podigla piramidu - koliko su daleko bila odmakla od nas u tehničkom pogledu, po vašoj proceni?"

"Verovatno ne više od stotina godina, pri našoj sadašnjoj stopi napretka."

"Tačno. Pretpostavimo da ona i dalje postoje, čak iako nisu mnogo napredovala u toku protekla tri miliona godina od kako su posetila Mesec. Shvatate li da bi to pre svega bio prvi neoboriv dokaz da inteligencija stvarno ima pozitivnu vrednost po opstanak. Ova činjenica bila bi veoma ospokojavajuća."

"Iskreno govoreći, doktore", reče Gud, "meni takva spokoj nije potreban. Čak i ako inteligencija ima ograničenu ili negativnu vrednost po opstanak, njen indeks udobnosti i dalje je veoma visok. Lično se nikada ne bih menjao sa njima." On pokaza prema prizoru čovekolikih majmuna.

Antropolog se nasmejala ovoj šali kao i ostali, a zatim se ponovo uozbiljila.

"Postoji, međutim, još jedna mogućnost - kulturni šok. Ukoliko bi oni bili odveć uznapredovali u odnosu na nas kada stupimo u kontakt, moglo bi se dogoditi da ne budemo kadri da preživimo taj susret u psihološkom pogledu. Kao što je istakao Jung pre pola stoleća, sva naša htenja i stremljenja mogla bi se pokazati bespredmetna, tako da bismo potpuno izgubili orijentaciju i ostali kao paralisani. Imao je za to jedan zgodan izraz: našli bismo se u situaciji

da budemo 'bez snova'. Kao žitelji Atlantide, znate - Herodot je tvrdio da oni nikada ne sanjaju. Oduvek sam smatrala da ih to čini osobito neljudskim - i dostojnim sažaljenja."

"Ja ne verujem u kulturni šok", reče Hanter. "Uostalom, mi i očekujemo da se sretnemo sa veoma razvijenim društvom. Za nas to ne bi bilo tako porazno iznenađenje kao... pa, kao što bi to bilo za ovoga ovde, ako bi se iznenada obreo usred Menhetna."

"Čini mi se da ste odveć... optimistički nastrojeni", uzvratila doktor Brejlsford; Boumen je naslutio da je ona zaustila da kaže 'naivan'. "Već je pouzdano utvrđeno na našoj planeti da su potpuno nesaglasna i nespojiva čak i ona društva koja u kulturnom pogledu razdvajaju samo nekoliko pokolenja."

"Možda su naši astronauti iz pleistocena bili svesni ove opasnosti - te su nas upravo stoga ostavili na miru sve ove godine."

"Mislite?" reče antropolog. "Pitam se da li je tako. Ako nemate ništa protiv, pođimo do moje kancelarije. Pokazala bih vam nešto."

Napuštajući Likijevu memorijalnu izložbu, prošli su kroz niz velikih dvorana muzeja, sličnih katedralama. S vremena na vreme, ostali posetioци bi prepoznali Boumena i onda bi se oko njega sjatila mladačarija u potrazi za autogramom. Od Guda i Hantera niko nije zatražio potpis, ali oni su na to već bili navikli; s tim u vezi, Gud je često navodio, ne bez izvesne primese ironičnosti, jedan Miltonov stih: 'Vredni su i oni koji samo stoje i čekaju.'

U celini posmatrano, Boumenov odnos sa njegovima dva alternativna zamenika bio je izvrstan - što nije bilo iznenađujuće, budući da su im intelektualni i psihološki profili bili krajnje brižljivo usklađeni. Odnos među njima bio je kolegijalan, a ne takmački; neretko su igrali ulogu Boumenovih alter egoa, podnoseći mu izveštaje sa misija i putovanja za koje je on bio prezauzet. Razume se, i jedan i drugi su se nadali da će baš na njih pasti konačan izbor, ali odano su služili Boumena, gotovo bez ikakvih trzavica. Povremeno je među njima dolazilo do neslaganja, ali nikada i do ozbiljnih svađa - baš kao što je to bio slučaj i sa ostalim pet trojki. Psiholozi su valjano obavili svoj posao; doduše, sada su već raspolagali sa dovoljno prakse i iskustva.

Svaki put kada bi zakoračio na neko mesto slično Prirodno-

istorijskom muzeju, Boumena bi ošamutila beskrajna raznovrsnost života koji je evolucija iznedrila na samo jednom svetu - planeti Zemlji. Dok je prolazio pored velikih ekrana sa panoramama prizora iz drugih vremena i sa drugih kontinenata, ponovo je shvatio svu neosnovanost pitanja koje mu je često postavljano u vezi sa neimarima piramide: 'Šta mislite, kako su oni izgledali?'

Čak i kada bi nekom vanzemaljcu bili poznati svi relevantni činiooci o Zemljinoj klimi, geografiji, atmosferi i hemijskom sastavu, zar bi on ikada mogao da predvidi jednog slona, kita, žirafu, džinovsku sipu, kljunara - ili samog Čoveka? Nije li, onda, bilo nesravnjivo teže pogoditi ili bar naslutiti odlike žitelja jedne potpuno nepoznate, a možda i krajnje strane planete! Doduše, bilo je podjednako teško uzdržati se od nagađanja...

Kancelarija dr Brejlsford bila je tipična za kustosa muzeja - prepuna knjiga, izveštaja, časopisa iz drugih institucija, zapakovanih i raspakovanih eksponata, a dva cela zida bila su zapretana stotinama malih ladica. Na radnom stolu stajalo je nekoliko lobanja; ona podiže jednu i reče: "Ovo je džentlmen o kome smo razgovarali; čelo mu još nije Bog zna kako veliko, ali je već načinio nekoliko koraka prema nama. Ovo o koracima važi i u doslovnom smislu; još ni dan danas, nijedan antropoid ne hoda dobro."

S puno poštovanja, vratila je lobanju na njeno pamučno ležište, a zatim je počela da pretura po fasciklama, crtežima, kartama i fotografijama koji su prekrivali njen prenatrpani sto. Konačno, pronašla je jednu veliku knjigu, *Posredi je knjiga: 'The Search for the Tassili Frescoes' ('U traganju za freskama iz Tasilija) Henrija Lota - Dutton, 1959.* otvorila je na označenom mestu i pružila posetiocima.

"Blagi Bože!" reče Hanter. "Šta je, do vraga, ovo?"

'Ovo' je predstavljalo skicu jedne neodređeno antropomorfne prilike, prikazane od pasa nagore. Izgledalo je da je glavu prekrivao svojevrsan šlem, u čijem se središtu nalazilo jedno veliko, kiklopsko oko. Drugo, manje oko stajalo je u jednom uglu šlema; nije bilo nikakvih drugih pojedinosti. Naprosto se nije mogla zamisliti takva izobličjenost, odnosno umetnička sloboda, posredstvom koje bi se ljudsko lice preobrazilo u ovo obličje.

"Zapanjujuće, zar ne? Posredi je paleolitski pećinski crtež,

pronađen u Sahari pre pola stolecā - tačnije 1959. godine. Oni koji su ga otkrili bili su toliko opčinjeni njime da su mu, verovali ili ne, nadenuli naziv 'Veliki marsovski Bog'.

"Koliko je star?"

"Okolo deset hiljada godina. Prilično je mlad u poređenju sa vašim MNT-1 - ali i već pozamašno vremešan po ljudskim merilima."

Zavladala je duga i duboka tišina dok su trojica astronauta proučavala crtež. Konačno, Hanter upita: "Mislite li da je ovo stvarno svedočanstvo o susretu sa vanzemaljcima?"

"Iskreno govoreći, ne. Posredi je verovatno kakav iscelitelj ili vrač koji nosi na glavi neku čudnu kapu. Nisam vam rekla da je crtež prilično prostran u prirodnoj veličini - visina mu iznosi oko osamnaest stopa - što ukazuje na to da ga je umetnik koji ga je izradio smatrao prilično važnim."

"Ili je možda u pitanju nešto što je na njega ostavilo dubok utisak. Pretpostavljam da bi iznenadna pojava skafandra u kamenom dobu izazvala ogromnu senzaciju."

"Ne mora da znači; trebalo je da vidite đavoljeg plesača sa Nove Gvineje u punoj odori. Ali mislim da iz ovoga možemo da izvučemo nauku; pretpostavimo načas da je to stvarno bio posetilac iz svemira koji je nosio nekakvo zaštitno odelo. Mislim da ćete se u tom slučaju složiti da je umetnik iz kamenog doba ostvario pravi podvig, verno reprodukovavši nešto što je bilo potpuno nepojmljivo za njega, odnosno sasvim izvan granica njegove vlastite kulture. Da li biste i vi bili kadri za tako nešto, ako biste se sreli sa nekom supercivilizacijom?"

Možda ne bismo - ali zato imamo kamere."

"Čak i na fotografijama, možete samo prepoznati stvari koje već poznajete. Oblici i boje jedne stvarno razvijene civilizacije mogli bi biti toliko neobični da nas oteraju u ludilo prilikom pokušaja da ih odgonetnemo. Isto tako, njihove vremenske razmere mogle bi biti sasvim izvan naše moći poimanja; šta ako, na primer, oni doživljavaju vreme znatno brže? Zamislite kako bi reagovao jedan australopithecus, kada biste ga provozali jedne noći velikom brzinom po Brodveju."

"Mislim da sam vas shvatio", reče Boumen. "Šta bi onda trebalo

da uradimo, ukoliko bismo se ikada našli u nekoj sličnoj situaciji?"

"Moj savet bi bio da se pretvorite u pasivne posmatrače zbivanja i da ne pokušavate ništa da razumete. Snimajte što više možete. I, naravno, uzdajte se da su bića koja ste sreli strpljiva, odnosno svesna vaših ograničenja."

"A šta ako nisu?"

"Bojim se da bi vam onda izgledi za opstanak bili podjednako mali kao i australopithecusu koji bi izleteo iz automobila i pokušao da pređe preko Brodveja na crveno."

17. PITANJE

Nedelje posvećene poslednjim pripremama pre početka leta proticale su mirno i ništa ih nije remetilo. Postojao je samo jedan trenutak ispunjen dramatičnošću i uskipelim osećanjima: krštenje broda.

Zvanično, većina svemirskih letelica ima samo brojeve. Nezvanično, sve one poseduju imena, kao i ostali brodovi od početka sveta. Sami astronauti doneli su odluku da ovaj dobije naziv 'Otkriće', prema najčuvanijoj lađi koja je preduzela polarno istraživanje. Izbor je izgledao sasvim prikladan, budući da su kretali u područja daleko hladnija od Južnog pola, a otkriće novih podataka i činjenica predstavljalo je jedini zadatak njihove misije.

Ali kako krstiti svemirski brod koji se nalazi na orbiti dve stotine milja iznad Zemlje? Tradicionalni obred sa bocom šampanjca očigledno nije dolazio u obzir, a uvažene dame od kojih se očekivalo da ga izvrše verovatno bi se spetljale, neiskusno lebdeći u skafandru. Bio je stoga neophodan nekakav kompromis.

Gotovo osamnaest puta na dan, brod je prolazio tačno iznad svake tačke polutara. Najveći grad pod njegovom putanjom bio je Najrobi, te se tako, jedne noći, u njemu i odigralo krštenje.

Svetla grada bila su pogašena, a sve oči uprte ka nebu, dok je prva dama sveta održala kratak prigodan govor, a zatim, u tačno određenom trenutku, kazala: "Krstim te 'Otkriće'." Tog časa, svi su pogledi skliznuli na nju; stojeći u svojoj plemenskoj nošnji, izgledala je veličanstveno i blistavo. Opšte divljenje prekinuo je generalni sekretar koji je pritisnuo jedno dugme.

Tačno iznad glava posmatrača, jedna zaslepljujuća zvezda plameno je oživela; blesak jačine milijardu sveća oblio je raskošnim sjajem Svemirsku stanicu jedan i 'Otkriće'. Blistavi tandem lagano se kretao sa zapada na istok, dok ga je ceo svet netremice posmatrao, kako neposredno sa Zemlje, tako i posredstvom kamera postavljenih na stanici. Najbrže vozilo koje je Čovek ikada napravio krstila je najbrža od svih stvari u prirodi - svetlost.

Drugi, znatno važniji uređaji vezani za program imali su manji publicitet; među njima je postojao jedan koji se odigrao u potpunoj tajnosti.

Pre više nedelja, izvršen je konačan izbor članova posade i dvanaest alternativnih zamenika moralo je da se pomiri sa sudbinom. No, njihovo razočarenje bilo je kratkog veka, pošto su znali da će kucnuti i njihov čas; već je počelo da se priča o spasilačkoj misiji - drugom pohodu na Jupiter - u koji bi svi bili uključeni. Doduše, čak i sada, u ovim poslednjim trenucima, još se moglo dogoditi da neko od njih pođe sa 'Otkrićem'...

U velikoj operacionoj sali Svemirskog centra, koja je vrvela raznim uređajima, nalazila su se samo tri čoveka, od kojih jedan nije bio svestan onoga što ga je okružavalo. Ali prilika koja je ležala na operacionom stolu nije ni spavala niti bila pod anestezijom, pošto su joj oči stajale otvorene. One su prazno zurile negde u beskraj, uopšte ne videći besprekorno belu prostoriju i ostala dva čoveka koja su bila u njoj.

Lester Čepmen, upravnik misije na Jupiter, zabrinuto je pogledao glavnog lekara.

"Jeste li spremni?" upita on glasom koji je bez razloga prigušio u šapat.

Doktor Žiro prelete pogledom preko merača generatora za elektrohipnozu, opipa mlitav ručni zglobov pacijenta i klimnu. Čepmen ovlaži usne i naže se preko stola.

"Dejvide - da li me čuješ?"

"Čujem." Odgovor je odmah usledio, ali glas nije imao nikakvu posebnu boju i sasvim je bio lišen osećanja.

"Prepoznaješ li moj glas?"

"Da. Vi ste Lester Čepmen."

"Dobro. Slušaj me sada veoma pažljivo. Postaviću ti jedno pitanje i ti ćeš odgovoriti na njega. Zatim ćeš zaboraviti i pitanje i odgovor. Da li me razumeš?"

Ponovo je usledio samrtan odgovor, kao da ga izriče neki zombi.

"Razumem vas. Odgovoriću na vaše pitanje. Zatim ću sve zaboraviti."

Čepmen zastade, hoteći da dobije na vremenu. Od ovoga je

toliko zavisilo - i to mereno ne milionima, nego milijardama dolara - da se gotovo pribojavao da nastavi. Posredi je bio završni test, poznat samo šaćici ljudi. O njemu su najmanje znali sami astronauti, pošto bi postao potpuno beskoristan ukoliko bi ga oni bili svesni.

"Samo napred", obodri ga Žiro, pošto je preduzeo sitno podešavanje kontrolnih uređaja generatora.

"Evo pitanja, Dejvide. Sasvim si završio sa obukom. Još samo nekoliko časova i poći ćeš na brod, a zatim će otpočeti završno odbrojavanje. Ali još ima vremena da se predomisliš.

Upoznat si sa rizicima kojima se izlažeš. Znaš da ćeš odsustvovati sa Zemlje najmanje pet godina. Svestan si da se možda nikada nećeš vratiti.

Ako se na bilo koji način ustežeš... ako te more ma kakvi strahovi koje nisi u stanju da obuzdaš... sve to sada možeš da kažeš. Niko nikada neće saznati pravi razlog. Imamo već spremljen medicinski alibi koji će te zaštititi. Dobro razmisli. Da li stvarno želiš da odeš?"

U operacionoj sali zavlada je duga tišina. Kakve li se misli, zapita se grozničavo Čepmen, obrazuju sada u tom mozgu koji leluja na granicama sna, na ničijoj zemlji hipnoze? Boumenova obuka stajala je pravo bogatstvo; umesto njega mogao je, doduše, da pođe neko od njegovih alternativnih zamenika, ali bi ova izmena nesumnjivo izazvala emocionalne stresove i poremećaje. Bio bi to krajnje neželjeni početak misije.

I, naravno, postojala je i ona sićušno mala mogućnost da oba alternativna zamenika takođe padnu na ovom ispitu. Ali oko toga nije sada valjalo lupati glavu...

Konačno, Boumen ponovo progovori. Sada se prvi put učinilo da mu se u glasu pojavio tračak osećajnosti, kao da je želeo da stvori utisak da je svoju odluku odavno doneo i da nema te spoljnje sile koja ga može pokolebati ili odvratiti.

"Idem... na... Jupiter", reče on otegnuto.

Isto su tako, svaki na svoj način, ubrzo odgovorili i Vajthed, Pol, Kaminski i Kimbol. I nijedan od njih nikada nije saznao da im je uopšte upućeno neko pitanje.

18. PONOĆ, VAŠINGTON

Prijem u Maloj Beloj Kući, kako su svi zvali rezidenciju potpredsednika, bio je jedan od glavnih događaja sezone. Mnogi nisu imali prilike da mu prisustvuju, zato što su pozivnice bile ograničene samo na one koji su imali neke veze sa projektom; da to nije preduzeto, najveći deo zvaničnog Vašingtona sjatio bi se tamo. U stvari, svi su želeli da se svetkovina održi u što manjem i što prisnijem krugu; bila je to poslednja zgoda da se svih šest astronauta sakupe na Zemlji, kao i prilika da se oproste sa mnogim prijateljima.

Ovo, doduše, niko nije pomenuo, ali su zato svi bili svesni te okolnosti, te tako svetkovina nije bila samo običan prijem. Vladala je neka neobična, osećajna atmosfera - ali ne ispunjena tugom ili zlim slutnjama, već pre uzbuđenjem i razdraganošću.

"Pogledaj ih samo!" reče Anita Andersen, dok su ona i Flojd kružili po podijumu za igru. "Imaš li neku predstavu o tome šta sada stvarno misle?" Klimnula je u pravcu male skupine okupljene oko potpredsednika i gospođe Keli; domaćini su razgovarali sa Boumenom, Kaminskim, Vajthedom i Pulom.

"Mislim da bih mogao da odgonetnem", uzvratila Flojd. "Sada već znam o njima isto koliko i psiholozi koji su ih testirali. Ali zašto te to zanima?"

Upitao je ovo iskreno, bez ikakvog tračka ljubomore ili seksualnog suparništva. (Uostalom, ko bi mogao da bude ljubomoran na šestoricu ljudi koji se upravo spremaju da krenu sa Zemlje u misiju koja će potrajati godinama, a možda i zauvek?)

"Žena to teško može da razume", promrmlja Anita kroz fon muzike, dok su se okretali oko malog ostrva drveća postavljenog usred podijuma za igru. "Ostaviti sve ovde dole i otisnuti se u svemir, ne znajući pri tom uopšte šta će pronaći, niti da li će se ikada vratiti natrag..."

"Mislio sam da u tvojim žilama teče vikinška krv", prebaci joj Flojd blago.

"Oduvek mi je bilo žao njihovih žena; mora da su provodile po pola života u razmišljanju o tome da li su udovice."

"Bar je taj problem ovde izbegnut. Ucveljeno će biti samo nekoliko devojaka, i to je sve." Flojd iznenada priguši glas. "Evo jedne od njih."

Držeći u naručju jednu prilično punačku, živahnu plavušu, Džek Kimbol prođe plešući pokraj njih. Kada su ih zaklonili ostali plesni parovi, najednom se začu zvonak kikut devojke koja se očigledno nasmejala nečemu što joj je kazao njen kavaljer.

"Ova u svakom slučaju ne izgleda ucveljena", prokomentariša Anita.

"Izvršno. Ne bi trebalo da se bavim tračevima, ali kažu da Džek uživa veliki ugled kod ženskog sveta. Možda je ona shvatila da nikako ne može da ga zadrži, pa sada pokušava da što više izvuče iz te propale stvari."

"Najviše me zadivljuje Boumen; čula sam toliko protivurečnih priča o njemu. Da li je istina da nije osobito popularan?"

"Zависи od toga kako se gleda na stvar. On je perfekcionista. Ne može da podnese ljude koji bilo šta rade traljavo, baš kao ni mašine koje su pokvarene - a to prilično otežava život njegovih saradnika. Međutim, izgleda da ga prati sreća: još nikada, naime, nije doživeo nikakvu nesreću. Možda je to i zaslužio; u svakom slučaju, potreban nam je takav srećković."

"A šta je sa ostalim članovima posade?" bila je uporna Anita. "Da li ga oni vole?"

"Vole ga; u protivnom, ispao bi iz misije. On raspolaže onim neodredljivim svojstvom koje nazivamo umešnost upravljanja - ljudi će verovati u njegove odluke i biće ubeđeni da su one najbolje. Uostalom, tako će i biti u devedeset devet odsto slučajeva. Jedino se nadamo da će sačuvati ovaj prosek i kada stignu do Jupitera."

"Osoba koja mi se stvarno dopada", priznade Anita, "jeste doktor Pul. On zrači nečim toplim i prijateljskim - što, naravno, ne znači da su ostali hladni i neprijateljski."

"To je opšte mišljenje o Kelvinu. On se brine o ljudima - ali se ponekad pitam da li se o samome sebi dovoljno stara."

"Šta si hteo da kažeš?"

"Teško je to objasniti; lako je moguće da vidim nešto čega uopšte nema. Verovatno nisam u stanju da stvari sagledam iz medicinske

perspektive - za jednog astronoma, psihologija je vraški zapetljana stvar. Ali ponekad mi se čini da se Kelvin odveć izlaže riziku. Nekoliko puta se za dlaku izvukao; u dva navrata umalo se nije udavio - prilikom testiranja veštačkih pluća. Svaki čas diše neobične atmosfere, vrti se u centrifugama, isprobava medicinske naprave i vragolije. Više se ne zna ni koliko je puta bio pod hibernacijom."

"Prikazao si ga kao priličnog osobenjaka. Iznenaduje me da je prošao psihološke testove."

Flojd se nasmeja.

"On je autor mnogih od njih, a i sama znaš koliko je moćan sindikat lekara. Ali nisam kazao da je Kelvin psihopata. Mislim da je on, naprosto, samo neobično predan medicinski istraživač koji smatra da je sam sebi najbolje zamorče. Zdravo, Pole."

Kada su se Hanter i njegova partnerka malo udaljili na podijumu za igru, Anita je odmah prokomentarisala: "Čarobna je. Ko je ona?"

"Polova prijateljica iz Australije - on ima neke poslove u Kvinslendu."

"Vidi se."

"Dušo - hoćemo li da igramo ili da pričamo. Bojim se da već pomalo posustajem na oba plana."

"Izgleda da nam gospođa Keli šalje neke signale - hajde da se zaustavimo kada dođemo do nje."

Nekoliko sekundi kasnije, pomalo zadihani, pristali su uz grupu okupljenu oko potpredsednika. Boumen i Pul su se u međuvremenu negde izgubili, ali su Kaminski i Vajthed još živo razgovarali sa Kelijevima.

"Kako ste, gospođice Andersen?" upita potpredsednik. "Nadam se da nam ne zamerate što smo vas na trenutak prekinuli u igranju."

Bilo je nečeg zamerajućeg u načinu na koji je domaćin naglasio reč 'gospođice'; Kelijevi su bili veoma staromodni i savršeno su dobro znali, kao uostalom i svi ostali u Vašingtonu, da Flojda i njegovu damu brak ne privlači osobito. Pa ipak, voleli su Anitu, iako nisu sasvim odobravali njene nazore.

"Gospodin Vajthed nam je ispričao o izveštaju vašeg Odbora u vezi sa vanzemaljskim oblicima života, Hejvude. Kaže da ste izradili shemu savršeno delatnog stvorenja. Je li to tačno?"

"Imao sam na umu", reče Vajthed žurno, "najnoviju studiju 'Rend Korporacije'. Ali čini mi se da mi potpredsednik nije baš poverovao."

Svi su se nasmejali na ovo, budući da je Vajthedov hobi bio prilično poznat. Iako je spadao u red vrhunskih svetskih stručnjaka na polju sistema za održavanje života - jednom prilikom, na Marsu, uspeo je da, pravim čudom improvizacije, punih šest dana sačuva u životu šestočlani tim koji ostao bez zaliha kiseonika - takođe je bio veoma maštovit, tako da je mogao dobro da zarađuje i kao profesionalni pisac. Bila je javna tajna da je objavio nekoliko izvrsnih naučnofantastičnih dela pod pseudonimom Pol Blek; isto je tako preuzeo na sebe sve menadžerske poslove oko serijalizacije, knjige, filma i televizijskih prava vezanih za misiju. Često je izgledalo da najveći deo vremena provodi u starom zdanju 'Life-a'; s tim u vezi, šušvalo se da je primećen na barikadama podignutim u znak protesta protiv rušenja ovog spomenika starine dostojnog poštovanja.

Flojdu je bilo potrebno nekoliko sekundi da bi se prisetio pojedinosti pomenute studije; tokom poslednjih nekoliko godina mora da je pročitao - ili bar prelistao - najmanje hiljadu izveštaja, koji su mu se odavno svi izmešali u glavi. Svemirska agencija bila je pod stalnim ugovorima sa univerzitetima, istraživačkim organizacijama i industrijskim firmama koji su za nju pravili astronautičke studije. Ponekad bi ishod ove saradnje bio podeblji tom grafikona i jednačina, a ponekad, opet, ono što je jedan kritički nastrojen kongresmen nazvao 'preskupo plaćena naučna fantastika'.

"Koliko me pamćenje služi", reče on, brzo pribirajući misli, "biolozi su postavili sebi sledeće pitanje: 'Ako nemamo nikakve apriorne predstave i počinjemo od čistog lista hartije - kako bismo predočili jedan inteligentan organizam?'"

"Nisam baš vičan crtanju", reče Flojd u znak izvinjenja, pošto je pozajmio olovku i parče papira, "ali opšti zaključak bio je otprilike ovakav."

Hitro je vukao linije, a kada je završio, gospodinu Keliju samo se otelo jedno 'Uf!'

"Kao što znate", zakikota se Flojd, "lepota leži u oku posmatrača. Kad smo već kod očiju, bilo bi ih ukupno četiri, što bi trebalo da

obezbedi potpuno vidno polje od trista šezdeset stepeni. Nalazile bi se na najvišem delu tela zbog dobre vidljivosti... ovako."

Nacrtao je jajoliki torzo, na čijem je vrhu bila postavljena mala, konusna glava; nije bilo vrata, već su se dva dela tela naprosto pretopila jedan u drugi. Grubo skicirane ruke i noge bile su spojene na uobičajenim mestima.

"Sa nestankom vrata, otklonjena je jedna od temeljnih slabosti; nama je on potreban samo zbog toga što nam oči imaju ograničeno vidno polje, tako da okretanjem glave nadoknađujemo ovaj nedostatak."

"Zašto ne bi postojalo i peto oko na vrhu za gledanje nagore?" upita Kaminski glasom koji je nedvosmisleno odavao šta on misli o celoj koncepciji.

"Bilo bi odveć ranjivo zbog predmeta koji padaju. Štaviše, i ova četiri oka morala bi da budu uvučena, a glava bi verovatno bila prekrivena jakim zaštitnim slojem, zbog toga što bi se tu negde morao nalaziti mozak, budući da je potrebno da nervna veza između njega i očiju - najvažnijih organa čula - bude što je moguće kraća."

"Jeste li baš sigurni u to o važnosti očiju?"

"Nisam - ali stvar izgleda prilično verovatna. Svetlost je najbrži i najdalekometniji prenosnik informacija. Svako stvorenje obdareno sposobnošću da oseća sigurno bi iskoristilo ovu pogodnost. Na našoj planeti, oči su nastajale sasvim nezavisno kod potpuno različitih vrsta tokom cele evolucije, ali krajnji ishod gotovo uvek je bio istovetan."

"Slažem se", reče Vajthed. "Uzmite, na primer, samo oko oktopoda - ono je zapanjujuće ljudsko. Međutim, mi čak nismo ni daleki rođaci."

"Ali gde su nos i usta ovog stvora?" upita gospođa Keli.

"Ah", reče Flojd pomalo šaljivim glasom, "to je bio jedan od najzanimljivijih zaključaka studije. Ispostavilo se, naime, da je naš trenutni telesni sklop krajnje besmislen. Kakve li gluposti postaviti u istu cev jednjak i dušnik, a zatim nju smestiti u uzak i savitljiv vratni stub. Pravo je čudo da se ne ugušimo svaki put kada jedemo ili pijemo, pošto hrana i vazduh idu istim putem.

Gospođica Keli, koja je pijuckala viski i sodu, pomalo žurno odloži

čašu na sto bifea koji je stajao iza nje.

"Ulazi za hranu i kiseonik trebalo bi da budu međusobno sasvim nezavisni i da stoje na logičnim mestima. Ovde. "

Flojd je ucrtao nešto što je, na osnovu položaja gde se nalazilo, ličilo na dve prekomerno velike bradavice.

"Nozdrve", objasnio je, "najzgodnije je da se nalaze uz pluća. Bilo bi ih najmanje dva para, sa povećim razmakom između njih, radi sigurnosti."

"A usta?"

"Pa, jasno - na prednjem ulazu u trbuh. Ovde."

Elipsa koju je Flojd nacrtao bila je prevelika za pupak, premda se nalazila na odgovarajućem mestu, ali je on brzo odstranio svaku sličnost, dodavši dva niza zuba.

"U stvari", dodade on, "sumnjam da bi neko stvarno razvijeno stvorenje uopšte imalo zube. Već ih mi brzo gubimo, a i odveć je primitivno traćiti energiju na sitnjenje i žvakanje tkiva kada već imamo mašine koje taj posao mogu da obave znatno delotvornije."

Tog trenutka, potpredsednik neupadljivo odloži parče preprženog hleba premazanog kavijarom koje je do tada u slast grickao..

"Ne", nastavi Flojd neumoljivo; "sva je prilika da će im hrana biti potpuno tečna, a ceo aparat za varenje neuporedivo delatniji i čvršći od našeg primitivnog crevnog sistema."

"Odveć sam užasnut da bih upitao", reče potpredsednik Keli, "kako će se razmnožavati, ali mi je ipak malo laknulo kada sam video da ste ih opskrbili sa po dve ruke i noge, kao što je sa nama slučaj."

"Pa, sa praktičnog ili, ako hoćete, inženjerskog stanovišta, teško da se ovde nešto bitnije može poboljšati. Ako ima mnogo udova, oni počinju da smetaju jedni drugima; pipci nisu odveć dobri za poslove koji zahtevaju preciznost, premda mogu da budu koristan dodatak. Izgleda čak da je i pet prstiju najsrećnije rešenje; mislim da bi šake mogle da budu manje-više istovetne širom Vasseljene - ako to već ne bude slučaj ni sa čim drugim."

"A meni se čini", reče Kaminski, "da momci koji su projektovali ovog prijaška nisu bili baš osobito vidoviti ovde. Kakva je svrha hrane i kiseonika? Puko sagorevanje kojim se proizvodi energija -

stopom delotvornosti koja ne premaša nekoliko tričavih postotaka. Stvarno razvijena vanzemaljska bića morala bi sasvim drugačije da izgledaju. Dozvoljavaš?"

Uzeo je olovku i hartiju od Flojda i brzim pokretima osenčio jajoliko telo, tako da se otvori za vazduh i hranu više nisu mogli razabrati. Zatim je u visini pasa nacrtao utičnicu za električnu struju i spojio je dugačkim kablom sa utičnicom u zidu udaljenom nekoliko stopa.

Svi su prasnuli u smeh, sa izuzetkom Kaminskog, koji je samo namignuo.

"Kiborg - elektromehanički organizam. Ali i on je samo prelazni oblik na putu ka višem stupnju - čisto elektronskoj inteligenciji, koja više uopšte ne bi imala telo od krvi i mesa. Robot, ako vam to lepše zvuči - premda se meni više dopada naziv autonomni kompjuter."

"A kako bi izgledao taj entitet?" upita potpredsednik.

Pre no što je Kaminski stigao da odgovori, Vajthed se ponovo domogao hartije i olovke i počeo brzo da crta.

"Mogao bi da bude sličan jednom od naših sadašnjih računara", reče on. "U protivnom - verovatno bi ovako izgledao."

Pružio je papir gospodinu Keliju; crtež je prikazivao jednostavan, neukrašen tetraedar.

"Shvatam - sam MNT-1."

"Tačno, ser. Možda uopšte ne postoje neimari piramida - već jedino same piramide. Nije isključeno da su upravo oni ta superinteligencija."

"Mislim da bi me to razočaralo", reče potpredsednik. "Ne znam šta očekujete da ćete pronaći na Jupiteru, ali nadam se da će biti uzbudljivije od ovoga."

"Zašto? Baš bi to bilo zgodno", umeša se gospođa Keli, a onda, neočekivano, poče da se smeje.

Nekoliko trenutaka kasnije uspela je da se pribere, premda ne bez napora.

"Upravo mi je pala na um jedna luda zamisao", reče ona. "Pretpostavimo da ste u pravu i da oni pošalju sa vama svog ambasadora. Možete li da zamislite paradu koja bi bila priređena u Petoj Aveniji u znak dobrodošlice: u velikom kadilaku voze se

predsednik i velika, crna piramida?"

Potpredsedniku zaigraše uglovi usana i ubrzo mu se celo lice pretvori u osmeh. Nije uputio nikakav komentar, ali svi su se setili priča o njegovim povremenim neslaganjima sa prvim čovekom države.

Bilo je sasvim očigledno da on može da zamisli tu paradu - kao i to da mu se sama ideja prilično dopala.

Bila je to slavna noć; ranije, u toku dana, padala je kiša, tako da je sveže oprano nebo sada bilo neobično tamno. Boumen nikad nije video toliko zvezda nad Vašingtonom; a onda, nedugo posle ponoći, najsjajnija od njih počela je da se uspinje na istoku.

"Pogledajte, gospodine potpredsedniče", reče on, kada su stali da se opraštaju. "Naše odredište - od koga nas deli osam meseci."

Svi su zastali u tišini ispunjenoj jedino mislima, sasvim smetnuvši s uma ostale goste, pa čak više i ne čuvši blag muzički fon orkestra za igru koji je još svirao u kući. Oko njih je stajao usnuli grad, kojim je dominirao reflektorima osvetljen mehur kupole Kapitola. A iznad te utvarno bele polulopte polako se uspinjao Jupiter.

19. MISIJA NA JUPITER

Kao i sve drugo u '2001.', i dobri, stari brod 'Otkriće' doživeo je mnogo preobražaja dok nije stekao svoje konačno obličje. Očigledno nije mogla da bude posredi konvencionalna letelica na hemijsko gorivo, a izgledalo je gotovo izvesno da misija koju smo imali na umu mora koristiti nuklearnu energiju. Ali na koji način primeniti ovu energiju? Postojalo je nekoliko mogućnosti: električni potisak koji koristi čestice sa nabojem (takozvani 'jonski pogon'); mlazovi izuzetno vrelog gasa (plazma), kontrolisani putem magnetnih polja; struje vodonika koje bi kuljale kroz ispusne cevi pošto bi se zagrejale u nuklearnom reaktoru. Sve ove zamisli već su ranije isprobane na Zemlji ili prilikom svemirskih letova i za njih se znalo da su operativne.

Konačna odluka doneta je pre s obzirom na estetiku nego na tehnologiju; želeli smo da 'Otkriće' izgleda neobično, ali i uverljivo, futuristički, ali ne i fantastično. Na kraju smo se opredelili za plazmeni pogon, premda moram da priznam da smo pribegli jednoj maloj obmani. Sve letelice na nuklearnu energiju moraju da imaju velike zračće površine da bi se oslobodile suviše toplote koju stvaraju reaktori - ali sa ovim dodacima 'Otkriće' bi izgledalo prilično čudno. Kako su, međutim, naši gledaoci već imali obilje povoda za čuđenje, nismo želeli da ih opteretimo još i obavezom da pola filma provedu u neoumici zbog čega svemirski brod ima krila. I tako su radijatori otpali. Jedno vreme smo se nosili mišlju - na veliku užasnutost, kako je već pomenuto, osoblja iz umetničkog odeljenja - da pribegnemo nekom potpuno novom pogonskom sistemu. Krajem pedesetih godina, američki naučnici bili su zaokupljeni izučavanjem jedne izuzetne zamisli (poznate pod šifrom 'Projekat Orion') koja je teorijski omogućavala da se pravo u svemir lansiraju hiljade tona korisnog tereta uz visok stepen delotvornosti. To je i dalje jedini poznati metod da se uradi ovako nešto, ali iz sasvim očiglednih razloga projekat 'Orion' nikada nije isproban u praksi.

Posredi je sistem zasnovan na nuklearnim impulsima - svojevrsna atomska verzija 'fau-dva' bombi iz drugog svetskog rata.

Stvar je zamišljena tako da male (kilotonske) fisione bombe eksplodiraju, stopom od jedne svakih nekoliko sekundi, u neposrednoj blizini masivne potisne ploče koja bi apsorbirala impuls eksplozije; čak i u svemirskom vakuumu, razorna snaga jedne ovakve mini-bombe dostiže džinovske razmere.

Ploča bi bila povezana sa svemirskom letelicom posredstvom amortizerskog sistema koji bi nivelisao impulse, tako da bi neustrašivi putnici dobili jednoobrazan potisak snage jedne gravitacije - izuzev ako bi sam motor stao da se trese i podrhtava.

Iako 'Projekat Ozma' zvuči pomalo neverovatno, razrađene teorijske studije i neki testovi u kojima je korišćen konvencionalni eksploziv pokazali su da je on sasvim izvodljiv - kao i da bi bio mnogostruko jeftiniji od bilo kog drugog metoda svemirskog pogona. Čak bi mogao biti jeftiniji, po jedinici putničkog sedišta, i od konvencionalnog vazdušnog prevoza - pod uslovom da se uzimaju u obzir samo letelice od preko milion tona. Ali celu stvar je stavio pod led Ugovor o zabrani vršenja nuklearnih proba; izvesno je da će proteći još prilično vremena pre no što se NASA ili neko drugi budu latili jednog tako zamašnog poduhvata, ali je i prijatno znati da sama mogućnost postoji, za slučaj da se ikada ukaže potreba za lunarnim ekvivalentom berlinskog vazduhoplovnog lifta...

Nekako baš u vreme kada smo započinjali rad na '2001.' skinuta je zabrana sa nekih dokumenata iz projekta 'Orion' i oni su došli u naše ruke posredstvom naučnika ozlojeđenih zbog zamrzavanja cele stvari. Očarala nas je zamisao da prikažemo nuklearni impulsni sistem na delu, pa je čak napravljeno i nekoliko radnih modela takvog broda; ali posle nedelju dana Stenli je došao do zaključka da bi odvajanje od Zemlje stopom od dvadeset atomskih bombi u minutu bilo odveć komično. Štaviše - imajući na umu završetak filma 'Doktor Čudoljub' - većini ljudi moglo bi da izgleda da se reditelj preterano saživeo sa naslovom sopstvenog ostvarenja i da je stvarno počeo da 'Voli Bombu'. Tako smo odustali od projekta 'Orion', a jedini njegov trag koji je ostao kako u filmu, tako i u knjizi jeste ovaj naziv.

Kako su to već pokazali odlomci iz mog dnevnika, puni neurotičnih mesta, bile su nam potrebne dve godine mukotrpnog

rada da bismo razvili sižeju liniju dela. Raspolagali smo početkom i (samo okvirno) krajem; središnji deo nam se, međutim, nikako nije uklapao. Imao sam ponekad utisak da smo se uhvatili ukoštac sa nekom snažnom zmijom, nimalo voljnom na saradnju, pričvršćenom za oba kraja.

Neprestano su se menjali imena i broj članova posade 'Otkrića', ali ono što nam je zadalo najviše glavobolja bio je incident do koga je došlo sredinom putovanja, odnosno tačna priroda HAL-ove neposlušnosti. Znali smo da će poremećena komunikacija predstavljati srž ovog problema (baš kao što je to posredi i sa većinom ostalih problema), te smo stoga želeli da dođe do takvog prekida radio-veza sa Zemljom koji se ne bi mogao lako otkloniti. Jedan od načina da se ovo postigne bio je da se učini nepokretna glavna usmerivačka antena broda - ili čak da se izgubi. Ispostavilo se da je to prilično teško izvesti, ali kako će odlomci koji slede pokazati, ipak nam je pošlo za rukom. U njima ćete takođe naći, uzgredno pomenut u nekoliko redaka, zametak konačnog sukoba između Boumena i HAL-a.

Kroz mnoštvo preobražaja prošle su i Zvezdane Dveri - ta transdimenziona prečica kroz prostor i vreme koja vodi u neki drugi svemir. Prvobitno smo je smestili na najunutrašnjiji Jupiterov mesec; imao sam utisak da bi ovakvoj napravi bilo potrebno gravitaciono polje neke džinovske planete koje bi je ukotvilo. Isto tako, u to vreme još nismo nemilosrdno poubijali sve astronaute sa izuzetkom jednog, što nam je omogućilo da uputimo preživele u kratkotrajno istraživanje ove nepravilnosti u ustrojstvu kosmosa pre no što se otisnu u nju. Sve ove preliminarne radnje bile su drastično skraćene u završnoj verziji knjige - a potpuno odstranjene u filmu.

Takođe smo se kolebali između Jupitera i Saturna kao odredišne planete 'Otkrića'. U romanu smo našli kompromisno rešenje, tako što smo iskoristili 'dejstvo pračke' Jupiterovog gravitacionog polja da bismo povećali brzinu svemirskom brodu prema Saturnu. Na ovom načelu temelji se i projekat o takozvanoj 'Velikoj Turi', koja bi trebalo da nam omogući da prođemo pokraj svih spoljnjih planeta, od Jupitera do Plutona, krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina, svemirskim sondama koje bi bile lansirane pomoću već sada

postojećih raketa. Planete će ući u najzgodniji raspored za izvršenje jedne ovakve misije krajem 1976. godine i takvo njihovo ustrojstvo potrajat će četiri godine. Ako propustimo ovu priliku, na narednu koja bi bila približno pogodna morali bismo da čekamo najmanje dva stotina godina. Ukoliko je, međutim, krajnja stanica Saturn, onda Jupiter može da bude od pomoći po godinu ili dve tokom svake decenije.

Stenli i njegova ekipa zadužena za specijalne efekte proveli su mnogo časova radeći na Saturnu, pre no što je odlučeno da se pređe na Jupiter. Malo će ko poreći da Saturn, sa svojim veličanstvenim sistemom prstenova, predstavlja najspektakularniju planetu u Sunčevom sistemu i meni lično bilo je prilično žao kada smo odustali od njega. Ali što smo pomnije reprodukovali ovaj izuzetan svet, on je izgledao sve manje verovatan.

Jedan od razloga što me je toliko privlačio Saturn (u romanescnoj verziji on igra glavnu ulogu) bio je i njegov deveti mesec Japet, jedno od najzagonetnijih tela u Sunčevom sistemu; Japet je šest puta svetliji na jednom kraju svoje orbite nego na drugom. Posle izučavanja njegovih svetlosnih krivulja, došao sam do zaključka da on mora da ima blistavi oval na jednoj polulopti i ovu okolnost sam iskoristio kao dobru pripovedačku osnovu. Bio sam stoga veoma prijatno iznenađen kada su mi doktor Kuk i doktor Frenklin iz astrofizičke opservatorije Smitsonovog instituta poslali svoj referat pod naslovom 'Objašnjenje svetlosne krivulje Japeta', u kome se nalazila jedna neobična referenca: 'Naše viđenje trenutnog stanja Japeta u izvesnoj meri je, premda na sasvim drugačijoj osnovi, anticipirao Klark (1968). Mi se, međutim, ne možemo složiti sa njegovom tvrdnjom da se u središtu svetlog područja nalazi neko neobično, crno zdanje.'

U romanu sam koristio naziv 'Japet', a ne 'Iapet', i to je ponegde izazvalo nedoumice (Džeri Ejdzjel se čak pitao da li je, možda, posredi neka igra reči). Tek nedavno sam ustanovio zbog čega sam izabrao prvu, a ne drugu mogućnost; to nesumnjivo ide na dušu mom starom prijatelju Viliju Liju. U svojoj divnoj knjizi pod naslovom 'Osvajanje svemira', koju je napisao u tandemu sa Čezlijem Bounstelom 1949. godine, on isključivo koristi 'J' kao početno slovo.

Pretpostavljam da je ovde posredi nemačka transkripcija grčkog;

na žalost, nisam više u prilici da zatražim pouzdano objašnjenje od Vilija. Pošto je više od četrdeset godina popularisao putovanje svemirom, preminuo je na samo mesec dana pre leta 'Apola 11'. Na tamnoj strani Meseca, između Vinerovog i fon Nojmanovog kratera, nalazi se jedan koji sada nosi njegovo ime.

U petnaest poglavlja koja slede - od dvadesetog do trideset četvrtog - obrađene su alternativne verzije incidenta, priroda Zvezdanih Dveri i načini ulaska u njih. Kako je obično dugo potrebno da bi se uvidelo očigledno, preturili smo preko glave čitavo more teškoća da bismo spasli neke od Boumenovih kolega, pa čak i da bismo uveli ceo svemirski brod, sa njegovom delimično desetkovanom posadom, u svemir koji se pružao sa druge strane Zvezdanih Dveri. Ne mogu da se setim koliko smo dana i nedelja straćili pre nego što nam je postalo jasno da jedino Boumen treba da preživi.

Morali smo mnogo ranije da uočimo mig koji nam je uputio Melvil; na početku svog kratkog 'Epiloga' on navodi jedan stih iz 'Knjige o Jovu': 'I samo ja jedini utekoh da vam ovo kažem'.

20. PLATA ASTRONAUTA

Šest članova posade krenulo je sa Zemlje u najvećoj mogućoj tajnosti, odvojenim i nenajavljenim letovima - kako sa kosmodroma Bajkonur, tako i iz svemirske luke Kenedi. Svi su se prethodno oprostili sa rođacima i prijateljima, a bilo je dato i mnoštvo intervjua. Nisu želeli nikakav publicitet za vreme poslednjih trenutaka na Zemlji i većini je pošlo za rukom da to izbegne.

Do trenutka zvaničnog lansiranja bilo je preostalo još čitavih nedelju dana. Ovo pozamašno razdoblje i te kako je bilo potrebno da bi se privikli da rade i žive na 'Otkriću' u stvarnim uslovima koji će vladati tokom misije - i koji se nikada nisu sasvim mogli oponašati na Zemlji. 'Orbitalno saživljavanje' moglo se izvesti bezbedno i u pravoj svetlosti, pri čemu je Svemirska stanica jedan, koja je lebdela na udaljenosti od samo nekoliko milja, bila stalno pripravna da u slučaju iznenadne potrebe pritekne u pomoć.

Dodatna nedelja dana pre poletanja bila je značajna i iz medicinskih razloga. Suštinu stvari izrazio je doktor Pul, jezgrovito i jasno: 'Ovo će nam omogućiti da međusobno izmenjamo klice.' Brod će se nalaziti pod strogim karantinom; putnici neće moći da se zaraze nikakvom bolešću spolja, a ako se dogodi da steknu nekakve alergije jedni na druge, još je bilo vremena da se to ispravi.

Postojalo je mnoštvo malih problema, ali zato ne i velikih - odnosno, bar ne tehničke prirode. Pa ipak, Boumena je jedna krajnje besmislena birokratska zavrzlama prilično odvrtila od daleko važnijih stvari.

Još od ranih faza pripremanja misije, finansijska nadoknada za astronaute neprestano je predstavljala sporni momenat. Svi su se načelno slagali da bi oni trebalo da budu dobro plaćeni - ali bilo je prilično oprečnih mišljenja o tome šta se konkretno podrazumeva pod tim 'dobro'.

Posle dugotrajnog natezanja, zbog koga su bili izlagani kritici kako Svemirska agencija tako i sami astronauti, konačno se došlo do sporazuma koji je zadovoljio obe strane. U ovoj misiji, čiji je svaki član, sa izuzetkom doktora Pula, bio astronaut prve klase, odlučeno

je da startna osnova ostane na standardnoj visini za ovaj čin - odnosno 34.945 dolara godišnje po osobi. Prema posebnom ugovoru sa Federalnom agencijom za zdravstveno osiguranje, koja se nekako uplela u celu stvar, plata doktora Pula izjednačena je sa primanjima njegovih kolega - pa ih je čak i premašila, iz razloga koje niko nije ni pokušavao da shvati, dostigavši sumu od 35.105 dolara.

Međutim - i upravo su tu otpočele sve nevolje - ovo je bila samo startna osnova. Za ovakvu misiju predviđen je i letački dodatak u iznosu od 25.000 dolara godišnje, baš kao i pozamašna svota koja bi se isplatila prilikom povratka, odnosno poseban fond za članove porodica astronauta u slučaju njihove smrti ili trajne onesposobljenosti za rad. Boumen je upravo potpisivao platni ugovor u Upravnom uredu Svemirske stanice jedan, kada je sasvim slučajno primetio da letački dodatak neće početi da teče sve do trenutka ulaska na putanju prema Jupiteru.

Sporna svota iznosila je samo pet stotina dolara po čoveku, ali Boumen je bio sasvim siguran da je na ranijim misijama isplaćivan puni dodatak počev od trenutka ukrcavanja na Zemljinoj orbiti, kada bi se svi članovi posade stavili pod kapetanovu komandu, a brod postao operativan u svim pogledima - premda sam let još nije počeo. I tako je on poslao na Zemlju hitan memorandum, tražeći da se ova misija usaglasi po pravima sa prethodnim.

Postoji jedan tip građanskog namesnika (srećom, ne tako čest kao što to kritičari ponekad žele da predstave) koji uvek odbija da prizna počinjenu grešku. Dogodilo se da Boumen dobije za sagovornika upravo takvu osobu. Ona nije htela da odstupi ni za korak, ali se ni Boumen nije dao. I tako je ispalo da je uporedo sa preuzimanjem komande nad brodom 'Otkriće', vrednim više milijardi dolara, on vodio sve žučniju raspravu sa jednim anonimnim vašingtonskim birokratom oko tričavih pet stotina dolara dodatka. Oni su i dalje obasipali jedan drugoga radio-memorandumima kada je putovanje otpočelo.

21. 'OTKRIĆE'

Posmatrači, kamermani i komentatori na Svemirskoj stanici jedan uopšte nisu imali utisak da se brod stvarno kreće. Razume se, ovde nije bilo ni pomena o grmljavini i silini kao prilikom poletanja sa Zemlje; jedini znak ubrzanja prilikom izlaska 'Otkrića' iz parkirne orbite bio je nesnosan plavobeli sjaj plazminih mlaznjaka iz kojih su šikljale struje jonizovanog gasa brzinom od više stotina milja u sekundi.

Čak je i na brodu jedini zvuk koji su stvarale pogonske jedinice bilo slabašno i udaljeno pištanje, dok je potisak bio tako nizak da težina praktično nije postojala. On će ostati nepromenjen još mnogo časova, sve dok iz mlaznjaka bude kuljala zvezdana tvar, vrelija od samog lica Sunca. Kada se njihovo dejstvo bude okončalo, 'Otkriće' će hrliti ka zvezdama brzinom od gotovo trideset milja u sekundi.

Boumen i Kaminski - koji je imao ulogu kopilota - nisu bili opterećeni složenim zadacima; njihova jedina dužnost bila je da nadgledaju sve sisteme i da preuzmu na sebe donošenje odluka ako iskrzne neka situacija koja bi stajala izvan iskustva ili programa kompjutera. Ali pod normalnim uslovima 'Atena' je radila besprekorno, mereći sve veću brzinu broda i proveravajući je iz sekunde u sekundu preko radara stacioniranih na Zemlji. S vremena na vreme, preduzela bi sićušne korekcije, potpuno neprimetne za članove posade, koje bi držale 'Otkriće' na unapred proračunatoj putanji.

Manje od jednog časa posle polaska, obavestila je o bezbednom dostizanju prvog miljokaza na putu. Ova informacija bila je prevashodno namenjena kontroli misije na Zemlji, budući da ju je posada neposredno mogla pročitati na instrumentima; pa ipak, hladan sopran kojim je bilo izrečeno obaveštenje ispunio ih je mnogim protivurečnim osećanjima:

"Upravo smo dostigli drugu kosmičku brzinu. Ponavljam: upravo smo dostigli drugu kosmičku brzinu."

To je značilo da je već negde iza njih ostalo ono što je nekad predstavljalo krajnju metu raketnog inženjeringa. Ma šta da se sad

dogodi, Zemlja više nikada neće moći da ih vrati natrag. Čak i kada bi naredne sekunde ostali potpuno lišeni energije, i dalje bi uživali slobodu svemira, počevši zauvek da kruže oko Sunca na nezavisnoj planetnoj orbiti.

Pred njima su ležali još mnogi časovi ubrzanja, ali ovo je bila psihološka prekretnica. Iako je oblacima zaodenuk globus Zemlje još ispunjavao nebo, matična planeta već ih je izgubila. Snaga gravitacije kojom ih je privlačila sada je jedino mogla da im smanji brzinu; ali više nije bila kadra da je potpuno obustavi, niti da promeni smer kretanja letelice.

Nijedan čovek, ma koliko puta boravio u svemiru, nije mogao da ostane ravnodušan prema ovom trenutku. Osećanja su mu, doduše, zavisila i od onoga što je ostavio za sobom; za većinu, to je bio čas neizrecive tuge, slično poslednjem pogledu na dom moreplovca koji zna da se nikada neće vratiti. Ovo je, međutim, bio odlazak koji ljudi nikada nisu iskusili pre poslednjeg pokolenja - znatno konačniji odlazak sa sveta od svih ranijih umiranja, budući da Zemlja više nije mogla da se domogne čak ni njegovih kostiju.

Ubrzo potom, prva rezervoarska jedinica bila je odbačena. Ubrzanje je palo na nulu kada su poslednje dragocene kapi goriva iscurile iz tankova i 'Otkriće' je stalo da nepomično lebdi spram zvezda. Zatim su na scenu stupila specijalna eksplozivna punjenja i u času kada su male, kompaktne rakete razdvojile dva stepena osetio se blagi trzaj.

Bilo je neobično videti još jedno delo čovekovih ruku kako lebdi u svemiru, tamo gde su se do pre samo jedan trenutak nalazili jedino Zemlja Sunce i zvezde. Kada su mlaznjaci ponovo počeli da stvaraju potisak, odbačeni rezervoar polako je stao da zaostaje; sticao se utisak kao da pada natrag na Zemlju, ali to je, razume se, bio samo privid. Iskorišćeni deo postao je sada Sunčev satelit bez ikakvih izgleda da se vrati na svet na kome je napravljen.

Tri časa kasnije, prvi put u istoriji planiranih letova, 'Otkriće' je dostiglo drugi miljokaz.

"Upravo smo premašili treću kosmičku brzinu", oglasi se ponovo 'Atena'. "Ponavljam: upravo smo premašili treću kosmičku brzinu."

Sedeći za svojim kontrolnim pultovima, Boumen i Kaminski

izmenjaše poglede u kojima se očitovala mešavina ponosa i strahopoštovanja. Sada više nisu umakli samo Zemlji, već su se oslobodili i Sunčevih stega. Izuzev ako hotimice ne uspore, sada su bili u stanju da projedre pored svih planeta - postepeno gubeći brzinu, ali i ne vraćajući se više u Sunčev sistem. Kroz nekoliko godina prošli bi tako Plutonovu orbitu i nastavili dalje, polako ali neumitno, u pravcu zvezda. Moglo je da protekne i milion godina dok ne bi stigli do najbližeg sunca, ali je sam dolazak tamo sada bio zajemčen.

No, brzina je i dalje rasla, iz minuta u minut, tokom osam punih časova blagog ubrzanja. Zemlja je sada postala blistavi, smanjeni srp, udaljen tri stotine hiljada milja u pravcu Sunca; iako ih je od nje, u astronomskim razmerama, delio samo jedan korak, ona je već izgledala dalja od Jupitera. Za posadu 'Otkrića', Zemlja je sada predstavljala deo prošlosti i oni joj se možda nikada neće vratiti. Nasuprot tome, budućnost je pripadala Jupiteru - i ništa, sa izuzetkom neverovatno malih izgleda za direktan sudar sa nekim velikim meteorom ili asteroidom, nije ih moglo sprečiti da stignu do njega. Jer brod je upravo, zadivljujućom tačnošću, ulazio na konačnu putanju ka dalekom odredištu.

"Jedan minut od ulaska" reče 'Atena'. "Isključenje glavnog pogona kroz deset sekundi."

Daleko i jedva čujno šištanje mlaznjaka utonulo je u tišinu. Sa njegovim prestankom takođe je iščezao poslednji osećaj težine, osim povremenih avetinjskih trzaja i cimaja kada bi niskoenergetski pomoćni mlaznjaci vršili beskrajno sićušna podešavanja orbite. I ovaj postupak brzo je bio obavljen, a onda je 'Atena' objavila: "Nalazimo se na putanji za Jupiter. Proračunato vreme putovanja dve stotine devetnaest dana i pet časova."

22. DUGI SAN

Sunce je svakoga dana bilo udaljenije za po dva miliona milja, a Zemlja je postala tek najsvetlija među zvezdama. 'Otkriće' je nezadrživo hrlilo u noć; pogonske jedinice bile su mu isključene, ali su zato svi ostali sistemi dejstvovali punom snagom.

Ovo je predstavljalo završno razdoblje saživljavanja, kada su članovi posade sticali umeća i veštine koji se nisu mogli naučiti na Zemlji, pa čak ni na slobodnoj orbiti. Međusobno su proveravali sposobnosti, proučavali ono što je bilo poznato ili se pretpostavljalo o još dalekom odredištu i uvežbavali pozornost na lažnim uzbunama.

Postojale su dve nesreće koje su izazivale najveću bojazan: požar i meteoriti. Čak i više od broda koji plovi morem, svemirski brod bio je podložan plamenoj stihiji. Na njemu su se nalazila ogromna skladišta usredsređene energije - hemijske, mehaničke, električne, nuklearne - od kojih je svaka mogla nekontrolisano da se razmahne. Svakog drugog dana, u neočekivana vremena, Boumen bi naložio vežbu gašenja požara, a sve naprave za registrovanje povećanja toplote podvrgavane su proveri gotovo fanatičnom pomnošću.

Što se meteorita tiče, jedino se moglo nadati najboljem i pouzdati u statistiku. Bilo je neizvodljivo ostvariti potpunu bezbednost; svakoga dana, brod je bombardovan mnogim hiljadama čestica prašine, ali je velika većina njih bila toliko sićušna da se trag koji su ostavljale na spoljnjom omotaču broda mogao videti jedino kroz mikroskop. Ono malo projektila koji bi uspeali da probiju prvi oklop zaustavio bi unutrašnji omotač.

Kada bi se sve odigralo potpuno u saglasnosti sa planom, ne bi bilo nikakve potrebe da ijedan član posade ostane izvan hibernakuluma sve do dolaska u blizinu Jupitera; 'Atena' je mogla potpuno sama da vodi brod. Na putovanju dugom sedam meseci, međutim, bilo je razložno očekivati da se dogodi nešto nepredviđeno; stoga je i doneta odluka da jedan čovek uvek bude dežuran za slučaj da se pojavi nešto izvan programa.

Ali svakom čoveku, ma koliko on inače bio pribran i uravnotežen,

bila je potrebna potpora, bar u onoj meri u kojoj i 'Ateni'. U protivnom, osećaj izdvojenosti mogao je da ga potpuno nadvlada i on bi onda neumitno zakoračio u carstvo neljudskih zastranjivanja koja su, u ranim danima astronautike, bila uzročnik mnogih nesreća.

Psiholozima se nije dopadao izraz 'prekid' zato što je pobuđivao primisao na nešto naglo, iznenadno; ali ovaj naziv se odomaćio. Prvi ljudi koji su balonima leteli na velikim visinama i pionirski istraživači podvodnog sveta iskusili su ovu pojavu još pedesetih godina dvadesetog stoleća. Bio je to osećaj udaljenosti i potpune odvojenosti od svakodnevnog života, koji uopšte nije delovao neprijatno; naprotiv, izazivao je veliku razdraganost - i upravo se u tome ogledala njegova najveća opasnost; u krajnjim slučajevima, naime, ovo čuvstvo stvaralo je privid svemoći. Zabeleženo je da su ronoci izranjali iz dubokih podmorskih baza bez opreme za podvodno disanje; astronauti su olako prenebregavali jasna upozorenja instrumenata. Nekima je uspelo da izbegnu posledice svoje brzopletosti i nehajnosti, ali većina je stradala.

Uzrok 'prekida' obično je bilo ograničenje čulnih podsticaja; lišen normalnog pritoka poruka sa svih ulaznih senzora, uvek delatan mozak počeo bi da gradi svoj svet, koji se samo retko kad poklapao sa stvarima. Lek za ovu boljku bio je jednostavan; ako se čovek udubi u obavljanje dodeljenih mu zadataka i ako se nalazi u stalnom opštenju sa svojim kolegama, opasnosti gotovo da i nije bilo.

I tako je odlučeno da Boumen dobije zamenika; izbor je, bez mnogo dvoumljenja, pao na Pitera.

Vajthed je ponekad nazivao samoga sebe 'inženjer kome je dodeljena uloga Katice za sve'. Druga omiljena Vajthedova deviza bila je da svaki problem ima tehničko rešenje - tako da je jedino potrebno izabrati najbolje. Njegov genije za opravljavanje kvarova na raznim napravama po svoj prilici je predstavljao samo drugi vid njegove prebujne mašte, budući da je posedovao sposobnost da se poistoveti sa uzjogunjenim i pokvarenim uređajima i mašinerijama. Bilo je čak i šuškanja da on raspolaže paranormalnim moćima, jer kad god većini inženjera ne bi preostalo ništa drugo do da šutnu crne kutije oko kojih su se petljali, bilo bi dovoljno da ih on samo pogleda.

Desetog dana putovanja, kada se konačno zadovoljio

besprekornim radom broda, Boumen je sazvao poslednji sastanak posade. Svako ko bi pogledao šestoricu ljudi okupljenih na komandnom mostu smesta bi ih podelio u dve kategorije. Boumen i Vajthed bili su u izvrsnoj fizičkoj kondiciji, dok su ostala četvorica izgledala jedro i punačko. Postojalo je čitavo mnoštvo viceva o osuđennicima na smrt koji su kao poslednju želju naručivali preobilne doručke i stoci koja se tovi za klanje. Ali režim ishrane koji se zasnivao na jakoj i visokokaloričnoj hrani predstavljao je veoma važnu pripremu za dug san; izvesna količina zaliha bila je neophodna čak i pri niskom nivou metabolizma hibernacije. Kada se budu probudili kroz nešto više od pola godine, većina naslaga sala će nestati.

Isto će biti i sa Zemljom - ovom blistavom zvezdom koja sada preovlađuje nebom. Naredni put kada četvorica spavača budu otvorila oči, njihova matična planeta biće nevidljiva u sjaju Sunca, dok će Jupiter postati gospodar nebeskog svoda.

Trenutak opraštanja bio je svečan; niko nije bio raspoložen da pravi uobičajene pošalice, pošto su svi znali da se možda više nikada neće sresti. Štaviše, članovi posade koji su bili određeni za hibernaciju - premda su i ranije podvrgavani ovom postupku i potpuno shvatali njegovu neophodnost - nisu baš bili radi da pođu u zaleđeno izgnanstvo. Svaki od njih bez promišljanja bi se menjao sa Boumenom ili Vajthedom.

"Ovo je za dokumentaciju", reče Boumen, pomalo izveštačeno, posmatrajući krajičkom oka televizijsku kameru koja je snimala Komandni centar i neprestano izveštavala Zemlju o situaciji na brodu. S obzirom na to da je 'Otkriće' još bilo srazmerno blizu matičnom svetu, televizijski uređaji i dalje su radili na nivou realnog vremena; kada brod, međutim, bude odmakao na putu prema Jupiteru, slaće se samo po jedna slika u sekundi - ali i to je bilo sasvim dovoljno za potrebe nadgledanja.

"Obavljene su sve propisane provere i kontrole; nije bilo nikakvih neočekivanih problema. Ovo je deseti dan putovanja - vreme predviđeno za početak hibernacije. Smatram da možemo da nastavimo prema programu. Ako neko ima kakvu primedbu, molim vas da to sada iznesete."

Usledila je prilično napeta tišina. Svako je čekao da neko drugi prvi progovori, ali niko to nije učinio. Takođe niko nije opazio da doktor Pul, koji je imao posebna tajna uputstva, pomno posmatra kako Boumena tako i Vajtheda, pokušavajući da utvrdi bilo kakav znak uznemirenosti. Ali sa zadovoljstvom je ustanovio da nema ni traga od toga.

"Vrlo dobro", nastavi Boumen. "Svi znate šta treba da činite. Čim budete spremni, molim vas, pozovite doktora."

Sve je to zvučalo veoma uštogljeno, bezlično i zvanično, ali ona druga, privatna opraštanja odigraće se daleko od pogleda televizijske kamere. Jedan za drugim, Kimbol, Hanter, Kaminski i Pul povukli su se u svoje kabine u centrifugi da obave poslednje pripreme. Zatim je svako vodio privatni razgovor putem radio-veze sa Zemljom i to je bio jedini put tokom putovanja da su brodski uređaji za snimanje isključeni - kako bi se obezbedila neophodna diskrecija. Za većinu njih, ovo je bilo iskušenje koje bi rado izbegli, tako da im je u potaji bilo milo što ne postoji neposredna komunikacija. Normalan razgovor sa Zemljom već je postao neizvodljiv, zato što se dvosmerna radio-veza odigravala sa dva minuta zakašnjenja.

Neposredno pred polazak u hibernakulume, Pul je još jednom podvrgao pregledu ljude sa kojima će se uskoro otisnuti na dugi počinak. Zatim je bilo još taman toliko vremena da Boumen svakom ponaosob izdeklamuje posebnu verziju u osnovi iste utešne šale za rastanak: 'Tako ti je to kad čovek ima sreće! Pit i ja ćemo da dirinčimo ovde sedam meseci, dok ćete vi da se dokono izležavate.' Ubrzo su počele da pulsiraju elektro-narkotičke struje i operativna posada 'Otkrića' stala je da se smanjuje na pet članova... četiri... tri...

"Gotovo", reče Pul. "Spavaju kao novorođenčad." Pogledao je Boumena uz ozbiljan, zamišljen izraz lica; bili su nasamo, pošto se Vajthed nalazio za kontrolnim pultom. "Kako se osećaš?" upita.

"Pomalo umorno, ali milo mi je što je sve išlo tako glatko. Ne brini za nas, Kele. Čim se dogodi da malo posećemo prst ili ako nas obuzme neka zebnja, odmah ćemo te probuditi."

Pul se nasmeja. "Navodiš me da se osećam kao starinski doktor sa sela, koji se pita da li će mu telefon dopustiti da spokojno provede

noć. U redu - na posao sad."

Boumen je namestio biosenzorne kaiševe oko Pulovih grudi i desne ruke, pažljivo proverio pojaseve za glavu i ubrizgao mu potkožnu injekciju pod visokim pritiskom. Začuo se kratak pisak dok je droga lagano ulazila u Pulov krvotok.

"Lepo sanjaj, doktore", reče Boumen.

"Vidimo se", uzvratil Pul, a zatim počeo da broji: "Jedan... dva... tri..." - ali dalje nije stigao.

Boumen je za trenutak stajao i posmatrao svog zaspalog prijatelja, osećajući pomalo zavist zbog oslobođenosti od odgovornosti koju je ovaj uživao. A zatim, uz potpuno suvišnu opreznost da ne diže buku, on se udalji na vrhovima prstiju i pridruži se Vajthedu na komandnom mostu.

Zatekao je svog zamenika kako, uopšte ne krijući opčinjenost, posmatra četiri mala panela na situacionoj video-tabli koja su nosila natpise: KAMINSKI, KIMBOL, PUL, HANTER. Na svakome se videlo malo sazvežđe svetlih zelenih tačkica koje su pokazivale da je sve u redu.

Isto tako, uz svaki panel stajao je mini-ekran preko koga su se veoma sporo šetale tri linije; njihov protok delovao je veoma hipnotički, tako da je Boumen tek s naporom odvratio pogled. Prva linija prikazivala je disanje, druga puls, a treća EEG.

Ali paneli sa natpisima BOUMEN i VAJTHED bili su prazni i beživotni. Njihovo vreme doći će tek kroz godinu dana, s druge strane Jupiterove orbite.

23. BEGUNAC

Za Boumena je prvi nagoveštaj predstojeće nevolje bio tihi glas koji je rekao preko otvorene radio-veze: "Dejve - imam problema sa upravljačem." Vajthed je ostavio utisak oneraspoložene, ali nipošto i uznemirene osobe.

Pre no što je stigao da odgovori, Boumen je ugledao kako kapsula izranja iz senke broda, na samo dvadeset stopa ispod glavnog osmatračkog prostora. Bila je pod punim gasom, krećući se približno u pravcu pružanja putanje 'Otkrića'.

"U čemu je stvar?" upita on. Nekoliko sekundi nije bilo nikakvog odgovora; kada se Vajthed konačno oglasio, udaljenost kapsule već se povećala na sto stopa.

"Papučica za gas se zaglavila na najvišem stepenu", reče on sasvim pribrano. "Malo ću se odmaći pre no što bilo šta preduzmem."

To je bilo razborito; odbegloj kapsuli bilo je potrebno poprilično manevarskog prostora. Osim toga, situacija još nije postala zabrinjavajuća; Boumen je bio sasvim siguran da će Vajthed uskoro otkloniti kvar, kao što se ranije uvek događalo.

Sekunde su polako promicale; kapsula je i dalje povećavala brzinu - i već se nalazila na tolikoj udaljenosti da se veoma teško mogla razabrati. Iako bi Vajthed bez poteškoća mogao da se vrati na matični brod i sa razdaljine od mnogo milja, bolje je bilo previše ne oklevati, pošto će mu glavni pogon, uključen na najjaču snagu, isprazniti rezervoare za gorivo kroz svega nekoliko minuta.

Kapsula je sada predstavljala sićušnu tačku, čija se udaljenost nije mogla od oka proceniti. Boumen je zato usmerio prema njoj navigacioni radar i sa iznenađenjem ustanovio da razdaljina iznosi svega dve milje. Ovu povoljnu okolnost bacila je, međutim, u zasenak činjenica da se kapsula već kretala brzinom od sto devedeset milja na čas.

"Pitere!" viknu Boumen. "Za ime sveta, šta se događa? Zar ne možeš ništa da preduzmeš?"

Prvi put, u Vajthedovom glasu osetio se prizvuk uznemirenosti.

"Kontrole ne reaguju", reče on. "Vadim glavni osigurač da prekinem dovod električne energije. Javiću ti se kad završim."

Sekundu kasnije, radio mu je zamukao. Dok je čekao, Boumen je potražio kapsulu teleskopom i prilično brzo je našao. Nešto mu se skupilo u grlu kada je ugledao kako se magličast oblak sjaji na izduvnim cevima rakete, pošto je to bio znak da kapsula i dalje povećava brzinu.

Gotovo istog časa javio se Vajthed.

"Ne vredi", reče odsečno. "Pokušaću da je okrenem pomoćnim pogonom."

Bio je to zapetljan manevar, ali i jedini pravi potez u ovom trenutku. Čak i ako nije mogao da isključi glavni pogon, i dalje je bio u stanju da okrene kapsulu, tako da je dovede u suprotan smer od onoga kojim je do sada nekontrolisano ubrzavala. To bi moglo na kraju da zaustavi begunca, a zatim i da ga polako vrati natrag.

Napet i bled, prožet užasnim osećanjem bespomoćnosti, Boumen je netremice zurio kroz teleskop. U njegovom vidnom polju izgledalo je da se kapsula nalazi na udaljenosti od svega nekoliko stopa, tako da je mogao da razabere svaku pojedinost njenog sklopa. A onda, na njegovo veliko olakšanje, pojaviše se kratki mlazevi na ispusnim cevima za kontrolu kapsule i ona poče polako da se okreće oko svoje ose.

Izdajnički glavni pogon iščezao je sa vidika, i dalje radeći punom parom; pred Boumenovim očima najpre se ukazala bočna strana male letelice - a zatim i prednji osmatrački prozor u kome se videla prilika njegovog prijatelja u sedećem položaju. Da nije bilo sjaja koji je stvarala odražena Sunčeva svetlost na providnim panelima, čak bi mogao da razazna i Vajthedov izraz lica.

"Uspelo ti je!" viknu on. "Hvala Bogu!"

Kapsula se još udaljavala brzinom od preko dve stotine kilometara na čas - ali ova se sada smanjivala, a ne povećavala, pošto je ispusni mlaz počeo da igra ulogu kočnice.

"Izgleda da je tako", uzvratu Vajthed glasom koji je odavao ogromno olakšanje. "Znao sam da me 'Beti' neće izneveriti, ako postupam sa njom kako treba."

Premda se činilo nesavrnjivo duže, proteklo je manje od jednog

minuta pre no što je Boumenu pošlo za rukom da ustanovi, čak i bez pomoći radara, da se Vajthed vraća. Kapsula je počela da se širi u vidnom polju teleskopa - najpre polako, zatim brzo, a onda veoma brzo.

"Još ne mogu da smanjim ovaj vražji gas", reče Vajthed. "Žao mi je što ću da straćim sve gorivo, ali bojim se da ću morati da se šetkam napred-nazad, sve dok ne utrošim celu zalihu."

Boumenu je izgledalo da kapsula sada hita pravo prema brodu; prešli su, dakle, sa lošega na gore. Na mesto bojazni da će izgubiti Vajtheda došla je sada jedna još ozbiljnija opasnost.

"Pazi na putanju", reče on zabrinuto. "Mislim da si na kursu koji vodi u direktan sudar."

"Znam", reče Vajthed gotovo bez daha. "Pokušavam da je ponovo okrenem."

Ali nije bilo vremena za to. Za trenutak je izgledalo da će kapsula udariti pravo u osmatračke prozore Komandnog mosta. Ali onda, doslovce u poslednjem trenu, bočni mlaznjaci su proradili i odbegla letelica je skliznula iznad zakrivljenog omotača broda, nestavši iz Boumenovog vidnog polja.

"Izvini zbog ovoga", reče Vajthed. "Proći ću malo dalje sledeći..."

Zvuk lomljave dopro je istovremeno preko radija i kroz sam sklop broda. Boumen je poskočio sa sedišta, očekujući da se svakog časa oglasi alarmni signal i sistem koji upozorava na oštećenje. Ali nije bilo ni jednog ni drugog. Mora da su se brod i kapsula samo okrnuli - tako da nije došlo ni do kakve havarije. Odnosno, bar ne na 'Otkriću', ali šta je sa kapsulom?

"Pitere!" pozva on. "Jesi li dobro? Čuješ li me?"

Nije bilo nikakvog odgovora. Boumen je okrenuo pojačalo na radiju do kraja i stao pomno da sluša. Veza je i dalje bila otvorena, ali to ništa nije dokazivalo. Nadao se da će čuti zvuk Vajthedovog disanja, čak i ako se ovaj nalazi u nesvesnom stanju usled nekog udara. Razume se, ukoliko se kapsula rasprsla, onda nije moglo biti nikakvog disanja - niti bilo kakvog zvuka, osim prigušene rike mlaznog pogona, čiji je odjek uvek istom jačinom dopirao kroz metalnu konstrukciju begunca.

Pritajeno urlanje i dalje se moglo razabrati preko radija, ali nije

postojalo ništa više. Boumen je pozvao još jednom, pa još jednom; od Vajtheda nije bilo ni glasa. Istovremeno je brzo počeo da preleće pogledom preko monitora retrovizorskih kamera i najednom je ugledao kapsulu na udaljenosti od nekoliko stotina jardi.

Na njegovo olakšanje, izgledala je neoštećena - premda je i dalje bila pri punom gasu. Bez obzira na to da li je bio mrtav ili živ, Vajthed se još nalazio u kapsuli koja se neumoljivo udaljavala od broda; nije, međutim, postojalo baš ništa što je on mogao da preduzme s tim u vezi.

"Pitere!" zavapi Boumen. "Pitere, čuješ li me?"

Odgovora nije bilo - već samo ona zaludjuća grmljavina mlaznjaka. Izgledalo je kao da večno traje - ali se onda, iznenada, okončala. Kapsula je konačno iscrpla sve zalihe goriva.

Još jednom, Boumen je načuljio uši, ne bi li razabrao zvuk disanja kroz fon prigušenog pucketanja otvorene veze. Mikrofon se nalazio na udaljenosti od samo nekoliko inča od Vajthedovih usta; ako je u svemirskoj kapsuli i dalje bilo vazduha, trebalo bi nešto da čuje...

To se dogodilo i uz uzdah olakšanja on sam počne ponovo da diše. Najpre se oglasilo neko prigušeno praskanje, zatim nerazgovetno mrmljanje, kao kada pijanac govori u snu, da bi posle svega usledila jedna kratka, ali sočna psovka; Vajthed je ponovo došao k svesti.

"Zdravo, Dejve", reče on, pre no što je Boumen stigao da ga prvi pozove. "Dobro mi je sad... prošao sam samo sa čvorugom na čelu... sve ostalo je na svom mestu. Daj mi položaj kapsule."

Brzi pogled na radar kazao je Boumenu da je razdaljina između broda i kapsule još ispod pet milja. Bila je to krajnje tričava udaljenost - ali nevolja se ogledala u tome što se veoma brzo povećavala. Jer bez obzira na razdoblje kočenja, kapsula je sada bežala od 'Otkrića' brzinom od čitavih tri stotine šezdeset milja na sat.

Ovo je značilo da joj udaljenost svakog minuta raste za šest milja - i tako neprestano, iz časa u čas, iz dana u dan. Znatno ranije, međutim, ova okolnost prestaće da bude od bilo kakvog praktičnog značaja za Pitera Vajtheda.

Boumen je kratko izvestio o činjenicama, a potom brzo upitao: "Koliko su ti rezerve kiseonika, Pite?"

"Oko... pet časova."

"Samo pet!"

"Da. Posao je bio takav da sam mislio da će mi biti dovoljna samo jedna boca."

Boumen nije izgovorio ono što mu je sinulo u svesti, ali bio je siguran da je i sam Vajthed već došao do toga. Bez obzira na to koliko se kiseonika trenutno nalazilo u kapsuli, to je sada bilo svejedno.

Nekoliko sekundi preko otvorene radio veze ništa se nije čulo; konačno, prvi je progovorio Vajthed, glasom u kome se osećala potištenost: "Pa, izgleda da je gotovo, Dejve."

"Vraga gotovo! Smesta krećem u poteru za tobom. Drži se."

Pre no što je Vajthed odgovorio, usledila je nova pauza: "Ne možeš to da uradiš... nema dovoljno vremena. Uostalom, znaš i sam da ne smeš da napustiš brod."

"I te kako smem; o njemu može da se stara i 'Atena'. Evo me odmah."

"Ne zavaravaj nas obojicu. Reci mi, koliki je vektor brzine?"

"Pet stotina trideset stopa u sekundi."

"Daj taj podatak 'Ateni' na obradu, ako hoćeš. Ja već znam odgovor."

Duboko u srcu, znao ga je i Boumen. Ako se izloži riziku da napusti brod i četvoricu usnulih sadruga, na kraju bi stigao Vajtheda. Ali onda bi se obojica nalazila nekoliko stotina milja od 'Otkrića' - i dalje se udaljujući od matičnog broda pogubnom brzinom od pet stotina trideset stopa u sekundi. Spasilačka kapsula morala bi najpre da obustavi tu brzinu, a tek onda da započne povratak. Uz tovar koji bi onda imala na grbači, nikada ne bi uspela da stigne u polaznu luku.

Pa ipak, Boumen je ubacio podatke u 'Atenu'. Odgovor je usledio istog trenutka: NEMOGUĆE.

Samo za trenutak, pre no što su mu godine obuke povratile pribranost, osetio je kako ga je obuzeo slepi bes i poželeo da je tresne pesnicom o hladne ekranske panele kompjutera. Ali to ne bi pomoglo ni Vajthedu ni njemu. Bilo je nemoguće raspravljati se sa zakonima matematike, a glupo ljutiti se na njih. Ako čovek već

izabere da živi po neumitnim jednačinama koje određuje samo ustrojstvo Vaseljene, onda, kada za to kucne čas, po njima mora i da umre.

Pa ipak, Boumen je i dalje odbijao da prizna poraz; ljudi ne potpisuju kapitulaciju tako lako. Pala mu je na um Vajthedova omiljena deviza: 'Svaki problem ima tehničko rešenje.' To mora da je i sa ovom nevoljom - samo ga treba pronaći.

Cela situacija bila je krajnje besmislena, krajnje ironična. Nalazio se u brodu kadrom da prevale pola milijarde milja svemirskog bespuća i da pri tom putuje brzinom od mnogo hiljada milja na čas - ali ipak nije mogao da pritekne u pomoć prijatelju koji je lagano odlazio u sopstvenu smrt na udaljenosti od pukih desetak milja. Ako se bude vratio na Zemlju, zar će neko ikada moći da razume užasnu dvoumicu sa kojom je bio suočen? Doživotno će ga proganjati isto, neizgovoreno pitanje: 'Ali nešto si sigurno mogao da preduzmeš?'

Ovo, međutim, nije bila televizijska 'spejs-opera', u kojoj glavni junak uvek u poslednji čas vadi iz šešira spasonosan odgovor. Za ovaj problem naprosto nije bilo rešenja.

"Dejve", začu se iznenada iz zvučnika. "Može li brod da učini nešto?"

Iako Vajthed nije bio stručnjak za pogonske sisteme, ipak je morao da zna odgovor na ovo pitanje. Međutim, sama činjenica da ga je postavio ukazivala je na izvesno gubljenje samokontrole, ali Boumen nije mogao da mu zameri zbog toga. Davljenik se i za slamku hvata.

"Žao mi je, Pitere", odgovori on blago i strpljivo. "Znaš i sam da je glavni reaktor isključen, a svi pogonski sistemi stavljeni izvan pogona. Bilo bi potrebno više od jednog dana da ih uvedem u dejstvo."

Ali, čak i da je brod operativan - mogao je da doda - ne bi bilo pomoći. Njegovo ubrzanje bilo je odveć malo, da bi mogao da stigne kapsulu za manje od pet časova.

Tih narednih pet časova biće najduži u Boumenovom životu.

24. PRVI ČOVEK ZA JUPITER

Dok je Boumen razmišljao o tome šta da preduzme, Vajthed mu je najednom postavio neočekivano pitanje.

"Dejve", reče on neobično staloženim glasom. "Da li se u našoj blizini nalazi neki asteroid?"

"Ne - bar prema efemeridama. Zašto pitaš?"

"Izuzev ako već nisam šenuo, napolju se nalazi nešto - na udaljenosti od samo nekoliko milja."

Boumenova prva reakcija bila je iznenađenje pomešano sa razočaranjem. Nije očekivao da će Piter tako brzo podleći, ali možda su to neke naknadne posledice onog udarca u glavu. Ni za trenutak nije poverovao u istinitost njegovih iskaza; svemir je bio tako nepojamno prazan, da je prolazak pored nekog slučajnog tela predstavljao bezmalo matematičku nemogućnost. Vajthed je sigurno postao žrtva halucinacija; biće najbolje da ga malo razveseli.

Ali ista pomisao već je pala na um i Vajthedu.

"Ne... nemam priviđenja", reče on, gotovo kao da je pročitao Boumenove misli. "Evo ga ponovo - blesne svakih deset ili petnaest sekundi. Više nema nikakve sumnje da se kreće u odnosu na zvezdano zaleđe... ne može da bude dalje od pet do deset milja."

"Možeš li da mi daš položaj?"

Boumen je i dalje bio potpuno nepoverljiv, ali je ipak uključio širokopojasni radar - i gotovo istog trena zinuo je od zaprepašćenja.

Vajthedov odjek dopirao je sada sa udaljenosti od dvadeset dve milje. Ali na trideset stepeni od njega, kao i na znatno manjoj udaljenosti, radar je registrovao jedan daleko veći odjek.

"Blagi Bože!" ote mu se uzvik. "U pravu si! Vraški je veliko. Čekaj da ga malo bolje osmotrim."

Dok je ubacivao u teleskop koordinate dobijene na radaru, a zatim čekao da se veliki uređaj upravi na odgovarajuću četvrt neba, u glavi mu je vrvelo od protivurečnih osećanja. Možda su obojica žrtve halucinacije; posmatrajući celu stvar nepristrasno, to je bilo najverovatnije objašnjenje.

A onda, samo nekoliko lagodnih sekundi, jedna prostodušna,

podsvesna želja zadržala mu se u svesti. Oni nisu sami; tu je još jedan brod, koji je upravo stigao da izbavi Vajtheda u poslednji čas... Ali, razume se, to nije mogao biti brod sa Zemlje, što znači da...

Slika zvezdanog polja primirila se u žiži teleskopa. U njenom središtu stajalo je - u to više nije bilo nikakve sumnje - nešto veliko i očigledno veštačkog porekla, stvarajući metalne odsjaje kako se okretalo prema Suncu. Prstima koji su blago podrhtavali, Boumen podesi viši stepen uvećanja.

A onda se fantazija raspršila i on je prvi put stekao pravi uvid u pune razmere nesreće koja je zadesila pohod. Konačno je saznao zbog čega se nijedan sistem za uzbunu nije uključio kada se Vajthedova kapsula sudarila sa brodom. Ona je promašila trup broda, ali zato pogodila deo koji nije bio ništa manje važan.

Okrećući se i dalje od siline sudara koji ga je otrgao, ceo kompleks daljinske antene polako je nestajao iza njih. Velika parabola promera četrdeset stopa, čitav grozd manjih zdela oko nje, oprema namenjena da usmerava radio-snopove na putu kroz kosmos dugačak pola milijarde milja - sve se to lagano vraćalo prema Suncu.

"Čudna stvar", reče Vajthed kada je prošao granicu od šest stotina milja, "ali ne osećam potrebu da uputim nijednu poruku. Sa svima sam se oprostio još na Zemlji; čak mi je milo što to neću morati još jednom da uradim." Zastao je na trenutak, onda dodao: "Postojala je jedna devojka, ali ona mi je rekla da me neće čekati. Baš fino."

U Vajthedovom glasu javila se neobična ravnodušnost i odsustvo zanimanja. Izgledalo je da već počinje da se odvaja od ljudske rase kako duhovno tako i telesno. Možda su odbrambeni mehanizmi uma neopazice stupali u dejstvo, prigušujući plamene osećanja, kao što bi inženjer na brodu koji tone isključio kotlove kako ne bi došlo do njihove eksplozije u poslednjem trenutku.

Posle kraćeg oklevanja, on reče: "Voleo bih da vidim Zemlju; šteta što je prikriva sjaj Sunca. Ali i Jupiter predivno izgleda; kao da je već nadohvat ruke. Nadam se da ćete uspeti... nadam se da ćete naći ono za čim tragate."

"Daćemo sve od sebe", odgovori Boumen, kome je nešto zastalo u grlu. "Ne brini za to." Upitao se da li je Vajthed shvatio da je kazao 'vi' umesto 'mi'. Svesno ili nesvesno, već je sam sebe obrisao sa platnog spiska pohoda.

Napeti minuti sporo su odmicali, dok je Boumen iščekivao razvoj događaja uz mešavinu tuge i osujećenosti. Ako je Vajthed želeo da bude ostavljen nasamo sa svojim mislima, onda mu je to trebalo dopustiti; nije hteo da mu odvrća pažnju nekim lakim temama u ovakvom času.

Radio-veza sa kapsulom i dalje je besprekorno dejstvovala; nije postojao utisak udaljenosti ili razdvojenosti. Kad je u pitanju bila ovako tričava razdaljina, sasvim je mogao da posluži i odašiljač male snage na komandnom mostu. Iako je on bio predviđen prevashodno za komuniciranje sa svemirskim kapsulama koje rade u neposrednoj blizini broda, stvarni domet bio mu je znatno veći.

Vajthed se oglasio prilično neočekivano: "Postoji nešto što bih voleo da mi učiniš, Dejve."

"Samo reci."

"Pusti mi neku muziku... nešto veselo."

"Šta bi ti se dopalo?"

"Pa, recimo... 'Pastoralna simfonija'. Da, to bi mi baš prijalo."

Negde na pola puta između Marsa i Jupitera, u dva sićušna i sasvim bliska mehura toplote i svetlosti počeli su da se razležu zvuci proleća. Kada se simfonija okončala i sve ponovo utonulo u tišinu, razdaljina između broda i kapsule iznosila je više od hiljadu milja.

Ona se i dalje sasvim jasno mogla razabrati kroz teleskop, premda su finije pojedinosti već postale mutne. Svakoga dana, kapsula će se udaljavati za novih osam hiljada milja od 'Otkrića'; njeni budući položaji mogli su, doduše, tačno da se predvide do večnosti, ali će se ona uskoro stopiti sa zvezdanim zaleđem.

"Dejve", reče najednom Vajthed, "da li me još čuješ?" Glas mu je zazvučao živahnije - manje dalek i ravnodušan. Izgledalo je kao da je doneo neku odluku i kao da mu situacija više nije beznadežna.

"Čujem te glasno i jasno."

"Ima još jedan posao koji moram da obavim. Želim da ustanovim gde je došlo do kvara. Što se mene lično tiče, to je sada svejedno -

ali bi moglo da bude nekom drugom od koristi, ubuduće."

Ova pomisao već je pala Boumenu na pamet, ali je ostavio da predlog potekne od Vajtheda. Osetio je besmislen podsticaj da kaže: 'Budi oprezan' - ali se uzdržao u poslednji čas.

"Šta misliš, šta se dogodilo?" upitao je umesto toga.

"Proveo sam u senci tridesetak minuta prilikom poslednjeg posla; jednog trenutka sam primetio da je postalo veoma hladno. Mora da je nešto zakazalo u sistemu za grejanje. Ništa ozbiljno - verovatno je od hladnoće prsla jedna od cevčica za dovod goriva. Pretpostavio sam da je negde stvorena rupa; gorivo koje je iscurilo odmah se smrзло oko upravljačkog mehanizma i blokiralo ga. Još mi nije jasno kako je do toga moglo da dođe, ali ne vidim nijedno drugo suvislo objašnjenje. U svakom slučaju, idem napolje da ustanovim u čemu je stvar. U skafandru imam vazduha za još trideset minuta. Pozvaću te čim budem izvršio dekompresiju kapsule."

"Čekam", uzvratu Boumen. Bilo mu je teško da bilo šta kaže - pa čak i da da najjednostavnije odgovore. Još ga je prožimalo osećanje potpune bespomoćnosti i sputanosti; samoća će ga tek kasnije stegnuti svojim kandžama.

Znao je tačno kakav posao čeka sada Vajtheda. Kada bude izvršio dekompresiju kapsule, otvoriće vratnice i izići, držeći se za naročitu šipku, a zatim uputiti prema stražnjem delu gde je smeštena pogonska jedinica. Neće mu biti teško da skine zaštitne poklopce i možda će mu poći za rukom da ustanovi kako je došlo do kvara. To, doduše, nije bilo mnogo verovatno, ali vredelo je pokušati. A u svakom slučaju, ovako je bilo bolje nego pasivno čekati kraj.

Jedan minut... dva minuta... Sigurno je do sada stigao na odredište.

"Pitere... jesi li pronašao nešto?" pozva konačno Boumen.

Nije bilo odgovora. Pozvao je ponovo, pa ponovo.

A onda je počeo da se brine. Možda je nešto negde zapelo... ali ako je to posredi, da li je i ovoga puta samo nesrećan slučaj?

Još jednom je pozvao Vajtheda u mukloj tišini, ali već je bio siguran da nikada neće dobiti odgovor.

Postoje trenuci kada se najveće junaštvo ogleda u tome da se umre tiho, bez mnogo pompe. Piter Vajthed odlučio se upravo za to;

više se nije moglo tražiti od njega.

A kroz dva meseca, na udaljenosti od milion milja od svojih drugova, on će biti prvi čovek koji će stići do Jupitera.

25. ZADAH SMRTI

Boumen je savršeno bio svestan toga da je još pre mnogo časova trebalo da probudi ostale kolege. Ali dok je Vajthed još bio živ, on naprosto nije imao srca za to; taj potez predstavljao je krajnje priznanje beznadežnosti. Ali sada neće više oklevati ni časa, kako zbog sopstvene savesti i spokoja tako i zbog bezbednosti samog broda. Osećao je očajničku potrebu da čuje ljudski glas ponovo; nikada ranije nije tako jasno shvatao kao u ovom času da je čovek društvena životinja i da nije kadar dugo da opstaje u stanju izdvojenosti. A nijedan čovek pre njega, u svekolikoj istoriji ljudskog roda, nije iskusio ovakvu samotnost.

Boumen se polako kretao kroz utihle hodnike; ko zna zbog čega, brod mu je već izgledao potpuno prazan, poput neke puste kuće. Stao je da se spušta niz osu centrifuge, a kada ga je dočepalo njeno nekako gravitaciono polje, iznenadni povratak težine gotovo ga je oborio s nogu. Premda je osećao neodoljivu potrebu da malo legne i otpočine, bilo mu je jasno da ako bi se prepustio ovom porivu, san je mogao veoma dugo da mu potraje. Sada je, međutim, predstavljao jedinog ljudskog stražara na brodu, tako da nije moglo biti govora o spavanju dok je još na dužnosti.

Srećom, proces oživljavanja bio je automatski; nije postojalo ništa što je on trebalo da uradi, nije bilo nikakve prilike da zbog umora počini nekakvu grešku. Kada bude izdao uputstva 'Ateni', ona će ih sprovesti u delo nadljudskom nepogrešivošću.

U komori Kelvina Pula sve je bilo hladno i utihlo, baš kao i sve vreme tokom proteklih pet meseci. Biosenzorski pokazivači govorili su da je stanje normalno; disanje, telesna temperatura, krvni pritisak, bilo - sve se nalazilo unutar dozvoljenih granica. A prema nalazima 'Atene', koja je jedina bila kadra da da sud o tome, EEG je takođe posedovao zadovoljavajuću vrednost za čoveka pod hibernacijom.

Boumen je slomio sigurnosni žig na dugmetu sa natpisom OŽIVLJAVANJE, pritisnuo ga i sačekao. Najpre će biti isključene elektronarkotičke struje. Nije se mogla opaziti nikakva fizička promena na čoveku koji se nalazio u dubokom snu, ali su gotovo

istog trena talasaste linije na EEG-ekranu dobile veće amplitude i postale složenije. Polako, a možda i nevoljno, mozak Kelvina Pula vraćao se iz sveta snova.

Dva minuta kasnije, 'Atena' je ubrizgala injekciju koja je bila pričvršćena za Pulovu podlakticu; Boumen je začuo prigušeno šištanje dok je gas pod visokim pritiskom potiskivao nadražna sredstva pod kožu. Sada je trebalo da usledi i prva vidljiva reakcija; normalno bi se to dogodila posle tridesetak sekundi.

Nije se zabrinuo kada se ništa nije zbilo više od jednog minuta. A onda Pulovi očni kapci počеше da se miču i on sporo zevnu. Dijafragma stade da mu se diže ritmom normalnog disanja, a on blago okrenu glavu u stranu.

Minut kasnije, otvorio je oči i zablujio se negde kroz Boumena, slično novorođenčetu koje još nije kadro da razabere spoljnji svet. Ali onda mu je svest ispunila pogled i usne počеше da mu se miču. Bilo je nemoguće čuti ono što je govorio, ako je uopšte i artikulisao smislene reči.

"Samo polako, Kele", reče Boumen. "Sve je u redu." I sam se pomolio u sebi da je to što je kazao istina.

Pulove usne se ponovo pokrenuše i glas mu je sada zazvučao kao slabašno šištanje lišeno bilo kakvog smisla. Istog časa začula se 'Atena'.

"Pulov kardiogram abnormalan. Preporučujem injekciju H6."

Boumen zgrabi špic iz ormarića za hitnu pomoć. Ubrizgao je iglu u Pulovu mišicu i, predosećajući najgore, skinuo masku za disanje zajedno sa bocom kiseonika.

Ali injekcija je, izgleda, delovala. Pul je očigledno sasvim došao k svesti, premda su mu se grudi neobično nadimale i spuštale. Pogledao je Boumena u oči i usne još jednom stadoše da mu se miču. Konačno mu je uspelo da progovori - samo dve reči, prožete tugom i žaljenjem, čija je neopoziva konačnost odagnala svaku nadu.

"Zbogom, Dejve."

Boumenova skamenjenost trajala je nešto malo duže od jedne sekunde: prekinuo ju je 'Atenin' spokojan, bezličan glas koji je objavio:

"Svi Pulovi sistemi otkazuju. Biće potrebno zameniti ih rezervnim delovima."

"Zaveži, prokletnice", razdra se Boumen, stavljajući masku preko Pulovog lica i okrećući ventil za dovod kiseonika. Gas je pohrlio kroz plastične cevi, a šum koji je stvarao pri tom ličio je na grozno parodiranje ljudskog disanja. Iako je znao da je to što čini uzaludno, ipak je nastavio sve dok nije utrošio sav kiseonik; biosenzorni pokazatelji na ekranu odavno su se pretvorili u prave, besadržajne linije.

Kelvin Pul ponovo je ležao mirno i tiho; ni po čemu se nije moglo zaključiti da više nije pod hibernacijom. Ali Dejvidu Boumenu, komandantu jedinog ljudskog broda sa spoljnje strane Marsove orbite, već se činilo da se u vazduhu koji je blago strujao oko njega oseća zadah Smrti.

26. SAM

Boumen se nije sećao koliko je dugo ostao uz Pulov grob koji se vrteo u centrifugi, ali sada je ponovo stajao na komandnom mostu, zureći u nepromenljiv zvezdani svod. Bio je u stanju šoka, tako da je sve radio potpuno automatski, poput neke mašine, gotovo nesvestan bilo kakvog sećanja. Iako ga je umor već slamao, činilo mu se da može da nastavi ovako u nedogled, da se sasvim liši sna kao 'Atena', sve dok bude poslova koje treba obaviti i odluka koje valja doneti.

Tragedija je prerasla u pravu katastrofu; ono što se sada dogodilo moglo je da bude znatno ozbiljnije od gubitka Vajtheda. Nije bilo isključeno da je i Pulova smrt samo nesrećan slučaj, neverovatan peh koji se više nikad neće ponoviti. Ali ako je nešto temeljito zakazalo u procesu oživljavanja, onda je sudbina njegovih kolega pod hibernacijom već bila zapečaćena. A isti usud čekao je i Boumena; on, naime, neće biti sam u stanju da upravlja 'Otkrićem' kada kucne čas da se brod uvede na završnu orbitu.

Niko nije bio toliki pesimista da predvidi jednu ovakvu situaciju, tako da nije postojao nikakav unapred određen postupak po kome je sada valjalo delati. Kada bi iskršao neki potpuno neočekivani problem, on bi se uvek najpre posavetovao sa Zemljom, ako je to vreme dozvoljavalo. Sada je imao vremena u izobilju, ali nikome ni na kraj pameti nije palo da bi kontakt sa Zemljom mogao da bude neizvodljiv. Ukoliko bi se, naime, bilo koji deo radio-opreme pokvario, on se uvek mogao opraviti ili zameniti; jedina naprava koja nije imala zamenu, zbog svoje veličine i mase, bio je antenski sistem. Ko bi mogao i da pomisli da bi nešto bilo u stanju da izbací iz stroja ovaj kompleks, a da pri tom ne uništi i sam brod? Govoreći žargonom konstruktora, to nije bio verovatan nesrećan slučaj - ali se ipak dogodio.

Gubitak antene nije samo onemogućio dobijanje medicinskih saveta sa Zemlje, već je doveo u opasnost i sam zadatak misije. Ma šta da otkriju kada se približe Jupiteru, neće biti načina da se o tome izvesti matični svet.

Postojala je, međutim, jedna mršava prilika da se spase situacija. Udajenost antene još nije bila velika, a i ona je putovala srazmerno malom brzinom. Možda je mogao da je se domogne i da obavi privremene opravke; čak i ako mu ovo poslednje ne bi uspelo, i dalje nije bilo isključeno da bi Kimbol i ostala dvojica bili srećnije ruke - što je značilo da po svaku cenu mora da se dočepa izgubljenog uređaja pre no što se ovaj nađe sasvim izvan njegovog domašaja.

Izvršio je brižljiva merenja brzine i razdaljine pomoću broskog radara, a zatim je obavio procenu mase koja se polako udaljavala u svemirski bezdan. Ubacio je te podatke u 'Atenu', postavio problem i spazio odgovor na ekranu bezmalo još pre no što je podigao prst sa poslednje dirke na tastaturi.

Da, sa napunjenim rezervoarom za gorivo i uz maksimalnu opskrbljenost kapsule ostalim neophodnostima, bilo je moguće vratiti antenu, pod uslovom da se smesta da u poteru i da sve teče bez problema. Ali vreme je brzo proticalo; izgledi na uspeh smanjivali su se svakog minuta. Ako ne bude krenuo u nekoliko narednih časova, poduhvat će postati nemoguć.

Kao i sve misije u svemiru, ova je takođe nalagala tanano balansiranje između vremena, prostora i tereta, a sam odgovor nipošto nije bio očigledan. Stići do odvaljene antene bilo je prilično lako; kapsula je mogla da napravi dvosmerno putovanje za četiri do pet časova - da je samo to bilo dovoljno za rešenje problema. Ali Boumen je morao da sačuva u rezervi pozamašan deo ukupne količine goriva za potrebe usporavanja odbeglog uređaja, a zatim i njegovog vraćanja na brod. Ovo je drastično smanjivalo opštu sposobnost malog vozila, ograničavajući mu brzinu koju je moglo da razvije gotovo na polovinu, tako da bi mu pod ovakvim uslovima za sam odlazak bilo potrebno pet časova, kao i isto toliko za povratak, a kapsula je mogla da ponese kiseonika za samo dvanaest časova.

Preostajalo mu je, dakle, dva časa da veže antenu za svoju letelicu i da joj potre brzinu kojom se udaljavala; bila je to sasvim pristojna vremenska margina, premda se on ne bi ljutio i da je imao na raspolaganju malo više. Bio je potpuno svestan rizika kojima se izlaže, ali njegove razmere ipak nisu bile tolike da odvrata jednog razumnog i pribranog čoveka. Vajthedov peh nije se mogao ponoviti

ni za narednih milion časova operativnog vremena; najveća opasnost pretila mu je od neopreznosti, budući da je svemir bez milosti kažnjavao svaku pogrešku. Iako će ostaviti brod bez ijednog ljudskog bića koje bi se staralo o upravljanju, 'Atena' je mogla sama da se suoči sa okolnostima. Ukoliko bi se dogodilo da se on ne vrati, ona bi kroz nekoliko časova probudila narednog astronauta. Ovim nije izlagao opasnosti svoje usnule kolege, nego im je, naprotiv, samo povećavao izgleda da ostanu u životu i uspešno privedu misiju kraju.

Kada je pouzdano ustanovio da mu logika ne sadrži nijedno slabo mesto, uneo je odluku u brodski dnevnik. A zatim je brzo ali savesno preduzeo pripreme za napuštanje broda. Nije, međutim, kretao sam, pošto ga je čekao još jedan zadatak.

Trebalo je izručiti posmrtno ostatke Kelvina Pula svemirskim bezdanima.

Svemirska kapsula 'Alisa' visila je u vazdušnoj komori, držeći svoj sumoran tovar u mehaničkim rukama, slično nekoj robotskoj 'Pijeti'. Boumen je dva puta temeljito proverio sve njene sisteme: letelica je bila potpuno spremna za polazak.

"Meri Sara Alisa", naredi on 'Ateni'. "Početak procesa ispumpavanja."

"Meri Sara Alisa", trebalo je da uzvрати 'Atena'. "Početak procesa ispumpavanja." To se, međutim, nije dogodilo.

Njen neposredan odgovor bio je jedan zvuk koji Boumen nikad ranije nije čuo, izuzev dok se nalazio na obuci. Bilo je to pištavo PING-PING-PING, sasvim jasno i glasno. Tačno je znao šta ovaj signal znači, ali i da je smetnuo s uma, 'Atena' ga je odmah podesila.

"Naredba je u suprotnosti sa Pravilom petnaest", reče ona. "Molim da se opozove ili ispravi."

Boumen promrmlja kletvu. Nije imalo svrhe raspravljati se sa 'Atenom'; ona je imala svoja uputstva - ugrađene zakone - i njih se slepo pridržavala. Morao se toga ranije setiti; činjenica da mu se potkrala greška predstavljala je razlog za uznemirenost, ali bila je i shvatljiva u ovakvim okolnostima. Bio je veoma umoran i izuzeto napet; šta li je samo još izgubio iz vida ili prenebregao?

Nije mogao da napusti brod ako nije bilo zamenika koji bi preuzeo komandu. 'Atena' je bila upućena u trenutno stanje stvari; nije imalo nikakvog smisla da pokuša da je obmane. Ona ga neće pustiti napolje - a bez njene saradnje, on nije bio kadar čak ni da otvori vazдушnu komoru.

Situacija je bila krajnje glupa i savršeno je odražavala tipičan nedostatak inicijative koji su ispoljavali čak i najrazvijeniji kompjuteri. Proveo je čitav sat analizirajući misiju sa 'Atenom', a ona ga ni jedan jedini put nije podsetila na to da uopšte ne može da je započne ako...

Kapetan 'Otkrića' bio je tvrdoglav čovek, naročito onda kada se osećao osujećeno. Bacio je pogled na svoj hronometar: vremena je još bilo dovoljno; a zatim, ljut na 'Atenu' i na samog sebe, ali i dalje nepokolebljivo rešen da svoj naum sprovede u delo, izišao je iz kapsule, svukao skafander i vratio se na komandni most.

Zakoni koji su upravljali 'Ateninim' ponašanjem nisu bili nenarušivi; kao i svaki kompjuter, ona se takođe mogla preprogramirati, ali to je bio pipav posao i zahtevao je mnogo vremena. Najpre je morao da konsultuje dijagrame logike, kako bi ustanovio koji se koraci moraju izbeći, a zatim je izvršio proveru da odstrani svaku eventualnu neželjenu, uzgrednu reakciju, pročešljao ceo novi program nekoliko puta i ispravio izvestan broj beznačajnih pogreški; na sve to otišlo mu je nešto više od jednog časa, ali ovo je bila operacija koju je najmanje trebalo brzopleto obaviti. Ukoliko bi se ispostavilo da je revidiran program netačan, moglo se desiti da ga 'Atena' pusti da izađe iz broda - ali da mu više ne dozvoli da se vrati unutra.

Pre no što je napustio komandni most, proverio je još jednom položaj odbegle antene, kako vizuelnim putem tako i preko radara. Sada se već nalazila poprilično dalje i kada je obavio novo proračunavanje, zabrinuto je ustanovio da će imati na raspolaganju svega jedan čas za svršavanje svih poslova kada bude sustigao odbeglu napravu. Ali to je i dalje bilo dovoljno; sve što je morao da uradi bilo je da se otpozadi spoji s antenom i da počne polako da je gura prema brodu. Operacija je izgledala prilično jednostavno i on nije video gde bi se mogle pojaviti poteškoće.

'Atena' se više nije protivila, niti je došlo do oklevanja u vazdušnoj komori. Kada je izdao naređenje, odmah su se otvorila vrata koja su vodila pravo u svemir.

Slično nekoj sićušnoj, složenoj igrački, 'Otkriće' je lebdelo u slobodnom prostoru negde između Marsa i Jupitera, okruženo zvezdama i dalekim sjajem Mlečnog Puta. Izgledalo je potpuno nepomično, pa čak i kao da ne rotira; u stvarnosti, međutim, ono se još udaljavalo brzinom od gotovo milion milja na dan od Sunca - od sićušog, smanjenog Sunca, čiji su bleđi zraci odavno izgubili moć da daruju toplotu.

Brod se mogao posmatrati časovima, pa čak i danima, a da se na njemu ne primeti nikakav znak života. Sada se, međutim, jedan crni krug pojavio na trupu letelice, kada su se nevidljiva vrata otvorila u ništavilo. Iz tog kruga polako je izišlo blistavo, nezgrapno obličje svemirske kapsule. Boumen i Pul napuštali su 'Otkriće'.

Uz puno napora, Boumen je stavio Pula u skafander, pošto nije želeo da mu se pred očima odigra preobražaj kome podleže telo nezaštićenog čoveka u vakuumu. Bio je to izuzetno skup mrtvački kovčeg - ovaj oklop sazdan da mu sačuva život. Ali sada više nikome ne bi koristio; bio je skrojen po Pulovim merama i njemu će poslednji put poslužiti. Podesio je tajmer na petosekundni rad motora i pritisnuo dugme za paljenje. Uz slabašan pisak, mlaznjak je istog trenutka oživeo; kratkotrajna plima težine, izazvana ubrzanjem od jedne petine gravitacije, potisnula ga je dublje u sedište. Kada je dejstvo sile prestalo, kapsula se udaljavala od 'Otkrića' brzinom od dvadeset milja na čas.

Za jedan užasan trenutak izgledalo je da su se metalne šake male svemirske letelice zapetljale u mnogobrojne kaiševe skafandra, ali ipak mu je na kraju uspelo da ih oslobodi. Telo je onda stalo da plovi pokraj njega, izgubivši svaki kontakt; zajednička im je bila još jedino brzina kojom su se udaljavali od broda.

Kelvin Pul je upravo krenuo putem na koji se Piter Vajthed već otisnuo pre njega. Za obojicu je sada važila neobična, ali i doslovna istina, da, naime, hrle u susret zvezdama. Brzina im je bila dovoljno velika da umaknu gravitacionom zagrljaju Sunčevog sistema; iako će

proći u neposrednoj blizini Jupitera, čak ni njegova džinovska sila teže neće uspjeti da ih zaustavi. Nastaviće dalje u tišini, prolazeći jednu za drugom orbite spoljnjih planeta; i tek na kraju ove etape započeće njihovo pravo putovanje: putovanje koje se nikada neće okončati i koje će možda nadstariti i samu Zemlju.

Predstavljalo je zgodnu okolnost to što je Boumen bio zaokupljen poslom, tako da nije imao vremena za tugu i žaljenje. Veoma brižno je usmerio kapsulu prema odredištu od koga ga je sada delilo više od pet stotina milja i dao signal za predviđeno uključenje motora u trajanju od dvadeset pet sekundi.

Odmakao je tek četvrt milje, ali već se kretao brzinom od preko sto milja na čas, u trenutku kada se okončalo razdoblje vožnje pod gasom. 'Otkriće' je već izgledalo neprijatno malo i daleko; uskoro će postati još manje. Na oko hiljadu stopa od broda, u prostoru je lebdeo jedva prepoznatljiv predmet, koji se naizgled nije micao, ali Boumen je znao da se on postepeno udaljava; kada se bude vraćao, Kelvina Pula više neće biti na vidiku. Jedino što mu je sada preostalo bilo je da sedi i da čeka da protekne pet časova dok 'Alisa' ne bude stigla do svog odredišta.

Posle samo nekoliko minuta, morao je prilično da napregne pogled da bi razabrao 'Otkriće'; ono je postalo tamna i sitna zvezda koju su lako prigušivali njeni sjajni sadruzi. Još pre no što prevali pola puta, više je neće moći videti golim okom; bilo mu je stoga milo što je tako programirao 'Atenu' da mu u pravilnim razmacima šalje izveštaj o situaciji, izveden na osnovu stalnog praćenja svih uređaja i sistema. Spokojan glas koji ga je obavestavao o temperaturi, pritisku i nivou zračenja predstavljao je jemstvo da je sve normalno i uravnoteženo na malom svetu sa koga je on samoga sebe privremeno izгнаo. Mogao je da se opredeli i za muziku, ali je ipak to izbegao: ona bi ga odveć podsećala na poslednje Vajthedove trenutke.

Kada se 'Otkriće' više nije moglo razabrati, on je pokušao da se usredsredi na odredište kome je išao u susret; iako se odbegla antena lako mogla locirati pomoću radara u kapsuli, kao i uprkos činjenici što je on znao tačan čas kada će je sustići, ipak mu je pao kamen sa srca kada je ugledao kako jedna zvezda pred njim postaje

sve svetlija. Ubrzo je bio u stanju da razabere pojedinosti njenog sklopa - a onda, prilično iznenada, došlo je vreme da preduzme usporavanje ponovnim uključenjem motora u trajanju od dvadeset pet sekundi.

Gotovo je sasvim zaustavio kapsulu na dobrim stotinak jardi od antene, pošto je želeo da izbegne svaki rizik da je ošteti izduvnim mlazevima. Dok joj se lagano primicao, ispitivao je stanje u kome se nalazi i pravio je plan delanja.

Šest vitkih i zakriljenih metalnih rebara, koja su predstavljala glavne elemente parabolične zdele, imala su oblik šipki na kišobranu i bila su gotovo podjednako krhka. Prekrivala ih je fina, metalna mrežica, koja je ostavljala očaravajući utisak dok se iskričila i presijavala na Suncu poput kakve džinovske paučine. Po rubovima parabole bile su načičkane manje antene; neke su bile odvaljene i slobodno su se njihale. Jedno od glavnih rebara takođe je bilo slomljeno, ali, posmatrano u celini, postojalo je iznenađujuće malo oštećenja.

U središtu velike zdele nalazio se univerzalni mehanizam za spajanje koji je mogao da je usmeri na bilo koju četvrt neba uz preciznost koja se merila delićima stepena luka; sa njim je bio spojen potporni antenski stub, koji je prilikom sudara bio izbačen iz svog ležišta, tako da su za njim ostali da se vuku prekinuti kablovi i žice. Udar Vajthedove kapsule takođe je zavrteo antenski sistem i on se sad okretao stopom od oko dva kruga u minuti; Boumenu je odmah postalo jasno da mora da obustavi ovo rotiranje pre no što i pomisli da započne tegljenje prema matičnom brodu.

Izbliza posmatran, ovaj vrteći kišobran bio je neprijatno upečatljiv i on se našao u nedoumici kako da se uhvati ukoštac sa njim. Boumen nije imao mnogo prakse u samom svemiru, tako da nije bio osobito vešt u vanbrodskim delatnostima - bilo je, naime, neosnovano očekivati da čovek postane stručnjak za sve astronautičke tehnike. Teorijski, on je mogao da izvede bilo kakav manevar svojim kontrolnim mlaznjacima, pa čak i da napravi takav podvig kao što je vezivanje čvora mehaničkim prstima putem daljinskog upravljača, ili 'hvataljki'. Ali to je bilo samo u teoriji; nedostajala mu je, međutim, praksa, tako da je, približavajući se

polako masi žica i šipki, počeo da shvata da je zagrizao preveliki zalogaj za svoja usta. Da stvari budu gore, umor ga je već sasvim skrhao.

Potpuno je zaustavio 'Alisu' na pedesetak stopa od antene, zakočivši je kratkotrajnim uključenjem retrogradnih motora, a zatim je počeo da razmišlja o narednom koraku. Ako pokuša da naprosto uhvati ovu cirkularnu testeru koja se sporo vrti, ona će deo svog momenta preneti na njega, tako da će i on početi da se okreće. Bilo je tačno, doduše, da je on mogao da potre ovo rotiranje pomoću bočnih mlaznjaka - ali upravo je to bila ona vrsta situacije u kojoj bi čak i najvičniji radnik na svemirskim konstrukcijama postao beznadežno dezorijentisan.

Najpre je pomislio da uhvati begunca sigurnosnim užetom, koje bi odigralo ulogu lasa, ali onda mu je postalo jasno da bi time samo pogoršao stvari - antena bi, naime, počela da namotava uže oko sebe i da privlači kapsulu sve dok se ne bi sudarile. Sam sudar, doduše, nije morao da ima ozbiljne posledice, ali prava opasnost vrebala je sa druge strane: moglo se dogoditi da se zapetlja u rotirajuću masu, tako da više ne bude kadar da se razmrsi i odvoji.

Vreme je neumitno proticalo, ali on se nije usuđivao da požuri i prenegli. Morao je da razmisli mirno i pribrano, bez obzira na umor. U načelu, rešenje ovog dinamičkog problema bilo je prilično jednostavno; posredi je bio isti primer kao i kod pristajanja na svemirsku stanicu koja se okreće oko svoje ose. Ukoliko joj priđe iz smera ose rotiranja i počne da se vrti u njenom ritmu pre samog kontakta, spajanje će biti blago i nežno poput poljupca. Tada bi mogao da stegne glavna antenska rebra mehaničkim hvataljkama; pošto bi na taj način begunac čvrsto bio spojen sa kapsulom, lako bi bilo potrti mu okretanje. Posle toga, proradio bi kosmički buldožer: najpre bi bila obustavljena brzina udaljavanja ovog neprocenjivog krša, a zatim bi usledilo njegovo šlepovanje na matični brod.

Na žalost, ovde nije posredi bio potpuno simetričan sklop, kakva je svemirska stanica sa svojom jasno određenom osom oko koje se vrti. Velika, plitka zdela bila je grubo ulubljena sa jedne strane, dok joj je iz središta štrčala teška oprema - a uza sve to ceo konglomerat se još nekontrolisano okretao u slobodnom prostoru. Boumen je stao

lagano da manevriše oko antene, čuvajući bezbedno odstojanje i pokušavajući da otkrije gde se nalazi osa rotiranja.

Nije prošlo mnogo vremena, a on je postao beznadežno pometen. Um su mu sasvim preplavili prizori sporo okrećućih lučnih rebara, žica i blistave metalne mreže, kroz koju su se zvezde pomaljale i nestajale, sve dok on više uopšte nije mogao da razluči šta stoji, a šta se okreće. Ukoliko bi prenebregao zaleđe Vaseljene i usredsredio se na antenu, ne bi bilo nikakvih problema; ali nije bilo nimalo lako prenebreći Vaseljenu.

Čak i da je bio u boljem stanju, neiscrpljen i nepotišten, svejedno bi podlegao ovoj opseni ranije ili kasnije. Niko nije potpuno imun na svemirsku bolest, ma koliko bio iskusan, ako joj okolnosti idu naruku. A ovoga puta, okolnosti su bile više nego pogodne.

Napad je nastupio iznenada, bez upozorenja. Zvezde i antena slile su se ujedno, a Boumenu se javio neodoljivi utisak da se brzo vrti u prostoru. Čvrsto je stisnuo zube kada mu je ovo hladno, nelagodno čuvstvo - koje se nikada ne zaboravlja kada se jednom iskusi - proželo celo telo. Prikupivši svu snagu volje, pokušao je da povрати kontrolu nad uskomešaoim utrobom.

Prvi, neodloživi zadatak bio je da zaklopi oči i otkloni prizor uzvrtelog haosa - da ga odagna kako mentalno tako i fizički. Ovo je bilo od velike pomoći; posle nekoliko minuta osetio je da je za dlaku izbegao neposrednu katastrofu. A onda se konačno odvažio da baci pogled na tablu sa instrumentima - koja je, uostalom, predstavljala jedinu nepomičnu stvar u njegovom svetu - i pokušao je da usredsredi svu pažnju na nju.

Brojčanici i brojke polako su ušli u žižu i od toga mu je uskoro bilo malo bolje. Nestalo je nelagodnog osećanja koje mu se javilo u stomaku, ali on se nije odvažio da rizikuje novi napad tako što bi ponovo pogledao kroz prozor. Još se nije sasvim pribrao, kada ga je 'Atena' iznenada podsetila na neumitan protok vremena.

'Petnaest minuta do povratka', objavila je ona iz sada već prilično odmaklog i sve daljeg broda.

Samo petnaest minuta! To je bilo neverovatno. Boumen je bacio pogled na ručni časovnik da bi proverio ovaj podatak, premda uopšte nije ozbiljno posumnjao u verodostojnost 'Ateninog' obaveštavanja.

Sada ili nikad valjalo je pokušati ponovo. Izgledalo je nepojmljivo da ga, pošto je prevalio ovoliki put, osujeti kratkotrajna telesna slabost. Lagano je podigao pogled sa komandne table i upravio ga kroz prozor.

Da vidimo, reče on u sebi odlučno. Ona tačka tik iznad servomotora izgleda gotovo nepomična. Ako se približim i zakačim za nju...

Blago je stavio u pogon stražnji mlaznjak i 'Alisa' je pošla u susret rotirajućoj zdeli. U isto vreme, ispružio je mehaničke ruke kapsule, otvarajući i zatvarajući hvataljke kako bi mogao da ih upotrebi čim se ukaže prilika.

U času kada se dovoljno primakao, hvataljke su prionule za telo antene. Posle toga, stvari su počele da se odigravaju prilično brzo.

Najpre je osetio kako počinje da se obrće, pošto je antena za trenutak pokušala da prenese svoje rotiranje na kapsulu. A onda, gotovo slična nekom jogunastom živom biću - uždžilitalom divljem konju koji nikako ne dozvoljava da bude zajahan - stala je da se trza i bacaka, svaki čas menjajući pravac okretanja.

Boumen je odmah shvatio šta je posredi, ali to mu uopšte nije pomoglo. Đavolja stvar postala je slična žiroskopu koga je zahvatila precesija, zato što je na nju počela da deluje obrtna sila. Kapsula se prevrtala kroz prostor, okrećući i njega sa sobom.

Kroz nekoliko sekundi antena će uspostaviti novi, stabilni režim rotiranja, koje će biti znatno sporije zbog prisustva parazitske mase. Ali i to malo vremena bilo je dovoljno da on bude izbačen iz koloseka.

Grozničavo je otkao hvataljke; u trenutku odvajanja, antena mu je prenela poslednji obrtni zamah i 'Alisa' je nastavila samostalno da se okreće po inerciji stečenoj u kratkotrajnoj simbiozi. Boumen je imao taman toliko vremena da još pronađe dugme za uravnoteženje kapsule, kada ga je ponovo sustigla stara boljka.

Osetio je i začuo trenutno uključivanje mlaznjaka u času kada su žiroskopi i automatski pilot kapsule, koje nije obuzela mučnina u stomaku, započeli proces dovođenja u stabilan položaj. Posle toga, usledila je duga tišina, koju je narušio jedino 'Atenin' bezosećajni glas svojom objavom: 'Deset minuta do povratka. Ponavljam: deset

minuta do povratka.' Ali on i dalje nije otvarao oči.

Tek kad je 'Atena' kazala: 'Pet minuta do povratka. Ponavljam: pet minuta do povratka' - on se najzad odvažio da pogleda spoljnji svet. Zvezde su stajale ospokojavajući nepomično; veoma hitro je osmotrio antenu - toliko hitro da nije imao vremena da uoči njenu trenutnu grotesknost. Jedino što je stigao da primeti - i to sa zadovoljstvom - bilo je da razmak među njima iznosi dobrih stotinak jardi.

Znao je da je pretrpeo poraz, ali je bio odveć umoran da bi ga obuzelo neko dublje razočaranje. Lagano je okrenuo 'Alisu' prema još nevidljivoj zvezdi broda, dva puta proverio pravac kretanja i utrošio gotovo polovinu preostalog goriva da bi dao osnovni potisak kapsuli. A onda, kad su sve pripreme za bezbedan povratak bile okončane, izdao je naređenje 'Ateni:' "Probudi me kroz tri sata" - i naložio joj da mu ponovi sva uputstva koja je dobila.

Više se ničega nije sećao sve do časa kada je ponovo ugledao brod, od koga ga je delilo još stotinu milja. No, 'Otkriće' je počelo postojano da se povećava iz minuta u minut, pretvarajući se iz zvezde u sićušan svet; i konačno, pred njim se ukazao otvor koji je vodio u vazдушnu komoru.

Jedna samoća bila je gotovo završena; druga tek što nije počela.

(U ovoj verziji Boumenu polazi za rukom da oživi preostalu trojici hibernisanih kolega - Kaminskog, Hantera i Kimbola. 'Otkriće' stiže do Jupitera i ulazi na orbitu oko džinovske planete.)

27. JUPIDELJA

Parkirna orbita kojom se brod sada kretao predstavljala je elipsu dugačku milion milja, koja se u perihelu približava Jupiteru na samo pedeset hiljada milja, da bi se potom udaljila sve do orbite Kalista. Ako bi to poželeo, 'Otkriće' bi moglo večno da se kreće ovom putanjom, praveći po jedan puni krug svakih sedam dana sve do kraja vremena. Ranije ili kasnije, ono će proći na razdaljini od svega nekoliko hiljada milja pokraj svih unutrašnjih meseca, tako da će biti u prilici da ih detaljno osmotri. Iako neće moći da se spusti ni na jedan od njih, i dalje je raspolagalo dovoljnim zalihama goriva da preduzme svaku promenu orbite koja bi poboljšala osmatračke uslove.

Ova sedmodnevna perioda bila je veoma pogodna. Početak prvog kruga oko Jupitera pao je u nedelju ujutro po zemaljskom kalendaru; to je značilo da će svake nedelje, do okončanja misije, dolaziti u tačku najvećeg približenja Jupiteru. Do najdalje tačke, koja se poklapala sa orbitom Kalista, stizaće sredom uveče, da bi potom ponovo kretalo natrag prema Jupiteru. Nije, stoga, bilo nikakvo čudo što je u svakodnevnom žargonu astronauta nedelja ubrzo prozvana 'jupidelja'. *Teško prevodiva igra reči: na engleskom se nedelja kaže 'Sunday', što u doslovnom prevodu znači 'dan Sunca'; Klark menja prvi deo sintagme na taj način što umesto 'Sun' (Sunce) stavlja 'Jove' (Jupiter), tako da nova kovanica sada dobija značenje 'dan Jupitera' - prim. prev.*

Slučaj je hteo da još prvog ponedeljka, na samom početku puta ka apogeju, 'Otkriće' prođe na udaljenosti od samo trideset hiljada milja od satelita Europa. Kasnije će doći do još bližeg primicanja, ali ovo je bila prilično dobra prilika za posadu da se malo vežba u baratanju mnogobrojnim instrumentima. Astronauti su morali da steknu umešnost da u najvećoj meri koriste dragocene trenutke kada svetovi, zbog čijeg su izučavanja prevalili toliki put, stanu da prerastaju iz tačaka u diskove, a potom i u sasvim kratkovečne globuse.

Skupina teleskopskih kamera, postavljena na pokretnom postolju

sa spoljnje strane komandnog mosta, snimala je čitav niz različitih prizora koji su se mogli posmatrati na monitorskim ekranima u brodu; ovi snimci istovremeno bi bili uskladištavani u kristalnu memorijsku jedinicu čiji je kapacitet iznosio više miliona visokokvalitetnih slika. Posle završetka susreta sa osmatranim telom, snimljeni materijal mogao se reprodukovati i natenane ispitivati pod različitim stepenima uvećanja.

Postojalo je i više spektrometara, koji su operisali u rasponu od kratkih ultraljubičastih zračenja do duboko u infracrveno područje. Pomoću ovih instrumenata mogao se otkriti hemijski sastav svetova koji se ispituju, ali ono što su oni registrovali bili su u stanju da u punoj meri protumače jedino stručnjaci na Zemlji.

Nasuprot tome, infracrveni skener davao je podatke od neposredne vrednosti, za čije je razumevanje bio dovoljan i samo jedan pogled. On je stvarao 'toplotnu kartu' tela na koje je bio upravljen, što je omogućavalo da se odmah otkrije bilo kakav izvor termalne energije. Prvobitno napravljen za vojne potrebe, ovaj uređaj mogao je da registruje električnu centralu čak i ako se nalazila ispod hiljadu stopa leda. Budući da su svaka zamisliva civilizacija ili tehnologija - odnosno svako živo biće - morali da proizvode toplotu, infracrveni skener predstavljao je jedan od instrumenata u koje je posada 'Otkrića' polagala najveće nade.

Najspektakularnija i najprotivrečnija naprava koja se nalazila na brodu bio je, međutim, laserski spektrograf, načinjen naročito za ovu misiju, uprkos protivljenju pozamašnog dela naučne javnosti. Tim povodom, jedan kritičar sarkastično je primetio: 'Zar nije jednostavnije baciti atomsku bombu, pa onda fotografisati zgarište koje posle nje ostane?'

Zamisao na kojoj se temeljio instrument bila je sasvim jednostavna. Izuzetno snažan laserski snop dovođen je u žižu kroz sistem ogledala na dato odredište koje je moglo da bude neki asteroid ili satelit udaljen više stotina milja. U trajanju od delića sekunde, telo koje je pogodio laserski impuls zagrevalo se do stanja usijanja, stvarajući pri tom svoj osobeni spektar. Isti optički sistem koji je emitovao zrak registrovao je i povratni blesak svetlosti, koji je zatim fotografisan i podvrgavan analizi. Ovaj metod je, dakle,

omogućavao da se ustanovi sastav jednog hladnog, tamnog i nedostupnog objekta koji juri brzinom od više hiljada milja na čas.

Odmah posle obznanjivanja ove zamisli bilo je istaknuto da bi podvrgavanje dejstvu laserskog snopa, čak i ako bi pri tom naneta šteta bila ograničena na područje promera svega nekoliko inča, moglo da bude smatrano kao neprijateljski čin. U tom smislu su Boumenu izdata uputstva da upotrebi ovaj uređaj jedino ako je izvan svake sumnje uveren u to da mu se na nišanu nalazi neko nenastanjeno telo.

Ono što je on lično osećao o laserskom spektrografu bilo je prilično neodređeno. Iako je u potpunosti podržavao mirnodopski karakter misije, nije mu bilo teško da zamisli okolnosti kada bi nenaučna primena ove naprave mogla da bude više nego korisna. Saznanje da nisu sasvim lišeni odbrambenih sredstava ulivalo im je spokojstvo.

28. JUPITER V

Krećući se sve sporije kako se približavao najudaljenijoj tački na elipsi oko džinovske planete, 'Otkriće' je preseklo orbite Ganimeda i Kalista - ali ovi meseci su se tada nalazili sa druge strane Jupitera. Pri povratku, brod je pored njihovih prošao i orbite Evrope i Ijoa. A onda je došlo na red prvo približavanje najunutrašnjijem i u izvesnim pogledima najneobičnijem satelitu - sićušnom Jupiteru V.

Na samo sedam hiljada milja iznad uskomešanog pokrova oblaka gasnog džina, praveći pun krug na orbiti za manje od dvanaest časova, Jupiter V predstavlja najidealniji prirodni sinhroni satelit u Sunčevom sistemu. Budući da se Jupiter okreće oko svoje ose za oko deset časova, 'V' stoji gotovo nepomično na njegovom nebu, odnosno sasvim se lagano pomera sa istoka na zapad, kako je to još odavno bilo uočeno.

Nije bilo nimalo lako osmatrati Jupiter V. Sićušan mesec, sa prečnikom od samo sto milja, nalazio se toliko blizu Jupitera da je najviše vremena provodio pomračen u ogromnoj kupastoj senci planete. A onda kada bi se pojavio na Sunčevoj svetlosti, kretao se toliko brzo, da ga je bilo prilično teško kako pronaći tako i držati u vidnom polju.

Uslovi pod kojima se odigrao susret ujutro druge jupidelje nisu bili odveć pogodni; satelit se nalazio na udaljenosti od dvadeset hiljada milja i mogao se videti samo desetak minuta. Vremena je, dakle, bilo tek toliko da se baci brz pogled kroz teleskope, ali su zato kamere uspele da naprave nekoliko stotina snimaka malog sveta koji je brzo iščezavao.

Za podrobno ispitivanje fotografija bilo je potrebno više časova; međutim, beskarajno ponavljanje kratera nastalih prilikom udara meteora, izlomljenih stena i mestimičnih mrlja smrznutog gasa ubrzo je izazvalo zasićenost i dosadu. Pa ipak, niko nije mogao da odvoji pogled od ekrana: i konačno, pošto je više od polovine snimaka reprodukovano, strpljenje se isplatilo. Ključna sekvenca fotografisana je teleobjektivskim sočivom upravo u času kada je Jupiter V izronio iz senke. U prvom trenutku ekran je bio potpuno

prazan, a onda se, kao nekom čarolijom, opatvorio sićušan srp, kada je mali mesec izišao iz pomračene zone.

Kimbol je bio prvi koji je uočio neobični ovalni beleg nedaleko od terminatora. Zaustavio je sliku i zumirao je do najvišeg stepena uvećanja. Još dok je to činio, svim njegovim kolegama istovremeno se oteo uzdah iznenađenja.

Deo strane koja je stajala okrenuta prema Jupiteru bio je poravnat, kao nekim kosmičkim buldožerom, tako da je nastala savršeno kružna zaravan prečnika nekoliko milja. U njenom središtu nalazio se pravougaonik oštro povučenih ivica; dužina mu je približno petostruko premašivala širinu, dok mu je boja bila crna kao katran. Na prvi pogled, sticao se utisak da je posredi neki čvrst objekat, ali astronauti su ubrzo shvatili da gledaju u senku; bila je to neka ogromna rupa ili udubina, dovoljno prostrana da u nju stane celo 'Otkriće', koja je duboko ponirala u srce Jupitera V. Dužina joj je iznosila najmanje četvrt milje, dok je bila široka možda punih sto jardi.

Vreme i geologija kadri su ponekad da se na najneobičniji način poigraju sa nekim svetom; ali ovde to nije bilo posredi.

Vladala je neobična tišina puna iščekivanja u grupi koja se okupila u veštačkoj gravitaciji centrifuge zarad luksuza kafe koja se jedino tu mogla piti iz šoljica, a ne isisavati iz plastičnih tuba.

Čuđenje i uzbuđenje izazvani otkrićem već su minuli, da bi na njihovo mesto došla znatno sumornija osećanja. Ono što je do sada predstavljalo samo mogućnost - i to, istinu govoreći, veoma daleku - najednom se pretvorilo u zastrašujuću stvarnost. Piramida podignuta na Mesecu bila je zadivljujuća, ali ipak ništavna u poređenju sa ovim. Jer ovo je bilo nešto potpuno različito - čitav svet sa jednom odsečenom kriškom, baš kao kada bi se kivanom jajetu odrezao vrh.

"Nalazimo se suočeni sa tehnologijom", reče Boumen pribranim glasom, "spram koje izgledamo kao deca koja se igraju praveći kule u pesku."

"To smo podozrevali od početka", uzvratila Kaminski. "Sada nas, međutim, čeka jedno važno pitanje: jesu li oni još ovde?"

Jupiter V izgledao je potpuno beživotno, ali to nipošto nije isključivalo mogućnost da čitava civilizacija postoji miljama ispod površine, na dnu ove pravougaone provalije. Stvorenja koja su postavila MNT-1 na Mesec pre tri miliona godina i dalje su mogla da se bave svojim tajanstvenim poslom.

Možda su već primetila 'Otkriće' i saznala sve o misiji. Nije isključeno da ih uopšte ne zanima primitivni svemirski brod koji orbitira na samom njihovom pragu; ili možda čekaju svoju priliku.

29. KONAČNA ORBITA

Ova situacija bila je klasifikovana u uputstvima za misiju kao 'Dokazi o razumnom životu - bez znakova aktivnosti', a način reagovanja u okviru nje podrobno je bio određen. U roku od deset dana neće preduzeti ništa drugo osim emitovanja niza prostih brojeva: 1... 2... 3... 5... 7... 11... 13... 17, u razmacima od po dva minuta, preko širokog područja radio-spektra. Gubitak kompleksa glavne antene nije, srećom, osujetio ovu operaciju; odašiljač male snage na kontrolnom mostu valjano je mogao da posluži kada je posredi bilo ovako kratko rastojanje.

Uputili su signale, a zatim su stali da slušaju na svim mogućim učestalostima, ali odgovora nije bilo. Premda su se iz ove okolnosti mogli izvesti najrazličitiji zaključci, postajalo je sve verovatnije da je sćušan mesec napušten. Teško je bilo poverovati da se na njemu ikada nalazilo ma šta drugo do privremenog logorišta nekog pohoda - sa samog Jupitera ili sa zvezda?

Dok su čekali, posmatrali i nastavljali ispitivanje preostala četiri meseca kad god bi im se za to ukazala prilika, Boumen je počeo da se priprema za naredni korak. Ako to bude fizički moguće, 'Otkriće' će ući na orbitu oko Jupitera V.

Kaminski je utrošio mnogo časova ispitujući mogućnosti za pristupnu putanju, dok je 'Ateni' bilo potrebno samo nekoliko časaka da je izračuna. Manevar je bio veoma težak, jer iako se sila teže Jupitera V mogla zanemariti, satelit se nalazio duboko u ogromnom gravitacionom polju džinovske planete. 'Otkriće' će morati da preduzme promenu brzine od preko dvadeset hiljada milja na čas da bi stiglo na parkirnu orbitu oko malog meseca.

Sam poduhvat bio je izvodljiv - ali se ironija ogledala u tome što su ga omogućile tek prethodne nesreće. Brod je sada bio više od jedne tone lakši nego što se očekivalo u ovoj fazi misije, budući da su bila izgubljena dva člana posade, jedna svemirska kapsula i kompleks antene. To je bilo taman dovoljno da se ostvari razlika između podviga koji se jedva mogao izvesti i manevra sa dobrom marginom bezbednosti.

Kada se 'Otkriće' jednom bude parkiralo na stalnu orbitu oko Jupitera V, nikada više neće moći da je napusti; zalihe goriva biće mu potpuno utrošene. Iako će brod koji bude upućen da ga došlepuje natrag na Zemlju teško očekivati da ga zatekne ovde, iako će otkriti njegov radio-far i bleskove stroboskopske svetlosti. Nuklearne baterije opskrbljivaće ih energijom još dvadeset godina; udaljenost na kojoj su se mogli otkriti iznosila je samo oko milion milja, ali to je bilo sasvim dovoljno.

Čim se uverio u tačnost proračuna, Boumen više nije oklevao nijedan trenutak. Rok od deset dana se okončao: Jupiter V i dalje je ćutao. Uputstva za misiju nalagala su u tom slučaju sledeće: 'Nastaviti oprezno - a u slučaju neprijateljske nastrojenosti, povući se.'

Bio je to izvrstan savet - izuzev što je uzmak bio nemoguć. Pošto su utrošili i poslednju zalihu goriva, presekli su svoju jedinu odstupnicu.

Posle više od pedeset orbita oko Jupitera V, astronauti su kartografisali i ispitali celokupnu površinu, koja je najvećim delom bila prekrivena ledenom skramom smrznutog amonijaka. Nije bilo nikakvih tragova života, niti nagoveštaja bilo kakve delatnosti. Traganje za radio-emisijama ili električnim interferencijama nije urodilo plodom; sve je išlo u prilog zaključku da je mali mesec potpuno mrtav. Teorija prema kojoj je on predstavljao svojevrsnu napuštenu bazu, pa čak možda i grad-svet koji je davno stigao ovamo iz nekog drugog sunčevog sistema, polako je gubila uporište. Njen glavni zagovornik bio je Hanter; na pitanje šta misli gde se deo taj hipotetički zvezdani narod, on je odgovarao: 'Smatram da su oni naši preci.' Govorio je to gotovo ozbiljnim glasom, ne odustajući od svog stava čak ni onda kada bi bio suočen sa svom silom antropoloških i geoloških dokaza koji su potezani kao protivargumenti.

Četvrtog dana, poslali su sa broda dve sonde za sporo spuštanje - jednu na Kimbolovu Visoravan, a drugu na njen antipod. Izveštaji poslani radiom bili su nedvosmisleni: seizmografi nisu otkrili nikakve potrese, osetljivi geofoni nisu zabeležili ni najslabašnji šum iz

kamenih nedara Jupitera V; na osnovu onoga što je bilo dostupno instrumentima, postojao je samo jedan zaključak: mali mesec predstavljao je mrtvu gromadu stene.

Sačekali su još dva dana da bi videli da li će se, možda, pojaviti nešto što bi sonde mogle da ispituju, a onda je Boumen konačno doneo odluku. Ostali su to očekivali; svako od njih već je stavio Boumenu do znanja da bi on trebalo da bude taj koji će krenuti u prvu izvidnicu.

U kabini centrifuge, koja je nekada izgledala odveć mala, ali je sada, avaj, postala veća nego što je potrebno, on je izložio svoj plan.

"Imamo samo dve kapsule", počeo Boumen, "i obe ćemo istovremeno upotrebiti: mislim da će tako biti bezbednije. Ako se dogodi da jedna zapadne u neprilike, druga će biti tu da joj pruži pomoć. Obe kapsule idu do površine; prva će ostati na rubu provalije, dok će se druga spustiti u nju, ali ne dublje od hiljadu metara - odnosno, i manje ako se pojavi bilo kakav znak opasnosti. U njoj ću se nalaziti ja, dok će u prvoj biti Džek."

Kaminski i Hanter stali su odmah da gundaju, ali Boumen im se samo osmehnuo i odlučno odmahnuo glavom.

"Morate da ostanete ovde i upravljate brodom. Ako se ne vratimo, ne postoji nikakav način na koji biste nam mogli pomoći. Vaša dužnost je da posmatrate, da beležite i snimate sve što se bude odigralo, kao i da se pobrinete da Zemlja dobije potpuni izveštaj - čak i ako to bude tek kroz pet godina."

Strpljivo je saslušao nova protivljenja Hantera i Kaminskog, ali odluka koju je doneo bila je konačna. Sva trojica bila su podjednako uvežbana i vešta, ali Kimbol je otkrio zagonetno mesto na Jupiteru V i ono je sada nosilo njegovo ime. Bilo bi nepravilno kada on ne bi prvi kročio nogom na tajanstvenu zaravan.

Jedan čas kasnije, vazdušne komore su se otvorile i dve male kapsule lagano su skliznule u svemir. Posle nekoliko sekundi pažljivog kočenja, astronauti su obustavili orbitalnu brzinu i 'Otkriće' je počelo da se udaljuje od njih svojom pravilnom brzinom oko dve stotine milja na čas. Sada su bili u slobodnom padu pod okriljem slabog gravitacionog polja Jupitera V. Spuštanje sa visine od deset hiljada stopa ovde odgovaralo je na Zemlji padu sa manje od sto

stopa; mogli su da sačekaju dok se sasvim ne približe površini, pa tek onda da pristupe kočenju.

Lebdeli su jedan minut na visini od hiljadu stopa, a onda je Boumen dao signal za poslednju fazu spuštanja. Nije bilo nikakvih problema vezanih za prizemljenje, s obzirom na to da je tle bilo besprekorno ravno, tako da je doneta odluka da se spuste na samo stotinak jardi od ponora. Poslednji priliv energije potro je pet ili šest funti težine svemirske kapsule i Boumen se nekoliko sekundi zadržao tik iznad površine da bi Kimbolu pružio prvenstvo osvajanja malog sveta. A onda se i on prizemio na Jupiter V mekano kao perce.

Bacio je pogled napolje, uverio se da je sa Kimbolom sve u redu i pozvao brod.

"Boumen zove 'Otkriće'. Spustili smo se na Jupiter V. Čujete li me?"

Kao što je i očekivao, odgovor se jedva mogao razabrati. Za ovih nekoliko minuta koliko je trajalo njihovo spuštanje, fiksirana orbita odvela je brod prema obzorju i on je upravo sada zalazio za ivicu satelita.

"'Otkriće' zove Boumena. Poruka primljena, ali snaga signala slabi. Srećno. Stupićemo ponovo u vezu kroz devedeset minuta."

"U redu."

'Otkriće' nije bilo udaljeno ni dvadeset milja, ali se već nalazilo izvan radio-dometa. Neprikosnoveni zakoni nebeske mehanike dopustiće da veza ponovo bude uspostavljena tek kroz sat i po, kada se brod bude pojavio iznad suprotnog obzorja malog sveta. Dvojici usamljenika, suočenih sa zagonetkom starom tri miliona godina, ovo saznanje ulivalo je izvesno spokojstvo, ali ipak ne onoliko koliko bi oni želeli.

Podigavši kapsulu na dvadeset stopa iznad površine, Boumen je krenuo prema otvoru provalije. Dok se približavao tamnom, zjapećem ponoru, iznenada se prisetio nečega što mu se uvrežilo u pamćenje još u detinjstvu. Kada mu je bilo desetak godina, otac ga je poveo u Veliki Kanjon i šok izazvan prvim viđenjem te zadivljujuće rane na licu Zemlje trajno mu se urezao u um. Pravougaoni bezdan kome je sada išao u susret bio je sićušan u poređenju sa

džinovskom zemaljskom formacijom - ali s obzirom na mesto gde se nalazio, usred ovog pustog sveta, na čijem je mastiljavom nebu stajao kao zakucan zastrašujući polumesec Jupitera, u podjednakoj meri je ulivao strahopoštovanje. Pa čak i više od toga, pošto je bio znatno dublji i zato što se nije moglo ni pretpostaviti šta se u njemu krije.

Zaustavio je kapsulu na samo nekoliko stopa od ruba provalije i počeo da posmatra ravne i glatke zidove koji su se sticali u jednu tačku u dubini. Naspramno zidno pročelje bilo je obasjano svetlošću Sunca; ovaj osvetljen deo iznenada se prekidao oštrom linijom senke na oko četiri stotine stopa ispod površine. Prigušeni sjaj Jupitera, koji je okomito ponirao u bezdan, gubio je jačinu na izvesnoj udaljenosti koju Boumen nije mogao da proceni. Ništa nije ukazivalo na postojanje dna; provalija je ličila na klasično vežbanje u perspektivi: sve njene uporedne linije sticale su se u beskonačnosti. Vezao je malu svetiljku, koja mu je stajala na bočnoj strani kapsule, za sigurnosno uže i pustio je da padne celom njegovom dužinom od hiljadu metara. Neobično, usporeno spuštanje trajalo je tri minuta, a onda se uže zateglo; svetiljka je sada predstavljala svetlu zvezdu, duboko dole spram pročelja zasenčenog zida. Nije naišla ni na kakve prepreke, niti je izazvala bilo kakve reakcije. Jupiter V nije odustao od svoje uobičajene ravnodušnosti.

Boumen je najednom shvatio da je preterao sa merama opreza. Ne samo što je dragoceno vreme proticalo, nego su i zalihe goriva u kapsulama bile ograničene. Morali su da vode računa o svakom minutu.

"Idem dole", reče on Kimbolu. "Spustiću se samo do kraja tvog sigurnosnog užeta. Izvuci me čim ti dam signal - ili ako ne budem odgovarao na tvoje pozive."

Mogao je da se spusti slobodnim padom, a zatim da se vrati pomoću mlaznjaka na kapsuli, ali nije bilo potrebe traćiti dragoceno gorivo. Kimbol će moći da ga izvuče bez poteškoća, budući da će teret na kraju sigurnosnog užeta imati prividnu težinu od samo pet funti.

"Pričaj celim putem, komandante", reče Kimbol. "Ovde gore je prilično samotno i pusto."

Boumenu je ova molba dobro došla. Bez obzira na to koliko se čovek navikne na nisku gravitaciju, uvrežene reakcije milion zemaljskih predaka nisu se mogle lako odagnati. Morao je neprestano da podseća samoga sebe da ponor kroz koji trenutno pada nije milijama duboka jama na njegovoj rodnoj planeti, na čijem bi ga dnu čekala neumitna smrt ukoliko bi se bezbednosno uže prekinulo. Iako je ovde mogla da ga vreba neka opasnost, ona sigurno nije poticala od sile teže i on je morao da prenebregne neprekidna upozorenja sopstvenih nagona.

"Nalazim se na dubini od oko dve stotine stopa", izvesti on Kimbola. "Nastavi da me spuštaš istim tempom - još se ništa ne može razabrati, ali dobiću bolji vidik čim budem napustio osvetljeno područje. Nivo zračenja i dalje zanemarljiv. Evo, napuštam zonu Sunca... sada sam u senci, ali sjaj Jupitera još je prilično jak. I dalje nema ni pomena o dnu... ova rupa mora da je duboka najmanje pet milja... osećam se kao mrav koji se spušta niz dimnjak... HEJ...!"

Glas mu je zamukao u iznenadnoj plimi uzbuđenja.

"Šta je bilo? Jesi li video nešto?" upita Kimbol.

"Da... mislim da jesam. Od kada sam napustio područje jarkog sjaja, oči su mi postale osetljivije. Dole je neka svetlost... veoma slabašna... vražije daleko. Sačekaj trenutak da podesim teleskop."

Iz Boumenove kapsule, koja je sada stigla do gotovo pola milje ispod površine Jupitera V, neko vreme se čulo samo teško disanje i metalno zveckanje. Sa ruba ponora, gde mu je mala letelica stajala nagnuta nad bezdan u meri u kojoj se odvažio da se izloži riziku, Kimbol je video Boumenovo sićušno stanište kao malu skupinu crvenih i belih identifikacionih svetiljki. Uzbuđenje i nestrpljivost rasli su u njemu dok je Boumen natenane baratao oko teleskopa.

A onda su, preko zvučnika radio-veze, iz dubine najzad doprle tri jednostavne reči koje su mu uterale strah u kosti.

"Oh, moj Bože..." kazao je Dejvid Boumen glasom u kome se nisu očitivali ni uznemirenost ni strah - već samo krajnja neverica, zapanjenost.

"Šta je?!"

Začuo je kako je Boumen duboko udahnuo, a zatim odgovorio tonom koji on ne bi prepoznao, ali koji je bio sasvim pod kontrolom.

"Nećeš mi verovati, Džek. Ali on svetlo dole... nisam pogrešio. Upravio sam teleskop tamo... i dobio savršeno jasnu sliku. Najzad se vidi dno provalije - i ne samo da se vidi nego je i puno zvezda."

30. NEMOGUĆE ZVEZDE

"Ponovi to, Dejve", reče Kimbol. "Nisam te jasno čuo."

"Kazao sam da je puno zvezda."

"Da li sam dobro razumeo - zvezda?"

"Da - na hiljade njih. Kao da mi se pred očima nalazi Mlečni Put."

"Slušaj, Dejve - kako bi bilo da i ja malo pogledam?"

Na Kimbolovo iznenađenje, Boumen je odmah pristao na ovu izmenu plana. Obično je bilo veoma teško odvratiti komandanta od neke procedure za koju se on odlučio; u tom smislu, često je navodio Napoleonovu izreku: "Naredba plus protivnaredba jednako je zbrka." *Teško prevodiva igra reči koja se temelji na okolnosti da je osnova sva tri ključna termina u izreci reč 'order', koja znači i 'red' i 'naredba' - 'Order plus counterorder equals disorder.'* - prim. prev. Sada, međutim, ne samo da je hteo nego je i jedva čekao da promene mesta.

Uže je bilo izvučeno bez napora; Boumen je očigledno uključio mlaznjake da bi pomogao. Kada se kapsula pojavila iznad ivice ponora, Kimbol je bacio pogled kroz prozorčić; sa olakšanjem je primetio kako mu se prijatelj osmehuje, premda na pomalo zapanjen način.

"Jesi li siguran da je sve u redu s tobom?" upita.

Boumen klimnu.

"Sasvim", reče. "Spusti se i uveri se sam."

Dok su besprekorno glatki zidovi promicali oko njega, neoskravljeni nikakvim belegama i nenagriženi vremenom, Kimbol se najednom setio Alisinog pada u zečiju jamu. Bilo je nečeg nelagodnog u toj pomisli, pošto je na dnu neobične rupe započinjalo kraljevstvo čarobnjaštva, gde više nisu važili normalni zakoni prirode. Prvi put mu je palo na um da se sada, možda, i ovde zbiva nešto slično.

Od samog početka su znali da se nalaze suočeni sa naukom većom od ljudske. Ali nijednog časa nisu izgubili veru - nisu se usudili da izgube veru - u to da je posredi nauka koju će u krajnjoj liniji biti kadri da pojme. Kako se duboko dole svetlost povećavala i

postajala svetlija, Kimbolu se javilo prvo, zloslutno predosećanje da baš i ne mora da bude tako.

No, tu pomisao valjalo je što pre odagnati od sebe, osobito na mestu na kome se sada nalazio. Već se približavao kraju užeta, odavno ostavivši iza sebe poslednje odražene zrake Sunca. Bio je potreban čin fizičke hrabrosti da bi se okular podigao u visinu očiju i nepokolebljivo pogledalo kroz njega prema svetlucavom kraju tunela.

Boumen je bio u pravu! Izgledalo je kao da posmatra Mlečni Put. Vidno polje instrumenta bilo je puno zvezda - na hiljade njih blistalo je u crnom jezgru ovog sićušnog, smrznutog sveta.

Neke činjenice toliko su neverovatne da se u njih smesta poveruje, pošto ih niko ranije nije mogao čak ni naslutiti. Kimbol ni za trenutak nije posumnjao u ono što su mu oči registrovale, ali nije pokušao da to shvati. Za sada će se ograničiti samo na pamćenje onoga što vidi.

A onda, iznenada, opazio je kako se zvezde kreću. Izlazile su iz vidnog polja na levu stranu, dok su se nove pojavljivale zdesna. U prvi mah mu se učinilo da gleda kroz neki tunel prokopan s kraja na kraj Jupitera V, pri čemu je ono što je video predstavljalo posledicu desetočasovnog rotiranja malog meseca oko vlastite ose.

Ali to je, razume se, bilo nemoguće. Oni su se već kartografisali i pomno ispitali celokupnu površinu satelita, tražeći hotimice pri tom eventualni drugi ulaz, ali nisu našli ništa izuzev gudura i amonijačnog leda. Kimbol je bio sasvim siguran da na antipodu ne postoji nikakav prozor kroz koji bi zvezde mogle da prosijavaju.

Tog časa je, sa izvesnim zakašnjenjem - uostalom, on je bio komunikacioni inženjer, a ne astronom - primetio nešto što je potpuno obesnažilo ovu teoriju. Zvezde su se, naime, kretale na levu stranu; da je ova migracija izazvana okretanjem Jupitera V, onda bi njen pravac trebalo da bude gotovo pod pravim uglom u odnosu na ovaj. Rotiranje malog meseca nema, dakle, nikakve veze sa zagonetkom zvezdanog polja...

Bilo je to sasvim dovoljno za jednog čoveka pri jednoj poseti.

"Vraćam se gore", pozva on Boumena. "Najbolje će biti da porazgovaramo o ovome sa Vikom... možda će on imati neko objašnjenje."

Kada se pridružio Boumenu na površini satelita, učinilo mu se da mu je ranije neverovatan prizor Jupitera rasprostrtog preko celog neba u podjednakoj meri blizak i ospokojavajući kao i bilo koji poznati predeo sa Zemlje. Jupiter je pripadao području njihove moći poimanja - a ako je on i krio tajne koje još nisu odgonetnute, njihova priroda nije bila takva da nagna um u bezumlje. Ali stvar koja im je stajala pod nogama prkosila je svakom razumu i svakoj logici.

Čekali su bez reči, zadubljeni u sopstvene misli, da se začuje signal sa 'Otkrića' u času kada se ono bude diglo iznad obzorja. Srećom, nije bilo nikakvih razloga za crne slutnje, pošto se brod pojavio tačno na vreme; i dalje bez reči, vinuli su mu se u susret i desetak minuta kasnije prošli su kroz ulaz vazdušne komore.

Astronauti su poznati ljubitelji neškodljivih, praktičnih šala; to je jedan od načina da ispolje svoju nadmoćnost nad Vaseljenom, koja nema smisla za humor. Kaminski i Hanter su, možda, u prvi čas pomislili da ih Boumen i Kimbol zavitlavaju, ali ova sumnja potrajala je samo nekoliko sekundi.

Posle dve orbite i sami su se spustili dole, ponevši kamere sa dugofokusnim sočivima da snime raspored zvezda na dnu ponora. Nije prošlo ni nekoliko minuta, a Kaminski je došao do nove informacije. Izmerio je vreme protoka zvezda preko otvora i izračunao da je potrebno petnaest časova za puni krug - dok je revolucija Jupitera V iznosila samo deset. Izgledalo je da, pod dejstvom neke čarolije prostora ili vremena, gledaju kroz prozor postavljen na površini jednog sveta, koji se pravi krug oko svoje ose jednom u petnaest časova, u neku neobičnu, stranu vasseljenu.

Kaminski se nalazio na dubini od gotovo pola milje, kada se na prozoru, prilično naglo, pojavio novi prizor.

31. NEŠTO OZBILJNO NIJE U REDU SA SVEMIROM

Čekajući na površini, Hanter je čuo i snimio svaku reč.

"Pokušaću dugu ekspoziciju sa hiljadumilimetarskim sočivom", reče Kaminski. "Neprijatno mi je što to moram da priznam, ali ovo mi je prvi put da pravim astronomske fotografije... Hej!"

"Šta je bilo?"

"Ivica okvira postaje svetlija. Da, nema više nikakve sumnje. Javio se veoma slabašan sjaj duž bočne strane. Znaš, izgleda kao... moj Bože... tako je, to je u pitanju!"

"Šta, za ime Boga?"

"Izlazak sunca! Izlazak sunca! Pusti me da posmatram."

Usledili su izluđujući minuti tišine; do Hantera je dopiralo samo teško disanje Kaminskog, kao i povremeni zvuci instrumenata i kontrolnih uređaja kojima se operisalo. A onda, najzad, astronom se ponovo javio iz ponora, glasom punim čuđenja.

"Jeste, posredi je sunce. Razmere su mu ogromne... potpuno ispunjava vidno polje. Kada bih mogao da ga celog sagledam, izgledalo bi veliko poput Jupitera.

Nije G-nula tipa kao naše Sunce. Veoma je zatamnjeno i crveno - ne moram čak da stavim ni crne filtre na teleskop. Sigurno je neki crveni džin, poput Antaresa. Hej, pa to je dobra zamisao: možda je ovo stvarno Antares. Aha, evo i jedne sunčeve pege... izgleda prilično mala, ali u nju bi lako moglo da stane čitavo naše Sunce... "

Glas mu je ponovo zamukao i Hanter je još jednom morao da obuzda nestrpljenje, sve dok se Kaminski nije ponovo javio: "Nema nikakve promene - džinovsko sunce i dalje mi zaprečuje vidik. Proći će sati pre no što se celo pomeri. Vratimo se na brod - hteo bih da malo proučim ove fotografije. Takođe bih voleo da izvršim jedan opit, ako budem uspeo da iskamčim od Dejva saglasnost."

"Kakav opit?"

"I dalje imamo većinu sonde opremljenih instrumentima. Ovo je pravo mesto da ih upotrebimo."

Kada su se vratili na brod, Boumen u početku nije pristao. Ako se išta baci u tunel, branio je on svoj stav, čak i pri ovoj niskoj gravitaciji

moglo bi da stekne krajnju brzinu od preko sto milja na čas. Niko nije ništa znao o eventualnoj šteti do koje bi ovo moglo da dovede - niti o tome kakve bi reakcije moglo da izazove.

Kaminski je konačno prekinuo raspravu istakavši da su tvorci ovog mesta jamačno zaštitili svoju konstrukciju od tako tričavih nesrećnih slučajeva. Sigurno se događa da svakih nekoliko stoleća neki veliki meteor uleti u tunel neuporedivo većom brzinom od one koju bi mogla da razvije sonda u slobodnom padu.

Kada je postignuta saglasnost o izvođenju projekta, Kimbol je na sebe preuzeo ulogu bombardera. S obzirom na to da je 'Otkriće', koje je kružilo na orbiti, moglo da prati sondu samo u toku nekoliko sekundi dok se nalazi pravo iznad otvora, svemirska kapsula 'Alisa' opremljena je prijemnim uređajima. Kimbol je pustio sondu nad tačnim središtem bezdana, a zatim odjezdio do njegove ivice, spustio se tu i isturio prijemnu antenu 'Alise' preko ruba tunela.

Sonda je najpre padala letargično sporo, što se i očekivalo s obzirom na veoma slabo gravitaciono polje Jupitera V. Instrumenti su zabeležili sasvim blago povišenje temperature, ali i ništa drugo što bi bilo od nekog značaja. Nisu postojali radioaktivnost niti magnetno polje.

A onda, na dubini od pet milja, brzina je počela da se povećava. Visina signala sonde stala je hitro da opada, što je ukazivalo na začuđujuće veliki Doplerov efekat. Kimbol je morao neprekidno da podešava prijemnik kako bi mogao da prati signale, dok su se na radaru pojavile nemoguće brzine i udaljenosti. Kroz nekoliko sekundi sonda je stigla do razdaljine od dve stotine milja - što bi, doslovno shvaćeno, značilo da je prošla kroz ceo Jupiter V i izišla sa druge strane. Posle toga, postalo je sve teže slediti je i ona se ubrzo našla izvan dometa prijemnika. U času poslednjeg kontakta, sonda je već dostigla dubinu od devet stotina pedeset milja; dužina tunela, međutim, nipošto nije mogla da bude veća od sto milja - pošto je upravo toliko iznosio prečnik malog meseca.

Radar je besprekorno radio; Kimbol ga je veoma brižljivo proverio čim se vratio na brod. Problem nije ležao tu, nego u Jupiteru V - Hanter je prvi izrazio ono što su sva četvorica već počela da podozrevaju.

"Bojim se", rekao je on, "da nešto ozbiljno nije u redu sa svemirom."

"Pre mnogo vremena", reče Kaminski, "naišao sam na jednu opasku koju više nikada nisam zaboravio - premda sam smetnuo s uma ko ju je skovao. 'Svaka dovoljno razvijena tehnologija ne može se razlikovati od čarobnjaštva.' Ovde smo suočeni upravo sa takvim nečim. Naši laseri, mezotroni, nuklearni reaktori i neutrinski teleskopi izgledali bi kao čiste vradžbine čak i najboljim naučnicima iz devetnaestog stoleća. Ali oni bi bili u stanju da shvate kako ovi instrumenti rade - u manjoj ili većoj meri - ako bismo im se našli pri ruci da im rastumačimo teoriju."

"Lako bih ja za teoriju", primeti Kimbol, "samo kada bih mogao da razumem šta je, zapravo, ovo ovde - odnosno, kakva mu je svrha."

"Čini mi se", reče Boumen, "da postoje dve mogućnosti: obe u podjednako meri nemoguće. Prva je da je Jupiter V šupalj i da se dole nalazi svojevrsna mikrovaseljena. Čitava galaksija promera svega sto milja."

"Ali prema radarskim pokazateljima, sonde su putovale hiljadama milja."

"Možda dolazi do izvesne distorzije. Pretpostavimo da sonde postaju sve manje kako prodiru unutra. U tom slučaju, izgledalo bi kao da su udaljene hiljadama milja, dok bi, u stvari, bile srazmerno blizu."

"Ovo me je podsetilo", umeša se Kaminski, "na jednu drugu opasku. Nils Bor je jednom prilikom kazao: 'Vaša teorija je luda - ali ne dovoljno luda da bi bila istinita.'"

"Imaš li ti neku luđu?" upita ga Hanter.

"Mislim da imam. Smatram da su zvezde - kao i ono sunce dole - deo našeg svemira, ali ih mi vidimo kroz neki novi pravac prostora."

"Pretpostavljam da imaš na umu četvrtu dimenziju."

"Sumnjam da je ovo tako jednostavno. Pa ipak, sva je prilika da su ovde posredi nekakve više dimenzije. Verovatno neeuklidovskog tipa."

"Nešto mi je palo na pamet. Ako se spustiš niz ponor, izići ćeš na udaljenosti od mnogo stotina hiljada svetlosnih godina. Ali kolika će ti

biti stvarna dužina putovanja?"

"Koliko je dug put od Njujorka do Vašingtona? Dve stotine milja ako letiš na jug. Ali dvadeset četiri hiljade ako kreneš suprotnim smerom preko Severnog pola. Oba pravca su u podjednako meri stvarna."

"Pade mi na um", reče Boumen, "da si mi jednom na Zemlji kazao da su te prečice kroz prostorvreme naučne besmislice - čista fantazija."

"Odista?" uzvratila Kaminski spokojno. "Pa, promenio sam mišljenje. Doduše, zadržavam pravo da ga ponovo promenim ukoliko iskrasne neka bolja teorija."

"Ja sam samo priprost inženjer", reče Hanter pomalo agresivno. "Ovo što vidim to je rupa koja ponire u utrobu Jupitera V, ali nigde ne izlazi. Vi, međutim, tvrdite da to ipak čini. Kako?"

Svi su čekali da Kaminski odgovori. Nekoliko trenutaka se nakašljavao i zamuckivao, a onda mu se lice najzad ozarilo.

"Mogu da objasnim jedino preko analogije. Pretpostavimo da si ti žitelj nekog dvodimenzionog sveta kakav je, na primer, list hartije - te, dakle, nisi u stanju da se krećeš ni iznad ni ispod njega. Ako sada nacrtam krug na tvom pljosnatom svetu i pri tom ostavim mali otvor u njemu, ti ćeš reći da se jedino kroz njega može ući u krug. Slažeš se?"

"Slažem se."

"Svako ko uđe u krug nema drugog načina da iziđe?"

"Na to, dakle, ciljaš. Krug bi mogao da predstavlja odsečak valjka koji prolazi kroz dvodimenzioni svet. Ukoliko bih bio dovoljno mudar da uspužem uz valjak na taj način što bih prešao u treću dimenziju, potpuno bih napustio svoju ravnu vasseljenu."

"Sasvim tačno. Ali valjak bi mogao da se savije natrag u tvoj svet, što bi ti omogućilo da se ponovo pojaviš u njemu, samo na nekom drugom mestu. Tvoji prijatelji imali bi utisak da si prevalio put od tačke A do tačke B, ne prošavši pri tom prostor između njih. Naprosto bi iščezao u jednu rupu, da bi izišao iz sasvim druge, udaljene hiljadu milja."

"Ali kakva bi to bila prednost? Prava linija u dvodimenzionoj vasseljeni i dalje bi predstavljala najkraće rastojanje između tačaka A

i B."

"Ne mora da znači. Sve zavisi šta podrazumevaš pod pravom linijom. Možda je ravan svet zapravo naboran, ali njegovi žitelji to nisu u stanju da primete. Ja nisam topolog, ali ipak mi je jasno kako mogu da postoje linije pravlje od pravih, ako bi neke od njih išle kroz druge dimenzije."

"Možemo ovako da raspravljamo do sudnjeg dana", reče Hanter. "Ali ako načas pretpostavimo da je sve to tačno, šta nam onda valja činiti?"

"Pa, izbor nam nije baš veliki. Čak i kada bismo raspolagali neograničenim zalihama goriva i kiseonika, bilo bi pravo samoubistvo otisnuti se u tu stvar. Ako je u pitanju i prečica, uopšte nije isključeno da je nesagledivo dugačka. Pretpostavimo da se izlaz nalazi negde na udaljenosti od hiljadu svetlosnih godina - kakve bismo koristi imali ako putovanje traje jedno stoleće? Ne bi nam baš osobito značilo što smo uštedeli devet stotina godina."

Zaključak je bio potpuno tačan; a možda su vrebale i druge opasnosti, u podjednako meri nepojmljive čovekovom umu kao i ova nepravilnost u ustrojstvu prostora. 'Otkriće' je stiglo do kraja svog puta; nije imalo drugog izbora do da ostane ovde na večitoj orbiti, udaljeno nekoliko milja od tajne kojoj neće moći da se približi.

Slično Mojsiju koji je gledao prema obećanoj Zemlji, i oni su sada netremice posmatrali čudesa izvan svog domašaja.

32. LOPTANJE

Posle izvesnog vremena, prozvali su je Zvezdane Dveri; niko nije tačno znao ko je skovao ovaj naziv. A kako je ljudski um u stanju da primi sve, ma koliko neobično bilo, njena tajanstvenost ubrzo je prestala da ih proganja i mori. Jednoga dana će, možda, shvatiti zvezdanu zagonetku na dnu provalije; nije isključeno da je odraz noćnog neba u lokvi mirne vode predstavljao za primitivnog čoveka podjednako nerešivu tajnu.

Na raspolaganju im je stajalo još dvadeset dana operativnog vremena pre nego što budu morali da se podvrgnu hibernaciji, a imali su još toliku zalihu goriva da kapsule preduzmu novih pet misija do površine. Boumen je, međutim, dopustio samo tri posete, a onda je naložio da se potpuno opskrbljene kapsule ostave spremne u njihovim vazдушnim komorama za neku eventualnu buduću potrebu koja može iskrsnuti.

Prilikom sva tri spuštanja nisu saznali ništa bitno novo. Posmatrali su pravilan protok neobičnih zvezda i džinovskog crvenog sunca koji su besprekorno precizno promicali udaljenim krajem Kapije Zvezda - i dalje u smeru i brzinom koji se nikako nisu mogli dovesti u vezu sa okretanjem samog Jupitera V.

Kaminski je proveo mnogo časova nad fotografijama, pokušavajući da identifikuje zvezdano ustrojstvo pomoću astronomskih karata uskladištenih u 'Ateninoj' memoriji. Potpuni krah ovih napora nije ga ni razočarao ni iznenadio. Ako je stvarno gledao kroz prozor Zvezdanih Dveri u neki udaljeni deo Galaksije, nije bilo nikakve nade da će prepoznati prizor koji je tamo video. Jedna od mnogobrojnih zvezdica mogla je čak da bude i Sunce, ali bilo ga je nemoguće identifikovati. Sa udaljenosti od svega nekoliko svetlosnih godina, zvezdani tipovi G-nula bili su slični kao jaje jajetu.

Tri preostale sonde opremljene instrumentima lansirane su u razmacima od po nedelju dana - tako da je na poslednju došao red neposredno pre započinjanja hibernacije. Sve su doživele istovetnu sudbinu: dostigle bi nemoguće udaljenosti, a onda bi im prestajali signali. Najveća zabeležena dubina - u ovom svetu prečnika samo

sto milja! - iznosila je jedanaest hiljada milja...

Posle toga, bilo je učinjeno sve što se nalazilo u granicama ljudskih moći; zalihe su im bile gotovo na izmaku i kucnuo je čas da se pođe na počinak. U jednom pogledu, njihova misija uspešno je okončana; otkrili su ono što su bili upućeni da pronađu - bez obzira na to što nisu saznali šta je posredi. U drugom pogledu, međutim, pohod je pretrpeo neuspeh, pošto nisu mogli da upute na Zemlju izveštaj o svom otkriću. Svi Kimbolovi pokušaji da ponovo uspostavi vezu pomoću improvizovanih antena i preopterećenim izlaznim kolima nisu urodili plodom. Za razliku od toga, doduše, dnevne poruke i novinski izveštaji neometano su pristizali, izazivajući u isto vreme ohrabrenje i osujećenost. Bilo je dobro po moral znati da ih Zemlja i njihovi prijatelji nisu zaboravili, kao i da su pripreme za njihov povratak u punom jeku. Činjenica, međutim, da nisu mogli da odgovore dovela ih je gotovo do ludila - osobito stoga što su držali u posedu jednu tajnu koja bi iz temelja potresla čovečanstvo.

Među astronaute takođe je unosilo nespokoјstvo neprekidno pristizanje poruka upućenih Pulu i Vajthedu, kao i suočavanje sa licima prijatelja i rođaka koji su pozdravljali ljude mrtve već mesecima. To ih je neprekidno podsećalo na vlastitu nesigurnu budućnost, sada kada je njihova hibernacija trebalo da otpočne.

Postojala su i bolja mesta gde se moglo otpočiniti, ali njihov izbor bio je sasvim mali. Jedino su mogli da se nadaju da će u ophođenju sa njima Jupiter V zadržati svoju potpunu ravnodušnost, dok budu pravili devedesetominutne krugove oko njega narednih tri, četiri ili pet godina, već prema tome za koje će vreme stići spasilački pohod.

Tokom poslednjih dana proverili su svaki delić broda, uklonili svu suvišnu opremu i pokušali da predvide sve što bi, eventualno, moglo da krene nizbrdo. Senka Pulove smrti prilično ih je opterećivala, ali oni je nikada nisu pominjali. Bez obzira na to da li ju je izazvala slučajna greška ili gubitak otpornosti, sada se više ništa nije moglo učiniti. Nisu imali nikakvu drugu mogućnost do da nastave kao što je planirano.

Privodeći poslove kraju, jedan za drugim su se opraštali i odlazili na dugi počinak, sve dok na kraju nije preostao samo kapetan. Za Boumena je ceo ovaj postupak bio opterećen neprijatnim

uspomenama; već je jednom ranije pravio iste šale, na isti se način privremeno (bar se nadao) rastajao i konačno ponovo ostao sam u usnulom brodu.

Sačekajte da proteknu dva dana pre no što se bude pridružio ostalima. Jedan mu je bio sasvim dovoljan da proveri da li se sve odigrava bez poteškoća, dok će drugi posvetiti samome sebi i prepustiti se uživanju u prenosu finalne utakmice svetskog kupa.

Doduše, dok je bio na Zemlji, nikada se osobito nije zanimao za bezbol, ali kao i svi članovi posade on je takođe postao strastven poklonik sportskih prenosa koji su vršeni sa rodne mu planete. Boumenu je sada bilo svejedno da li će ostati budan dan više ili manje, a bio je veoma radoznao da vidi da li će tim 'Jenkija' iz Njujorka povratiti staru slavu posle više godina tavorjenja među osrednjim ekipama. Nije mnogo verovao u ovaj povratak, međutim, budući da je tim 'Metropolitena' bio u izvrsnoj formi.

I tako, na sada pustom komandnom mostu, Dejvid Boumen se oprostio od najneobičnijeg neba koje je ijedan čovek ikad video. Polovinu je ispunjavao strmo zaobljeni predeo Jupitera V, prošaran amonijačnim pokrovom; pretežan deo druge polovine zauzimao je sam Jupiter. Ogroman, opadajući srp gotovo se vidljivo smanjivao kako je brod zalazio u senku; udaljeno Sunce uskoro će biti pomračeno njime. Kada li ću ga ponovo videti, pomisli Boumen.

Sunčev sjaj već je upio u sebe zvezdu-večernjaču zvanu Zemlja. Ali iako više nije mogao da vidi svet ljudi, njegovi glasovi i dalje su odjekivali brodom, a prizor koji se video na glavnom monitorskom ekranu Komandnog mosta nesumnjivo bi doveo u nedoumicu mnoge razumne vanzemaljske rase.

Jedno stvorenje, držeći obema rukama nekakvu zatupljenu motku, ukipilo se naspram jednog drugog, u čijoj se šaci video mali, okrugli predmet. Oba su stajala na ravnom, trougaonom terenu, dok se raštrkano oko njih u okamenjenim, iščekujućim pozama nalazilo još desetak jedinki. Na nešto većoj udaljenosti, hiljade drugih prilika nepomično je sedelo u koncentričnim nizovima sedišta.

Stvorenje koje je držalo kuglu stalo je da zamahuje celim udom sve snažnije i snažnije. Najednom, toliko brzo da se kretnja gotovo nije mogla pratiti okom, kugla je bila hitnuta iz svog ležišta u pravcu

stvorenja sa motkom. Ono se očigledno nalazilo u velikoj opasnosti, ali projektil je promašio gađanu metu i samo prohujao mimo njega.

Zatim je usledilo kratkotrajno vrzmanje po celom terenu, a onda je kugla vraćena prvobitnom držaču. Pređašnja kušnja trebalo je, kako je izgledalo, da se ponovi...

Ovoga puta, međutim, žrtva je bila u stanju da se bolje zaštiti. Iako mu je zaštitno sredstvo bilo tanko i nedovoljno, stvorenju sa motkom pošlo je za rukom, srećom ili veštinom, da pogodi nanovo upućen projektil - pa čak i da ga velikom brzinom vrati preko glave svog dželata. A onda, dok mu je među neprijateljima još vladala pometnja, ono je počelo da trči prema sigurnom zaklonu...

Ali Boumen nikada nije saznao kako se okončao ovaj trk. U istom trenutku, oprezna i uvek budna 'Atena', koja je neprekidno bdila nad brodom, uključila je signal koji je upozoravao na predstojeći sudar.

Slika sa Zemlje uklonjena je sa ekrana, kao da nikada nije postojala, a na njeno mesto došli su bezlični prstenovi i paoci radarskog indikatora. Boumen je odmah razabrao poruku koja se tu očitovala - iskusiivši pri tom osećanje ledene samotnosti koje mu se nije javilo još od onda kada je poslao Kelvina Pula za Piterom Vajthedom u susret zvezdama.

Ponovo je bio jedini gospodar broda, bez ikog ko bi mu pomogao ili ga posavetovao u trenutku krize. A ovo je odista bila kriza - jer na dvadeset milja ispred broda, tačno na njegovoj liniji leta, nešto je upravo izlazilo iz Zvezdanih Dveri.

33. POSLEDNJA PORUKA

Trenutak kasnije, Boumen je prešao na ekran visoke definicije i doživeo drugo iznenađenje. Predmet je bio sasvim mali - dugačak svega šest stopa. Razmere su mu, doduše, bile odveć velike da bi bio meteor, ali i premale za svemirski brod. Nije znao da li da se oseća razočarano ili uspokojeno.

Prikopčao je optički teleskop na radar i grozničavo se zagledao kroz okular. Ono što je video kako se svetluca na Sunčevoj svetlosti bilo je očigledno metalno, očigledno veštačko. Sekundu potom, oteo mu se zapanjeni uzvik; predmet koji je izvirao iz bezdana bila je jedna od svemirskih sonde koja je lansirana sa 'Otkrića' u nedra Jupitera V pre nekoliko dana ili sedmica.

Hitro je uključio radio i stao da pretražuje telemetrijsko područje. Signal se odmah oglasio, snažan i jasan. Sve sonde ovoga tipa, međutim, imale su samo kratkotrajne zalihe energije, kako ne bi mogle da prave smetnje u spektru pošto obave svoju misiju; ali ova je i dalje vršila odašiljanje. Brza provera učestalosti potvrdila je ono što je on već podozreo.

Posredi je bila poslednja sonda koju su uputili u Zvezdane Dveri. Nestavši u dubinama ponora, ona je naizgled stigla do 'dubine' od jedanaest hiljada milja, krećući se pri tom brže od ijednog drugog objekta koji je čovek ikada napravio. Sada se, međutim, vratila, i dalje besprekorno dejstvujući - svega dva dana kasnije.

Letela je sasvim polako, uspinjući se prema pročelju Jupitera, da bi konačno nestala sa vidika spram džinovskog diska koji se nejasno nazirao; ali i dalje je mogao da je čuje kako živahno cvrkuće dok je ulazila na orbitu koja možda jeste, a možda i nije postojana - ali i koja može da bude, držao je to za sigurno, jedino ishod razumnog planiranja.

Ovo se naprosto nije moglo dogoditi slučajno niti pod dejstvom prirodnih zakona. Zvezdane Dveri vratile su im njihov dar; mora da su to učinile hotimice.

Neko ili nešto znalo je da se oni nalaze ovde.

"Govori Dejvid Boumen - snimam za brodski dnevnik. Sve se na 'Otkriću' nalazi u potpunom redu i prema programu ja bi sada trebalo da se pridružim Kaminskom, Hanteru i Kimbolu u hibernaciji.

Ali neću to učiniti. Umesto toga, uzeću jednu od kapsula, koje su potpuno opskrbljene i snabdevene gorivom, i spustiću se u Zvezdane Dveri.

Potpuno sam svestan rizika kojima se izlažem, ali i smatram da su oni prihvatljivi. Bezbedan povratak naše sonde posle samo dva dana pravedena dole predstavlja dokaz da svaki objekat može neoštećen da prođe kroz Zvezdane Dveri u kratkom vremenskom rasponu. Raspolazem dovoljnom količinom kisenika za putovanje u jednom pravcu i spreman sam da se suočim sa onim što me bude čekalo na suprotnom kraju.

Imam utisak da je ovo bio poziv - pa čak i znak prijateljstva. Pripravan sam da ga prihvatim kao takvog. Ako se ispostavi da nisam u pravu - pa, neću biti prvi istraživač koji je učinio takvu grešku.

Bile, Vik i Džek - ako vas ne budem više video, srećno i vratite se bezbedno na Zemlju. Govorio je Dejv, kraj snimka."

34. SVETOVİ ZVEZDANIH DVERI

Pisac koji se lati zadatka da opiše civilizaciju nadređenu sopstvenoj očigledno pokušava nemoguće. I letimičan pregled naučne fantastike od pre pedeset - pa čak i samo dvadeset - godina pokazuje u kojoj su meri jalova nastojanja da se makar i malčice zaviri u maglu vremena, čak i kada je posredi ovaj naš ljudski svet.

Jasno je da postoji još manja verovatnoća za ispunjenje dugoročnih predviđanja; zamislite samo kako bi osnivači Sjedinjenih Američkih Država predvideli da će izgledati njihova Zemlja 1970. godine! Praktično ništa u toj viziji ne bi imalo veze sa sadašnjom stvarnošću - koja bi im, štaviše, bila doslovce nepojmljiva.

Stenli Kjubrik i ja smo, međutim, na vrhuncu naše 'Odiseje', pokušali nešto još preteranije. Našli smo se pred zadatkom da opišemo - kao i da pokažemo na ekranu - delatnosti i životnu sredinu, a možda i fizičku prirodu, stvorenja koja su milionima godina ispred čoveka. Ovo je, po definiciji, bilo nemoguće. U tom smislu bi se s istim pravom moglo očekivati da Gleda-Mesec pruži istančan opis Dejvida Boumena i njegovog društva.

Problemu se, očigledno, može pristupiti samo posredno. Čak i kada bismo prikazali neka vanzemaljska stvorenja i njihove navike i običaje, ona bi morala da nam budu veoma bliska po evolucionoj lestvici - recimo, ne više od nekoliko stoleća pred nama. Teško da bi to mogla biti bića stara tri miliona godina koja su predstavljala snagu što je stajala iza Crnog Monolita i Zvezdanih Dveri.

Ali nešto je u svakom slučaju valjalo pokazati, premda su postojali trenuci očajanja kada sam se plašio da smo sami sebe saterali u stupicu iz koje nema nikakvog izlaza - sa izuzetkom, možda, kraja po uzoru na roman 'Dama ili Tigar' *Roman Frenka Stoktona čiji kraj ne donosi rešenje radnje, nego ostaje otvoren - prim. prev.* u kome bismo se oprostili od našeg junaka u času kada uđe u Zvezdane Dveri. No, bilo bi to samo polovično rešenje koje bi verovatno nagnalo gledaoce da nahrupe na bioskopske blagajne sa zahtevima da im se vrati novac koji su dali za ulaznice. (Kako je Džeri Ejdzjel zabeležio, dogodio se bar jedan takav slučaj, čiji je akter bila izvesna

gospođa Patriša Atard iz Denvera, u saveznoj državi Kolorado. Ako je upravnik tamošnjeg divnog bioskopa 'Kuper Sinerama' odista pristao na ovaj ustupak, biću srećan da mu nadoknadim troškove).

Konačno rešenje za koje smo se opredelili sada izgleda kao jedino moguće, ali pre no što smo došli do njega, stracili smo čitave mesece na izmišljanje stranih svetova, gradova i stvorenja, u nadi da ćemo pronaći nešto što bi prilikom prepoznavanja delovalo snagom šoka. Na kraju smo digli ruke od sveg tog materijala, ali ja se ne bih složio da je on bio suvišan. U njemu su sadržane mogućnosti koje su se morale odstraniti, ali da bi se to učinilo njih je najpre trebalo napisati.

Neki od ovih Izgubljenih Svetova Zvezdanih Dveri nalaze se na narednim stranicama. U radu na njima veoma su mi pomogla dva jednostavna pravila. Prvo dugujem gospođici Meri Popins: 'Ja nikad ništa ne objašnjavam'. Drugo predstavlja Treći Klarkov zakon: *Dobro, kad ste već navalili, evo i preostala dva. Prvi: 'Kada neki uvaženi, ali već postariji naučnik izjavi kako je nešto moguće, gotovo sigurno je u pravu. Kada, međutim, kaže da je nemoguće, vrlo je verovatno da se vara.'* ('Profili budućnosti') *Drugi: 'Jedini način da se otkriju granice mogućeg jeste zakoračiti izvan njih, u nemoguće.'* *Došao sam do zaključka da ako su tri zakona bila dovoljna Njutnu, zašto ne bi i meni - prim. pisca. 'Svaka dovoljno razvijena tehnologija ne može se razlikovati od čarobnjaštva'.*

Stenli je jednom prilikom izjavio da je u stanju da ekranizuje sve što može da se napiše. Bio bih spreman da mu poverujem ukoliko bi mu na raspolaganju stajali neograničeno vreme i neograničen budžet. Kako smo mi, međutim, za jednu godinu prekoračili predračunsku procenu za četiri miliona dolara, bilo je više nego umesno što je problem stvaranja eksplicitnih supercivilizacija naprosto zaobiđen. Postoje stvari koje je bolje prepustiti mašti - a to je ujedno i razlog što mnogi filmovi strave i užasa pretrpe krah kada se na kraju pojavi neko patetično, kartonsko čudovište. Stenli je izbegao ovu opasnost stvaranjem čuvene 'psihodelične sekvence' - ili, kako ju je kompanija MGM nazvala, 'konačnog putovanja'. Stručnjaci su me uveravali da se ona najpotpunije može iskusiti pod dejstvom raznih hemijskih preparata, ali ja nemam nameru da se

lično u to osvedočim. Što se Stenlija i mene tiče, mi jamačno tako nešto nismo imali na umu, premda se ne bih smeo zakleti kada su u pitanju svi članovi umetničkog odeljenja i tima za specijalne efekte.

Pomenuo sam ovu stvar, zato što su neke zainteresovane grupe pokušale da svojataju '2001.' Sećam se da mi je na jednoj naučnofantastičkoj konvenciji neki nepoznati obožavalac tutnuo u ruku nekakav paketić; otvorivši ga, ustanovio sam da se unutra nalazi neki prah i anonimna zahvalnica u kojoj me je tajanstveni darodavac uveravao da je posredi 'najbolja stvar'. (Smesta sam sve bacio u toalet.) Ja se, doduše, ne razumem mnogo u droge da bih o ovome imao čvrst sud, premda spadam među one koji ne bi imali ništa protiv da se propiše smrtna kazna za odgajivače duvana, ali mišljenja sam da hemijski preparati za 'proširivanje svesti' izazivaju upravo obrnuto dejstvo. Ono što droge stvarno šire jeste nekritičnost ('Ludo, momak!') i opšta razdraganost, što i ne mora da bude rđavo kada su posredi lični odnosi, ali zato znači smrt prave umetnosti... sa izuzetkom, možda, ograničenih područja muzike i pesništva.

Ovo me je podsetilo na Kolridžovog 'Kublaj-kana', koji je napisan pod uticajem opijuma i koga je prekinula uporna i tri puta prokleta 'Osoba iz Porloka' - Porloka koji je, igrom slučaja, jedno ljupko seoce na samo četiri milje od mog rodnog mesta. Svojevremeno sam počeo da sastavljam parodiju na 'Kublaj-kana', čiji je početak dosta obećavao:

Za Em-dži-em je Kjubrik Sten
Sazdao divan zvezdosvod
Gde pisca mašta traži plen
U priči što je ni za tren
Ljudskome duhu laki plod
Na polju Elstri podiže se tad
Duž deset milja od kulisa grad...

Na žalost, ili možda na sreću, nadahnuće mi je ovde presahlo i nastavak je ispao sasvim kljast:

Da grdnog li mesta! Još neba luk

Ne obuže tako strašan muk
K'o kad zavapi zvezdano dete...

ali ponajgori je još bio kraj:

Mesecima tražeć' priče te,
Što ljudskom duhu izmakle bi sve,
Pisac očajan posta - kada gle!
Tad sroči ih i srećan polete
U morski huk; ali u buci toj
Glas ćate Kjubriku objavi boj!

Tri 'Sveta Zvezdanih Dveri' koja slede u izvesnoj meri su međusobno nesaglasna, a i odudaraju od završnih verzija romana, odnosno filma. (Bilo je i drugih, koji su sada ili zaboravljeni ili apsorbovani.) U prvom od njih, dolazi do susreta između ne samo preživelih astronauta nego i celog broda 'Otkriće' sa besmrtnim stranim entitetom koji je hodio Zemljom pre tri miliona godina.

Leteće ostrvo koje predstavlja poprište tog susreta duguje svoj nastanak pomalo Sviftu, nešto više Reneu Magritu, a ponajviše singaleskom kralju Kasapi I (približno od 473. do 491. godine nove ere). U samom srcu Šri Lanke, na jednoj uzdignutoj steni pet stotina stopa iznad okolne ravnice, Kasapa je sagradio dvorac koji predstavlja jedno od arheoloških (i umetničkih) svetskih čuda. Dok se šetate među vetrovitim ruševinama Sigirije, lako se stiče utisak da ste, zapravo, stvorenje sazdan da leti vazduhom površ nepreglednog mora džungle koja se prostire na sve strane. Sigirija odista neodoljivo podseća na svojevrsan cejlonski Ksanadu - koji obuhvata vrtove uživanja, pune tamnopusih devojaka.

35. PONOVNI SUSRET

Od Klindara koji se spustio na Zemlju jedne davne zore pre tri miliona godina nije ostao ni atom; no, iako se njegovo telo habalo i ponovo sazdavalo nebrojeno puta, ono je predstavljalo tek privremeno stanište za tragalačku inteligenciju koja je u njemu obitavala. Bivalo je preoblikovano u najraznovrsnije forme neophodne za neobične misije, ali na kraju se uvek vraćalo u svoje osnovno humanoidno obličje.

Što se tiče uspomena i osećanja sakupljenih i iskušenih tokom ta tri miliona godina, koje je Klindar proveo na više od hiljadu svetova, čak ni najdelotvorniji sistem za skladištenje ne bi bio kadar da ih sve drži u jednom mozgu. Oni su mu, međutim, bili dostupni u svakom trenutku - čekajući odloženi u džinovskom memorijskom pojasu koji je opasivao celu planetu. Kad god bi to poželeo, Klindar je bio u stanju da oživi ma koji delić sopstvene prošlosti u njegovoj ukupnosti. Ponovo je mogao da vidi, na primer, nekakav cvet ili nekog insekta koji su mu u magnovenju privukli pogled pre deset hiljada godina, da čuje glasove stvorenja iščezlih već stolecima, da oseti miris vetra sa svetova veoma davno nestalih na pogrebnim lomačama vlastitih sunaca. Ništa čega bi ushteo da se seti nije bilo nepovratno izgubljeno.

I tako, kada se signal oglasio i dok se zlatni brod pripremao za svoje putovanje, on je otišao u Dvorac Prošlosti i prepustio svoj um plimi drevnih uspomena. Kada je seansa završena, imao je utisak da je koliko juče - a ne pre tri miliona godina - išao u lov sa čovekolikim majmunima i pokazivao Gleda-Mesecu kako da pronađe kamenje koje se može upotrebiti kao noževi i sekire.

"Budni su", kazao je tihi glas u dubinama njegovog mozga. "Kreću se unutar svog broda."

To je bilo dobro; bar su bili živi. Prema prvom izveštaju robota, brod je bio mrtav, tako da je prošlo izvesno vreme pre no što su shvatili šta je posredi. Mora da su se prilično iznenadili, pomisli Klindar, kada su se probudili toliko daleko od matičnog sveta; nadao se da im neće biti krivo zbog toga. Gotovo da nije postojalo ništa što

je jedan besmrtnik cenio i uvažavao više od iznenađenja; kada sve bude poznato u Vaseljenu, onda će kucnuti čas za umiranje.

Polako se šetao promenljivim predelima svog malog sveta, naslađujući se ovim trenutkom - pošto je svaki od tih susreta bio jedinstven i svaki dodavao nešto novo ustrojstvu i smislu života. Iako se nalazio sam na lebdećoj steni, neznano mnoštvo drugih stvorenja gledalo je kroz njegove oči i delilo ista čuvstva, a još će veći broj to tek činiti u potonjim vekovima. Većina njih biće mu slična po obliku, budući da je ovo bio susret koji je poglavito zanimao ona razumna bića koja su se mogla označiti kao humanoidna. Neće, međutim, nedostajati i različiti entiteti, a većina onih koji su sada čekali na predstojeći susret bili su mu dobri prijatelji. Svim tim raznolikim posmatračima on je kratko otpozdravio - što je predstavljalo beskrajno složenu i tananu varijaciju rasprostranjene šale, koja se samo grubo mogla izraziti rečima: 'Znam da svi humanoidi međusobno veoma liče, tako da ću, prepoznavanja radi, ja biti onaj koji će stajati sa desne strane.'

Nebeska stena nije bila jedini Klindarov dom, ali on ju je najviše voleo, pošto je obilovala uspomenu za čije oživljavanje nije morao da ide u Dvorac Prošlosti. Pre trideset hiljada godina delio je ovo mesto sa jednom rasplodnom skupinom koja je već davno bila raštrkana širom Galaksije, a dah tih dana i dalje je lelujaio unaokolo, poput nežnog milovanja večne zore.

Kako se, osim toga, njegovo stanište nalazilo podalje od vetrometnih poprišta velikih središta civilizacija, predstavljalo je idealno mesto za doček i uspokojavanje uplašanih ili uznemirenih posetilaca. Njih je ispunjavalo strahopoštovanje, ali nisu bili sasvim izvan sebe od čuda; osećali su se pre zbunjeno nego potpuno pometeno. Videvši samo Klindara, neće biti svesni sila i moći što su se sticale u žižu u njemu; o tome će saznati kada bude došlo pravo vreme, ili možda neće uopšte.

Gornja površina velike stene bila je podeljena na tri nivoa: najviši je zauzimala vila, dok se na donjem nalazio prostor za spuštanje i uzletanje letelica. Između njih, na srednjem nivou, koji je zapremao više od polovine raspoloživog terena, pružali su se travnjaci, ribnjaci, vrtovi i lugovi među koje je Klindar raštrkao uspomene na hiljade

svetova i stotine civilizacija. Radna sila koja je održavala u besprekornom stanju celu ovu nebesku lepotu nigde se nije mogla videti; takođe je izdato naređenje da se do kraja susreta uklone sve jednostavne životinje i složene mašine koje su vršile nadzor nad njima. Iako su bili potpuno bezopasni, travojed i potkresivač stabala mogli su da uteraju strah u kosti bićima koja nisu bila na odgovarajući način pripremljena za njih. Jedine životinje koje su se sada videle na površini stene bila su dva stvora jarkih boja, veoma slična letećim ćilimima, koja su lepršala oko Klindara odašiljući slabašno, melodično zujanje. On im konačno mahnu rukom i letači otrprnuše sa vidika, negde među drveće.

Klindar se nikada nije žurio, izuzev kada je to bilo sasvim neophodno, budući da je hitnja bila znak nezrelosti - kao i smrtnosti. Ostao je dugo pokraj ribnjaka u srcu svog sveta, netremice zureći u tečno ogledalo koje je odražavalo nebeski svod i predstavljalo odjek okeana što se pružao dole. Bio je prilično ponosan na to malo jezero, budući da je ono bilo ishod jednog opita na čije je izvođenje utrošeno više hiljada godina. U njemu je obitavalo šest raznih vrsta riba sa šest različitih planeta; neprekidno su se proždrljivo promatrale, ali ih je gorko iskustvo odavno naučilo da su im biohemije potpuno nesaglasne.

I dalje mu je pogled bio uprt u ribnjak kada je u njemu spazio odraz zlatnog broda koji je skliznuo preko neba, zaputivši se prema mestu za spuštanje sa druge strane stene. Podigavši glavu, stao je da posmatra letelicu koja se polako zaustavila u vazduhu, dematerijalizovala svoj središnji odeljak i izručila tovar koji je dovezla preko mnogo svetlosnih godina.

Blistavi artefakt od metala i plastike koji se spuštao do jedva vidljive žižne tačke polja privlačne sile nije izgledao primitivnije od većine letelica prvog pokolenja. Konačno je dodirnuo površinu stene i u tom času nestade polja koje ga je držalo, a brod ponovo uzlete u visine - odakle će se, prema potrebi, opet pojaviti kroz sto ili hiljadu godina.

Prva letelica sa Zemlje je stigla. Zbog čega li su samo čekali toliko dugo, upitao se on.

Klindar je stajao, lako uočljiv, na vrhu širokih stepenica koje su

vodile do raketodroma. Na um mu je iznenada palo kako je teško zamisliti veću suprotnost od one između dva broda koja su trenutno stajala na pisti. Novodošli je bio veliki i nezgrapan, prekriven raznim delovima uređaja i naprava, koji kao da su hteli da uteknu od matičnog trupa. Njegova letelica, međutim, koja se nalazila samo stotinak stopa dalje, bila je neuporedivo manja, a njeno vitko, zavojito obličje, slično kakvom projektilu, predstavljalo je samo otelotvorenje brzine i snage. Čak i kada je stajala nepomično, činilo se da će se svakog časa vinuti u susret zvezdama.

Posetiocima ona nije mogla promaći i oni su se po svoj prilici beznadežno zapitali o silama koje je gone preko neba; Klindar je sasvim živo mogao da predoči sebi njihovu iznenađenost. Prevalili su sav ovaj golemi put - mora da im je već postalo jasno da se nalaze u drugom sunčevom sistemu - i sada sigurno očekuju da se sretnu sa fantastičnim stvorenjima neke strane evolucije. Nešto što je naizgled u podjednako meri ljudsko kao što su i oni sami verovatno predstavlja poslednju stvar koju bi mogli da očekuju.

Doduše, kasnije će biti dosta prilika za sretanje sa neobičnostima, ukoliko im se umovi pokažu kadri za to. Sada je ovde bila pretpremijera u vidu niza kiklopskih glava koje su sačinjavale bočno stubište stepeništa. Iako nisu postojale ni dve koje bi bile iste, sve su bile približno ljudske i sve su imale svoje uzore u stvarnosti. Neke nisu posedovale oči, druge su ih imale čak četiri; neke su bile bez usta ili nozdrva, druge, opet, sa ovim otvorima; neke su raspolagale širokopojasnim sensorima za zračenje, druge su bile slepe za sve drugo izuzev za običnu svetlost. Davno je prošlo vreme kada se Klindaru većina njih činila ružna, pa čak i odbojna; sada se, međutim, u toj meri navikao na njih, da više gotovo nije mogao da se seti koje su mu nekada bile mrske. Posle hiljadu svetova, ništa strano više mu nije bilo neljudsko.

Počeo je polako da se spušta niz stepenice, prolazeći pored isklesanih glava svojih nepomičnih i utihlih prijatelja. Prilike koje su stajale u okviru prozora broda takođe su bile nepokretne i samo su zurile u njega. Ni na kraj pameti im nije padalo koliko su samo hiljada puta brojčano nadmašeni i koliko ih očiju sada promatra kroz njegove.

Stigao je do podnožja stepeništa i zaputio se preko šarene zastirke od žičane mahovine koja je prekrivala poletišta. Sa svakim korakom, mali, udarni talasi boja izranjali su iz osetljivog, živog tepiha, mešajući se i pretapajući u složena, spletena ustrojstva koja su se lagano prituljivala, gubeći se u daljini.

Klindar je išao kroz mreškavo talasanje koje je stvarao vlastitim koračanjem sve dok nije stigao na četrdesetak stopa od broda; bića koja su se nalazila unutra sada su ga mogla videti podjednako jasno kao i on njih. Zaustavio se i ispružio ruke u gest koji je, širom Vaseljene, imao istovetno značenje: 'Ne nosim oružje - dolazim iz prijateljskih pobuda.' Zatim je stao da čeka.

Bio je uveren da čekanje neće dugo potrajati - možda nekoliko časova, a jamačno ne više od nekoliko dana. Oni će biti uzbuđeni i ljubopitljivi, ali će, ma koliko bili oprezni, imati dovoljno pameti da uvide kako se potpuno nalaze u njegovoj moći. Kada bi on želeo da im naudi, tanušni zidovi njihove letelice ne bi predstavljali nikakvu zaštitu.

A onda je - zar već! - jedna od prilika nestala sa prozora i zaputila se negde u unutrašnjost broda. Ostale su nastavile da posmatraju, podešavajući pri tom kontrolne uređaje i govoreći u komunikacione naprave. Imali su nekakvo sredstvo za snimanje koje je bilo upravljeno na njega; nije mogao da se seti ni jedne jedine rase koja je bila bez toga.

Na boku broda otvoriše se jedna vrata. Nezgrapna i zastrašujuća u svom zaštitnom odelu, na ulazu se pojavila jedna prilika, držeći pozamašan, pljosnat paket. Stvorenja su nesumnjivo znala da mogu da dišu ovu atmosferu, ali su istovremeno bila svesna opasnosti od zagađenja. Nastupala su oprezno i Klindar je to odobravao.

Prilika je zakoračila na mahovinu i na trenutak ju je pomela čarolija udarnih talasa koji su zastrujali iz tog prvog koraka. Zatim je podigla pogled prema Klindaru i pružila paket u pravcu njega. Usledio je trenutak oklevanja, a onda je stvorenje krenulo napred.

Polako, oprezno, hominid mu se približavao, ostavljajući iza sebe okrilje metalne pećine. Klindar je ostao nepomičan, opušten, ali ništa mu nije promaklo; u sećanju mu navreše nebrojeni raniji susreti na mnogim svetovima.

Stigavši na udaljenost od samo jedne stope, stvorenje se zaustavilo, a zatim polako ispružilo otvorenu šaku. To je, dakle, način, pomisli Klindar, na koji se pozdravljaju; ovaj gest bio je rasprostranjen među dvonošcima i on ga je ranije često sretao. Zato je odmah zauzvrat i sam pružio ruku.

Veliki prsti bez noktiju obavije se oko savitljive rukavice, ostvarivši dodir preko svetlosnih godina i eona. Pogledi im se sretoše, kao da će umovi koje su oči odražavale naprosto zaobići medij jezika. A onda hominid obori pogled i daje paket Klindaru.

Unutra se nalazilo na desetine listova od nekog lakog, krutog materijala, prekrivenih ilustracijama i crtežima. Prvi je prikazivao jednostavan astronomski dijagram - očigledno shemu planetnog sistema iz koga stvorenje potiče. Strelice su uočljivo bile upravljene na treću planetu od središnjeg sunca.

Klindar okrenu stranu. Ugledao je divan snimak u boji, načinjen nekom trodimenzionom tehnikom, jednog globusa viđenog iz svemira - i istog časa prepoznao je kontinente.

Pokazao je najpre na sebe, a onda u srce Afrike. Da li je ovo dovelo u nedoumicu posetioca? Bilo je nemoguće doneti sud o reakcijama nekog drugog hominida sve dok se on prisno ne upozna; izraz čak i tako elementarnih osećanja kao što su strah ili mržnja bio je gotovo sasvim proizvoljan, menjajući se od vrste do vrste.

Bezmalu smetnuvši načas s uma svog posetioca, Klindar je netremice zurio u zatupasti trougao čiji se oblik tako malo promenio za poslednjih tri miliona godina. Ali sve ostalo u njemu - sve biljke i životinje koje je on upoznao, topografija Zemljišta, a verovatno i klima - sigurno je sada bilo preinačeno izvan prepoznatljivosti.

Baš kao što su se i ova bića promenila u odnosu na svoje divlje pretke koji su umirali od gladi. Ko bi mogao i da pomisli da će se deca Gleda-Meseca uspeti toliko visoko? Iako je bio očevidac sličnih čuda nebrojeno puta ranije, ona su ga uvek opčinjavala.

Pojedne rase bile su neverovatno upućene u vlastitu prošlost; Klindar se upitao imaju li ova stvorenja koja su sada stajala pred njim bilo kakvu predstavu o putu koji su prevalila od pećine do svemirskog broda. Bilo je sasvim izvesno da čak ni ne slute ništa o putovanju koje ih je tek čekalo.

Načinili su prve, teturave korake prema zvezdama - ali sloboda svemira bila je tek simbol, i to ne uvek pouzdan, određenog nivoa razumevanja. Postojalo je čitavo mnoštvo naroda koji su zastali tu, na pragu Vaseljene, pavši kao žrtve samog suočenja sa prizorom blaga čija je ogromnost bila prejak izazov za njihovu samokontrolu, a tajne odveć duboke za njihove umove. Neki su uspeli da prežive, ali po cenu okretanja leđa zvezdama i začaurivanja u uske međe neznanja vlastitog sveta. Drugima su duhovi postali tako rastrojani da im je sasvim ponestalo volje za život, tako da su im se planete preobratile u bezumne nemani.

Jer postojali su neki darovi odveć opasni da bi se poklonili; za mnoge rase najpogubniji su bili dar istine i dar vremena. Dok je listao knjigu koja mu je data, zastajući da osmotri dijagrame i fotografije bremenite vizuelnim informacijama, Klindar se zapitao da li su ove novajlije spremne da se suoče sa beskrajnim obećanjem kako vremena tako i istine.

Biće obasuti sabranim saznanjem i umetnošću sa hiljadu svetova, ako budu poželeti da ih prime. Uskladišteni u bankama memorije same ove planete, nalazili su se odgovori na pitanja koja su ih od vajkada morila, baš kao i lekovi za sve bolesti, odnosno rešenja svih problema vezanih za materijale, energiju i distribuciju - probleme koje je Klindarova rasa toliko davno rešila da sada gotovo nije verovala da su oni ikada postojali.

Moglo im se pokazati kako da ovladaju sopstvenim umovima i telima, tako da mogu u punoj meri da razviju svoje moći, a ne da straće živote kao nedelotvorni duhovi, zabravljani u čudesnoj mašini kojom, međutim, ne znaju da upravljaju. Takođe su mogli da raskinu okove bola, tako da on postane stražar, a ne tiranin, koji bi slao poruke što ih racionalan um može prihvatiti ili prenebreći po vlastitom nahođenju.

Ali nadasve, bilo bi im omogućeno da umru jedino kada to zažele; pokazaće im se mnogi putevi koji vode sa one strane groba, kao i cena koja se mora platiti za besmrtnost u svim njenim oblicima. Pred njima će se raskriliti vidik beskrajnog vremena, uz sva obećanja u užase koje ono sadrži. Neki umovi su kadri da se suoče sa tim, drugi nisu; upravo je ovde bila povučena međa između onih koji će

naslediti Vaseljenu i onih koji će ostati samo hitroumne životinje. Nije postojao način da se unapred odredi u koju će kategoriju koja rasa pasti, sve dok ne kucne čas istine - trenutak kome se ova rasa sada, uopšte ne znajući to, munjevito približavala.

Ispalo to na dobro ili na zlo, morali su da ostave za sobom igračke i opsene vlastitog detinjstva. Kada budu zavirili u umove i proučili istorije nebrojenog mnoštva drugih rasa, shvatiće da nisu jedinstveni - da su, zapravo, sasvim nisko na lestvici kosmičkih dostignuća. A ako, kao što je to slučaj kod mnogih primitivnih društava, njihova kultura još veruje u bogove i duhove, moraće da odbace te fantazme i da pogledaju u oči zastrašujućoj istini. Od tog trenutka dele ih još stoleća, ali jednoga dana možda će i oni baciti pogled preko pedeset hiljada svetlosnih godina do srca Galaksije, gde će spaziti kako među najdrevnijim zvezdama titraju džinovske sile - i staće da se dive nepojamnim mentalnostima koje ih drže na uzdi.

U međuvremenu, ovde je bilo poslova koje je trebalo uraditi; jedan svet čekao je da primi svoje goste.

Stena je počela da se kreće, rotirajući oko svoje ose, što je stvaralo utisak da blistave duge pojaseva kolaju preko neba. Sve većom brzinom, vazdušno ostrvo hitalo je u pravcu vodopada koji se širio preko celog obzorja; dve kule koje su ga bočno oivičavale nestadoše ispod ruba sveta.

Nebo nad njima sada je postalo ploha beline, prošarana prugama i nitima, koja se spuštala zauvek sa zvezda. U tišini ispunjenoj preneraženošću, ostrvo je udarilo u zid oblaka i zlatna svetlost sunca rastočila se u ružičasti suton.

Tama je polako prerasla u noć, ali u njoj se ostrvo oblilo bledim sjajem koji je izvirao iz osetljive mahovine i drveća. Izvan granice te rasvete ništa se nije videlo, sa izuzetkom pramenova magle i pare koji su promicali mimo njih neodredljivom brzinom. Stena je mogla da juri kroz kaos koji je postojao pre čina Postanja ili da prelazi rđavo obeleženu među što razdvaja život i smrt.

Konačno, magla se počela razilaziti; mutna ustrojstva svetiljki prosijavala su kroz nebeski pokrov pred njima. I ubrzo, stena je izišla

iz zida oblaka.

Dole se i dalje pružalo beskrajno more, blago obasjano bisernobelim zračenjem koje se slivalo sa kristalnih duga što su se pružale sa druge strane neba. Raštrkane povrh okeana, od nivoa talasa pa sve do krajnjih visova stratosfere, stajale su na hiljade vazдушnih ostrva svih mogućih oblika, veličina i izgleda. Neka su bila blistavo osvetljena, dok su druga predstavljala tek puke obrise spram neba; većina je bila nepomična, dok se izvestan broj kretao brzo i svrhovito, poput velikih prekookeanskih lađa na Zemlji koje koriste ponoćnu plimu da bi se domogle neke velike luke, obasjane mnogobrojnim treptavim svetiljkama. Izgledalo je kao da je cela jedna galaksija uhvaćena i posejana svuda unaokolo, neopazice se pretapajući svojim gornjim rubom u svetlucavu prašinu Mlečnog Puta.

Posle tri miliona godina provedenih u divljini, deca majmuna najzad su stigla do prvog boravišta Zvezdanog Soja.

(U verziji koja sledi - od poglavlja trideset šest do trideset devet - samo Boumen ostaje živ i prolazi kroz Zvezdane Dveri. Stenli Kjubrik i ja još smo tragali za krajem za koji smo osećali da mora da postoji - baš kao što kažu da kipar odvaljuje komadiće granita u potrazi za figurom koja je skrivena negde unutra.)

36. BEZDAN

Pogled mu je privukla planeta koja je počela da ispunjava nebo pred njim; ubrzo je ustanovio da je u potpunosti prekriva more. Na polulopti obasjanoj suncem, koja je bila okrenuta prema njemu, nije postojalo kontinenta, pa čak ni ostrva. Glatka i ničim nenarušena, jedino se prostirala ploha okeana.

Bio je to krajnje neobičan okean - slamnatožut u izvesnim zonama, odnosno kao rubin crven na mestu gde je Boumen podozrevao da se nalaze velike dubine. U središtu diska, gotovo neposredno pod njim, presijavalo se, obasjano zracima sunca, nešto metalno.

A onda je, prvi put, postalo uočljivo dejstvo atmosfere. Oko kapsule kao da se obrazovala jedva vidljiva, jajasta opna, za kojom se vukla treperava pruga zračenja. Boumen nije bio sasvim siguran, ali za trenutak mu se učinilo da čuje ropac vazduha stavljenog na muke; No, jedno je bilo sigurno: i dalje su ga štatile sile koje su ga vinule put zvezda. Letelica je bila projektovana isključivo za vakuumsku sredinu svemira, tako da je vetar jačine i od svega nekoliko milja na čas bio u stanju da je raskomada. Ali do krhke metalne školjke nije dopro ni dašak lahora; nevidljivi štit držao je na pristojnoj udaljenosti ognjeni bes ulaska u atmosferu.

Metalno svetlucanje ispod počelo je da se pojačava, a onda je stalo i da stiče oblik na njegove oči. Sada je mogao da razabere da se sastoji od neverovatno lomnih kula koje su nicalle iz okeana, uzdižući se dve ili tri milje u atmosferu. Na gornjim nivoima kule su se pretvarale u podupirače za tamnosvetlucave, kružne plohe, providno zelene kugle i prepletene lavirinte raznih uređaja i naprava čija mu je svrha u podjednako meri bila nepojmljiva kao što bi to drevnom čoveku bila radarska stanica.

Kapsula se spuštala niz bočnu stranu ustrojstva, na razdaljini od oko jedne milje, i on je najednom primetio kako se svuda oko njenog postolja, naizgled lebdeći na površini mora, prostire bujno rastinje, obrazujući svojevrsan ogromni splav blistavoplave boje. Neke biljke uspinjale su se više stotina stopa uz pročelje kule, kao da su želele

da dosegnu sunce iz tamnih okeanskih dubina.

Sva sila ovog rastinja uopšte nije odavala utisak nehata ili truljenja; velike kule koje su se uzdizale kroz njega kao da nimalo nisu marile za prekomerno biljno bujanje oko svojih podnožja. Na zaleđu crvenkastožutog mora tamna plavet razraslog bilja stvarala je veoma živi i jarki kontrast.

Kapsula se sada spustila do na samo nekoliko stopa iznad okeana i Boumen je opazio da je tvar od koje je sačinjena površina neobično neodređena. Nije bila oštro uočljiva, kao što je to kod tečnosti; to ga je navelo na pomisao da je ovde, možda, posredi neki težak gas.

Tik ispod kapsule, površina je postala ulubljena, kao da je pritiska neki nevidljivi štit. Rupa u fluidu - Boumen je već prestao da smatra neobičnu tvar za vodu - počela je da se produbljuje, a onda se okean zaklopio nad njim.

Poput muve u ćilibaru, on je bio začauren u mehuru kristalne prozračnosti, koji ga je nosio nadole, prema neznanim dubinama.

Pogled koji se pružao bio je opčinjavajući, osobito za nekoga kome nisu bila strana podvodna istraživanja, pri kojima granica vidljivosti nikada ne premaša dve stotine stopa - a u najvećem broju slučajeva nije bila ni blizu tome. Ovde je mogao da pronikne pogledom najmanje jednu milju, što ga je konačno učvrstilo u uverenju da se ne kreće kroz tečnost, nego kroz neki gusti gas.

'Dno' se naziralo tek kao šarenkasta, tamna izmaglica daleko ispod; mestimično su se mogla videti okruglasta mestašca svetlosti kako sjaje na njemu, razvrstana u pravilne nizove sve do maglovitog obzorja - slična svetiljkama nekog grada posmatranim kroz tanku koprenu oblaka. Na udaljenosti od pola milje razabrao je niže slojeve tih nebodernih jarbola; bili su obavijeni džinovskim korenjem, među kojima su plivali - odnosno leteli ili lebdeli - oblačci malih stvorenja. Iako je znao da se zemaljski pojmovi i predstave ovde ne mogu primeniti, on ih je ipak u umu označio pre kao neke ptice nego ribe; razdaljina do njih bila je, međutim, odveć velika da bi ih jasno razabrao.

A onda, iz dubina je prema njemu nahrupilo nešto što nije bilo ni

riba ni ptica. Predmet je imao cevasti trup, slično ranim mlaznjacima, sa razjapljenim otvorom na prednjem kraju, odnosno malim perajima ili kotvinim lopatama na stražnjem. U prvi mah, Boumenu se učinilo da je posredi nekakvo vozilo; a onda, kada se zagonetka približila na svega nekoliko jardi, shvatio je da je u pitanju životinja - koja se kretala kroz vodu snažnim kontrahovanjem savitljivog kanala koji joj se pružao celom dužinom tela. Zaustavila se tik pred prozorom sada gotovo nepomične kapsule i ostala tako da lebdi; tek tog trenutka Boumen je postao svestan da se na njoj nalazi jahač.

Načas je pomislio da stvar, prikačena za životinju negde na trećini puta od prednjeg otvora, predstavlja nekog krupnog parazita. Ali onda je prilika iznenada sjahala, odvojila se od cevate životinje i bodro zaplivala prema nevidljivom mehuru koji je okruživao kapsulu. Boumen je imao izvrstan pogled na prekrasno, strujničko telo oblika torpeda, veoma slično ustavici ili štitonoscu koji se pripijaju za ajkule. Analogija je bila gotovo savršena, budući da je opazio čak i niz usisnih hvataljki kojima se stvorenje prikačinjalo za svog domaćina.

A onda je primetio četiri velika, inteligentna oka kako štrče iz udubljenja na bočnim stranama tela - gde su se po svoj prilici uvlačila kada bi se životinja kretala većom brzinom. Ovde se nalazio um koji je sada kontemplirao o njemu.

Ustavica je iznenada počela da se kreće duž spoljnje površine zaštitnog mehura, očigledno ispitujući svemirsku kapsulu. Cevasta životinja, koja je sada bila bez jahača, ostala je da lebdi u vodi, blago pulsirajući s vremena na vreme. Posle nekoliko minuta gospodar joj je ponovo prišao i oni su brzo odjezdili u daljinu. Istoga trenutka kapsula je opet počela da tone; teško se moglo poverovati da je posredi puka podudarnost i Boumen se zapitao da li su ustavice vladaoci ovog polupodvodnog sveta. On, međutim, nije video ni traga od udova - ali bez organa za manipulisanje bilo je sasvim izvesno da se nije mogla razviti tehnologija.

Dno se sada već jasno razaznavalo i on ispod ugleda nešto što je ličilo na fosforescentne palme - ali istoga časa je shvatio da je krajnje besmisleno razmišljati o ovom mestu u pojmovima Zemlje. Iako su predmeti dole veoma nalikovali palmama, bilo je sasvim izvesno da o nekoj analogiji ne može biti ni govora. Imali su tanka,

cevolika sabla, visoka dvadesetak stopa, koja su se okončavala čuperkom pernatih listova; ovi su neprekidno mahali po okolnom fluidu, verovatno u potrazi za hranom. Neka od stvorenja mora da su ga osetila dok je prolazio iznad njih, pošto su uspravila nagore svoje krake, u uzaludnom naporu da se dočepaju kapsule.

Zasad svetlih, cevolikih životinja miljama se pružao niz blagi obronak, koji se naglo završavao gotovo okomitim grebenom. Kada je kapsula preletela preko ruba visoravni i stala da se spušta niz pročelje grebena, Boumen je primetio da je poduprta mrežom puzavica. One su obrazovale složene preplete koji su se neprekidno povijali, poput kakve čudovišne, višekrake morske zvezde; ponekad bi se malo razmakli, otkrivši pri tom iza sebe duboke pećine u kojima su se svetlela netreperava, nesuvisla mestašca blistavosti.

Hiljadama stopa kasnije, greben se pretvorio u ravnicu, sasvim slabo osvetljenu sjajem koji se pomaljao iz velikih visina. Bilo je očigledno da je obrađivana, budući da je bila razmeđena u velike kvadrate i pravougaonike, koji su se u ovom podmorskom sumraku preivali crvenim i smeđim nijansama.

Prve biljke koje je došao u priliku da izbliza osmotri izgledale su kao kakvi tronošci izrasli iz morskog dna. Imale su po tri crne stabljike ili korena koji su se spajali u jedinstveno truplo na oko deset stopa iznad tla. Ono se potom nastavljalo daljnjih pet ili šest stopa, da bi se okončalo velikom, preokrenutom zdelom. Postojalo je na hiljade ovakvih tronožaca, koji su sezali sve do maglovitog obzorja.

Njihovi korenovi-noge stajali su čvrsto zakopani u tlu; biljke bi povremeno izvukle po jedan krak, usporenom kretnjom pomakle se nekoliko stopa napred, a potom ga ponovo zakopale, pre no što bi otpočeo novi ciklus migracije. Procenio je da im brzina nije veća od jedne milje na čas; ali za biljke - ako su ovo stvarno bile biljke - to uopšte nije bio rđav prosek...

S vremena na vreme, neki beli tronožac nagnuo bi se ka drugom, koji je stajao ukotvljen i dve zvonaste krunice spojile bi se u svojevrsan floralni poljubac ili biljno parenje. A zatim, posle pauze od nekoliko sekundi, dogodilo bi se nešto jedinstveno i izuzetno.

Čašica nepomične biljke otrgla bi se sa svoje stabljike i stala da pliva poput kakvog živog suncobrana - dok bi se preostali deo

stvorenja nemoćno skljojao na dno. Video je najmanje desetak ovakvih čašica kako se pulsirajući udaljuju i primetio je da se sve kreću u istom pravcu - pravo duž nizova svojih 'roditelja', sve dok ne bi nestale sa vidika.

Posle toga, usledile su milje teško opisive, narandžaste mahovine, koja je posedovala jedno zapanjujuće svojstvo. Slično cevastim biljkama koje je ranije sreo, one su takođe osetile njegovo prisustvo - i na njega reagovala svetlošću. Dok je kapsula jurila preko ove podmorske tundre, jedna fosforescentna pruga širila se pod njom, postepeno bledeći unazad, sve dok se na oko stotinak jardi pozadi ne bi sasvim utulila.

A onda, daleko napred, ugledao je kako preko osetljive mahovine treperi i leluja pojas mlečne beline. Odmah je shvatio da je nešto moralo da ga izazove i ubrzo je dobio potvrdu za to.

Jarkocrvena pokrivka, koja je izdaleka ličila na plohu užarene lave, gamizala je preko mahovine. Širina joj je iznosila svega pedesetak stopa, ali je napredovala na frontu prostranom bar jednu milju, ostavljajući za sobom pojas ogoljenog, smeđeg tla. U stvari, to nije bilo samo gamizanje, već proždiranje puta, tamanjenje mahovinastog pokrova.

Ali pobeda je skupo plaćena, jer, kako je pokrivka grabila napred, i sama je bivala proždirana, i to takvim tempom da joj je širina stalno ostajala približno ista. Celom dužinom njene stražnje ivice, pripijeni uz nju poput džinovskih pijavica, nalazili su se providni krpelji veličine čoveka; mogao se videti čitav sklop njihovih unutrašnjih organa, koji su pulsirali i otkucavali kako su se paraziti naslađivali hranom.

Ali ko ili šta proždire krpelje, zapitao se Boumen. Odgovor, međutim, nikada nije doznao, budući da je pomalo uznemirujući prizor ubrzo iščezao pod njim.

Stigao je do kraja oranica, kako je i dalje, u nedostatku pogodnijeg izraza, mentalno nazivao tle koje se pružalo dole, i pred njim se sada uzdizao venac stenovitih brda. Izgledalo je kao da ih je neka prirodna erozivna sila, koja je ostavila velike pećine i stotinama stopa visoke podzemne galerije, isklesala iz raznobojnih slojeva. Iz tame jedne od špilja štrčao je svežanj crnih, bičolikih rašljika ili

pipaka; kraci su nepomično ležali na peščanom morskom dnu, koje je nedavno doživelo nekakav poremećaj, kao da je neko pomeo metlom povrh njega. Bilo je teško ne dovesti u vezu ove rašljike sa brazgotinama u pesku, ali iako ih je Boumen pomno posmatrao sve vreme dok su mu bile u vidnom polju, one se nisu ni mrdnule.

Kapsula se kretala uporedo sa ovim brdima kada je, prvi put, Boumen postao svestan jednog sasvim razgovetnog zvuka iz spoljnjeg sveta, sa one strane zidova njegove zaštitne čaure. Bila je to udaljena grmljavina slična orkanu ili vodopadu i iz minuta u minut postajala je sve bučnija. I konačno, njegove već pomalo umorne oči od neprekidnog smenjivanja crvene, smeđe i crne boje zahvalno otpočinuše na vitkom stubu blistavobeke svetlosti, koji je uspravno hrlio put tmastog neba.

Pojava je ličila na izuzetno uzan snop reflektora, koji je naizgled izvirao iz jedne tačke visoko u brdima. Iako ga je njegova boja podsetila na svet koji je poznavao, okomiti zrak ipak ga je pomalo uznemirio - budući da je ovo bio prvi put da vidi svetlost koja grmi.

37. KOSMOPOLIS

Blistava struna usijanja nicala je iz velike metalne paučine, koja je stajala razapeta na trima kamenim tornjevima visokim više stotina stopa. Svuda unaokolo, vladalo je veliko ciklonsko nevreme; Boumen je ubrzo shvatio da mu se pred očima nalazi stacionarni tornado, od koga ga je delio nelagodno mali razmak.

Koničan levak tornada grmeći se dizao kroz milje i milje okeana što se pružao nagore, sve dok sasvim nije iščezao sa vidika; Boumen je bio siguran da ovo džinovsko grotlo seže sve do samog svemira. Neka ogromna sila zadržavala je milione tona fluida oko žestoko zračućeg snopa; ali o svrsi cele ove predstave moći Boumen je mogao samo da nagađa.

Kapsula je projurila iznad erodiranih brda i razgoropađenost podmorskog tornada postepeno se utišala za njom. Sada se kretao velikom brzinom preko gole pustinje, koja je bila ispresecana slabašnim belim linijama; ove pruge pružale su se u svim pravcima, slično tragovima koje ostavljaju puževi, ali nigde se nisu mogla videti stvorenja koja su ih proizvela.

Više nije imao nikakvu predstavu o tome na kojoj se dubini nalazi ispod površine ovog neobičnog mora. Poslednji sunčevi zraci pritulili su se na mnogo milja iznad tačke gde se sad nalazio, pa ipak unaokolo je bilo prilično svetlo. Povrh njega, žive komete jurile su kroz okean-atmosferu, povremeno se paleći i gaseći poput električnih reklama; jednom je mimo njega proleteo, vrteći se, veliki roj blistavih zavojnica; bilo ih je svih veličina i kretale su se u besprekornom uporednom poretku.

A onda je svetlost nad njim počela da se pojačava iz minuta u minut; i konačno, razabrao je izvan svake sumnje da se približava nekom gradu.

Jarko su ga osvetljavala crvena, veštačka sunca, razmeštena po nebu, koja su se pružala, dokle god je pogled dosezao, u oba smera duž obzorja. Pod njihovim zakošenim zracima ugledao je panoramu koja je bila toliko neobična i opčinjavajuća kao što bi neandertalskom čoveku izgledao Njujork.

Nisu postojale ulice, već samo velika zdanja, smeštena na široko rasprostranjenoj koordinantnoj mreži, odnosno ravnom terenu načinjenom od neke tvari tamnocrvene boje, koja je mestimično bila prošarana svetlim tačkama. Neke konstrukcije predstavljale su poluloptaste kupole, druge su ličile na džinovske košnice, dok su treće izgledale kao prevrnuti brodovi, sa kobilicama koje su štrčale uvis poput šiljatih vršaka. Iako su mnoge bile ravne i uglaste, zasnovane na nekoliko jednostavnih elemenata, druge su po složenosti bile slične gotskim katedralama ili kambodžanskim hramovima; štaviše, jedna grupa zgrada u izvesnoj meri je podsetila Boumena na Angkor Vat.

Prvi put je opazio žitelje sa udaljenosti od oko hiljadu jardi dok je ulazio u prva predgrađa. Bila je to skupina od pet ili šest jedinki, koje su išle iz jednog zdanja u drugo, preko široke avenije što je razdvajala konstrukcije. Iako još nije bio kadar da im detaljnije proceni veličinu, ipak je primetio da imaju po dve ruke i noge, kao i da hodaju u uspravnom stavu. Ali čak i sa ove udaljenosti, glava je izgledala najneobičnija, a i način kretanja isto je tako bio čudan. Stvorenja su se kretala sporom, fluidnom gracioznošću - kao da se probijaju kroz neku gustu tečnost. U poređenju sa ovim bićima, ljudi su ličili na marionete sa cimavim i trzavim pokretima.

Boumen je ubrzo zaključio da u gradu ne postoji površinski prevoz; sva vozila išla su uskim koridorom, promera jedva pedesetak stopa i dvostruko toliko podignutim iznad tla. Video ih je desetak, raznih oblika i veličina, kako jure u svim pravcima među velikim kulama i nije mu bilo jasno kako uspevaju da se ne sudare.

A onda je uočio jedva vidljive svetle linije koje su obrazovale raznobojnu mrežu što je započinjala u srcu grada, šireći se potom zračno u svim pravcima do velikih udaljenosti. Neke linije bile su jarkocrvene, a druge plave, i visile su u vazduhu poput neke arabeske sastavljene od sjajnih žica. Bilo je očigledno da nisu napravljene od čvrstog materijala, budući da su se kroz njih mogli videti drugi objekti.

Pa ipak, duž tih pređa, koje su predstavljale ili izvor energije ili sredstvo za kontrolu, hitro i bez oklevanja tekao je gradski saobraćaj. Najučestalija prevozna sredstva bile su svojevrsne kuglice, u kojima

su se nalazili po jedan ili dva putnika; ličili su na mehure od sapunice koje lahor goni vazduhom, pošto su bili potpuno prozračni, sa izuzetkom jednog neprovidnog dela na podu. Sedišta su gledala napred, a uz njih se nalazio mali, koničan stub u kome su po svoj prilici bili smešteni komandni uređaji. To je bilo sve; ali Boumen je znao da bi narodi Zemlje spremno platili milijarde za tajne koje tu mora da su zapretane.

Postojala su i znatno veća vozila ovalnog oblika, u kojima se nahodilo i po dvadeset putnika, kao i druga prevozna sredstva koja su očigledno korišćena samo za prevoz tereta. Duž jedne sjajne pređe, viseći na njoj poput kišnih kapi na paučini, ali i krećući se brzinom od dobrih sto milja na čas, projurilo je niz kugli koje su sadržale jedino crvenkastu tečnost. Prošle su pored Boumena u besprekorno pravilnim razmacima i izgubile se sa vidika negde u ogromnom prostranstvu grada.

Već je bio zašao među prve redove zgrada, kada mu se najzad ukazala prilika da поближе osmotri gradske žitelje. Kapsula je upravo prolazila, na visini od oko tri stotine stopa, pored velike, izobličene kupe, iskićene malim balkonima. Na jednom od njih, prvi put je izbliza video jedno vanzemaljsko biće.

Boumen je najpre imao utisak da mu pred očima stoji neki visok, izuzetno izdužen čovek, odeven u blistavi, metalni kostim. Kada se još malo primakao, uvideo je da je samo delimično bio u pravu. Stvorenje je, doduše, bilo visoko dobrih osam stopa, ali zato na sebi nije imalo nikakvu odeću.

Blistavi metal predstavljao je njegovu kožu, koja je bila podjednako savitljiva kao i pancir - odnosno, kao i zmijska košuljica, premda opšti utisak uopšte nije ukazivao na analogiju sa bilo kakvim reptilima. Glava nije bila nimalo ljudska; na njoj su se nalazila dva krupna, pljosnata oka, kao i mala, skoturana cev surle na mestu gde je trebalo da stoji nos. Iako nije bilo kose, tamo gde bi se očekivale uši nalazile su se čekinjave dlačice, za koje je Boumen zaključio da jamačno predstavljaju nekakve organe čula.

Dok je prolazio na udaljenosti od pedesetak stopa od stvorenja, osetio je, uprkos abnormalnom i neobično obezličenom psihološkom stanju u kome je bio otkako je krenuo sa Jupitera, iznenadnu plimu

uzbuđenja, čuđenja - i sasvim ličnog ponosa. Postao je prvi čovek u istoriji ljudskog roda koji je sopstvenim očima video jedno inteligentno vanzemaljsko biće; bila je to počast koja mu nikada neće moći da bude oduzeta. Pored toga, on nije doživeo, kako su neki pesimistički nastrojeni egzobiolozi predviđali, ni šok niti osećaj mučnine. Iako je stvorenje pred njim nesumnjivo bilo veoma strano i neobično, ono nije izazivalo užasnutost. Naprotiv, kao i sva živa bića, takođe je posedovalo svoju sopstvenu unutrašnju logiku i lepotu; čak i u stanju mirovanja, odavalo je utisak snage i gracioznosti.

Već je prošao pored balkona, kada mu je palo u oči da je ponašanje žitelja ovog sveta prilično čudno. Čak i u ovakvom kosmopolisu nije se baš svaki dan moglo događati da vam pored prozora proleti stvorenje sa neke strane planete, a osim toga Boumen je imao sve razloge da pretpostavi kako je on prvo ljudsko biće koje je ikada viđeno na ovom svetu. No, uprkos svemu tome, neznanac ga je potpuno prenebregao.

Ali osvrnuo se na vreme da vidi kako ipak nije prošao neprimećen. Stranac (ne, on je bio stranac ovde) je odustao od svoje poze ravnodušnosti i sada je gledao pravo za njim. Štaviše, držao je u visini jednog oka neku metalnu šipkicu prilično sličnu lornjetu. Boumen je u prvi mah pomislio da je posredi neka pomoćna optička naprava, ali onda je shvatio da ga stvorenje snima - odnosno da čini neku radnju koja odgovara fotografisanju.

Konačno je spustilo uređaj i nestalo sa vidika dok se kapsula sve više udaljavala. Boumen je ustanovio da uopšte nije bio kadar da mu pročitava izraz lica i prvi put je razabrao koliko je uvežbanosti i iskustva potrebno da bi se mogla protumačiti osećanja čak i jednog ljudskog bića; možda će se pokazati zauvek nemoguće čitati misli nekog stranog stvorenja samo na osnovu njegovog držanja.

Dugo čekani Prvi Kontakt došao je i prošao na način koji je bio pomalo razočaravajući, ali u isto vreme i prilično tajanstven; postojala je, doduše, mogućnost, pomislio je Boumen načas, da je za lokalne žitelje ovo, zapravo, predstavljalo svojevrsan divlji i plahovit pozdrav.

Kada je dublje zašao u grad, postalo mu je sasvim jasno da su svi svesni njegovog prisustva, ali i da se hotimice pretvaraju da ga

ne primećuju. U središtu jedne avenije, na primer, mala grupa stajala je okupljena oko nekakve uspravne ploče slične oglasnoj tabli ili osvetljenom znaku. Pločom su se šetale nekakve šare i simboli, koje su posmatrači veoma pažljivo proučavali; Boumen se zapitao da li se tu saopštavaju poslednje novosti, prodaju deterdženti, navode kursevi na međuzvezdanim menjačnicama ili objavljuju vremena polaska mehurskih vozila do udaljenih mesta.

Ma kakve da su informacije bile posredi, međutim, njemu je bilo nepojmljivo da one mogu biti zanimljivije od prolaska stranca iz svemira na visini od samo stotinak stopa - pa ipak, posmatrači su ga potpuno prenebregli. Ali kada je malo odmakao, Boumen je u retrovizorskom ogledalu kapsule primetio da ga mnogi pogledaju preko ramena. Ipak, dakle, nisu bili sasvim nezainteresovani; no, i dalje je bio veliki broj onih koji se nisu osvrtni, već su samo pomno zurili u poruke koje je saopštavala tabla.

Sada je išao pravo niz jednu prostranu aveniju; pred njim, niz neobičnih, zdepastih zdanja pružao se u daljinu sve dok se sasvim nije stopio u ružičastu izmaglicu obzorja. Na mnogima su se nalazile svetle ploče, tako da su zdanja blistala poput raznobojnih dragulja. Druga su bila prekrivena neverovatno prepletenim i složenim rezbarijama ili gravirama, što je Boumena neodoljivo navelo da ih uporedi sa kutijama od metala i stakla sa sopstvenog sveta. Kako je izgledalo, neimari ove planete zidali su za trajanja koja se mere stolecima; grad je ostavljao utisak konačne i upotpunjene tvorevine, budući da nigde nije bilo ni traga od zidanja ili rušenja. U prvi mah, to ga je iznenadilo; a onda se setio da su sve zemaljske gradove podizala kratkovečna, razvojna društva, dok sada jamačno posmatra kulturu sasvim različitog tipa.

Još jedan dokaz koji je išao tome u prilog ležao je u prostranosti grada; ovde nije bilo ni pomena od one omražene urbane prenaseljenosti tako česte na Zemlji. Ni to nije bilo iznenađujuće, budući da je svaka stvarno dugovečna civilizacija morala da uspostavi populacionu kontrolu. Sigurno su već prošle hiljade i hiljade godina od kada su ova bića stabilizovala svoje društvo i shvatila da je bolje ako milion njih živi u udobnosti nego da deset miliona gladuje u ruglu. Njihov vlastiti svet nije bio baš brz u uviđanju

ove mudrosti.

Povremeno je primećivao, kao u nekom izobličavajućem ogledalu, očigledne odraze zemaljskog života. Iako nije bilo saobraćajne gužve, osujećenih vozača ili užurbanih pešaka, ipak je opazio nepomičan red strpljivih građana koji su čekali da uđu u jednu veliku građevinu sa kupolom na vrhu. Zapitao se da li su to, možda, posetioци premijernih predstava, ljubitelji rasprodaja ili poklonici nekog njemu potpuno nepoznatog hobija; ma šta bilo posredi, osetio je izvesno zadovoljstvo u saznanju da čak i u najrazvijenijem društvu i dalje postoji nešto za šta treba čekati u redu.

U jednom trenutku prešao je iznad nečega što je moglo da bude škola za dadilje ili dečji vrtić. Posmatrao je prizor sa velikim zanimanjem, pošto su sva stvorenja koja je do sada video na ulicama bili odrasli; tek tog trenutka začudila ga je činjenica da još nije primetio ni jednog jedinog mladog člana ovog društva.

Ali sada ih je najzad ugledao - desetak njih kako se igraju baš kao ljudska deca, u malom parku na krovu jedne niske, ovalne zgrade. Prizor je bio ljubak, gotovo pastoralan; video se mali zabran, koji je lako mogao poticati sa Zemlje, jedna biljka slična džinovskoj orhideji, sa kojom to očigledno nije bio slučaj, sićušno jezero sa vodoskokom u središtu i nekoliko tajanstvenih mašina kojima su upravljale male, zadubljene prilike - koje je sa izvesne udaljenosti nadziralo dvoje odraslih.

Sva deca bila su u dlaku iste veličine; Boumen je procenio da im visina iznosi oko pet stopa. Izgledalo je da su sva sazdana po istovetnoj meri, što ga je navelo da se zapita kako se ova bića razmnožavaju. Iako nisu nosila nikakvu odeću, sa izuzetkom očigledno delotvornog opasača za koji su stajale zakačene torbe, kesice ili pojedine alatke, Boumen nije uspeo da primeti nikakav znak seksualnog podvajanja - pa čak ni samog seksa. Bilo je to samo jedno od mnogo hiljada pitanja od čijeg je odgonetanja za sada morao da odustane u nadi da će jednoga dana ipak doći do odgovora.

Reagovanje dece na njegovo prisustvo potpuno se razlikovalo od reagovanja odraslih. Čim je kapsula prešla preko njihovog vrtića, ona su odmah napustila sve igre i upiljila se u njega sa očiglednim

zanimanjem i uzbuđenjem. Nekoliko njih upravilo je ruke prema kapsuli ili stalo da maše; jedan mališan čak kao da je podigao nešto što je ličilo na malu pušku.

Kada je video napravu u ruci deteta, Boumena je obuzelo osećanje nelagodnosti. To ga je podsetilo na 'zračne pištolje' kojima se igrao kao mali - a u jednoj ovakvoj supercivilizaciji igračke su lako mogle da budu sposobne za gotovo sve...

Ustuknuo je kada je povučen oroz, pošto mu je iznenada palo na pamet da bi ovde mogao da bude podjednako bezvredan kao i kakav zec postavljen za metu dečaku koji je dobio na dar prvu vazдушnu pušku. Ali zbilo se jedino to da je iz 'oružja' suknuo sjajan kovitlajući prsten, munjevito stigao do kapsule i, ne načinivši nikakvu štetu, nastavio da se širi u slobodan prostor.

U vrtiću je zavladao pravi metež. Dvoje odraslih brzo je prišlo mladom deliji i smesta mu oduzelo igračku.

Ubrzo potom, prošao je u blizini svojevrsnog centra za kupovanje - odnosno mesta koje mu je, u nedostatku boljeg izraza, najviše na to ličilo. Posredi je bila ogromna, nepravilna konstrukcija sa desetinama uvučenih spratova i najmanje pedeset blistavih nebeskih pređa koje su se spajale sa njom na različitim nivoima. Duž tih putanja obavljao se stalni protok providnih kuglastih i jajolikih vozila, koja su otpremala razne vrste robe. Bilo je neobično videti kako hitaju kroz vazduh sasvim prepoznatljivi delovi nameštaja kao što su stolovi i stolice - za kojima su išli krajnje neobični delovi mašinerija ili tankovi sa jarko obojenim gasom.

Ništa, međutim, nije ulazilo u zgradu, već su predmeti jedino bili izvoženi iz nje. Takođe nije bilo ni traga od mušterija i kupaca, premda ovo nije bilo osobito iznenađujuće; čak i na nazadnoj Zemlji, najveći deo kupovina sada se obavljao posredstvom televizije.

Kameje koje je u magnovenju opazio, dok je brzo jurio kroz grad, u podjednakoj su ga meri zbunile i oduševile. Većina zgrada imala je velike providne delove, kroz koje je tu i tamo primećivao u proletu njihove stanare. Jednom je ugledao veliku grupu kako stoji okupljena oko kružnog korita, punog tečnosti koja se crvenkasto pušila, usisavajući je svojim gipkim surlama. Ovo je bilo prilično shvatljivo, ali šta je predstavljala teška, zelena magla koja je obrazovala

potpunu prekrivku preko donje polovine prostorije?

Postojala je i jedna takva zgrada u kojoj sila teže kao da je sasvim poludela. Video je tu ravni od nekog blistavog materijala, sličnog staklu slabog sjaja, koje su se ukrštale pod svim mogućim uglovima. Prilike su se kretale između ili duž tih ravni, ne vodeći pri tom računa o konvencionalnoj podeli na 'gore' i 'dole'. Neke su išle pravo nagore, druge pod uglom od četrdeset pet stepeni u odnosu na vodoravni položaj; često se događalo da naprosto sasvim nonšalantno skrenu pod pravim uglom, kao da se njihovo privatno gravitaciono polje preokrenulo, da bi ono što je do malopre bilo zid sada postalo pod. Ovaj prizor uznemirio bi čak i nekog astronauta, koji je najveći deo svog radnog veka proveo u bestežinskim uslovima.

Bila je tu i jedna potpuno providna kupola pod kojom se odigravala nekakva manifestacija, igra ili umetnička predstava. Malu, kružnu arenu okružilo je nekoliko stotina gledalaca, koji su sedeli na obrtnim stolicama. Ono što su posmatrali bila je zaslepljujuća - a za Boumenove oči i bolna - demonstracija oblika i boja, kao da je neki suludi geometričar izlagao svoje tvorevine.

Javljale su se naizgled čvrste figure, koje su se potom međusobno preplitale i mešale, menjale perspektivu, udaljavale se do beskraj, iako su pri tom ostajale u istoj tački. Povremeno su se pomaljali zaludjući odsevi nečega što je gotovo moglo da predstavlja neku drugu dimenziju; pojedine površine koje su izgledale ispupčene, iznenada su postajale ulubljene. Jednom ili dva puta, među gledaocima je zavlдалo veliko uzbuđenje i oni su stali razdragano da mašu vitkim rukama, ali Boumen nije uspeo da razabere povod koji ih je nagnao na to.

A onda je karakter grada stao da se menja; zgrade su postajale sve niže i raštrkanije, ali pred njim, na udaljenosti od nekoliko milja i delimično rasplinuta u večnoj svetlosnoj izmaglici, uzdizalo se jedno džinovsko zdanje, daleko najveće od svih koje je do tada video. Iz središnje kupole i kubeta zračno su se širila četiri glavna krila, koja su razdvajala četiri manja podeoka, tako da je glavni oblik zdanja donekle podsećao na ružu kompasa ili ogromnu morsku zvezdu. Boumen je procenio da joj je osnova široka najmanje jednu milju;

kapsula se kretala pravo prema njoj.

A onda mu je pogled privukao jedan drugi neobičan prizor; njegova letelica išla je iznad nečega što je izgledalo kao široka ploča sjajnog metala - ali nije postojao nijedan metal, izuzev u rastopljenom stanju, čijom bi površinom mogli da se mreškavo šire talasići. Javio mu se neodoljiv utisak da leti iznad jezera žive.

Talasanje su stvarale male mašine oblika kornjače koje su se lagano kretale sjajnom površinom; ostavljale su za sobom široke, naborane brazde kojima je bilo potrebno nekoliko sekundi da bi se razišle i izravnale. A tada se u središtu jezera pojavilo ogromno ispupčenje, kao da je načas izronilo nešto poput podmornice - ili kita? - da bi odmah potom zaronilo u dubine.

Sa one strane jezera, Boumen je najzad ugledao nešto što mu je bilo potpuno shvatljivo. Veliki bronzanocrveni torpeda jedino je mogao da bude svemirski brod; verovatno je isto bilo i sa blistavim, kristalnim kuglama i ovoidima koji su stajali parkirani uz njega. Mala površinska vozila jurila su na sve strane, sićušne prilike muvale su se unaokolo, a mogla se videti čak i osmatračka kula, na čijem su se vrhu nalazile neobične naprave, kao i svetionički far. Svemirske luke i aerodromi svuda su slični, zaključio je Boumen; ali okolnost da ovdašnji žitelji manipulišu svojim brodovima unutar gradskog atara najbolje pokazuje u kojoj je meri njihova tehnologija savršenija od Zemljine.

Kako je prolazio, jedna od kristalnih kugli počela je da se diže, bez otpora i bešumno poput balona. Uspinjala se pravo nagore, savršeno ravnomernom brzinom, sve dok nije nestala u tami nebeskog svoda. Boumenove misli odlutale su za njom i za trenutak obuzela ga je gotovo neizdrživa nostalgija za Zemljom.

Ali to je brzo minulo, pošto mu je sada nešto drugo zaokupilo svest. Ono džinovsko, zvezdoliko zdanje počelo je sve razgovetnije da se pomalja pred njim.

38. ISPITIVANJE

Kapsula je sada ponovo stala da se uspinje i pred njim je počela da se pomalja središnja kula, slična planini čiji se vrh probija kroz oblake. Bila je to veoma neobična planina, pošto je izgledalo da je načinjena od stakla ili kristala, prošaranog nepreglednim mnoštvom tamnih linija i pređa; duž većine ovih niti kretali su se čvorići svetlosti - neki polako, neki zasenjjućom brzinom.

Kao što bi lastavica nečujno skliznula u gnezdo svinuto visoko među tornjevima i potpornim lukovima neke velike katedrale, tako je i kapsula uletela u središnju kulu. Ono što je sa veće udaljenosti izgledalo kao puka majušnost zamršene ornamentike, stalo je da se širi, sve dok se nije pretvorilo u kružni tunel, prečnika oko deset stopa. Nije bilo baš osobito prostrano, ali kapsula je ipak nastavila da juri nesmanjenom brzinom i tada je Boumen prvi put primetio plavu liniju svetlosti kako se prigušeno sjaji u vazduhu pred njim, po svoj prilici služeći kao vodič. Tunel je išao kroz nekakav prozračan materijal, što je u Boumenu stvorilo utisak da se probija kroz jezgro nekog ledenog brega - ako se uopšte mogao zamisliti takav ledeni breg koji ne svetluca plavim i zelenim prelivima, nego bledocrvenim i zlatastim. Primetio je mnoštvo drugih obličja kako se kreću oko njega u svim pravcima, uspravno i vodoravno, naizgled u susednim tunelima, ali bilo je nemoguće jasno ih razabrati.

A onda je izbio u jednu veliku šupljinu, sličnu mehuru u ledu. Bila je to približno poluloptasta prostorija, promera stotinak jardi, sa zidovima čija se zakrivljenost neprekidno menjala, tako da su povremeno bivali ispupčeni, a povremeno udubljeni. Tu se kretao duž jedne providne ravni na oko pedeset stopa iznad poda; slične, isto tako prozračne ravni takođe su se spuštale iznad i ispod njega.

Neke od njih bile su nepomične, a neke pokretne; ove druge su prevozile neobično male sklopove i zagonetne delove mašinerije. Prizor je, doduše, izazivao pometnju, ali je bio skladan; i tek tu, Boumen je najzad ugledao, razdvojene od njega klizećim kristalnim podovima, prve potpuno nehumanoidne inteligencije.

Povrh njega, kretalo se u zbijenom poretku šest zdepastih kupa

na čitavoj šumi tanušnih, cevolikih nogu. Prilično su ličile na morske sase koje idu na pipcima, ali Boumen nije uspeo da uoči nikakve organe čula. Oko sredine svake kupe stajao je beli pojas koji je izgledao kao da je napravljen od krzna; na njemu su bile zakačene metalne pločice, išarane uglastim hijeroglifima.

Kapsula je zatim promakla pored nekoliko humanoida prekrivenih zmijskim krljuštima, koji su ga ovoga puta pogledali sa neskrivenim zanimanjem. A onda je Boumen uočio, otprilike dva sprata ispod, najupečatljivije od svih stvorenja koja je do sada imao prilike da vidi; ličilo je na džinovsku bogomoljku iskićenu draguljastim ukrasima ili delovima opreme i hitalo je krupnim koracima napred, naizgled uopšte ne hajući za ono što se zbiva oko njega. Metalni udovi sjajili su mu se u svim duginim bojama difrakcione rešetke; pred Boumenovim očima još nikada se nije pojavilo nešto toliko očaravajuće, sa izuzetkom nekih tropskih riba kraj koralnih sprudova.

Posle toga, prošao je pokraj nečega što je moglo da bude robot ili svojevrsna mešavina mašine i živog organizma, pa čak i životinja načinjena od metala. Ličilo je na elegantnog, srebrnastog raka, a kretalo se na četiri zglobne noge, od kojih se svaka okončavala malim, zdepastim točkom; sva je prilika da je stvorenje po nahodanju moglo ili da korača ili da se kotrlja. Potom je video jedno jajoliko telo u koje su bili uvučeni raznoliki udovi; na vrhu se nalazila mnogostrana glava, čije su sve facete imale duboko usađena sočiva.

Sreo je i jedno veoma uznemirujuće biće koje nije bio u stanju detaljnije da osmotri. Imalo je izgled blago pulsirajućeg, zlatnog plamena, u čijem su središtu sjale tri jarke i netreperave zvezde, slične trojstvu rubinskih očiju; izuzev ako ga čula nisu sasvim obmanjivala, Boumenu se učinilo da ta stvar nestaje i pojavljuje se na razmacima od nekoliko jardi, ostavljajući za sobom avetinjski otisak u vazduhu koji se rasplinjavao tek posle nekoliko sekundi. Neodoljivo mu se javila pomisao da, možda, posmatra neko biće koje postoji, bar delimično, u nekoj drugoj dimenziji prostora i vremena; više nije bilo nikakve sumnje da ovaj grad predstavlja stecište mnogih svetova.

Postojala su čak i takva stvorenja koja su naizgled bila biljke. Nisu se kretala vlastitom snagom, već su se nalazila u malim cevima

ili kutijama, ispunjenim nekom svetlucavom, mutnom supstancom, iz koje su nicala njihova cevasta tela. Na prvi pogled, prilično su ličila na žalosne vrbe, a tanušni, žuti pipci neprekidno su im podrhtavali kao da ih je obuzela groznica. Pomicala su se u raskoši sjajnosti koja se slivala sa prstenova jarkih svetiljki razmeštenih oko njih, tako da su, ma kuda pošla, uvek nosila sa sobom i vlastita, privatna sunca.

A onda je prošao kroz veliku, zasvođenu prostoriju i ponovo ušao u jedan tunel, ovoga puta sasvim kratak. Na njegovom kraju obreo se u sali sa niskom tavanicom, čiji je krov nosilo šest metalnih stubova razmeštenih u krug. Kapsula je prošla između njih i sasvim blago se spustila na pod u tačnom središtu kruga.

Ovo je, dakle, kraj puta, pomisli Boumen uz uzbuđenje koje je sve više raslo u njemu, iako ga je on još uspešno obuzdavao. Neko - ili nešto - izložio se fantastičnim naporima da bi ga doveo ovde; ali sa kakvim naumom? Još samo nekoliko minuta, i saznaće odgovor na ovo pitanje.

Bezmalobližno istog trena kada je kapsula stala, javio mu se osećaj da ga neko posmatra; utisak je bio toliko moćan, toliko neporeciv, da je morao da se okrene i baci pogled preko ramena. Ali pozadi nije bilo ničega, izuzev stubova mutnog sjaja; čak se nije video ni trag od tunela kroz koji samo što je prošao. Zid koji ga je okruživao bio je jednoobrazan i neprekidan; nije postojao nikakav ulaz, niti izlaz.

A onda, slično magli koja gamiže kroz šumu, nešto je stalo da mu zaposeda um i on je shvatio da se obreo pred nekom neodoljivom intelektualnom silom. Pod ovim bestrasnim ispitivanjem on nije iskusio ni strah ni nadu; sva čuvstva su se već rastočila.

Trenutak potom, iz prošlosti su pokuljale zaboravljene uspomene, kao da je počeo da lista album starih fotografija. Ponovo je mogao da vidi, čuje i omiriše prizore iz vlastitog detinjstva u njihovoj celovitosti i jedinstvenosti. Lica koja čak nije ni prepoznavao stala su da promiču pred njim, kao da je najednom prizvao iz dubina vremena sva poznanstva i iskustva koja je stekao tokom svog veka; protok je postajao sve brži, tako da je uskoro digao ruke od pokušaja da razabere prilike koje su se smenjivale. Ceo život vraćao mu se ka početku, slično magnetofonskoj vrpici koja se okreće unazad

stostruko većom brzinom od normalne.

Iznenada je ugledao 'Otkriće', koje je ličilo na kakav osvetljeni, stakleni model; uspeo je da mu vidi čak i najsitnije pojedinosti - sve one vene i arterije električnih vodova, cevi za protok goriva, vazdušne i hidraulične sisteme, kontrolna kola. Neki delovi bili su oštri i jasni, drugi magloviti i zamučeni. A onda je shvatio da je ovo bio teren koji je najpodrobnije poznavao; nije nikako mogao da vidi nešto što nije znao. Izgledalo je kao da je, iz nekog nedokučivog razloga, sam sebi postavio zadatak da mentalno predoči brod - što mu je i pošlo za rukom, premda u meri koja je daleko nadmašala njegove normalne sposobnosti. Ali i to je mogao da bude samo privid; možda samo zamišlja da to radi...

Tog časa usledilo je nešto što nipošto nije moglo da bude stvarno. Više se nije nalazio u kapsuli - pa čak ni u vlastitoj odeći. Nag je stajao izvan nje i kroz prozor posmatrao vlastiti smrznuti lik za komandnom tablom.

Ali to još nije bilo sve. Iako nije mogao da skrene ili odvrati pogled, znao je da ga potpuno prožima sjajna, trodimenziona rešetka - gusto zbijena mreža tankih, uspravnih i vodoravnih linija. Za trenutak se osetio kao osumnjičeni u policijskoj stanici koji stoji ispred merne karte. A onda je cela opsena minula isto tako brzo kao što se i pojavila i on se ponovo obreo u kapsuli.

Istog trenutka, vozilo se podiglo sa poda i bešumno izjezdilo iz sale, napustivši prostor koji su ovičavali metalni stubovi. Ponovo je krenulo svetlim hodnicima i Boumen je još jednom video strana obličja kako se pomaljaju i nestaju u prolazima velike košnice oko njega - ali sada mu više nisu izgledala tako neobična kao prethodnog puta. A onda, pre no što je shvatio šta se zbiva, izleteo je iz džinovskog zdanja i počeo okomito da se uspinje kroz jarki podmorski sumrak. Uspeo je da baci samo jedan letimičan pogled na grad kroz koji je prošao; trenutak potom, kosmopolis su zaprele magle koje su postajale sve gušće pri dnu kako je on hitao put neba.

39. NEBESKA STENA

Pusti okean valjao se pod njim, neprošaran nikakvim brodovima ili ostrvima. Jednom ili dva puta, Boumen je ugledao podvodna obličja koja su mogla predstavljati gusto zbijena jata riba ili neke pojedinačne morske životinje zapanjujućih veličina; ali nigde nije postojalo bilo šta što bi ukazivalo na to da se na ovom svetu nalazi civilizacija. Strpljivo je čekao, i dalje pod uticajem neobične razdraganosti koja ga je obuzela još onog časa kada se otisnuo sa Jupitea V: nije osećao ni glad ni umor, već jedino sveobuhvatno, dečje čuđenje, kao i spremnost da prihvati sve što bi moglo uslediti.

Prvi je na redu bio jedan dugačak, niski oblak - koji je predstavljao izuzetnu pojavu na inače čistom i praznom nebu planete. A onda, kako je formacija postajala sve jasnija iznad obzorja, Boumen je shvatio da to uopšte nije oblak. Iako su mu ivice bile nepravilnog oblika, one su se okončavale oštrim bridovima; preovlašćivali su zeleni, smeđi i crni prelive, a mestimično su se pojedine tačkice presijavale poput stakla obasjanog sada gotovo vodoravnim sunčevim zracima. Izgledalo je da je, slično stolu sa jednom nogom, uravnotežen u središtu na jednom vitkom, plavozelenom stubu koji se dizao iz mora.

Prošlo je izvesno vreme pre no što je Boumenu, zasenjenom čudesima, postalo jasno da mu je sve što vidi savršeno poznato - premda smešteno na nemoguće mesto. Ovaj niski oblak bio je ostrvo, čiji su rubovi ispoljavali tamne prelive zemlje, stenja i kamenja. Spremno je prihvatio ovu činjenicu; biće vremena kasnije da se pozabavi manjim problemom vezanim za okolnost da ostrvo nepomično počiva na nebu, povezano sa morem što se prostiralo daleko dole jedino posredstvom nepouzdanog oslonca večno obrušavajućeg vodopada.

Kada se primakao bliže, mogao je jasnije da razabere pojedinosti lebdećeg kopna; najpre je razabrao da je pretežan deo površine prekriven rastinjem povrh koga su se, na nepravilnim razmacima, izdizale metalne kule i zdanja belih kupola. Blizu središta, nalazio se lanac niskih brda; sa vrha jednog od njih, tanušan pramen pare

zavojito je hitao put gotovo bezoblačnog neba.

Istog trenutka, Boumen je postao svestan i dve druge pojave. Jedna je predstavljala središnji vodopad - kako ga je Boumen za nuždu nazvao - koji nije pokazivao ni najmanji znak kretanja. Iako je izgledalo da se sastoji od vode, ona je bila nepomična; formacija je ličila na smrznuti stub tečnosti visok dve ili tri milje, koji se bez ikakvog pljuska spuštao u more lišeno talasa.

Druga pojava odnosila se na okolnost da leteće ostrvo nije stajalo samo; bilo je okruženo desetinama malih satelita koji su takođe učvršćeni lebdeli na nebu. U stvari - nisu bili baš sasvim učvršćeni; neki su se pomicali sasvim lagano u raznim pravcima, slično lađama koje se probijaju kroz zakrčenu luku. A onda je Boumenu postalo jasno da oni izgledaju mali samo zato što se nalaze spram džinovskog zaleđa; satelit prema kome se upravo kretao počeo je sve više da mu ispunjava nebo.

Bila je to ogromna gromada ili planina iščupana iz tla, dugačka jednu milju i debela oko hiljadu stopa. Njena poravnata gornja površina bila je pomno ukrašena terasama, travnjacima, ribnjacima i malim zabranima egzotičnog drveća; mestimično su se pružali široki, otvoreni prostori na kojima su stajala zagonetna obličja koja su mogla predstavljati kipove ili nepomična živa bića, odnosno pričvršćene mašine. U jednom kraju, reka je tekla do ruba stene - ali se ipak nije sunovraćala u miljama duboku provaliju do okeana. Umesto toga, nastavljala je svoj tok ispod grube i krševite gromade, kao da ju je za nju prikivala neka sila moćnija od gravitacije.

Neka takva sila odista je morala da dejstvuje ovde - budući da su svi ovi milioni tona stene stajali bez ikakvog oslonca na nebu. Ovaj mikrokosmički svet nalazio se na sredokraći između mora i svemira, kao član arhipelaga vazdušnih ostrva.

Nebo se prostiralo kako gore, tako i dole, a blagi lahor lelujavao je grane neobičnog drveća; pa ipak, ova leteća stena izgledala je tako čvrsto ukotvljena u praznom vazduhu kao da je počivala na nekom velikom planinskom vrhu. Boumenova kapsula išla joj je pravo u susret.

Spustila se na jedan prostran, besprekorno ravan travnjak od

stotinak kvadratnih stopa, okružen drvećem čije su se krošnje sastojale od pljosnatih, okruglih pločica, naslaganih jedna preko druge. Travnjak je bio svetlozelene boje, koja se na prvi pogled činila kao da potiče od trave; međutim, tle su prekrivale neke biljčice slične višelisnoj detelini.

Boumen, doduše, nije odmah primetio ovakve pojedinosti, pošto mu je pogled stajao kao prikovan za drugu letelicu koja je počivala na istom ravnom proplanku okruženom drvećem. Bio je to glatki projektil, naizgled načinjen od metala, koji se prelivao u svim duginim bojama, zašiljen na oba kraja. Nisu postojali prozori, niti je bilo nekog traga od vrata, a nije se mogao naslutiti ni pogonski metod; samo je oko jednog kraja trupa letelice stajalo nekoliko ravnomerno razmeštenih, simetričnih ispupčenja. Pa ipak, uprkos prividnoj statičnosti, projektil je izgledao kao da će se svakog časa vinuti put zvezda; dok ga je netremice posmatrao, Boumen je na sopstveno iznenađenje ustanovio da mu osećanje čuđenja još nije sasvim utaženo. Nešto mu je bridelo u venama dok je zurio u taj simbol moći i brzine, koji mu je stajao nadohvat ruke. Razdvajalo ih je svega pedesetak stopa prostora - ali koliko samo vekova vremena?

Onda mu srce gotovo zastade u grlu - pošto je najednom opazio kako ga neka stvorenja promatraju iz senke neobičnog drveća.

Nije oklevao da ih nazove stvorenjima, premda su, po merilima Zemlje, izgledala nepojmljivo strana. Ali njegova sopstvena merila prestala su da budu zemaljska; do sada je video toliko mnogo da je neopozivo shvatio kako je u svekolikoj istoriji Vaseljene pad genetske kockice mogao svega nekoliko puta da proizvede duplikat Čoveka. U umu mu se već začelo podozrenje - ili mu je ono, možda, bilo usađeno - da je poslat na ovo mesto zato što su lokalna stvorenja činila najpribližniju varijantu homo sapiensa, kako po izgledu, tako i po kulturi.

Bilo ih je petoro, a kako on nije raspolagao nikakvim uzorom za razmere, prošlo je izvesno vreme pre no što je shvatio da su izuzetno visoka - dostižući osam ili čak devet stopa. Tela su im bila prilično vitka i u pogledu razmera uglavnom ljudskog tipa, ali on nije mogao čak ni da pretpostavi pojedinosti njihove anatomske građe, pošto su od vrata naniže bila prekrivena gustom mrežom

fosforescentnih pređa koje su svetlucale i treperile poput zvezdanog polja.

Čak ni činjenicu da su imala vratove nije trebalo uzeti zdravo za gotovo; Boumen se setio rasprava koje je slušao o prednostima fiksiranih glava sa očima za gledanje u svim pravcima. Ova stvorenja su, međutim, bila sazdana po ljudskoj meri, pošto su raspolagala samo sa dva oka, postavljena u veoma velikim, eliptičnim dupljama koje su iskošeno stajale na mestu gde je trebalo da se nalazi nos.

Od samog nosa, međutim, nije bilo ni traga; ali ono što je još više dovodilo u zabunu bilo je odsustvo usta. Sa izuzetkom dva prilično lepa oka, postavljena dosta razmaknuto na blago ovalnoj glavi, čija duža osa nije bila uspravna nego vodoravna, na licu nije postojalo ništa više.

Ali opšti utisak koji je odavalo pet stvorenja, uprkos svoj njihovoj neobičnosti, nije bio neprivlačan. Ljupka, zlatnobronzana boja njihove kože - ako je to uopšte bila koža - doprinosila je da ne izgledaju neprijatno ljudskim očima. Boumen je bio pripravan na nešto daleko gore - štaviše, to je već imao prilike da vidi. Odmah je shvatio da neće imati poteškoća oko privikavanja na ova stvorenja; štaviše, možda će se uskoro toliko prilagoditi na njih da će mu prizor nekog drugog ljudskog bića stvoriti šok.

A šta sad, upita se on u sebi. Da li da čekam da oni povuku prvi potez, ili oni to možda očekuju od mene? Očigledno je da im se ne žuri, a ako je suditi po kretnjama koje su do sada načinili, čovek bi lako mogao pomisliti da ima posla sa nekim kipovima.

Najednom, oko najvišeg od pet hominida zavladao je neobičan nemir. Blistava tvar koja mu je prekrivala levo rame postala je gurava i naborana; a onda je Boumen shvatio da se tamo, zapravo, nalazi neko malo, živo biće. Promeškolviji se nekoliko puta, ono se otisnulo u vazduh, talasajući se i lepršajući poput sićušnog letećeg ćilima ili maramice koju je poneo povetarac. U toku leta, boje su stale da mu se menjaju; u času kada je prhnulo, nije se moglo razlikovati od blistave fosforescencije na kojoj je počivalo, ali posle samo nekoliko sekundi pretvorilo se u velepno tkanje crvenih i zlatnih pruga. Iako je izgledalo premalo i kretalo se odveć ševrdavo da bi bilo razumno stvorenje, ipak se činilo da zna kuda se uputilo; i

odista, ubrzo je dolepršalo do plastične kupole kapsule. Posmatrajući ga sa male udaljenosti kako gamiže sa spoljnje strane prozora, Boumen još nije bio u stanju da ga svrsta u neku klasu iz poznatog životinjskog carstva; posredi je naprosto bila talasajuća ploha boje.

Nastavio je nepomično da čeka, kada je iznenada nešto neobično počelo da se zbiva sa kapsulom. Instrumenti na maloj komandnoj tabli najednom kao da su poludeli, spoljnji manipulatori stali su da se opružaju i savijaju, kao da okušavaju vlastitu snagu, a čak su se i mlaznjaci za trenutak sami od sebe uključili. Izgledalo je kao da se neki duh uvukao u mašinu i stao da ispituje kako radi, a kada je ustanovio sve što ga je zanimalo da sazna, onda ju je odbacio kao pohabanu igračku. Ali pre no što je otišao, uključio je još jedno kolo.

Mali leteći ćilim jamačno je znao šta će uslediti, pošto je naglo uzleteo i ostao da leprša na udaljenosti od nekoliko stopa. Nekoliko sekundi potom, vrata za slučaj opasnosti automatski su izletela iz ležišta i do Boumena su prvi put doprli zvuci stranog sveta.

Možda bi mu, posle mnogo meseci provedenih u veštačkoj sredini 'Otkrića', čak i poznati šumovi Zemlje izgledali nestvarno i jedva prepoznatljivo. Ali ovde je postojao jedan zvuk koji nijedan čovek nikada nije mogao da zaboravi; bilo je to udaljeno mrmljanje mora - večni dijalog između uma i talasa.

Dopirao je odasvud unaokolo - iz okeana koji je počinjao na dubini od dve ili tri milje i koji je prekrivao celu ovu neobičnu planetu. Boumen je shvatio da je to džinovsko more veoma plitko; čak i ako nije postojalo samo kopno, mora da je bilo mnogo sprudova koji su sezali gotovo do površine, stvarajući tako ovo beskrajno žuborenje. Kada bi zatvorio oči, lako bi mogao zamisliti kako stoji pokraj nekog dalekog zemaljskog mora.

Šapat okeana nije bio jedini zvuk, premda se najlakše mogao razabrati. Čuli su se i prigušeni uzdasi vetra koji je hujao kroz krošnje tuđinskog drveća - a povremeno i troglasje opadajućih nota sličnih zvonjavi. Dopiralo je negde iz dubina male šume koja je prekrivala pretežan deo ovog letećeg ostrva; iako je neodoljivo podsećalo na zov neke ptice, u njemu se osećalo zapretano premnogu snage da bi bilo pernatog porekla.

Boumen je oprezno šmrknuo vazduh. Bio je siguran da ga ova bića ne bi izložila vlastitoj atmosferi ako nisu znala da je on kadar da je diše. Pa ipak, prilično se iznenadio kada je ustanovio da ne može da otkrije nikakvu razliku; vazduh koji mu je zastrujao u pluća bio je savršeno poznat. Mogao je da razabere čitav spektar mirisa kapsule, od ozona, preko nafte, do slatkastih dezinfekcionih sredstava koja su mirisala na borovinu.

A onda je shvatio da ga to, u stvari, i dalje obavija gotovo nevidljivi omotač, sličan onome koji ga je štitio tokom putovanja. Zapitao se da li će zbog njega moći da iziđe iz kapsule; upućen mu je poziv koji je on bio spreman rado da prihvati, posle mnogo časova provedenih u skućenom prostoru malog sveta. Otkopčao je pojaseve, izmigoljio se iz kapsule i opružio udove, dok mu je mali leteći ćilim lepršao iznad glave, praveći razdragane krugove.

Sila teže izgledala je potpuno normalna. Prošetao se oko kapsule, odagnavši ukočenost udova i uživajući u već gotovo zaboravljenom načinu kretanja; poslednji put je koračao po običnoj, vodoravnoj površini pre godinu dana i na udaljenosti od neznano mnogo bilijardi milja. Osećao se kao invalid kome tek što je dopušteno da ustane iz postelje posle duge bolesti - prepuštajući se ponovo stečenoj snazi, premda oprezno da se ne bi preopteretio.

Slabašno svetlucava opna, kroz koju su prodirali zvuci, ali ne i vazduh, ostajala je stalno na udaljenosti od nekoliko stopa, menjajući svoj oblik da bi mu se prilagodila. Imao je utisak da se nalazi unutar nekog džinovskog mehura od sapunice, čiju površinu nikako nije mogao da dosegne, pa čak ni da joj tačno odredi položaj. Sva je prilika da je ovo predstavljalo deo postupka dekontaminacije i on se načas zapitao da li je ovaj svet poguban po njega, ili je možda posredi obrnuto.

Upitno je pogledao prema stvorenjima koja su i dalje stajala pod drvećem; i tada, prvi put, jedno od njih se pokrenulo. Napravilo je jednostavan i nepogrešiv gest, sporo kao u snu; istog trena, Boumen je shvatio da se njegove vremenske razmere razlikuju od njihovih. Ili možda oni nisu osećali potrebu da žure; možda im je na raspolaganju stajala svekolika večnost.

Najviši od pet hominida podigao je desnu ruku i tog časa spala je

mreža sjajnih pređa, otkrivši gipku, zlatnu cev razdeljenu u rozetu od osam simetrično raspoređenih hvataljki, dugačkih otprilike po jednu stopu. Doslovce je izgledalo kao da se ruka stvorenja okončava morskom sasom - što je Boumena oporo podsetilo na rasprave koje je slušao na Zemlji o nužnoj univerzalnosti šake, odnosno nečega što joj mora biti veoma slično. Bio je potreban tek jedan ovakav trenutak uviđanja istine, koji usledi kada se čovek suoči sa neumitnošću očiglednog, da bi se shvatilo gde su pomenute rasprave beznadežno skrenule sa pravoga puta.

Ljudska šaka predstavljala je prvorazredni proizvod inženjeringa - ali bila je i plod kompromisa. Stvorena je za manipulisanje teškim teretima, da vrši pritisak i izaziva dejstvo sile - da obavlja mehaničke poslove. Ali postepeno su postajali sve potrebni preciznost i tananost. Čak je i za Čoveka davno minulo vreme lomljenja granja i kresanja kamena; njega je zamenilo doba pritiskanja dugmadi i okretanja prekidača.

A sada mu je pred očima stajao i sršetak evolucije šake. Posmatrajući te vitke hvataljkice, Boumen je najednom postao svestan nezgrapnosti i trapavosti vlastitih prstiju i uhvatio je samoga sebe kako nehotice pokušava da ih sakrije, stežući pesnice.

A onda je shvatio da stvorenje nekuda pokazuje i okrenuo je glavu u tom pravcu. Najednom su ga obuzeli uznemirenost i iznenađenje, pošto je izgledalo da mu je naređeno da napusti ostrvo - da zakorači preko ruba ove lebdeće stene i da se sunovrati u beskrajni okean miljama dole.

Kao da je želeo da potkrepi ovu naredbu, mali leteći ćilim zalepršao je ispred njega, povevši ga u pravcu ivice ponora. Sve je izgledalo krajnje neobično, ali on i dalje nije verovao da žele da mu na bilo koji način naude. Krenuo je za svojim hromatskim vodičem ka rubu ostrva i oprezno pogledao u bezdan.

Ispred i ispod njega pružao se zakrivljeni kameni obronak, čiji je ugao nagiba ubrzo postao strm kao krov kuće, da bi potom potpuno nestao sa vidika. Niz ovo pročelje, počinjući na samo nekoliko jardi od njegovih nogu, vodio je široki put načinjen od nekog glatkog, sivog materijala, koji se spuštao niz padinu takođe dokle god je pogled dopirao. Odavao je neodoljiv utisak novine, kao da je

maločas isklesan u kamenom telu ovog vazdušnog sveta.

Da li je ovo bilo neko iskušenje ili test, upitao se Boumen. Ali takva pomisao bila je krajnje prostodušna i primitivna na jednom ovakvom mestu. A onda se setio da se nalazi pred stvorenjima koja su ovladala silom teže; možda ovaj put koji je vodio nadole uopšte nije imao takvo usmerenje.

Napravio je nekoliko prekomerno opreznih koraka, dok je leteći ćilim ohrabrujuće lepršao pred njim. Dok je držao pogled uprt u tle kojim se kretao, osećao se prilično sigurno - i tako je prevalio još desetak koraka.

Znao je da se put zakrivljava nadole i da postaje sve strmiji; čula su mu, međutim, govorila da ide potpuno vodoravnom plohom. Ali kada se odvažio da baci pogled unazad, na put kojim je prošao, stekao je nepogrešiv utisak da tamo stoji nizbrdica. Nije bilo ni tračka sumnje u to; gravitacija se iskošavala kako je on išao oko ovog malog sveta; ma gde da se nalazio, tle je pod njim uvek ostajalo vodoravno.

Pogledao je napred - i umalo ga nije obuzela vrtoglavica, jer sada je došao red na planetu, iznad koje je lebdeo, da poludi; kako se spuštao nadole prema njoj, okean se nakrivljavao pod uglom od četrdeset pet stepeni, tako da je sada izgledalo kao da jednim krajem hrli put neba. Bio mu je potreban veliki napor volje da bi odagnao ovu opsenu. Uostalom, na takve pojave već se navikao u kosmosu; i Zemlja je stvarala takve privide kada bi se našao na bliskoj orbiti.

Ali ovde je postojala jedna temeljita razlika. Ranije je bio u bestežinskom stanju - gde se nije osećalo dejstvo gravitacije. Ovde je, međutim, bilo sile teže i ona je sasvim rastrojavala zdrav razum.

Upro je pogled u jednu tačku udaljenu samo nekoliko jardi pred sobom i stao da se kreće prema njoj. Drveće i terase sa gornje plohe ostrva već su potpuno nestali iza prevoja stene. Gledajući neprekidno u tle, umalo nije naleteo na jedno zdanje koje mu je zaprečavalo put.

Izgledalo je podjednako novo kao i staza kojom je išao; ona ga je dovela pravo do pravougaonih, zelenih vrata čija je veličina bila taman tolika da kroz njih prođe čovek. Sa izuzetkom tog ulaza, na

pročelju koje je bilo okrenuto prema njemu nije se moglo videti ništa drugo. Širina zida iznosila je oko trideset, a visina oko petnaest stopa, dok se sa one strane granica koje je on ovičavao uzdizala sada potpuno okomita ploha vode, odnosno lice okeana koje je išlo s kraja na kraj neba.

Ko zna zbog čega, ovaj paradoks sada ga više nije pomeo kao ranije. Postala su mu sasvim normalna kako vodoravna, tako i uspravna mora; još su ga nervirala samo ona koja su se nalazila na sredini između toga dvoga. Ali nije želeo dugo da se premišlja na ovom neobičnom mestu, stojeći poput muve na golom zidu stene. Mozak mu je govorio da moći i sile koje dejstvuju ovde ne može da zadesi nikakvo iznenadno zakazivanje; teško da bi se jedna civilizacija odlučila da podiže domove na nebu da se nije osećala potpuno bezbedna. I dalje je, međutim, imao nagone majmuna iz primitivne džungle, koji se bojao da će pući grana na kojoj stoji.

Njegova rasa još nije napravila savršene mašine, tako da on nije mogao potpuno da poveruje u njihovo postojanje. Zdanje koje se uzdizalo pred njim nudilo je mentalni spokoj, budući da će odagnati prizor ovog nemogućeg neba.

Zastao je za trenutak pred samim vratima, pitajući se da li možda postoji nešto što je ostavio u kapsuli, gore na vrhu ostrva. Ne, nije zaboravio ništa što bi moglo biti od pomoći; u stvari, ako su ga sile ovog sveta osudile na propast, ni svekolike moći Zemlje više ne bi bile kadre da mu pomognu. Nije bilo razloga za dalje oklevanje i on je odlučno zakoračio kroz zelena vrata, koja su se automatski otvorila kada se on sasvim primakao.

(U narednoj verziji - od četrdesetog do četrdeset drugog poglavlja - Kjubrik i ja sasvim smo se primakli konačnom cilju. I dalje smo, doduše, bili zaokupljeni opčinjavajućim, premda dramatski neplodnim - a da i ne pominjem praktičnu nesnimljivost - opisima vanzemaljskih svetova. Počeli smo, međutim, nepogrešivo da uviđamo sa čim Boumen mora da se sretne i kakav treba da izgleda kraj njegovog putovanja...)

40. OKEANA

Nedugo potom, ugledao je prvi grad. Već neko vreme, boja okeana postajala je sve svetlija, kao da mu se dno uspinjalo prema kopnu; konačno je uspeo da razabere i konfiguraciju podvodnog tla - računajući tu i tanušne spletove koji su mogli da predstavljaju autoputeve podignute ispod mora. Čak mu se učinilo da vidi kako na nekim od njih teče saobraćaj.

A onda je kopno najzad iskočilo iz okeana u velikom krugu promera oko deset milja, u dlaku slično pacifičkom atolu. Prsten čvrstog tla bio je načičkan jarko obojenim zdanjima, od kojih nijedno nije izgledalo odveć veliko ili visoko, a među njima se nalazilo dosta slobodnog prostora. Iz daljine, prstenasti grad ostavljao je razočaravajući utisak običnosti i ni po čemu se nije moglo zaključiti da ga nije sazdala ljudska rasa. Sa izuzetkom nekoliko veoma vitkih kula, na kojima su stajali široki, kružni diskovi prilično visoko iznad nivoa tla, nije bilo ni traga od neimarskih fantazija koje je Boumen gotovo sigurno očekivao. A onda mu je postalo jasno da je veoma ograničen broj suvislih načina na koje se može zapremiti prostor, kao i da su oni istovetni širom Vaseljene; a gotovo da više nije bilo projekata, suvislih ili ne, koje neki preduzimljivi arhitekta već nije okušao na Zemlji.

No, grad je ipak posedovao jedno neobično svojstvo; većina zgrada spuštala se pravo u more, kao da su bile sazdane za neka amfibijska stvorenja. Nije bilo nikakvih vozila niti letelica, a Boumen se nalazio na prevelikoj udaljenosti da bi mogao da određenije razabere lice nekog žitelja. Pa ipak, primetio je jednu pikantnu pojedinost pre no što je kružno ostrvo nestalo sa vidika. Središnja laguna bila je prošarana malim, pokretnim predmetima, čija se namena, čak i sa ove razdaljine, pouzdano mogla odrediti. Poslednja stvar koju je Boumen očekivao da će zateći na ovom svetu tako transcendentalne nauke bili su jedrenjaci; prijateljski, umirujući prizor cele te beskorisne živosti ispunio mu je srce toplinom.

Sunce, i dalje uokvireno lukovima prstenova, nastavljalo je da zalazi; sada se već spustilo gotovo do obzorja. Bežeći od njega,

'Otkriće' je stiglo do samog ruba dana - a u isti mah i do ivice mora, budući da linija koja je razdvajala vodu od neba nije više predstavljala glatku, neprekidnu krivu. Bila je izreckana u desetine zubastih vrhova, kao da se povrh prevoja planete uzdizao planinski lanac.

Pa ipak, to nisu bile planine, premda su štrčale iz mora do visina većih od himalajskih. Izgledale su odveć pravilno i simetrično, a njihove izdžikljale kule i stubovi-nosači stajali su u potpunoj nesaglasnosti sa strukturalnim zakonima kojima moraju da se pokoravaju svi prirodni objekti. Pružali su se kako na sever, tako i na jug, nestajući izvan vidnog polja kao da će se ponovo sresti na antipodu.

Bio je to prizor od koga je zastajao dah; posmatrajući sve bliže vrhove, koje je već dodirnuo pokrov noći, Boumen pomisli koliko je čudno da je dosegao prvi mostobran kopna u tačnom trenutku zalaska sunca. A onda mu je pala na um još jedna neobična podudarnost - da se, naime, kružna šuma ovih nebeskih biljaka nalazila u samom središtu svetlog diska planete, pravo ispod sunca.

Istog trena, istina mu je najednom sinula pred očima. Pre mnogo vremena ovaj svet prestao je da se okreće oko svoje ose i ostao zauvek okrenut istom stranom prema dvostrukoj zvezdi oko koje kruži. Svitanje i suton sada su do večnosti bili prikovani za isti, nepromenljivi meridijan; duž njega, ovi visoki vrhovi stajali su kao granica između noći i dana, neprestano suočeni sa suncem.

'Otkriće' se spustilo ispod nivoa najvišeg vrha i nastavilo sasvim polako da se kreće uporedo sa vencem na udaljenosti od nekoliko milja. Sve veštačke planine bile su različitih konstrukcija; neke su sazdane ravno i uglasto, od sasvim jednostavnih elemenata, dok su druge bile neverovatno složene, kao gotske katedrale ili kambodžanski hramovi, uveličani pedeset ili stotinu puta. Starost im se ni po čemu nije mogla odrediti; mogle su da budu podignute koliko juče ili pre milion godina. Takođe ništa nije ukazivalo na svrhu zbog koje su sazdane, niti je bilo moguće ustanoviti da li su zauzete. Mogle su da predstavljaju sve: od gradova, preko mašina i spomenika, do grobova - ili, naprosto, ludost nekog svemoćnog arhitekta. Nisu činile ništa, već su samo stajale i suočavale se sa

večnim praskozorjem.

A onda je razabrao, oko osnove jednog od obližnjih vrhova, svetlucavu, kristalnu resu, kao da su se isprepletene staklene ploče dizale iz okeana. 'Otkriće' se spuštalo prema njoj; i tek tog časa Boumen je shvatio da ulazi u grad.

Taj je izraz, doduše, bio prilično neprimeren, ali na pamet mu nije padalo ništa bolje. Prvi utisak koji mu se javio bio je vezan za prazninu i prostor; ovde nisu postojali tiskanje i jurcanje besomučnih službenika, niti zakrčeni kolovozi i pločnici. Štaviše, proteklo je prilično vremena pre no što je on uopšte spazio neki znak života ili kretanja.

Brod je prolazio pokraj okomitih ravni od neke metalne tvari, čiji sklop kao da se preinačavao sa promenom ugla viđenja. Za trenutak su izgledale ravne i glatke kao izbrušeni čelik, a onda bi se oblile celim spektrom duginih boja, ponašajući se pri tom kao kakva džinovska difrakciona rešetka. Izvesna područja bila su prozračna i upravo je kroz njih Boumen prvi put primetio jednog od stanovnika grada.

Činjenica da ga je ovaj takođe posmatrao bila je pomalo ironična, premda ne i iznenađujuća. Čak ni ovde, pomisli Boumen, jamačno se ne događa svaki dan da vam pokraj prozora proleti strana svemirska letelica dugačka dve stotine stopa...

Stvorenje je moglo da bude robot ili svojevrsna mešavina mašine i živog organizma; ličilo je na elegantnog metalnog raka, a kretalo se na četiri zglobne noge, od kojih se svaka okončavala malim, zdepastim točkom. Sva je prilika da je stvorenje po nahođenju moglo ili da korača ili da se kotrlja. Imalo je jajoliko telo, u koje su bili uvučeni raznoliki udovi, dok se na vrhu nalazila mnogostrana glava, čije su sve facete imale duboko usađena sočiva.

Telo se uopšte nije pomicalo, već se samo glava okretala da bi pratila njegov prolazak. Boumen je pokušao da osmotri prostoriju iza stvorenja, ali jedino je uspeo da razabere arabesku prošaranu nežnim, pastelnim prelivima; nije, međutim, mogao da ustanovi da li ona predstavlja neko umetničko delo ili možda kakav naučni opit.

Malo kasnije, ugledao je drugo metalno biće, ali ovoga puta u sasvim različitoj sredini. Nalazilo se u središtu male, kružne

slušaonice ili amfiteatra, koja je bila preplavljena nekakvom zelenkastom penom u visini od dve ili tri stope. Iz pene su nicala mala drveta, slična žalosnim vrbama ili jasikama, čije je tanano lisje neprekidno podrhtavalo, kao da ga je uhvatila groznica. Na najvišoj tački svakog stabla nalazilo se nešto što je veoma podsećalo na orhideju; ove orhideje, međutim, imale su sitne, zureće oči, kao i tanane pipke koji su se savijali i grčili poput nervoznih prstiju. Bilo je nemoguće ne zaključiti da su ovde posredi razumne biljke koje opšte ili međusobno ili sa robotom nekim složenim jezikom znakova.

'Otkriće' se sada kretalo između zidova od stakla ili metala koji su se okomito dizali iz mora; neposredno iznad njega nalazio se vodoskok ili mlaznica, koji je šikljao do visine od najmanje dve stotine stopa, da bi se potom vodeni stub raspršio i u širokoj lepezi stao da pada u veliki, kružni šanac koji je opasivao vrelo poput kakvog oreola. Iz šanca su štrčale providne cevi u raznim pravcima, a kada se Boumen dovoljno približio, postalo mu je jasno da ovde nije u pitanju puki ukrasni hidraulični sistem, već deo prevoznog kompleksa more-vazduh.

Svaki nekoliko minuta usledio bi treptaj tame u stubu koji je hrlio uvis i nešto što je bilo nalik kakvoj velikoj ribi bućnulo bi u šanac, a zatim uletelo u jednu od cevi koje su se zračno širile. Boumen se nije iznenadio kada je prepoznao inteligentnu ustavicu koju je video među korenjem nebeskih biljaka, ali ovde je bilo i nekoliko drugih stvorenja koja su veoma podsećala na delfine i foke. Izgledalo je kao da sva ona savršeno dobro znaju kuda idu; jednog trenutka, Boumen je primetio dva delfinoida koja su se, naizgled iz čiste razdraganosti, vinula iz šanca pravo u more. Posle ronjenja dugog dve stotine stopa, blistava tela istovremeno su im izbila iz vode, gotovo joj uopšte ne poremetivši površinu.

Sticao se utisak da je ovaj grad bio sazdan za zajedničku upotrebu bića iz mora i sa kopna - ali do sada Boumen još nije uspeo da primeti ništa što bi makar i izdaleka podsećalo na ljudsko biće. Da li je moguće da je, uprkos svim argumentima koje su potezali egzobiolozi, hominidno obličje bilo, zapravo, sasvim retko u Vaseljenu - čak možda jedinstveno?

Nekoliko minuta kasnije, dobio je odgovor na to pitanje.

41. U ZEMLJI NOĆI

Stvorenje koje je stajalo na balkonu ispod koga se brod trenutno kretao imalo je dve ruke, dve noge, uspravan torzo koji se završavao jajolikom glavom i dva oka; gotovo sva glavna svojstva ljudskog tela bila su prisutna i nalazila su se na približno pravim mestima. Pa ipak, konglomerat je ostavljao potpuno stran utisak i tog časa je Boumen prvi put shvatio da je moguće nepregledno mnogo varijacija temeljnog ljudskog ustrojstva. Biolozi su mu skrenuli pažnju na to, ali on im nikada nije sasvim poverovao.

Stvorenje je bilo visoko svega oko pet stopa i izgledalo je veoma zdepasto, kao da potiče sa neke planete na kojoj je sila teže izuzetno snažna. Dva krupna oka, zaštićena koščatim svodovima, stajala su na gotovo suprotnim stranama glave. Nije, međutim, postojalo ništa što bi se moglo nazvati licem; nije bilo ni traga ustima, nozdrvama ili ušima. Kako li samo ovo biće jede i diše? Budući da je izgledalo kao živo stvorenje, moralo je da poseduje neku vrstu metabolizma.

A onda je Boumen pažljivije osmotrio dve tamne pegice, za koje je u prvi mah pretpostavio da su bradavice - i odmah je shvatio koliko je opasno donositi brzoplete zaključke o vanzemaljcima. Ovo su bile nozdrve, razložno smeštene u neposrednoj blizini pluća. U to nije bilo nikakve sumnje, budući da su se jamice otvarale i zatvarale sporim, pravilnim ritmom.

Ali gde su se dela usta? Boumen je nekoliko trenutaka uzaludno tragao za njima, još uslovljen svojim ljudskim predrasudama. A onda mu je na um pao nauk koji su mu dale nozdrve i upitao se gde bi stručnjak koji vodi računa o delotvornosti smestio usni otvor; istog časa, odgovor je bio tu.

Stvorenje je nosilo prilično složenu odeždu koja mu je prekrivala telo do otprilike jedne stope ispod vrata; visila je u kaiševima sa metalnog okovratnika, izgledajući prilično smešno, kao kakav džinovski kilt, kome je dodata svojevrsna kožna torba u predelu pupka - premda, iskreno govoreći, Boumen ni za trenutak nije pomislio da stvorenje stvarno poseduje pupak.

'Kožna torba' predstavljala je, zapravo, svojevrsan pokretan zastor ili štitnik; Boumen je najednom postao uveren da se ispod nje nalaze usta, suvislo smeštena na ulazu u stomak. Istog časa je shvatio da mu baš ne bi bilo osobito milo ako bi ga ova bića pozvala na večeru, ali ipak je morao da prizna da je njihovo središte za unošenje hrane bilo bolje postavljeno od njegovog. Njih bi nesumnjivo ozlojedio čovekov višenamenski organ - za jedenje, govor i disanje - neprekidno izložen pogledima drugih.

Zapitao se potom kako ova stvorenja međusobno opšte; možda se njihova komunikacija uopšte ne zasniva na zvuku. A onda se setio da ni većina životinja na Zemlji nema vidljive organe za proizvodnju ili prijem zvuka, tako da odsustvo spoljnjih ušiju ništa nije dokazivalo.

Biće ga je posmatralo dok je brod prolazio ispod njegovog balkona i u trenutku najvećeg približenja učinilo je nešto što je bilo potpuno ljudski. Zavuklo je ruku u jedan od džepova svoje odeće, izvuklo neku metalnu kutijicu i podiglo je u visinu očiju. Zadržalo ju je tu nekoliko sekundi, a zatim ju je ponovo odložilo; Boumen je lako došao do zaključka da ga je upravo fotografisao neki sakupljač bioloških neobičnosti.

Brod se sada lagano kretao kroz predgrađe, očigledno po nekom unapred utvrđenom planu. Da li je svrha bila da se on pokaže lokalnim žiteljima, ili možda da se oni pokažu njemu? Njegov dolazak nije privukao veliku pažnju; kolika bi se samo masa sveta iskupila na Zemlji, pomislio je on tim povodom, ako bi se znalo za dolazak nekog svemirskog broda sa stranog sveta. Bilo je, međutim, očigledno da su ovu planetu nastanjivala - ili posećivala - inteligentna bića mnogih rasa; takođe je postojala mogućnost da im pristojnost nije dopuštala da zure u stranca.

No, kako je ubrzo ustanovio, u tom pogledu nije bio u pravu. Prvo veće mnoštvo stvorenja opazio je na ivicama jednog prostranog, kružnog terena ili dvorišta. Grupa je stajala prilično raštrkano i nije brojala više od sto bića najmanje šest osnovnih tipova. Pored dva varijeteta koje je već video, ovde su se nalazila visoka, vitka stvorenja gotovo ljudskog oblika, ali sa jajolikom glavom potpuno lišenom pojedinosti. Tu su bile i zdepaste kupe, koje su stajale na

čitavoj šumi tankih, cevolikih nogu; konačno, videla se i jedna upečatljiva spodoba slična džinovskoj bogomoljki.

Sva bića gledala su (premda Boumen nije imao pojma kako je to uspevalo jajoglavim stvorovima koji, naizgled, nisu imala oči) u veliki mehur koji je visio u vazduhu na sredini terena; a u mehuru se nalazio - najzad! - savršeno normalan ljudski lik. Boumen je nekoliko trenutaka zurio u njega sa olakšanjem zalutalog putnika koji je sreo svog zemljaka u tuđini; a onda, uz gotovo fizički šok, u magnovenju je shvatio u kojoj je meri postao pometen i zbunjen.

Lice je bilo njegovo vlastito; nije uspeo da prepozna samoga sebe.

Usta u mehuru se opustiše; a onda Boumenu pođe za rukom da se malo pribere. Pa i ranije si bio na televiziji, reče on oporo u sebi; ovo nije pravi trenutak da se prepadneš od kamere. (Ali gde je, do vraga, ta kamera?) A onda se razmere slike promeniše, tako da je mogao da vidi celu unutrašnjost kabine. Nevidljivo oko nastavilo je i dalje da se povlači, sve dok model 'Otkrića' u prirodnoj veličini nije zalebdeo pred malom skupinom pomnih posmatrača. Boumen se upitao koliko ga oni već posmatraju i šta su sve videli.

Tada se brod pokrenuo i on je izgubio iz vida svoju publiku, premda mu ona nije izlazila iz pameti. Više nije video samoga sebe.

Osećanje samopouzdanja kojim se ranije odlikovao sada je počelo da ga napušta; video je premnogo i prebrzo, tako da su senzacije stale da ga zagušuju. Mentalnom rastrojstvu doprinosila je i jedna okolnost na koju ranije uopšte nije ni pomišljao; stvar je bila u tome što su mu nedostajale reči za mnoge stvari koje je iskusio, tako da nije mogao da pribere misli o njima, niti da uspostavi neki poredak i smisao u onome što je preživeo. Morao je, za nuždu, u magnovenju da izmišlja nazive, iako je bio svestan da su oni samo privremeni, pa čak i da mogu da ga upute u pogrešnom pravcu. Neka od stvorenja koja je brzopleto svrstao među hominide lako su mogla da budu manje ljudska od robota (ako su to uopšte bili roboti). Takođe nije bilo isključeno da na ovom svetu više ne postoji razlika između inteligencije začahurene u mašinama i one koja nastanjuje tela sazdana od krvi, mesa i kostiju.

Prizori koje je sretao počeli su da mu se mute u svesti i u nekoliko

navrata on je neodređeno dugo samo prazno zurio preda se. Jednom prilikom, iznenada se obreo u okomitom vodenom stubu, ne znajući uopšte kako je tu dospeo. U prvi mah je pomislio da je vodu ranije zadržavao valjkasti zid od stakla ili providne plastike - ali onda se jedno od pliskavicavih stvorenja probilo kroz tu prepreku i ušlo u vazдушnu cev kroz koju se 'Otkriće' lagano spuštalo.

Delfinoid se kretao kroz vodoskok, ostajući stalno na istom nivou sa brodom, kako bi ga što detaljnije osmatrao. Prošao je sa druge strane, bez otpora zaronio u zid vode i lako odjezdio, bućkajući perajima.

Na ovom neobičnom mestu prestali su da važe ne samo zakoni materije nego i zakoni gravitacije. Boumen je razabrao mnoštvo drugih tunela koji su se gubili u daljini kroz neverovatno bistru vodu; neki su bili uspravni, drugi vodoravni - a žitelji grada kretali su se njima, uopšte ne hajući za konvencionalnu podelu na 'gore' i 'dole'. Ovde nije posredi bilo bestežinsko stanje sa kojim se on srodio u svemiru; sudeći po načinu na koji su stajala, stvorenja u ovim tunelima bila su normalne težine i osećala su se sasvim lagodno. Tamo gde su se dva tunela međusobno ukrštala u okomitoj ravni, ona bi nonšalantno skrenula pod pravim uglom, kao da je sila teže bila ukinuta, a zid se naprosto pretvorio u pod.

Bio je to veoma zbunjujući prizor; nesumnjivo je, međutim, da bi pokretne stepenice u podjednako meri pomele nekog neandertalskog čoveka.

Zid niz koji se sada spuštao bio je dubok možda pet stotina stopa i okončavao se jednim od podvodnih terena ovog amfibijskog grada. Primetio je u daljini, razlučene gustom praveti, linije otvorenih zdanja koja je mogao da opiše jedino kao beskrovne - i uglavnom bezidne - zgrade. Stvorenja koja je nazvao ustavicama uplivavala su i isplivavala iz ovih podmorskih apartmana; većina ih se kretala na vlastiti pogon, ali neke su koristile i male naprave, slične torpedima. Boumen ni u snu nije pomislio da će jednoga dana na svoje oči videti kako ribe voze skutere; čak i sad, kada je malo promislio o tome, ideja mu je izgledala smešna.

Ustavice su bile veoma ljubopitljive; okupljale su se u jatima, zurile u brod i krenule za njim kada je 'Otkriće' ponovo počelo da se

uspinje, opet prošavši pored panorame tunela koji se zrakasto šire.

Rupa u vodi postajala je sve šira kako se primicao površini; izgledalo je kao da izranja iz svojevrsnog stajaćeg vira u središtu nekog jezerceta. Oko njega su se kovitlali manji virovi, kao planete oko sunca, i Boumen se zapitao, predstavljaju li oni deo kakve pokretne, tečne skulpture. Na um mu nije padala nikakva druga svrha kojoj su mogli da služe.

A onda je stao da leti povrh nečega što je moralo da predstavlja stambeno područje, budući da su se pod njim nalazili putevi koji su hitro proticali slično pokretnim trakama između široko razmaknutih zgrada od kojih su sve bile različite - odnosno, kako je ubrzo shvatio, i nejednake po razmerama. Neka zdanja sasvim bi pristajala urbanim atarima Zemlje, ali bilo je i takvih koja su ličila na mala hemijska postrojenja u kojima su po svoj prilici obitavala stvorenja sa nastranim stambenim prohtevima. Druga su, opet, bila sazdana prema meri džinova, baš kao što su postojala i prebivališta u koja jedva ako su mogli da stanu Pigmeji. Konačno, videla se i jedna prostrana, pljosnata palačinka čiji krov jedva da je dopirao do na dve stope iznad površine tla...

Dok je prolazio iznad ovog predgrađa - a u izvesnom smislu ceo grad je predstavljao predgrađe - Boumen je tu i tamo opažao odseve života u domovima. Bilo je očigledno da, bar za neke od lokalnih žitelja, privatnost nije značila baš ništa, pošto su im stanovi bili providni poput akvarijuma. Jednom prilikom, primetio je u nekoj prostoriji tri raznobojne bube, velike poput čoveka, koje su stajale okupljene oko zdele sa crvenkastom, pušećom tečnošću i usisavale je kroz gipke surle. Na jednom drugom mestu video je mnoštvo stvorenja sličnih kukcima džinovskih razmera, koja su vredno tkala pređu oko jedne čaure dugačke čitavih deset stopa, koja bi povremeno lagano zatreptala.

Ponovo je imao priliku da posmatra inteligentne biljke, koje su stajale u svojevrsnim valovima sa zelenim glibom, njišući se ekstatično dok su upijale zrake jarkog globusa. Upravo dok ih je gledao, jedno od stvorenja iznenada kao da se rasprsko u oblak magle koja se rastočila u sićušne, bele padobrane. Dok su se oni lagano spuštali na tle, Boumenu je postalo jasno da je upravo

prisustvovao činu rođenja i smrti, ali ne u onakvom vidu kakav je ljudima bio poznat.

A onda je grad ostao iza njega - sa svim svojim čudesima lišenim smisla, svojim zaludujućim panoramama i fantastičnim žiteljima; ponovo je došao u priliku da se malo opusti, posmatrajući spokojne, veličanstvene vrhove, optočene blagim, zlatastim sjajem večne zore. 'Otkriće' je ovoga puta prohujalo pokraj njih velikom brzinom, hitajući ka rubu noći.

Nebo se menjalo pred njim; preko obzorja prevlačila se magla, zgušnjavajući se u veliku reku oblaka. Izgledalo je kao da nastaje negde tamo, u tami, a potom da se sliva prema liniji dana. Najednom, tok joj se rušio u ogroman, bešumni vodopad, oivičen dvema planinskim uzvisinama - usporena Nijagara, visoka pet, a široka pedeset milja. Privid vode koja se obrušava bio je gotovo savršen; ali ova lavina magle sunovraćala se sa neba snenom tromošću i uranjala bez i najmanjeg pljuska u nepomično more.

Planine-tornjevi ostale su za njim, a ubrzo su i poslednji zraci sunca zgasli na nebu. (Koliko li je samo miliona godina proteklo, zapita se on, od kada je sada nevidljiva zvezda poslednji put obasjala ove krajeve?) Bela duga prstenova i dva velika srpasta meseca stvarali su, međutim, dovoljno hladne svetlosti, tako da se jasno moglo videti sve do obzorja; sada mu se, pak, činilo da leti iznad nepreglednog snežnog polja, a ne više povrh mora oblaka. Jednom se kretao na orbiti preko Antarktika pri punom Mesecu, na visini od svega nekoliko stotina milja; nije mu bilo potrebno mnogo napora da zamisli kako se ponovo nalazi tamo, čekajući da razmeni pozdrave sa Mirni ili Mek Murdom...

A onda je promakao iznad jedne veoma neobične planine. Štrčala je povrh oblačnog sloja poput nekog džinovskog ledenog brega - premda nijedno ledeno ustrojstvo nipošto ne bi moglo da bude toliko visoko i tako prozračno. Pogled mu je ponirao duboko u njenu unutrašnjost, koja je bila prošarana žilama od nekog tamnog materijala; iako nije bio sasvim siguran, učinilo mu se da neke od ovih žila lagano pulsiraju, što je u njemu stvorilo utisak da mu se pred očima nalazi neki džinovski, anatomski model. Ili to možda nije bio model, već stvarna formacija, ma šta da je predstavljala. Ovo,

međutim, nije bila baš najprijatnija pomisao.

Posle toga usledila je jedino ploha mora oblaka - kroz koju je samo jednom prozračila neka velika, svetla mrlja, slična svetlima grada skrivenog ispod oblačnog sloja. Onda je i ona ostala pozadi i on se obreo sam pod lucima prstenova i potpuno stranim zvezdama.

Do sada je već napravio polukrug oko ovog sveta i približavao se središtu noćne strane. To se lako moglo zaključiti, pošto se veliki odsečak na prstenovima, koji je načinila pomračujuća senka planete, sada nalazio tačno u zenitu; u razmerama ovog sveta, stigao je do najveće moguće udaljenosti od šume nebeskih biljaka. Ako bude nastavio istim kursom, ponovo će doći do dnevne strane.

A onda je nešto počelo da pomračuje zvezde - nešto potpuno crno, što se lagano dizalo preko neba. Za trenutak je pomislio da je u pitanju planina koja se isprečila tačno na njegovoj putanji; nije, međutim, postojala nikakva prirodna tvar koja bi mogla da usisava svetlost kao što je to činio ovaj stub stigijske tmine. Jedva je uspeo da razabere tek primetan sjaj koji su stvarali izmešani zraci dva meseca, odbijajući se od oblih, valjkastih zidova sličnih uglačanom abonosu; u času kada je 'Otkriće' već uranjalo u tu stvar i kada više nije bilo nikakve mogućnosti skretanja ili povratka, iz ponora Boumenovog sećanja izronio je na površinu jedan davno zaboravljeni stih. Usne su same počele očajnički da ga ponavljaju, kao da su posredi neke čini za odagnavanje zle kobi: 'Čajld Harold do Tamne Kule stiže.'

A onda ga Tamna Kula potpuno prekri i njemu jedino bi žao što je video toliko mnogo, a saznao toliko malo.

42. DRUGI NAUK

Iako nije bilo nikakvog udara ni zvuka, zvezde i oblaci su nestali. Brod se, međutim, kretao kroz beskrajnu rešetku svetlosti blagog sjaja - maglovitu, trodimenzionu koordinatnu mrežu, koja kao da nije imala ni početak ni kraj. Za trenutak je izgledalo da 'Otkriće' nastavlja da plovi zahvaljujući sopstvenom momentu sile; a zatim je počelo da pada.

Sve brže i brže, promicali su nizovi treperave svetlosti, dok je 'Otkriće' tonulo, stalno povećavajući brzinu. Bez čuđenja - jer sada je stajao s one strane takvog osećanja - Boumen je primetio kako čvorišta svetlosti prolaze kroz čvrste zidove broda, hrleći negde nagore; štaviše, video ih je kako struje i kroz njegovo sopstveno telo.

Sada je tako brzo padao kroz koordinatnu mrežu, da se pojedina čvorišta svetlosti više nisu mogla razabrati; slila su se u pulsirajuće linije koje su treperavo promicale pravo uvis. Mora da se spustio već mnogo milja, tako da se sada jamačno nalazio daleko ispod površine planete - pod uslovom da se odista kretao kroz stvarni svemir.

Iznenada, sjajna rešetka je nestala, a sa neba koje se prigušeno sjajilo počeo je da pada u susret tami. I u toj tami brod se konačno zaustavio.

Ovo je bilo mesto bez obzorja na kome ništa nije ukazivalo na razmere. Stotinu stopa ili stotinu milja iznad njegove glave nalazila se beskrajna ravnica, veoma slična površini crvenog patuljka iz koga je prispeo u ovaj sunčev sistem. Bila je boje višnje, a nešto svetliji čvorići svetlosti nasumce su se pojavljivali na njoj, da bi potom tumarali unaokolo nekoliko trenutaka poput živih bića, a onda, konačno, iščezavali na tamnijoj pozadini. Da je Boumen bio imalo sujeveren, lako je mogao da zamisli da je ovo krov pakla. Na njemu nije bilo ni traga od otvora kroz koji je dospeo u ovaj podzemni svet.

Čekao je, na beskrajnoj, crnoj ravnici, ispod beskrajnog, sjajnog neba. A onda, prvi put od kada se otisnuo u ovu misiju, začuo je zvuk. Bilo je to blago dobovanje, slično udaranju u bubanj, koje je iz sekunde u sekundu postajalo sve glasnije i prodornije. Nije pokušao da se suprotstavi njegovom dejstvu, već je dopustio da mu hipnotički

ritam ovlada umom.

Tog časa, u bolnoj tami ravnice pojavila se i svetlost. Najpre je to bila jedna zvezda, koja se toliko hitro kretala, da je utrla za sobom trag; zatim se ta prava linija pokrenula i ocrtala vodoravni kvadrat, koji se uskoro i sam pokrenuo, ostavljajući pri tom beleg kuda je prošao, sve dok se pred Boumenovim očima nije obrela utvara kristalne kocke.

Dobovanje je postalo bučnije, složenije. Sada su se ritmovi sudarali, poput talasa koji se međusobno razbijaju na površini olujnog mora. A kristalna kocka počela je da se sjaji.

Najpre je izgubila prozirnost i oblila se bledom maglom u kojoj su se kretala razdražujuća, teško određiva priviđenja. Utvare su stale da se stapaju u pruge svetlosti i senke, obrazujući pri tom prepletenu, paokasta ustrojstva, koja su počela da se okreću.

Zavrteli točkovi svetlosti slili su se potom u jedan, a paoci su se spojili u blistave pruge koje su lagano nestajale u daljini. Razdvajale su se pri tom u parove, a tako nastale udvojene linije otpočele su da osciluju jedne preko drugih, neprestano menjajući ugao preseka. Fantastična, proletna geometrijska ustrojstva treperavo su se pojavljivala i nestajala, kako su se sjajne koordinantne mreže zaplitala i rasplitala; hominid je sve to posmatrao iz svoje metalne pećine - široko otvorenih očiju, razjapljenih čeljusti i potpuno prepušten dejstvu utisaka.

Razigrana, talasasta obličja najednom su se pritulila, a ritam se pretvorio u jedva čujno, gotovo podzvučno, pulsirajuće dobovanje. Kocka je opet bila prazna - ali samo za trenutak.

Prvi nauk bio je delimično uspešan, na drugi je upravo došao red.

EPILOG

I tako se na kraju, posle mnogo pustolovina, Odisej vratio kući, preobražen iskustvima kroz koja je prošao...

Ja ne znam šta sledi posle kraja '2001.', dok Dete-zvezda čeka, 'pribirajući misli i mozgajući o svojim još neiskušanim moćima.' Mnogi čitaoci su protumačili značenje poslednjeg pasusa u smislu da je ono uništilo Zemlju, možda u želji da stvori novi Raj. Meni takva pomisao nikada nije pala na pamet; jasno je da je ono aktiviralo nuklearni tovar na orbiti, ali bez štete po matičnu planetu, zato što je 'više volelo vedrije nebo'.

Ali sada više nisam tako siguran. Kada se Odisej vratio na Itaku i u sali za proslave otkrio svoj identitet zatezanjem velikog luka, koji je jedino on mogao da napne, poklao je trutove-prosce, koji su godinama traćili njegova dobra.

Mi smo isto tako traćili i skrnavili naša sopstvena dobra - predivnu planetu Zemlju. Zašto bismo, onda, očekivali bilo kakvu milost od Deteta-zvezde koje se vraća? Ono bi nas podjednako nemilosrdno moglo osuditi, kao što je i Odisej osudio Leioda, čija se glava 'otkotrljala u prašinu dok je još govorio' - uprkos njegovom zakasnelom, uzaludnom vapaju: 'Pokušao sam da sprečim ostale.' Malo bi ko od nas znao za neki bolji odgovor, u slučaju ako budemo morali da se suočimo sa presudom zvezda. A takva 'Dies irae' možda je bliža nego što i u snu slutimo - jer razmotrimo samo sledeće činjenice.

Pre otprilike dvadeset godina naši prvi radari velike snage počeli su da obznanjaju Vaseljeni da se na Zemlji razvila tehnološka kultura. To znači da su do danas ovi signali prevalili dvadeset svetlosnih godina, a njih će biti moguće registrovati čak i kada budu stigli do znatno većih udaljenosti.

Koliko civilizacija već zna za naše postojanje? Koliko ih je zainteresovano - i spremno da preduzme neku akciju? To možemo samo da nagađamo.

Ono, međutim, što pouzdano znamo jeste da je plač elektronskog rođenja naše kulture već dospeo do najmanje sto sunaca, tamo

negde do džinovske Vege. Zaključno sa 2001. godinom, biće dovoljno vremena da stignu mnogi odgovori sa raznih strana.

Ali biće vremena i za daleko više od toga. Uprkos suprotnim tvrdnjama nekih naučnika, koji bi trebalo da su do sada stekli bolji uvid u stvari, razvijena tehnologija jamačno će biti kadra da sazdaje brodove sposobne da dostignu najmanje četvrtinu brzine svetlosti. Do novog milenijuma, dakle, mogli bi da stignu izaslanici sa Alfa Kentaura, Sirijusa, Prokiona.

I stoga, ponavljam ono što sam napisao još 1948. godine:
Smatram da nećemo morati dugo da čekamo.

Artur Č. Klark
Kolombo
31. decembar 1970.

Sadržaj

PREDGOVOR

1. POGLED IZ 2000. GODINE

2. SIN DOKTORA ČUDOLJUBA

3. STRAŽAR

4. BOŽIĆ, ŠEPERTON

5. MONOLITI I RUKOPISI

6. OSVIT ČOVEKA

7. PRVI SUSRET

8. GLEDA-MESEC

9. DAR SA ZVEZDA

10. OPROŠTAJ SA ZEMLJOM

11. ROĐENJE HALA

12. ČOVEK I ROBOT

13. IZ OKEANA, SA ZVEZDA

14. OTVORENIH RUKU

15. VASELJENA

16. GLASOVI PREDAKA

17. PITANJE

18. PONOĆ, VAŠINGTON

19. MISIJA NA JUPITER

20. PLATA ASTRONAUTA

21. 'OTKRIĆE'

22. DUGI SAN

23. BEGUNAC

24. PRVI ČOVEK ZA JUPITER

25. ZADAH SMRTI

26. SAM

27. JUPIDELJA

28. JUPITER V

29. KONAČNA ORBITA

30. NEMOGUĆE ZVEZDE

31. NEŠTO OZBILJNO NIJE U REDU SA SVEMIROM

32. LOPTANJE
33. POSLEDNJA PORUKA
34. SVETОВI ZVEZDANIH DVERI
35. PONOVI SUSRET
36. BEZDAN
37. KOSMOPOLIS
38. ISPITIVANJE
39. NEBESKA STENA
40. OKEANA
41. U ZEMLJI NOĆI
42. DRUGI NAUK
EPILOG